

A BONTAKOZÓ ÉLETT

~~~~~ II. ~~~~~

**A LÉLEK
MEGISMERÉSÉNEK
MŰVÉSZETE**

ÍRTA:

MARCZELL MIHÁLY DR.

BUDAPEST, 1932
»ÉLETT« KIADÁSA

„Élet” Irod. és Nyomda Rt. — Igazgató: Laiszky Jenő.

ELŐSZÓ.

A legrejtélyesebb világ a belső élet. A fejlődés külső tényei és adatai, a levélfakadás, a bimbónyílás könnyen észlelhető, de a sejtképzés láthatatlan folyamata, az életet indító erők működése annyira védett terület, hogy oda nem hatolhat be a kutató ember tekintete. A természet erőinek kifejlődését figyelve egyszerű megállapítást tehet csupán az ember. Felsorolja a *tények egymásutánját*. Elmondja, hogy a magból a csíra, a szár, majd a levél bontakozik, a levelek nyomán pedig virágok fakadnak. A fejlődést szolgáló *adatokat* is felsorolja! A fény, a hő, a harmat az összetevő, a kibontakozott virág az eredmény. De hogy *valójában mi megy végbe* az élet szentélyében, *az örök rejtély marad*.

A természet növény- és állatvilágánál ezerszer összefonódottabb, bonyolultabb az emberi élet.

A test és lélek kettősségének nagyvonalú megállapítása mellett annyi finom szál, életerezet kapcsolódik egybe, hogy a megfigyelő szem nehezen találja meg az eredetet és a határokat. Ha pedig még a szándékok, elhatározások szerepét is vizsgálat tár-

gyává tesszük, akkor olyan feladatot állítunk magunk elé, amelynek megoldása próbára teszi az emberi szellem erejét.

Ez a kísérlet *szentélybelépés* lenne, mert odavezetne, ahol az élet őszereje lüktet.

Erre a feladatra akarok vállalkozni, midőn e kötettel kulcsot nyújtok kedves olvasóimnak, amelynek segítségével — szerény véleményem szerint — megnyitható az emberi lélek titkos szentélye.

A kulcs felpattantja a zárat és feltárja az ajtót. De az egyszerű betekintés még nem elégséges. *A tiszta látás is külön művészet.* Hiába vezetem be a tanulatlan embert a gépterembe. A dinamók, gőzgépek, turbinák, lendítő kerekek, erőátvitelt szolgáló szíjrendszerek szerepét nehezen tekinti át. Az erőtelepek megértéséhez tanulás, mérnöki áttekintés kell. — Az *élet* szentélyébe lépő nevelőt is meg kell tanítanunk arra, hogy észrevegye az egyéniség erőközpontjának összes tényezőit, a szunnyadó energiákat, lássa a helyzeti erők alkalmazásának módjait és eszközeit, az összefüggő kapcsolatokat; mert ezek nélkül csupán az események egymásutánját észleli, de nem látja az egymásból való fakadás törvényszerűségét. Ezt a munkát pedig csak úgy végezhetjük el, hogy a lélek rejtett életének mélységéig hatolunk és nem elégszünk meg a külsőséges vagy egyoldalú megfigyeléssel. Minket a szándékok világa is érdekel. Azért tesszük a nevelő és a nevelendő együttes és készsleges akarását módszerünk alaptengelyévé.

Ez a kötet három részre oszlik. Az első rész az általános *tudományos átjárásokat és módszereket* ismerteti; a második rész *saját próbálkozásaimat* közli, végül a harmadik rész elénk tárja a *gyermek- és serdülőkor*, az *ifjúkor* és a *felnöttek* lelki életét feltáró megismerési módszereket.

Ez a kötet is figyelemmel lesz a korok és nemek szerint való elkülönülésre.

Célját teljesen eléri, ha olyan kulcsként kezelhetik nevelőtársaim, amellyel megnyithatják az emberi lélek zárt kapuit.

Budapest, 1931. Mindenszentek ünnepén.

A szerző.

BEVEZETÉS.

1. Az élő „eredő”.

Az egyéniség összetevőinek élő eredője az ember. Az anyag és szellem csodás együttese, aki tudatosan vagy öntudat nélkül hordozza az ezerszálú élet-összetevőket.

A tudományos vizsgálódás távlatából élő szövétneknek tűnik fel az ember, aki változó, ingadozó életrezgéseit titkos, alig észlelhető szálainak köszönheti.¹ A külsőséges megállapítások egyformának mutatják az embereket, de a komoly és tudományos részletezés egyedinek tüntet fel bennünket.²

Ez a megállapítás most arra a következtetésre kényszerít, hogy az embereket egészen eltérő, testi-lelki erőquantumot hordozó személyeknek tekintsük és így a nevelés konkrét munkájában ne homogénnek vélt tömegekkel, hanem különálló egyedekkel foglalkozunk.³

¹ A testi élet erőquantum. A környező világ hasonlóképen. A biokémia energiái felszívják a külső anyagot és élő testté változtatják. A lélek tehetségei helyzeti energiák. Aktiválásuktól függ az egyén szellemi élete.

² Weil A.: *Innere Sekretion*. Berlin, 1922. Még *faji* tekintetben is annyira keverték vagyunk, hogy *tiszta egyén* nem igen található. (Schaffer: *Az elmebetegségek és idegbetegségek kórtana*. Bpest, 1927.)

³ A „paedagogia energetica” egyik sarkalatos tétele az *egyéni nevelés*.

Amikor „az egyéniség összetevői”-vel foglalkozunk, akkor az élet testi és lelki *sztatikai erőmenyiségét*, továbbá az *erőaktuálás lendületét* vizsgáltuk. Ezt azért kellett előre bocsájtanunk, hogy világos lehessen előttünk az emberi élet erőinek központosító összekapcsolódása. Ez az ismeret ugyanis reászorít arra a meglátásra, hogy finom, alig észlelhető természeti, kegyelmi behatásoknak nagy jelentőségük van az egyéniség életében. Azt a tételt is levezethetjük, hogy az ember a Teremtő terveit valószínűsítő, a természet, kinyilatkoztatás és kegyelem erőit hordozó erőközpont.¹

Ez az összetartozás azonban nem a gépalkatrészek, pl.: az óramű szerkezeti együttese, hanem az emberi test, a lélek és az isteni kegyelem rejtélyes, erők átvitelére alkalmasított géprendszer-egysége, amely, mint önálló erőmű, egymásba életet áramló energiákkal alakítja az egyéniséget.

Itt aztán ismét rejtéllyel állunk szemben. A táplálkozáskor az élettelen világ élővé válik² és a kívülről jövő benyomás vagy átélt élmény lelkiéletei irányító tényezővé alakul.³ A testi és lelki építkezés külső tényezők adataiból vagy belső törvények kényszerítő erejéből történik. De ez nem csupán kvantitatív nagyobbodás, hanem az *élővé változtatott* erők további kvalitatív bontakozása. Az ember igazi kifejlődése nem a szervezet felépülésétől vagy a szellemi erők megmozdulásától függ, hanem az *összes életkészségek* egybecsendülő ki-

¹ Lásd: A bontakozó élet. I. k. 267. 1.

² A táplálék felvétele útján a biokémiai törvények segítségével az étel és ital élő, szerkezeti résszé változik.

³ A modern neveléstanok erősen hangsúlyozzák az *élmények* hatását. A kath. nevelés is a szép és szent élmények erejével akar hatást gyakorolni a későbbi életre. (Pl.: első szentáldozás élménye.) A pszichoanalízis hívei az *élményt* tekintik az egyetlen motorikus erőnek. (Freud és követői. Lásd: I. k. 252. 1.)

alakulásától. Ez pedig akkora, oly széles érvényesülési ingási övet mutat, hogy benne nem emberek, hanem egyedek helyezkednek el.

Íme az ember! Testi és lelki összetevőinek változatossága, világnézetének, művészi, erkölcsi, vallási lendületének eltéréseivel. Tehát nemcsak *tárgyi* berendezése, hanem *alanyi* élettartalma is különböző.

Végül is itt rejlik az egyén életének gyökérzete. Ez a motor, ez a lendítő erő, a szándékok szülője, az elhatározások és tettek kormányzója. Az embert pedig *tettei* jellemzik. És az egész nevelés arra tör, hogy az emberi cselekvések a felsőbbrendű életet szolgálják.

Ha az ember a sok összetevő együttese, akkor a tett is a többirányú életerő folyamánya. Nem független, izolált elhatározásnak eredménye, hanem a természet és természetfeletti életadalekok indításának rezultátuma. Az élő eredő tevékenysége is a sok irányból jövő hatások függvénye.¹ Aki tehát az ember irányítására vállalkozik, az vegye számításba azt is, hogy a belső fejlődést szorgalmazó vagy külső életet szolgáló tevékenység igen sok tényező munkájától függ.

A nevelő tehát először tudományos és elmélyedő vizsgálódást kezd, hogy az emberi élet összetevőit megállapítsa. De amikor ezt a munkát elvégezte, akkor az a feladat lép elébe, hogy a *konkrét egyént*, a vele kapcsolatba lépő *egyént* iparkodjék megismerni. Szét kell szednie az imént egyberakott embert, hogy megállapíthassa, hogy ebben vagy abban az egyedben mennyi és milyen erőquantum lakik.

¹ Nem szabad itt arra gondolni, hogy kizárólagosan a *testi adottságok* (pl.: belső szekréció) vagy *lelki tehetségek* a kötő hatalmak. Ezek csak tényezők, amelyek az akarat szerepét könnyítik vagy nehezítik. A *döntő akarat* is egy a tényezők közül.

Az egyént ugyanis *az ő egyéni ereje* irányítja. Úgy a múlt tevékenysége, mint a jelen élete, de a jövő erőfeszítése is ettől a helyzeti és aktuált erőtlől függ.¹

Ez az ismeret azonban csak akkor, lehet értékes, ha egészen mélyre száll.² Épp azért kell a nevelőnek minden módon odahatnia, hogy a való tisztaságában lássa a nevelés alá kerülő egyén életét. Itt nem elégséges a valóságban hordozott testi élet-erők ismerete (természettudományi vagy élettani ismeret), sem a bölcelet lélektani része. Az igazi megismerésnél arra van szükség, hogy az *élet temetőjét*, a múlt események holtak látszó emlékeit is felássuk, mert ezek az *alanyi erők* is hozzájárulnak a jövő alakulásához. Az élet állandó bontakozás. Benne nincs holt rész; a rég feledett esemény is életet alakító hatalom.²

Az *élő eredő* a velünk szemben álló ember — gyermek, ifjú, öreg egyaránt — *creatura nova*, új teremtmény, egyedül álló valóság, kinek személyi kiválósága a személyi reáhatást igényli. A *persona* a másik *persona* lélekérintésére reagál. A tudatos erő a másik *felsőbbrendű* erő előtt tud csupán meghajolni.

2. „Te ki vagy?”

A Szfinx előtt megálló ember ezt a kérdést intézi a néma kőkolosszushoz. Egyszerűen azért, mert vak tekintete, merev arculata, hideg kőtermészete nem

¹ Ha nincs „normális ember”, akkor nincs „emberi norma” szerint cselekvő egyén sem. (Weil: *Innere Sekretion*. Berlin, 1922.) *Egyének* vannak, akik az *ő egyéni* adottságaik szerint cselekesznek.

² A „hogyan?” kérdése lesz ennek a kötetnek tárgya. A különféle módszerek részletes kifejtése után pontos törvényszerűségeket fogunk felállítani, hogy az egyéni lélekismeret a „paedagogia energetica” alapján sikeresen végezhesünk.

árulja el a szobor értelmét. — Az élő emberalak is ezt a kérdést váltja ki abból, aki a lélek szerinti közlekedés útján alakítani akarja az ember testvért.

A kérdés azonban nem egyszerű megfelelést igényel. A név, a rang, a társadalmi helyzet, a tudás, a kor, a nem, a faj nagyobbára külső vagy talán néhány általános belső elkülönülésre figyelmeztet. Legjobb esetben oly lehetőséget biztosít, amelynek segítségével valamilyen külső keretbe oszthatjuk az embert és a tartályra illő megállapításokat átviszszük az egyéni tartalomra.

A komoly nevelésre vállalkozót több érdekli. Bele akar látni az *életeredő, a különálló személy* lélek-szentélyébe, hogy ismerje azokat az *egyéni összetevőket*, amelyek az érintkezési körébe kerülő embert alkotják. A kérdést tehát több alakban teszi fel. Érdekli a testi *élete*,¹ a lelki erőquantuma,² a kedélybeli életlendülete,³ élményei,⁴ valóságos élet-üteme⁵ mert ezek ismerete tárja fel az élet szentélyét. Nagy szerepet tölt be ezenkívül az isteni ke-

¹ Ide tartozik az anatómiai, biológiai élete (szervezetének, érzékszerveinek, belső szekréción működésének adottsága), faj, nem szerinti meghatározottsága (Méhely, Weininger, C. Lombroso i. m.), kóros elváltozásai.

² Tudás, művészi érzék, erkölcsi erők, vallásos lelkület.

³ Régi elgondolás szerint: szangvinikus, cholерikus, melanchólikus, apathikus. — Kretschmer szejrint: *ciklothim* vagy *schizothim*. — A pszichikai életet tekintve, a cikloid vagy schizoid típushoz tartozik-e? — Az élet ingási övében a mániás depresszió és schizophréniás kóros végletek között milyen tájon mozog?

⁴ Gyermekkorától kezdve milyen életkörülmények hatottak reá? Van-e bélyeg, amelyet a múltból hoz? — De e2 személyek kérdése is. Kik és hogyan közeledtek hozzá? (Szű Jök, barátok, idegenek.) — Ugyancsak *milieu* kérdése is.

⁵ Lásd: A bontakozó élet. I. k. 172—185.1. A dolgozó ember. A vallás erkölcsi életfokozatok.

gyelem¹ is, amelynek indító ereje egészen átalakítja az embert.

Ezek az *egyéni összetevők* nem egyhamar és nem első tekintetre tűnnek elő. Az embert a *kutató erő* adománya ékesíti, tehát ennek segítségével kell a szükséges munkát elvégezni.

Annyi bizonyos, hogy a nevelés két *élő erőközpont* találkozása. Az egyik a *tárgyi*, a másik a *vizsgáló alanyi*. A tárgyi magában hordozza és rejtve őrzi az életerőket, az alanyi keresi a szövevényes életmozzanatokban az ősi, az igazi erőket.

A vizsgálódás további lépése az erők *leleplezése*. A lélekelbátó emberi tekintet észreveszi a lélek *helyzeti energiáit* és megfigyeli a *tevékeny erőfeszítést*. Az egyik eredmény a sztatikai mennyiség és minőség megállapítása,² a másik pedig a belső munka dinamikájának lemérése.³ Ez a leleplezés teljesen személyi jellegű. Azt az erőmennyiséget észleli, amelyet a vizsgálati alany hordoz magában. De azért is alanyi, mert minden egyes emberről más képet alkot.

Azután az *értékelés* következik. Mennyit ér az egyik és mennyit a másik? Melyik nagyobb vagy erősebb? Fontos kérdések ezek, mert a megfelelés módjától függ az egész nevelési irány. Akiben igen

¹ Schütz: Dogmatika. II. k. Bpest, 1923.

² Itt arra kell gondolni, amit Kretschmer a konstitúcióról (Körperbau und Charakter. Berlin, 1926), a fajbiológusok (Günther, Méhely, Verzár, Lenz, Fischer, Baur) a faji kiválóságokról és terhekről, Lombroso a kriminalisztikai alkatról (Lombroso-Jensch: Neue Verbrecherstudien. Halle, 1907), Ribot (L'héredité. Paris, 1894) az öröklésről, Spranger (Lebensformen. Halle, 1925) az egyéniségről, Weininger (Nem és jellem. Bpest; 1913. Ford.: Gábor A.), G. Lombroso (A női lélek. Bpest. Ford.: Moravcsik Gyuláné) a nemekről mond.

³ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest, 1930.

sok a földhöz tapadás készsége, azt erősebben kell az eszményi élet felé vinni, míg a szellemi életre törekvő, a világtól elvonatkozó egyént a reális étellel kell kapcsolatba hozni.

Mindez a megismerés fokozati felelés a nagy kérdésre: „Te ki vagy?” A sok felelet együttese pedig az egyéniség ismeretét jelenti. Nélküle homályban marad az egyén képe.

Ezt a feleletet meg kell oldani a nevelőnek, ha az egyén nevelésével komolyan akar foglalkozni. Mivel pedig a megoldást nem az egymásutánban feltett kérdések adják, azért *módozatokat* kell keresni és találni, amelyek az egyéniség szentélyébe juttatnak. A vizsgálódó tekintet tehát *módszeres haladással* hatolhat be a lélek legrejtélyesebb homályába.

Ezek a kutatások — leginkább a gyermeklélekre vonatkoztatva — a legújabb neveléstani próbálkozások között szerepelnek. A lélektan pedig állandóan szőnyegen tartja a lélek megismerésének metodikáját. Ez a könyv, a sorozat II. kötete, teljes részletességgel kíván foglalkozni azokkal a módszerekkel, amelyekkel az ember élete megismerhető.

A gyakorlati élet azonban arra a meggyőződésre juttatott, hogy a tényleges nevelés idején a maguk teljességében nem mindig értékesíthetők a sok jót feltáró módszerek, azért tapasztalati úton végzett próbálkozásaim eredményét is közölni akarom. Saját kísérleteim arra vittek, hogy csak akkor lehet eredményesen leszállni a lélek mélyére, ha a *nevelő és nevelendő kölcsönös egyetakarással* próbál a lélek kapuján behatolni. A nevelő lelkét töltsse meg a tudás és látni, észrevenni, mérlegelni bíró erő, a nevelendőt pedig indítsa a készséges önátadás, bízó hit, igazi szeretet. A két erő eredője lesz az az ismeret, amely valóságos képét adja a nevelendő embernek.

Sokévi közvetlen tapasztalat kidolgozta, rendezte azt a módszert, amelynek segítségével az emberi lélekbe szállhat a nevelő. Mivel az egész könyv az emberi élet erőmennyiségét és minőségét, továbbá az életerők egymásrahatását (nevelő és nevelendő) fogja vizsgálni, azért a közlendő módszer a „pædagogia energetica” *alapmethodikája* lesz.

I.

Lélekismereti módszerek.

Ebben a részben arról lesz szó, hogy hogyan és miképen próbáltak 'jelszerű megismeréssel, tapasztalati, kísérleti, pszichoanalitikai úton behatolni az emberi lélekbe, hogy annak egyéni különállóságát megállapíthassák. Minden ilyen kutatás arra a célra tör, hogy az „egyén” egyediségét feltárja. De a kutató eljárás egyrészt a sok egyén megismeréséből — statisztikai alapon — következtetést von a nevelendő egyénre, másrészt azonban az egyén konkrét vizsgálata az egyéni eltéréseket akarja megmutatni.

1. A lélekismeret.

A nevelő lélekkutatása akkor mélyenjáró, ha mindarra kiterjed, ami az ember életének komponense lehet. Ezt a szerteágazó munkát nagyban elősegítik a tudománynak különféle megállapításai az emberről, amelyek az *egyéni megismerés* alapját alkothatják.

Az emberismeret széles területén kétirányú kutatás a legfontosabb. Az egyik annak a kérdésnek a felvetése, hogy az ember *élettani, lélektani és milieutani adottságai milyen mértékben élnek* a nevelendő egyénben,¹ a második pedig annak kutatása, hogy a *világnézeti orientáció a földre határolja-e, vagy az örök eszmények felé viszi-e az életet.*

Ez a két megállapítás azért fontos, mert az egyik az élet komponenseit, a másik az élet belső *ütemét* ismerteti.

a) Az első kötet tudományos részletezéssel szól az élet komponenseiről. Minden törekvés oda irányult, hogy egyénenként és szálanként mutassa ki azokat az erzeteket, amelyek az ember életét befolyásolják. De az bizonyos, hogy ezek az ismeretek csak annyit mondanak, hogy ennyi erő-összetevő

¹ Az egész I. kötet ezeket az összetevőket ismertette.

adja az embert. A többirányból összefutó erők azonban sohasem adják az ember általános alakját. A testi és lelki energiák bizonyos mennyisége és minősége adja az *egyest*, az *egyént*, a *személyt*. Az igazi lélekkutató — és ez különösen a nevelőre vonatkozik — az *egyéniség feltárását* tűzheti ki célul.

Az egyént úgy is tekinthetjük, mint zárt erőmennyiséget, de úgy is, mint állandóan befogadó lélettartályt. Az első szemszögből az élettani és lélektani adottságokat látjuk az egyedben, a másik szerint pedig azt a képességet, amely a behatások átvételét biztosítja. Végeredményben azonban a mi elgondolásunk szerint a lélek *ismeretlen* mélységében egyesül mind a két szemlélet. Az egyén energiaquantumához tartozik a meglévő törvényszerű berendezettség és indítható, befolyásolható, megrendíthető helyzeti erőmennyiség. Az általános megkülönböztetés túlságosan durvának, anyagiasán darabosnak látja az élettörvényszerűségeket és nem veszi észre, hogy ezek is olyan erők, mint a befogadó képességek. Csak az a különbség, hogy ezek már jórészt *aktuált erők*, míg mások *potenciális energiák*.

Az egyén-vizsgálat szempontjából azonban ez a kérdés nem lényegbevágó. A megismerés útjárása, a megállapítások konkrét valósága nem változik, ha bármilyen általános elgondolás alapján vizsgáljuk is az embert.

Az egyéni vizsgálat *tárgyát tekintve* részletes és mindenre kiterjedő. A tudományos megállapításokat nem fogadja el a maguk egész terjedelmében, hanem az *egyénben* keresi egyik vagy másik életerő, tehetség, terheltség jelenlétét. Van ebben valami az individuális pszichológiából,¹ de nem az egyoldalú

¹ Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy ez a nagy erővel hirdetett elmélet egészen idegen volt a nevelésben. A/, egyház nevelési iránya *alapvetésében* mindig személyi volt.

szélsőségéből. Inkább annak a jelzése akar lenni, hogy a számtalan összetevő nem lehet minden egyedben egyforma, következésképp az *élő eredő* sem lehet a többivel egybevágó. Az embert tárgynak tekintő kutatás kiterjeszkedik minden adott és indítással kiváltott életmozzanatra. Annál konkrétabb, egyedibb az életkép, minél részletesebb apróságra terjed ki a kutatásunk. Azt világosan látjuk, hogy az életet parányi összetevők is befolyásolják. Igen gyakori eset, hogy az elejtett jó szó, vagy rosszul alkalmazott szigor egész más irányt ad az életnek. Ezeket az alig észrevehető hatókat is ki kell nyomozni, ha azt akarjuk, hogy a lélek mélyére jussunk.

A megismerés *alanya* legyen elsősorban a szülő és másodsorban a hivatásos nevelő. Mi a megismerést nem egyszerű tudományos módszernek, hanem gyakorlati nevelő munkát elősegítő előkészületnek tekintjük. Azért hangsúlyozzuk tehát, hogy a megismerés elsőrendű feladata a szülőt, mint a természetadta neveit terheli. A hivatásos nevelő csak segítő vagy helyettesítő. Épp azért csak másodsorban jut szerephez a nevelés nagy munkájában.

Aki csak lélektani vagy gyermektanulmányi szempontból foglalkozik az emberekkel, az a megismerés alanyának a kutató tudóst nézi. Mi azt

A tanítás, indítás, buzdítás csak előkészület volt arra, hogy a részleges, egyéneknek szóló, egyéni ismeret alapján (szentgyónás) történjék a nevelő ráhatás. — Sőt a családokban is minden gyermek az ő egyéni kvalitása szerint nevelődik. Az összes nevelők állandóan keresték az *egyéniesség eltéréseit* és azért akarták csoportokba, típusokba osztani az embereket. A haladás csak abban észlelhető, hogy *parányi összetevők és elkülönítő erők* létezését is leleplezték. Ezt átdolgozni és ártértékelné neveléstani feladat lesz. Ez azonban soha sem hajolhat abba az Adier-féle végletbe, amely szerint az *individuum* életerőit azért kell ismerni, hogy az összes egyéni tehetségek — *minden értéklés nélkül* — feltétlenül érvényesüljenek.

hisszük, hogy ezek értékes és nagyjelentőségű munkája csak eszköz a *gyakorlati nevelő* életei szolgáló erőfeszítésében. Szükséges a sok tudományos ismeret, de leglényegbevágóbb a konkrét nevelési szolgáló lélekbehatolás.

Ha csak elvonatkoztatott és egészen tudományos ismereteket keresnénk, akkor nem volna kérdéses, hogy mikor kell és lehet a lélekhez férközni. A tudós minden időt és módot megragadhat tudományos kutatásainak végzésére. A nevelő azonban kellő pillanatokot választhat ki csupán. *Szent perceknek* mondom ezeket, mert ilyen hangulatban nyílik meg csak *igazán* az emberi lélek.¹ A nevelési előkészület nem lehet csak egyszerű leltár-felvétel. Már ebben a közeledésben is szerepet kell játszania annak a *sugárzó erőnek*, amely a nevelő lelkéből árad. Ez pedig akkor fejtheti ki leginkább hatását, amidőn a lélek hangoltsága érzékenyebb.

Ezzel azután a *megismerés céljának* kérdéséhez is eljutottunk, mely kettős lehet. Egyszerű ismeret, amely tudományos megállapítást szolgál,² de lehet *egyéni lélekfeltárás*, hogy közvetlen reáhatással állhassunk az emberi lélek szolgálatára.

¹ Hogy mik ezek, arra nézve legyen elég ez a néhány megjegyzés. A család ünnepei (születésnap, névnap, Karácsony, stb.), esetleg szomorú emlékei (betegség, haláleset évforduló, anyagi csapás) szinte hangolják az embert a lélek feltárására. *Ez a szülők szent perce.* — A nevelő, a lelkiatya a vallásos hangulat perceit használhatja ki. (Lelkigyakorlat, életpályafordulás, esetleges testi-lelki krízis ideje.)

² Érdekes megfigyelni azokat a komoly tanulmányokat, amelyeket *dr. Ranschburg P.* professzor körül végeznek a tanítványok. Egyik igen értékes kiadványuk (Psychologiai tanulmányok. Bpest, 1929.) részletesen ismerteti a lélektannak és határterületének elméleti és gyakorlati kérdéseit. *Schnell J., Schmid F., Éltes M., Mester J., Révész M., Avató G., Krausz S., Szondi L.* és társai szorgalmas munkával vizsgálják az ember rejtett életét.

Aki az első irányban dolgozik, annak értékes megállapításai a nagy élet rejtélyeit oldozgatják, aki pedig közvetlenül, a *gyakorlati nevelés* érdekében akarja a lélek zárjait felpattantani, a *személyes* reáhatás intenzitását fogja a helyes ismeret útján felfokozni.

A lélek ugyanis olyan energia-centrum, amelyben az összes rejtett erők érvényt keresnek; ezek ismerete tehát előmozdítja azt, hogy a nevelő aktívabban tudjon belekapcsolódni a nevelés nagy munkájába. A nevelő tehát felhasználja a tudományos lélekismeret adatait is, de leginkább arra épít, amit saját maga tapasztal a nevelendő életén. A lelkiélet erőközpontja épp abban tér el a fiziológiai élettől, hogy *itt* a legtöbbször nem látunk olyan szervezeti vagy élettani elváltozást, amelyet biokémiai beavatkozással meg tudunk változtatni. A természettudós, az orvos a beteg *tudatos akarása nélkül* is tud befolyást gyakorolni a szervezetre, mert a rendelt orvosság-adagolás feltétlenül kifejti növesztő, bomlasztó, regeneráló erejét. A testi terápiát tehát minden esetben támogatják az orvosszerek biokémiájáról szóló tudományos megállapítások. Ugyancsak ellenőrizhető a beálló hatás is.¹ A lélek világában azonban — a kézenfekvően észlelhető kapcsolatok leszámításával² — csak akkor lehet igazi és állandóan értékes eredményt elérni, ha a nevelő és nevelendő tervszerű, egyet akaró munkát fejtenek ki. A nevelés érdekében tehát nemcsak

¹ A testi hőmérséklet beteges kilengése (pl. 40 fokos láz) esetén beadott chinin vagy aszpirin felszívódása után technikai eszközzel (lázmérő) lemérhető az elért hatás. — A gyengén és szabálytalanul verő szívet a *digalén* vagy *cardiazol* adagolása rendes munkára szorítja. Az eredmény lemérhető. A fájdalmat megszünteti a morfium alkalmazása.

² A kretének szellemi gyengülése a pajzsmiriggyel kapcsolatos. (Kretschmer, Weil.) A szexuális élet korai túltengése a hipofízis, az epifízis, a csecsemőmirigy zavarától is függ.

Egy-egy tekintet, egy-egy futólag feltáruló ismeret vagy tudományos adat lehet a segítőtárs. Ide *állandó és készséges* feltárás szükséges, mert az életfolyamatot bármilyen parányi befolyásolás hamarosan és könnyen eltereli a rendszeres irányból. Épp azért kell itt erősen kihangsúlyozni, hogy a leghivatottabb nevelő a szülő, mert csak ő tudja *állandó* ügyelet alatt tartani a lelkifejlődés menetét. A nevelő csak annyiban számottevő *tényező*, amennyiben a bizalom hatása alatt könnyedén megnyílik előtte a növendék lelke.

Az ilyen *lélekmegismerésnek* lényeges feltétele tehát, hogy *állandó* és *kitartó* legyen. Szinte gyűjteni kell a lélekfelvételeket, hogy azokból alkothassuk meg a *valóságos* életképet. Ez a kép pedig sohasem sztatikai jellegű, hanem folytonosan változó. Az életet ugyanis a mozgás, az alakulás, a bontakozás jellemzi. Ha már az anyagot is vég-elemzésben az ionok, elektronok tevékeny mozgására akarják visszavezetni, mennyivel inkább idegen az *inercia* az élők világában. Az ember lelkében pedig még hangsúlyozottabban, mert ott még a *tudatos akarás*, a *tervszerű beavatkozás* is szerephez jut. Ez a bontakozás minden percben eltolja az emberi lélek képét; szükséges tehát, hogy a megfigyelés — a helyes irányítás miatt — állandó legyen.¹

A nevelő lélekfeltárása tehát azt célozza, hogy ál-

A gyakorlati nevelő ne ijedjen meg ettől a feladattól. A vizsgálat valójában *állandó érdeklődést* jelent, amire a készséges lélekfeltárás a felelet. A gyermekkel igazán törődő szülők vagy a lelkek világát komoly célzatossággal irányító lelkivezetők jól tudják, hogy a jóakarató érdeklődésre *önkén'tes* és *biztos* a lélek felnyílása. Nem kell tehát attól félni, hogy olyan feladat elé állítjuk a nevelőt, amely folytonos vizsgálódást, kérdeztétést tételez fel. Épp ez lesz a mi lélekvezetési módszerünkben főlényesen győzedelmes a pszichanalitikai kísérletezésekkel szemben.

landóan nyílt legyen előtte az emberi lélek. Az ő tekintete azért hatol a legmélyebb rejtekekbe, hogy állandóan indíthassa, irányíthassa, szállíthassa a szükséges lélekerőt és benyomásokat.

A cél után *a módok* kérdése következik. Hogyan tudunk a lélek mélyére hatolni?

Azt jól tudjuk, hogy a test és lélek kapcsolatai roppant szorosak.¹ Ha tehát egyes testi elváltozást biztosan megállapíthatunk, akkor a lelki tünetekre is következtethetünk.²

Ez ugyan természettudományi vizsgálat, de a lelki kvalitásokra is következtetést enged.

Ez az első módszer, amelyen át a lélek szentélyébe jutunk. Itt a vizsgálat külsőséges, de a következtetés a lélek életéig hatoló. A második módszer az ember cselekvései nyomán fellépő *külső jelenségeket* vizsgálja és azok alapján akarja a lélek életét felértékelni. Ez a *külső forma* (alak, arc), az *életmunkánkból származó konstitúció* (szabálytalan vonások), a *szellemi élet egy-két kifejező mozzanata* (írás, olvasás, számolás), *könnyed és termézetes játék* (különösen gyermekeknél). Ez annyival több az elsónél, hogy itt már a *dolgozó alany* munkájával van dolgunk. Az előzőben csak a szellemi élet *eszközeinek* hibájával, eltolódásával, bajával számoltunk, most pedig már a lélek önkéntes, sokszor öntudat alatti munkájával van dolgunk.

¹ Pszichológiai tanulmányok. Bpest, 1929.

² Vegyük pl. a faj és öröklés kérdését. A faj igen sok erkölcsi helyzeti energiával terheli az embert. (Günther, Lenz, Baur, Méhely, Gáspár, Malán M. művei!) — Vagy a ciklothim és schizothim típus az I. kötet 152. lapján közölt tábla szerint igen sok lelki készséget hord magán. — Ugyanigy vagyunk a nemi megosztódás tényével is. Ez is az értelmi, az akaratí és az érzelmi világban erős eltolódást tüntet fel. (Freud, Weininger, Lechner, G. Lombroso, Ellen Key.)

Azért mélyebb is ez az ismeret az előbbinél, de még mindig csak a következtetések útján haladunk előre. — Ha pedig a nevelendő *naplói* után járunk, akkor sem ismerjük meg a legteljesebb részletességgel a nevelendő lelkét.¹

A harmadik a *kísérleti módszer, amely a technika* segédeszközeit is igénybe veszi, hogy a lélek *mélyére* hatoljon.² Ezek a vizsgálatok sokszor általános lélektanulmányokra, másszor egész részletes kérdésekre vonatkoznak.” Minden esetre igen sok

¹ Ide tartozik a *frenológia, grafológia, Decroly—Monchamp-, Fröbel-, Montessori-* és a svájci *Rousseau Intézet* módszere.

² PL: naplóból készült statisztikai adatok alapján az általánosból következtet az egyesre. — Kérdőíves adatgyűjtések alapján kísérli meg a gyermek értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésének megállapítását *Nagy László*. (Nagy L.: A háború és a gyermek lelke. Bpest, 1918.) — Ugyancsak naplókalkolgoznak.

Dix R. W.: Körperliche und geistige Entwicklung eines Kindes an der Hand eines biographischen Tagebuches. Leipzig. Bd. 1—4. 1911—1923.

Scupin E.: Ein Tagebuch über die geistige Entwicklung eines Knaben während der ersten sechs Lebensjahre. Leipzig. 1907—1910.

Hug—Hellmuth: Tagebuch eines halbwüchsigen Mädchens.

Bühler: Zwei Knabentagebücher. Jena, 1927.

Bühler: Zwei Mädchentagebücher. Jena, 1927.

Dr. Claparède E.: Gyermekpsychológia és kísérleti pedagógia. Fordította: dr. Weszely Ö. Bpest, 1915.

Pethes János: Gyermekpszichológia. Bpest, 1900.

Meumann: Abriss der exp. Pädagogik. Leipzig, 1920.

Nagy László: A pedagógiai-pszichológiai vizsgálatok célja és módszere.

Dr. Schnell: Psychologiai tanulmányok. Bpest, 1929, 193. 1.

Schulze: Die moderné Seelenlehre. Leipzig, 1913.

Dr. Pauli R.: Psychologisches Praktikum. Jena, 1919.

Dr. Schmidt F.: A kísérleti lélektan és a pedagógia. Különlenyomat a Kath. Tanítónők és Tanárnők Lapja 1931. évi márciusi számából.

³ A felfogó és emlékező képesség terén nálunk Ranschburg végzett az általa összeállított szópár-módszerrel kísérleteket.

értéket tárnak fel, mert a kísérletek bizonyos lelki törvényszerűségekre engednek következtetni.¹

Nagyon természetes, hogy ez a módszer sem terjedhet ki minden részletre, mert épp a legfontosabb terület, a lelkiélet és erkölcsi világ zárt marad.

A módszerek között a legújabb a *pszicho analitikai* vizsgálódás, amely a lélek legrejtélyesebb *életével*, a „sub limine” lappangó erőleplezésekkel fog-

Ezeknek a kísérleteknek módszertani leírását lásd: Dr. Ranschburg P.: *Psychologiai tanulmányok*. I. Bpest, 1913. 104. 1.

A gyermek és felnőtt kísérleti lélektani úton való megismerési törekvéseinek úgyszólván összefoglaló ismertetését adja *Ranschburg: Az emberi elme c. munka*. (Bpest, 1923.)

A gyermeki lélek megismerésének vágya vezette a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot, mikor a mese hatását a különböző korú gyermekekre tette kutatása tárgyává. *Nógrády* a gyűjtött adatok feldolgozásánál a meséről így ír: „A gyermek lélekkultúrájának páratlan, semmivel sem pótolható eszköze a mese. Életre szólítja, fejleszti értelmi, érzelmi erőit, lerakja szociális, etikai s művészi érzésének alapjait.” (Dr. Nógrády L.: *A mese*. Bpest, 1917. 105. 1.)

Dr. *György Júlia*: *Züllöttség és neurózis*. (Psych. tan. Bpest, 1929. 270. 1.)

Dr. *P. Ranschburg*: *Die Lese- und Schreibstörungen des Kinderalters*. Halle, 1928.

Adatgyűjtések, megfigyelések segítségével a gyermek legintenzívebb tevékenységét, a játszást és ennek eszközét, a játékot is párhuzamba állították a gyermek fejlődésével, hogy ezáltal is jobban megismerhessék a gyermeket. (Dr. Nógrády L.: *A gyermek és a játék*. Bpest, 1912.)

Möede a tömegekben is végzett lélektani kísérleteket, melyeknek feladatául tekintette: „die Veränderung wesentlicher seelischer Funktionen unter collectiven Faktorén abzuleiten.” (Dr. W. Moede: *Experimentelle Massenpsychologie*. Leipzig, 1920. V. 1.)

¹ A lélektani laboratóriumok a lélekvizsgálásnak egész se-reg eszközét mutatják be. (Lásd: Schulze: *Aus der Werkstatt der. exp. Psych. et Päd.* Leipzig, 1922.)

Idetartoznak a tehetségvizsgálatok is, melyek a gyakorlati élet szempontjából az emberi elme funkcióinak megállapítását és értékelését célozzák. (Binet—Simon—Éltes-módszer.)

lalkozik.¹ Kérdés, megfigyelés, következtetés, merész feltételezés² az eszközök, amelyek a legmélyebben fekvő életerőkhöz akarnak juttatni. Bár sok újat hoz ez a módszer, mégsem biztosítja azt az eredményt, hogy nevelési alapeszközül elfogadhatnák.

Végére hagytuk azt a módszert, amely a nevelő és a készséges növendék *együtműködésével* dolgozik. A nevelő részéről feltételezi a tudományos módszerek ismeretét és eredményeik felhasználását. a növendék részéről pedig igényli az önkéntes és készséges lélekfeltárást. Ez a módszer a „pedagogia energetica” nevelési rendszerének első és lényegbevágó lépése.

Az előzőkben felsorolt lélekismereti módszerek vagy általános területen mozognak, vagy korok szerint elkülönítve a gyermek, az ifjú és felnőtt ember életére terjeszkednek ki. De bármelyik életszakasz vizsgálatával is foglalkoznak, mindig olyan lélektani tételek kihámozását szorgalmazzák, amelyek ismerete — szerintük — a helyesebb nevelési irány megjelölését szolgálja.⁸

Ezekben a vizsgálódásokban erősen előtérbe kerül az a gondolat, hogy az ember *individuum*, egyé-

¹ Ezt a módszert P. Janet alapította meg, majd Freud, Jung cs végül Adler fejlesztette ki az individuál-pszichológia rendszerévé. Neveléstani elmélet is alakult ki belőle. Mindezt részletesen fogjuk fejtegetni a következő fejezetekben.

² Ilyen feltételezés pl. az emberi élet *pánszexuális* törekvése.

³ Ez a kérdés is világnézeti orientációba torkollik. Amidőn a lélektani vizsgálódás azt mutatja, hogy az életműködések alapja a testi funkciók területén keresendő, akkor igen hamarosan elhangzik a tétel, hogy minden életmegnyilvánulás testi eredetű, tehát a nevelés irányát is a testi nevelésre, a szervezet helyes (?) gondozására kell szorítani. (Kretschmer, Wahl, Freud „lélek-analízise”-i minden esetben ide térnek vissza.) Nevelési irányuk is kizárólagosan ezen a területen mozog.

niség, akinek mástól eltérő egyéni berendezettsége van. A kutatás tehát arra törekszik, hogy az egyéni kiválóságok és hátrányok minél jobban feltűnjenek. Az individuális lélektan a Galenus-féle típusokon (szangvinikus, cholericus stb.), majd karakterológiai módszereken át (pszichognosztika!) jutott a mai formájához. Erősen kihangsúlyozza, hogy nem *típusemberek*, hanem *emberegyedek* járnak a földön.¹ Azért kelí tehát a mélyre szállni, hogy ezi a sok irányból befolyásolt egyedet megismerhesük.

Mi azt hirdetjük, hogy az egyed nehézkes, erősen anyagias beállítása nem az élet igazi meglátása. Az *individuum*, az *egyed* helyett a *persona*, a *személy* mondandó. Még pedig nem *azért*, hogy a régi szó helyett újat hozzunk, hanem az elanyagiasodott *individuum* helyett a *valóságos ember értékét* állítsuk.

Tárgyi tartalmat tekintve: az *individuum*, az *egyed* — *matériáié, anyagi; a persona, a személy* — *spirituális, szellemi valóság*.

Az *oszthatóság* tekintetében: az *egyed* — *összetett és felbontható; a személy* — *egyszerű és oszthatatlan*.

A *megjelenést* vizsgálva: az *egyed* — *öröklés útján erőket hozó; a személy* — *teremtés tényével életbe lépő*.

A *kialakulás útját* nézve: az *egyed* — *tárgyas*

¹ Ezt tolja egészen balra *Adler*, aki az *individuum* minden készségének és érvényre törő erejének a *saját vonalán* akarja biztosítani a kifejlődést. Vagyis nem azért kell ismerni az életerőket, hogy azok szabályozhatók legyenek, hanem azért, hogy az egészen különálló *egyéniséget* — az ő érvényük útján — kitermelhessük. — Az „erőérvényesülés neveléstana” (paedagogia energetica) abban a lényeges pontban tér el ettől ^a meglátástól, hogy az *individuum*-mal szemben a *persona*-t állítja a központba és az *erők transzponálásának* elméletét hirdeti.

törvények kényszere alatt alakuló; a személy — alanyi erővel bontakozó.

A végérvényt keresve: az egyed — véges; a személy — végnélküli érvényt hordozó.

A különbség oly lényegbevágó, hogy az egyik az embert a világmindenség részének, a másik pedig kivételes teremtménynek, a szellemi erők hordozójának, az anyag felett állónak, a metakozmikus világba térő életúrnak tekinti.¹

b) Ennek az a lélekismeretani következménye van, hogy ilyen elhelyezés mellett feltétlen követelődzik az a második megismerési irány, vájjon világnézeti orientációt tekintve milyen az emberszemély lelkiisége.

Aki csak anyagnak nézi az embert, az legfeljebb *perifériális* jelentőségűnek tartja ezt a kérdést. Olyan produktum a világnézet, amely a jobb- vagy baloldali tanításoknak eredője. Sőt úgy is beállítják a kérdést, hogy a világnézet — különösen a metafizikus és dualisztikus alapkérdésben — egyszerű *átszínezése* a világnak. Aki metafizikus gondolkodású, az előtt szebb, színesebb a világ, míg az anyagelvű ember előtt monochrom az élet képe.²

Az igazság azonban az, hogy az emberi élet gyökérzetében pihen a metafizikai orientáció. Az élet

¹ „Nur als Angesprochener und Sprechender (dem Anruf sich Öffnender) und Antwortender (und eben hierin sich Ver-antwortender) tritt das menschliche *Individuum* aus den Schranken seines naturhaft gegebenen Wesensbestandes heraus — ohne sich zur Allmachtsvollkommenheit eines abso-luten Ich zu überheben —, vermag es in das Verhältnis zur göttlichen, natürlichen und menschlichen 'Welt einzutreten, das weder einseitig biologisch noch logisch determiniert, sondern geisthaft-lebendige Verbandheit ist. Der Mensch isi *Pevson*, insofern er sprechen kann und insofern zu ihm und mit ihm gesprochen werden kann.” (Seifert Fr.: Charakterologie. München u. Berlin, 1929, 54. 1.)

² A világnézet jelentőségéről másképp beszél Fináczy, Wolkenberg, Weszely.

szent anyajegye és az isteni eredet bélyege a *metafizikum*. Csak arról lehet szó, vajjon erősebben vagy gyengébben szól-e a lélek mélyéről? *Épp azért külön vizsgálat tárgya ez a kérdés is.*

Ha megfigyeljük az embereket, akkor megállapíthatjuk, hogy életerőiknek kitörő iránya hármason vonalú: az anyagi világ felé törő, az emberszemélyek felé haladó és a végtelen Személy felé szárnyaló. Ez a sor nemcsak technikai egymásutánt tüntet fel, hanem a *személy teljes* önértékelése esetén dinamikai, felfokozott lendületet is jelent. Az életírtetések arányt mutatnak a lélek valóságos felébrésztésével. Ameddig csak a föld része az ember (alszik benne a *persona!*), addig az életütem legnagyobb ereje a föld felé húz és a végtelen felé el* lanyhul, amikor azonban a *személyiség* nagy öntudata megjelenik, akkor már az örök Személy felé szárnyal a lélek.

A világnézeti orientálásnak keresése tehát nem valami külsőséges felfogásnak kérdése, hanem annak az életfenékről feltörő ébredésnek fokozati le-mérése, vajjon anyagnak vagy szellemnek érzi-e már magát az ember.

A személyiség megérezése ugyanis egészen más különleges élettempót diktál és életirányt mutat. A lélektörtetés, a szellemi, a lelki előrejutás vágya, üteme döntő jellegű lesz, a föld felé húzó gravitáció pedig veszít az erejéből. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az ösztönös étellel szemben diadalmas lesz a szellem. A belső ellentétek kiélesedésében a testi erők, az ösztönös hatalmak átváltódnak a szellem szolgáivá. A tudásvágy, a tanulás, a szellem erőfeszítése nagyobbodik, a lelki élet, az erkölcsi, eszményi világ szent valósággá keményedik, az élet orok érvénye áhítózott vágyakozás lesz, amely boldog kielégülést talál az Isten szent igazságában.

Az erőfeszítést vizsgálva így megy végbe ez a belső munka.

Az ember önértéklése alapján minden áldozatra kész, hogy saját személyiségének lelkiképét értékessé tegye. Azért kéri a kultúrértékeket. (Igazság, jóság, szépség.) Tanul, fárad, dolgozik, hogy a szellem ereje érvényt találjon az anyag felett. Az erény előtte nem eszményi dísz, hanem a lélek becsülésre legméltóbb értéke. Az erkölcsi összhangkeresés, a lélekmegnyilvánulások szabályozása az Isten törvényei szerint történik. A földet tárgynak nézi, amely eszköze a lélek érvényesülésének.

A többi embert, a többi *személyt* úgy tekinti, hogy feléjük fordul a lélek. Szíves készséggel keresi a kapcsolatokat és adja lélekkincseit, mert más emberben a szó igazi értelmében testvérét látja. Az a viszony tehát, amely az embert emberhez fűzi, a^s legigazibb szereteten alapszik és a leggyakorlatibb megnyilvánulásokra tör. A szerelem lendületét is átnemesíti ez az orientáció, mert benne nem csak az ösztön tüze lobban, hanem az életszolgálat szentsége lép előtérbe. A megszeretett személy vére és teste eszköznek tűnik fel, amelyen keresztül születik meg a szent harmadik személy. Ilyen *életszolgálat* tényleg a szentség magaslatán áll és nem lehet más kezdete, mint a *házasság szentsége*. A személyek ilyen kapcsolata mélyebb alapon áll, mint a jogi formák egyszerű szabályai. Csak így lehet a szociális életforma is teljesen élő valósággá, mert a testvéri élet igénye a kölcsönös boldogság észlelését is követeli.

Mindez röviden ennyi: *a személy a személy felé gravitál.*

A legmagasabb szárnyalás azonban az örök Személy irányában történik. Itt nem az egyik személy keresi a másikat, hanem a teremtett a Végtelent. Ha pedig hozzátesszük, hogy az örök Isten az ember

Atyja is, akkor a belső viszony az Atya és fiú személyes kapcsolatává finomodik. Egészen érthető, hogy ez a lélekorientáció nem marad élettelen tétel, hanem a földi életet úgy alakítja, hogy az az örök élet méltó alapjává válik. A vallásos élet tehát nem külsőséges additamentum, hanem valóságos, az egész életet átjáró *kegyelmi erő* lesz.

Már most egészen világos, hogy ezt a *lelki erő-érvényesülést* kutatni nemcsak lehet, hanem egyenesen kötelesség. Aki csak az első, az anyagi- vagy pszichikainak nevezett, de végül tényleg mégis anyagnak tartott életjelenségek vizsgálatával foglalkozik, az az emberi értékek részletét kutatja. Az igazi nevelő azonban akkor járhat helyes úton, ha a *teljes ember, a persona, a személy* egész mivoltát vizsgálja. Azért akarjuk határozottan kihangsúlyozni, hogy a lélekismeret a *persona* teljes mivoltára terjedjen ki.

Nagyon természetes, hogy minél mélyebbre hatolunk, annál szerteágazóbb és finomabb életereztetre bukkanunk. Az annyit emlegetett élő erőközpont oly sok helyzeti és latens energiát tárol,¹ hogy szinte nem tudjuk áttekinteni azt a belső erőt, amely az összefogó, az indító, a döntő szerepet játssza. A sok irányból kiinduló és sok részletre kiterjedő tudományos elmélyedés megtorpanítja a vizsgálatot és arra a gondolatra kényszeríti, hogy talán a sok ható felett nem is lehet uralmat gyakorolni. Eltekintve most a lélek döntő hatalmától, azt kell mondanunk, hogy az *egyes ember* életének részleges ismerete adja meg azt a meglátást, amelynek segít-

¹ Az emberi élet erői vagy testi vagy lelki képességek. Mindegyik érvényre tör. Ameddig pihennek, addig *helyzeti* öfc, amikor már dolgoznak, akkor aktuált erők. Az élmények pedig az egyéniség erőinek indítói. De az igazi döntő tényező az ember, a *személy*.

ségével bekapcsolódhatunk az életszolgálat nagy munkájába.

Ebből az következik, hogy a lélek megismerése akkor lesz *igazán* neveléstani érték, ha az a konkrét egyén egészen személyes lelki tartalmára vonatkozik.

2. A jelszószerű megismerés.

A köztudat sok olyan jelszót hordoz, amely az emberi élet értékeléséről szól. Mindegyik valamely tudományos elméletnek népszerű megjelenése. Ezek a jelszavak észrevétlenül kerülnek be az általánosan ismételt tételek közé és csendesen irányítják az emberek gondolkodását és nevelési eljárását. A jelszavak szerint való megismerés természetesen komoly lélekismeretnek nem mondható, de viszont eszerint is dolgoznak a nevelők, éppen ezért figyelmen kívül nem hagyható.

a) Az első jelszószerű megállapítás, hogy minden ember, különösen pedig minden gyermek jó.

Ezt a panoptimisztikus elméletet Helvetius, Rousseau,² Don Bosco,³ Ellen Key⁴ dolgozta ki tudományos rendszerré és ezek alaptételét fogadta el *gyakorlati életelvül a közfelfogás*.

Hogy ez a tétel mit jelent,⁵ az nem nagyon érde-

¹ Helvetius: Oevres complètes d'Helvétius. II. (D. l'homme) Paris, 1795.

Finácz: Helvetius pedagógiája. Magy. Fii. Társ. XI. évf. 225. 1.

² Rousseau: Emil vagy a nevelésről. Bpest, 1911. Ford. Schöpflin A.

³ Auffray—Hauber: Don Bosco nevelési módszere. Rákospalota.

⁴ E. Key: Mutter und Kind. Berlin.

⁵ A panoptimizmus tétele bölcséletileg abból az igazságból táplálkozik, hogy a természet a maga egészében jó. Ha pedig metafizikai alapra támaszkodik, akkor (Don Bosco és a kath. írók) azt tanítja, hogy a teremtett világ a maga Istentől ere-

kel bennünket. A köznapi élet azonban olyan alap-tétellé avatta, amely szerint a nevelés csak a jó készségek szolgálatával foglalkozik.

Ebből a gyakorlati élet számára igen sok következtetés ered. Aki a neveléssel foglalkozik, az mindig a lélekismeretre támaszkodik. Amit jónak tart, azt szolgálja; amit rossznak vél, azt letöri.¹ — A panoptizmus szerint az ember összes természetes megnyilatkozása helyes és jó. Az indulatok és kitörések is jók. De nemcsak a kisebb korban, hanem a fejlettebb életben is jónak kell tartani a *természetes* megnyilatkozásokat. Épp azért a családi és iskolai nevelést is olyan módon kell átszervezni, hogy csak a pozitív irányt szolgálják.²

dezett lényegében jó. — Az első álláspont — az emberre nézve — egyáltalában nem számol a vallás tanításával (bűn, megváltás), a második beszámítja ezt is.

Mi azt hisszük, hogy az igazság arrafelé keresendő, hogy a Jelen életben (in statu lapsae naturae) az értelem nem látja teljes tisztaságában az *igazi jót* és azért az akarat gyakran az *alsóbbrendűt* tartja kívánatosnak. A nevelés tehát a megvilágítás, akarterősítés (természetes és természetfeletti) útján dolgozik a felsőbbrendű jó diadalán (erkölcs, vallás, örök élet) és az alsóbbrendű (ösztön) letörésén! Hogy ez miként megy végbe, az már a neveléstanok eltérő módszereinek a kérdése. „Az *erőérvényesülés neveléstan*” szerint az összeg erőket érvényesíteni kell. Még pedig vagy *életútjukon*, vagy *transzponálva egy magasabb életsík vonalára!*

¹ Szerintünk a *letörés* nem a legtökéletesebb eszköz. A pszichikában is fennáll az erők megmaradásának elve. „Az erők íem nem teremthetők, sem meg nem semmisíthetők.” A helyes és okos felhasználásuk, értékesítésük, szolgálatba helyezésük volna a nevelő kötelessége. „A szenvedélyek elé *jó tárgyat* kell adnunk, nemes célt kell eléjük tűznünk s akkor szövetséges társaink lesznek nagy feladatok megoldásában.” (P. Müller: A boldogság útja. Bpest, 1925. 88. l.)

² Mi nem akarunk szembeszállni a *pozitív neveléstan*nak hanem azt akarjuk kiemelni, hogy ne fantomok (panoptimizmus) alapjaiból sarkadjon ki ez az egyébként sok megfontolást érdemlő irányzat. — Lehet ugyanis a jó elemi erejével és sodrával elnyomni a *tényleg meglévő rosszat*. Az írás

Kár ezt a tételt annyira kihangsúlyozni, mert a szülői szeretet, különösen a *túlzó szeretet* úgyis hajlandó arra, hogy a gyermeket a *legjobb*nak tartsa. A modern Ellen Key tanítása csak erősítette ezt a meggyőződést, amely azután igen sok lazaságnak, felületes elnézésnek lett az alapja. Az ilyen nevelés csak azokat az eszközöket fogadja el, amelyek a jó fejlesztésére szolgálnak. *Feddés, büntetés* ismeretlen, mert ahol csak jó van, ott a *szabadság* az egyedüli eszköz az erők érvényesítését illetően.

Bár ez az elgondolás *elnéző*, túlgengéd nevelési rendszert eredményez, mégis kérdezhető, vajon van-e ebben valami egyéni, mélyre szálló teljes megismerés?

Bár tudományos alapra hivatkozik, mégsem megalapozott és legkevésbé egyéni lélekbehatolás ez a jelszószerű lélekismeret. Itt tulajdonképpen gyakorlati eligazítás történik, amely abból a tételből fakad, hogy minden ember feltétlen jó. A nevelő egyéni kutatást nem végez. Azzal sem törődik, hogy mennyi jóságot hordoz az egyik vagy másik egyed. Felmentve érzi magát a lélekbúvárlás munkájától, mert teljesen megbízik a panoptimizmus jelszavában. Sőt a közvetlenül előtörő és letagadhatatlan hibát is úgy magyarázza, hogy inkább gyarlóság, megnemértés, ballépés, meggondolatlanság, túlzott ösztönösség szerepel, mint erkölcsi felelősséget viselő „rossz”. Tehát nemcsak *inaktivitást* eredményez, hanem a bűnökkel szemben *helytelen* kimagyarázást és megértést.

A panoptimizmus fanatikusan hisz a helyes és teljesen harmonikus kibontakozásban. A természet elemi erővel tör érvényre. Nem lehet tehát, hogy

ugyanis így szól: „ . . . Akarod-e, hogy menjünk és kigyomláljuk azt? ő meg monda: Nem; nehogy a konkolyt szedegetve, kitépjétek vele együtt a búzát is. Hagyjátok mindkettőt felnőni az aratásig.” (Máté 13, 29—30.)

végleges elkallódás álljon elő. Az ösztönös élet durva és sokszor bűnös elferdüléseit a *kiforrás zavarának*¹ mondja. Az élet — szerinte — a tiszta férfi és nő típusát termeli ki, mert az emberi természet a forrongó állapotból a kristálytiszta fonna felé tör. Aki azonban csak a köznapi életet figyeli, megállapíthatja, hogy az emberi élet semmiképpen sem igazolja ezt a tételt. Ebben a jelszóban nem az *élet* által igazolt tétellel állunk szemben, hanem az életet hazudjuk olyan szépnek, hogy bizonyosságul álljon a fantáziánk szülte elmélet mellé.²

Ugyanez az elgondolás áll — szerintük — az élet egyéb területeire is. A sok lelki küzdelem, harc, — állítólag — mind elcsendesül, ha a forrás idején túl van az ember. A diákgyerek lustasága megszűnik, ha az élet kemény kalapácsütése éri a felnőtt férfiút. Erről a megállapításról csak annyit, hogy „elmélet”, amelyet világosan megcáfolnak a henye, munkát kerülő életparaziták. Az igazság az, hogy belső ellentétek és harcok között, az anyagi, szel-

¹ Hogy ez milyen álmokép és lázfantom, azt igen szomorúan mutatják a szexuálpatológiával foglalkozó természet-tudósok. Semmiképp nem igazolható, hogy „a bűnös kiélés” a kiegyensúlyozódás felé viszi az egyedet. Az irány — a szervezet roncsolódása. Krafft-Ebing: *Psychopathia sex.* Budapest, 1894. Ford.: Fischer I.)

Török M.: *Med. et psychiatria past.* Esztergom, 1929.

Tóth Tihamér: *A tiszta férfiúság.* Bpest.

Marczell—Koszterszitz: *A kemény parancs.* Bpest, 1928.

Dunin-Borovski értékes fejezete: *Handbuch der Paed.* III. Bánd. 258—274. 1.

² A család, az iskola, a kriminológia határozottan megcáfolja ezt a túlzó álláspontot. Sajnos, hogy a „forrás” ideje egyesekben a halál percéig tart és fokozott durvaságba csap át. A szexuális életet élő kamasz nem változik meg, hacsak valami nagyjelentőségű életerő nem lép az életébe. (Pl. a tiszta szerelem, az örök értékek megragadó ereje, isteni kegyelem.) Kaméliás hölgyek, Magdolnák, Ágostonok lelkeit ilyen felsőbbrendű életerők ragadták meg!

lemi és lelki értékek ütközésében bontakozik ki az élet.

b) A második, de még felületesebb és különösen a gyermekek világában észlelhető jelszó az, hogy *külső megfigyelés alapján, a látszat szerint* kell megismernünk a nevelendő embert.

A szem az az ablak, amelyen kinézünk a világba, de egyúttal az az ajtó is, amelyen a külvilág belép a lelkünkbe. A nevelő is elsősorban a külsőségeket látja; a gyermek alakja, társadalmi helyzete, tanulási eredménye, viselkedése, cselekedetei azonnal szembetűnnek és ezek nyomán hamarosan megszületik az első ítélet.

A felületesen gondolkodó és az élet mélyére le nem szálló nevelőnek csak két ítélete van: *jó gyetek, rossz gyetek*. Azt még vita tárgyává sem lehet tenni, hogy ez a két, nagy általánosságú megosztás helyes volna; azt pedig még kevésbé lehetne állítani, hogy ez a megállapítás a gyerekeMBER *valóságos* lélekfeltárása nyomán alakult ki.

Mert honnan ered ez a megállapítás? Mindig és következetesen azokból a külső jelenségekből, amelyek első pillanatra kiverődnek a gyermek életén. Tagadhatatlan ugyan, hogy az élet külső jelenségei alapján gyakran értékes következtetéseket lehet levonni, de bizonyos az is, hogy ezek csak útmutatások, amelyek segítségével a lélekhez lehet férközni.

És mi a megítélés tárgyi alapja? Majdnem soha a *belső* erkölcsös élet, hanem néhány *látszatta* kedvező tulajdonság.

Ki a rossz gyerek? A tevékeny, a mozgékony, a nyugtalan vérű, a néha visszafeleelő, kemény viselkedésű, klikkeket, egyesületeket szervező gyermek. (Aktív típus.)

Kik a jók? A szerények, az összehúzódnók, a fe-

gyelmezettek, a csendesen ülők, a báméskodók (Passzív típus.)

Ha ezt a megfigyelést jobban átvizsgáljuk, akkor azt fogjuk látni, hogy azok a *jók*, *akikkel kevesebb a munka s azok a rosszak*, *akik nagyobb munkát és több nevelést igényelnek*. Meg lehet állapítani, hogy önző szemmel nézzük a gyermeknépet, mert saját érdekeink szerint mérjük le őket.¹

A külsőséges, látszat szerint való megítélése a gyermeknek a *szülők társadalmi állása, a szép ruha, a formás megjelenés, behízeglő modor* alapján is létrejöhet. így azonban a kedvesebb gyermekek lesznek a „*jók*” és a kevésbé kedvesek a „*rosszak*”.²

Ha ugyanis a nevelő állandóan a kedves gyermekekkel törődik, akkor ezek életének minden kicsisége megragadja a figyelmét és így a gyermek állandóan szolgálatkészek, jóviseletűnek tűnik felelőtte. — Az elhanyagolt, a hátraültetett kiesik az érdeklődés köréből; az ilyen csupán akkor tűnik fel, midőn valami rendetlenség történik vele és így aztán hamar ráüthető a rossz bélyegzője. Jól tudom, hogy a megismerésnek és megítélésnek ezt a módját senki sem tartja helyesnek. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy ez az eset igen gyakori és épp azért komolyan kell vele foglalkozni.³

¹ Tévedések elkerülése végett megjegyezzük: itt nem arról van szó, hogy tényleg vannak-e rossznak mondható gyermekek, vagy pláne egyes cselekvések. Aki ezt tagadná, az naiv optimista volna. Itt csak az ellen emelünk kifogást, hogy az elítélő osztályozás ne történhessék a *látszat* alapján.

² Frank A.: A jó gyermek — rossz gyermek. (*Szülők Könyvtára*. Szerkeszti: Imre Sándor. 11. szám.)

³ Neveléstani hatását a *családi életben* is roppant fontosnak mondja Imre S. Szerinte is a jó és rossz külsőséges elnevezés értéktelen és az igazi jóvá- vagy rosszaféjlődés okát elsősorban mindig magunkban kell keresnünk”. (I. m. 5. l.)

Lépünk csak be a családi szentélybe s nézzünk körül mélyebbre látó szemekkel. A „Hamupipőke” meséje nem ritkán igen komoly és szomorú igazság. A szülők nagy része határozott különbséget tesz a gyermekek között. A szebbet, a jobb modorút jobban szeretik és kényeztetik, mint a külsőleg kevésbé kedves gyermeket. A cicomázgatást könnyebben viselő leánykákat nagyobb szeretettel veszik körül, mint a külsőleg durvább megjelenésű fiút. Ha pedig megkérdezzük, melyik a jobb, akkor a saját felületes ítélkezésük szerint azt mondják jobbnak, amelyiket jobban szeretik. Helytelen el-
leplezése ez annak a felületességnek, amely a külsőségek szerint való személyválogatást eredményezi. — Ugyanezt látjuk az iskolában is. Az első padokban a legkedvesebb, a legelőkelőbb gyermekek ülnek. Igaz ugyan, hogy ezek sokszor többet tudnak, mint az elhanyagoltabbak, de ez nem annyira egyéni kiválóságuk, mint inkább az otthoni gondosabb kezelés javára írandó. Sok iskolát végigjártam, de igen kevés helyen tapasztaltam az ellenkezőt. Öntudat alatti ténye az életnek, hogy az ember könnyen befolyásoltatja magát a külsőségek által. A szimpátia és antipátia gyakran megmagyarázhatatlan, de legtöbb esetben felületes, első pillanatra kedvező vagy kedvezőtlen tényezőktől függ.

Ez az első alapérzés azután olyan erősen uralkodóvá fejlődik, hogy egészen elvakítja a szülőt vagy nevelőt. A szülőknél és nevelőknél nem ritka, hogy a kényeztetett gyermek hibáját nem veszik észre. Könnyen megtalálják a mentő körülményeket is. A lustaságot kimentik a fáradtság, a kapzsiságot, a falánkságot az éhség, az ingyencedést a betegség és gyengeség, a veszekedő természetet a másik ingerkedése és így tovább. Otthon és az iskolában egyformán mentik őket. A tévesen jónak látott

„kedvenc” rosszkodása: játék, rossz felelete: zavartság, értelmetlen dolgozata: félelem okozta hiba

Valamivel magasabb fokú és nemesebb elgondolás szerint ítélkezik az a nevelő, aki a *jó vagy rossz tanulás* szerint mondja jónak vagy rossznak a gyermeket.

Bár ez a vizsgálat már bizonyos szellemi értéket vesz alapul a nevelendőben, mégsem igazi meghatározója a léleknek, mert nem a gyermektől függő, tényezőkből fakad. Először is mindnyájan más és más szellemi tehetséggel születtünk. Nem tehetünk róla, ha három vagy öt talentumot kaptunk. Érdemünk csak tehetségeinknek a kihasználási módja! Azért dicséri az Úr is azt a szolgát, aki a talentumnak megfelelő kamatot szerzett.¹ Az érdemi tehát a legnagyobb elismerést, aki képességeinek megfelelőleg a legjobb eredményt tudta felmutatni. De ha körülnézünk a családoknál és az iskolában, azt fogjuk látni, hogy a legtöbb helyen *nem a kifejtett munka nagysága, hanem az adott kiválóság* szerint mondják jónak, értékesnek a gyermeket.

Egyébként a tanulás szerint való osztályozás annál inkább helytelen, mert az észtehetség nagysága és az erkölcsi életre-törés nem vág mindig egybe. A tudás alsóbb életszintáj, mint az erkölcs. Az első adatok gyűjtése és ismerete, a másik az élet teljességének birtoklása. Nem helyes tehát az előbbi kiválóságot az utóbbi felsőbbrendű elnevezésével kitüntetni. A jóság ugyanis erkölcsi kiválóság. A jeles tanuló lehet igen okos, de nem mindig jó!

Még mélyebben jár az a szülő vagy nevelő, aki a gyermek *erkölcsi cselekvéseiből* akar következtetést vonni. Tény, hogy a rossz cselekedetnek bizonyos belső alap az okozója. De kérdés, hogy teljes és hajlamos rossziaságból, vagy csak átfutó bot-

¹ Máté 25, 14—30.

lásból ered-e a hiba. A nevelőnek ugyanis úgy kell gondolkodnia, hogy az ember életkézségei mindig a jóra törnek, csupán elferdülései vagy egyirányúan túlzó és harmóniát nem kereső, továbbá az alsóbbrendű síkkal megelégedő érvényesítésük teszi rosszá a hajlamokat. Nyilvánvaló, hogy az önszeretet is szükséges és jó, de rosszá lesz, ha túlzó önzés formájában akar érvényesülni. Egyes cselekedet könnyen rossznak látszik, ha csak felületesen ítélkezünk, de esetleg megváltozik ítéletünk, ha mélyebben megismerjük a cselekvés indító okait.¹ Hogy a nap forog és a föld áll, ez a megállapítás mint tapasztalat, föltétlenül igaz, de ha ítéletként mondjuk ki, akkor elítélést érdemlő természettudományi tévely, amely megszégyenítő tudatlanságot árul el.

A hiba a jelszó szerint való nevelést illetőleg nem a tudományos elméleti kutatások, megállapítások hiányában van. A baj ott lappang, hogy a gyakorlati nevelők kizárólagosan külsőséges megismerés alapján ítélkeznek. Ismerek neves, egyénileg igen kiváló, elméletileg tökéletesen képzett nevelőt, aki minden tudása ellenére kemény elítéléssel nyilatkozik állandóan arról a fiúról, aki „tanulmányait nem végzi pontosan”. De azt sohasem kérdezi meg magától, vájjon miféle belső ziláltság, lelki szétesett-

¹ Megtörtént eset, hogy a budapesti tanonc-lelkigyakorlatra kissé italosán érkezett egy növendék. Nagyon természetes, hogy a botrányosnak látszó dolgot észrevette a hitoktató, de eléggé nem dicsérhető higgadsággal magához hívatta és durva szidalmazás helyett bizalmasan kérdezte: „Mi az oka, hogy így jöttél?” A gyerek azt felelte: „A gazdám nem akart elengedni a lelkigyakorlatra. Azt gondoltam, ha nem használhat valami miatt a munkánál, kirúg és én eljöhettek ide. Elhatároztam, hogy kissé berúgok, hogy kirúgjön és én eljöhettek ide ...” Nem mondom, hogy utánzásra való példa, de mindenesetre nem lett volna helyes olyan elítélés, amit első pillanatra megérdemelt volna ez a különös eset.

ség, testi gyengeség, anyagi összeomlás okozza azt a látszólagos érthetetlen lustaságot? Azt nem is kell kiemelni, hogy az ilyen elhamarkodott ítélet mennyit árt. Letör minden önbizalmat, felkorbácsolja a szenvedélyt és minden kikezdést lehetlenné tesz. Az ilyen keményen elítélt fiú másokkal szemben kedves, előzékeny, de attól a *tudós nevelőtől* félve húzódik vissza.

A külsőséges megítélés alaphibája, hogy egy-egy kiválóság észlelése miatt (szépség, vagyon, tudás, külső viselkedés) a legfelsőbb megítélés mértékéi alkalmazza a gyermekre. Innen ered, hogy az ilyen gyermek igazi megismerése lehetetlen. Ha már egyszer ráragasztották a „vignettát”, hogy jó vagy rossz, akkor ebből az általános ítéletből eredő következtetéseket is reáalkalmazzák a gyermekre. Tetteinek megítélése is eszerint történik. A „jó” gyermek nem tehet rosszat, a „rossz” gyermek nem tehet jót. A jó gyermekben mindig csak jó készségeket tételzenek fel, a rossz gyermekben állandóan rosszat keresnek. Ez pedig nem lélekismerés.

Az igazi megismerésnek az a természete, hogy nem jelszavak szerint ítéel, hanem részekre bont, mélyreszáll, nagy és kicsi kiválóságokat, káros elváltozásokat keres, a külsőségektől elvonatkozik és belső értékeket kutat. A külsőséges megismerés nem igazi lélekismeret. Itt nem tartalmi megismerésről, hanem felületi kiszínezésről van szó. Hiszen a nevelő rávetíti a gyermekre a róla elképzelt, de valóában meg nem lévő tulajdonságokat.

Mindezeket egybevetve azt mondhatjuk, hogy aki csak úgy világít reá a gyermek világára, hogy a reája vetített fénysugarak mellett a külsőségeket vizsgálja, az nem ismeri a gyermek igazi lelki világát. — Ha pedig külsőséges jellemzők alapján, az erkölcsi mértékét alkalmazva mondjuk jónak vagy

rossznak a gyermeket, akkor olyan útra tévedtünk, amely sohasem vezet az ember lelki tartalmának igazi megismeréséhez.

3. A tapasztalati megismerés.

A megismerésnek mélyebbre nyúló módszere a *tapasztalati próbálkozás*, amely a nevelendő megfigyelése alapján akar a belső életre következtetni. Ameddig ez a módszer sok egyén megfigyelésére terjeszkedik ki, addig rendszeres és *tudományos lélekvizsgálatot* eredményez, amikor pedig a *nevelendő egyént* figyeli, akkor annak a lelkébe akar alászállani és *gyakorlati nevelési módszert jelent*. Az első a második alapját alkotja.

A tapasztalati megfigyelésnek négyféle főágát különböztetjük meg. Az első a külső alakból, a testi elkülönülésekből következtető *pszichognosztika*, a második az ember *tevékenységének*, munkájának, jellegzetességéből ítélkező *dinamológia*, a harmadik az emberszemély *lelkiélet-jelenségeit, erkölcsi, metafizikai törekvéseit vizsgálja* (pszichológia) és végül a negyedik az önmegjegyzés *naplószerű feljegyzéseiből* iparkodik következtetni (hisztorológia).

A módszernek mindegyike *statisztikai összefoglalással* az emberi lélek *általános* képét keresi; *egyéni kutatással* pedig az egyéniségnek, *az ember-személynek* kiemelt, elszigetelt, elhatárolt valóságát kutatja.

Lássuk ezeket egyenként!

A) Az első megismerési mód külsőségekből akar a belső életre következtetni. Ez a módszer a *pszichognosztika* általános név alatt ismeretes. Részei: a *fiziognomika*,¹ a *frenológia* vagy *kranioszkó-*

¹ A fiziognomika jórészt népiesnek látszó lélekismeretkérésnek látszik. Azonban egész határozottan fellelhető tudományos alapja is. A lélek és test kapcsolata tény, tehát a

pia,¹ a *testi habitusokra*² támaszkodó tudományos ismeret. Az első az arc elváltozásairól következtet a lélek életére, a frenológia ugyancsak a koponyaalkat vonalaiból akar a lélek birodalmába jutni és végül mások a *testi alkat* (habitus) eltéréseiből akarják az elűtő lelki kvalitásokat megismerni.

a) A fiziognomikát illetőleg eléggé ismert ez a

külső arcvonal megfigyelése a lélek élményeire is enged következtetni. (Klages: Prinzipien der Charakterologie, Leipzig, 1924.)

Begriff der Physiognomik. Physiognomik als Ausdruckspsychologie ist die methodische Beschäftigung mit der Gesamtheit alles denen, worin sich der Mensch unmittelbar oder mittelbar wesentlich ausdrückt. *Die Aufgabe der Physiognomik* besteht darin, das Wesen des Menschen aus allem, worin es sich ausdrückt, verstehend zu erfassen. *Gegenstand der Psychognostik* ist die Einzelpersönlichkeit in der Totalität ihres Verflochtenseins mit ihrem Leib, mit der gesamten Natur, mit den zu umfassenden Lebensgemeinschaften, mit dem Reich der Werte; immer soweit sich aus dieser Totalität das Wesen der Persönlichkeit abhebt und verstehend erfahren lässt." (Dr. Reigbert R.: Ausdruckspsychologie und praktische Pädagogik. Weimar, 1929. 9. 1.)

¹ A koponya külső és belső elváltozása kóros okokra vezethető vissza, amelyek a szellemi életre is visszahatnak. (Lombroso: Neue Verbrecherstudien. Halle a. S. 1907. — K. Birnbaum: Kriminalpsychologie und psychobiolog. Verbrecherkunde. Berlin, 1931. — Gandelhausen M.: Az oldalsó és középső agyvelőkamrák méreteinek gyakorlati fontosabb ingadozásai. (Psychológiai tanulmányok. 1929. 452. 1.) Ezek á csodálatos eltolódások a lélekben is észlelhetők.

³ Kretschmer típusai nagyon sokat mondanak. Figyeljük meg a *piknikus*, *aszthenikus*, *atletikus* embereket! (Lásd: 53. 1.) Továbbá: a *thimikolimfatikusokat*. (Lásd: I. k. 91. 1.)

⁴ „A fiziológia értelmi és erkölcsi erő, (?) bár bennünk egy egésztest alkot és együtt működik, mégis mindegyik erőnek megvan saját hatásköre, hol különösen ki van fejlődve. A testi erő is, bár az egész testben el van terjedve, mégis a karban van leginkább kifejlődve. így van ez a szellemi tulajdonokkal és az agy képességeivel is, amelyek a fej csontos részeiben, különösen a homlokban találhatók. Az erkölcsi erő az arc többi vonásain tükröződik, az állati leginkább a szájon és a fej hátsó részein. E három osztály két főrésze osz-

kifejezés: a szem a lélek tükre. A csillogó vagy bágyadt tekintet az öröm vagy fájdalom árulója. A gyűrődött arcvonás fáradtságról beszél. A megnyúlt arc, alákarikázott szempár a kiéltségre enged következtetni.¹

Ezek a lélekbe visszakövetkeztető út járások alapvetésben helyesek és igazak; arra tehát alkalmasak, hogy figyelmet keltsenek, további kutatást követeljenek, de ma még a tudományos értéke nem annyira exakt, hogy biztos lélekdiagnózis alapjául szolgáljanak.² Azt pedig mindenki elismeri, hogy a

lik: a *fiziognomikára*, mely a jellemet nyugalmban vizsgálja és a *pathognomikára*, mely a tevékenységében figyeli meg. Az embert háromféle módon lehet benevelni, azaz kritizálni; testileg, erkölcsileg és szellemileg. A fiziognomika vizsgálódása egyesíti mind a hármat.” (Szentpáli Janka: *Arcisme*, Physiognomika. Bpest, 1891. 58. 1.)

„Das Gesicht des Menschen sagt gerade aus, was es ist; und täuscht es uns, sojst dies nicht seine, sondern unsere Schuld.” (Möller W.: *Angewandte Menschenkenntnis*. 4. kiadás. Berlin, 1927. 100. 1.)

¹ Ez a kiélés sokszor csak *szellemi*, azonban igen gyakran *erkölcsi*. A tapasztalt nevelők az arcvonalakból, a vonalak ziláltságából, a tekintet bágyadságából, a szemek izzó vagy savas eltolódásából a szexuális élet aberrációira tudnak következtetni. Az onaniával küzdő gyerekmber külső megjelenése — különösen ha nem rendkívüli erős szervezetű gyermekkel van dolgunk — elárulja ezt a titkos bűnt. — Nem azt állítjuk, hogy ezek kimerítő jegyei, hanem azt mondjuk, hogy *ezek* is a jegyek közé tartoznak! — Később látni fogjuk, hogy ezek milyen kísérletekkel adnak biztos ítéleti alapot I

- A szülők, de különösen az édesanya szeme azonnal észreveszi a gyerekének arcvonásán a testi betegség vagy lelki baj jeleit. Ez is arra vall, hogy a *belső* elváltozás vagy lelki szenvedés ténylegesen kiverődik a gyermek arcán.

„Ruhe des Gemüts und Ruhe des Verstandes kommt in Ruhe und Erschlaffung der Gesichtsmuskulatur zum Ausdruck, geistige und körperliche Tätigkeit macht sich dagegen in einer Anspannung der Gesichtsmuskeln bemerkbar. Der Grad in welchem sich seelische oder körperliche Reize im Gesicht zu erkennen gebén, hängt ab erstens von ihrer Stärke, zweitens von ihrer Plötzlichkeit und drittens, sowel

mimika minden esetben belső elváltozás jele.¹ Az arcjáték, a legkisebb rándulás is belső életről beszél, jól mondják azok a pszichognosztikusok, akik az arcból következtetnek, hogy ez is olyan olvasási módszer, mint a betűolvasás, csak tisztába kell jönni az abc-vel és azután könnyű az alkalmazása.

Hogy mik a betűk és mi a rejtett gondolat, azt így határozzák meg: a harmonikus egybecsengés az öröm hirdetője, a dúlt vonalak a fájdalom jele. Ezek után a legkisebb eltolódás is egy-egy belső érületnek kifejezője.²

b) A frenológia vagy kranioszkópia³ a csont és koponyarendszer változatossága alapján ítélkezik. Lombroso elgondolása és tanítása a kriminalisztika körébe tartozik ugyan, de azt mégis közli, hogy a bűnöző embert már koponya szerkezetéről, szabálytalan, ormóttan fej csontjairól is meg lehet ismerni.⁴

sie den Gesichtsausdruck dauernd verändern, von ihrer Nachhaltigkeit. Endlich hängt die Wirkung der Reize ab von der Reizempfindlichkeit des Individuums." (Dr. Kruckenberg H.: Das Gesichtsausdruck des Menschen. Stuttgart, 1913. 251. 1.)

¹ Lehet ez pathológiás ok eredménye is. (Merevgörcs, tetanus, vitustánc, hisztériás jelenség, elmezavar, stb.) (Dr. Piderit H.: Mimik und Psychognomik. Dortmund, 1925.)

² Ezt a kérdést tárgyalja egész alaposan Kruckenberg. Történelmi kitekintés után élettani és fajbiológiai alapon ismerteti a fiziognomia jelentőségét. Később a felület, a szem, a fül, az orr, a száj változását teszi vizsgálat tárgyává. (H. Kruckenberg: Der Gesichtsausdruck des Menschen. Stuttgart, 1913.)

³ Török dr. 814 normális 6—12 éves el. isk. tanulón végzett koponyamérési vizsgálati eredményként megállapítja: „a koponya-körfogat és szellemi szolgáltatóképesség, valószínűleg tehát agyvelő-nagyság és szellemi képesség között is szoros összefüggés van.” (Dr. Török Ödön: Koponyakörfogat és szellemi fejlettség. Különlenyomat a „Klinikai Füzetek” 1913. évi júliusi füzetéből. 8. 1.)

⁴ Annyi bizonyos, hogy a bűnözők között járva igen sok feltűnően eldurvult koponyájú embert találtunk. Azt azonban igen bajos volna megállapítani, hogy a koponya eltolódása

Ez a tanítás valamit az öröklés elméletéből is magában hordoz. Az állati koponyaszerkezet jellegzetes alakja: a homlokcsont rendszer az arc *mögött* foglal helyet. Az ember koponyacsontrendszerében a homlok az arc *felett* helyezkedik el. Ha tehát az anyagelvű elmélet szerint az ember eredete az állathoz nyúlik vissza, akkor a durva állatiasságból jött át — az öröklés útján — ez az emberrel ellentétben álló koponyaforma. Azt is lehetne mondani, hogy ezek a torz koponyák még nem alakultak át egészen emberi nivójúvá.

A koponya — eltorzulása, aránytalan kifejlődése — szellemi elsatnyulással is kapcsolatos. A Kretschmer-féle vizsgálatoknak az az eredménye, hogy a kretének igen gyakran torzult és túlnagy koponyaszerkezetet mutatnak. Ennek alapján a koponyacsontok alakja, nagysága és az elmefunkciók között összefüggés mutatható ki.

A Camper-szög² szintén egyike azoknak az alapoknak, amelynek a nagyságáról a szellemi élet erejére következtetnek. Különben az egész fej és csontrendszer-méret faji jellegzetességeket árul el. A faj pedig, amint a fajbiológusoknál láttuk, szellemi és lelki életirányt is mutat. Így tehát ismét oda jutunk, hogy a test és lélek titkos kapcsolatával van

hat-e az élettani erőknél át a pszichére vagy a lélek bűnös tevékenysége változtatja át a külső alakot. (A bontakozó élet. I. k. 117. 1.)

¹ A hormonvizsgálat arra mutat, hogy bizonyos szervi fejlődés és a szellemi élet szoros kapcsolatban van. (Hipofízis — a testi növekedés és a szexuális élet; pajzsmirigy — szellemi fejlettség.) (Weil: Innere Sekretion. Berlin, 1922.)

² Az orrcimpavégtől a homlokcsont felé húzódó vonal és a fül alsó cimpájától az orrhoz húzott egyenes által zárt szög. Minél inkább közeledik a derékszöghöz — állítólag —, annál magasabb fokú a szellemi élet.

dolgunk, de ezideig az összefüggés pontos törvényszerűsége rejtély.¹

c) Még lényegesebb és többoldalú megvilágítást nyújt az ember testalkatának (habitus) megjele-
nése. Az élénk álló alak annyi szellemi és lelki ér-
téket vagy hibát tár fel, hogy egyszerűen leolvas-
ható a külső alakról. Nézzük csak meg — mond-
ják — figyelő szemmel az embereket! Először is
feltűnő az emberek három nagy típusa: piknikus,
aszthenikus és atletikus.² Ez a három testalkat nem

¹ Érdekes beállítással beszél Hirt az emberről. Hirt „Pszi-
chológiai skizz”-nek nevezi könyvét. Szerinte a szervetlen
világ is él. A törvény ugyanaz a materiális, mint az öntudattal
bíró világban. Első törvény: a magához rántó erő törvénye
a materiális világban, ennek megfelel a szellemi világban: az
egoizmus. Második: a környezetet szolgáló erő törvénye,
ennek parallele: az *altruizmus*.

„ . . . der altruistische Baustein ein ganz we,t.inthches
Moment bei der *Ausbildung des Gehirns darstellen muss*.
Ein Mensch mit altruistischer Gesinnung bei dem die táglich
sich wiederholenden altruistischen Bausteine die egoistischen
überwinden. Und — ceteris paribus — grössere Ganglien-
zellen und zahlreichere Assoziationsfasern. *Mithin ein grös*
seres Gehirn bekommen als ein Mensch mit egoistischer Gesin-
nung.*”

„ . . . die langsam fortschreitende *Vergrosserung des Schä-
delinnenraumes beim Menschen vorwiegend auf altruis-
tischer Basis beruht.*” (Qr. W. Hirt: Ein neuer Weg zu Er-
forschung der Seele. München, 1917, Vorwort. IV. 1.)

Ribot: L'hérédité. Paris, 1894. — Méhely: Az okszerű né-
pesedéspolitiká élettudományi alapjai. Bpest, 1927, 13. 1.)

² Ez a három testalkatú típus körülbelül ezekből a jegyek-
ből ismerhető fel:

A *piknikusok* középtermetű, kövéres vagy elhízott, de ál-
talában gömbölyded testvonalú egyének. A nyakuk rendesen
rövid, vastagabb, arcuk kerek. Hajuk ritka. Szélesebb a szá-
juk s derült, megelégedett a tekintetük. Láruk rendesen vé-
kony. Járásuk-mozgásuk elég könnyed.

Az *aszthenikusok* nyurgák, soványak. Végtagjaik hosz-
szúak, izmaik fejletlenek. Nyakuk hosszú, vékony. Szemük
mélyen fekszik, tekintetük nyugtalan. Ajkuk vékony és sokszor
gúnyos mosolyú. Mozgásuk gyors.

a véletlen vagy jelentéktelen elhízás vagy elsoványodás eredménye. A testi konstrukció valamelyes szellemi és lelki erőmegnyilvánulással is arányban áll. ¹ Ez az arány nem annyira precíz, hogy pontos számokkal kifejezhető volna, de a megfigyelés elég határozottan igazolja.² Még a régi közmondás is megfigyelte: „Omnis pinguis bonus!” A piknikus emberről tehát, mielőtt ezt a testalkat-jellegzetességet tudományosan megállapították volna, már a néplélek kitermelte azt a tételt, amelyet élettani alapon lélektani igazságnak is hirdetnek.³

Ezek a külső habitusok a cirkuláris elmezavar és a schizofréniás megbetegedések esetén is azt mutatják, hogy bizonyos testalkatú egyének feltűnően

Az *atletikusok* nagy testi erejűek, fejlettebb izomrendszerűek. Sportkedvelők. Virtuskodók. Soknak a feje aránylag kicsiny, nyakuk erős, izmos. Végtagjaik sokszor károsan megnagyobbodtak. (Tuszkai ö. dr.: Testalkat és jellem. „A Gyermek” folyóirat 1927. 4—7. szám.)

A testmértékekre a következő táblát állítja fel Kretschmer: Mannliche Durchschnittswerte im Lebensalter zwischen 18 und 30 Jahren.

	pyknisch	athletisch	asthenisch
Kopfumfang	57.7	56.3	55.6
Schulterbreite.....	37.9	39.4	35.9
Brustumfang.....	95.7	90.9	83.9
Bauchumfang.....	84.4	78.8	70.6

(Kretschmer: Körperbau und Charakter. 31. 1.)

¹ Kretschmer táblázata szerint (lásd I. kötet, 152. 1.) a csendesebb élet a *piknikust*, az erős szellemi nekívágás az *aszthenikust*, a nagy testi próbálkozás az *atletikust* jellemzi.

² A klinikai megfigyelések mutatják ennek az állításnak igazát. (Kretschmer: Körperbau und Charakter. Berlin 1929. 33. 1.)

⁸ *Shakespeare* intuitíve meglátta már az esthenikuság piknikus típusát; mégpedig meglepően élesen: Caesar (Antoniushoz):

„Tedd, hogy *k ö v é r* nép foglaljon körül,
És síkfejű, kik éjjel alszanak.
E Cassius ott *s o v á n y*, éhes színű:
Sokat tűnődik s ily ember veszélyes.

nagyobb arányban hajlamosak az egyik vagy másik betegségre.¹

A második megfigyelés szerint az emberek egy része *thimiko-limfatikus* típust mutat.

Ez a testalkat a gyermekded egyéniség jegyeit viseli. A szervezet nyúlánk, gyengéd, leányos, a vonalak pontosan szabályosak, az arc finoman alakuló, a bőrfelület puha, sima, kissé nedves; a szem bágyadt, gyerekes, a haj szőke. Ezen az emberen előmlik a báj, de állandóan kiverődik rajta — a gyermek.²

Miért nem *k ö v é r e b b*? Bár nem félem őt
Mégis, ha nevemhez férne félelem,
Nem ösmerek, kit inkább kellene
Kerülnöm, mint *e f o n n y a d t C a s s i u s t*.”

(Shakespeare: Július Caesar. I. felv. Vörösmarty fordítása.)
Kretschmer (Körperbau und Charakter. 33. I.) a következő táblázatot közli:

Tabelle 5.
Körperbau und seelische Anlage,

	Zirkuläre	Schizophreue
Asthenisch.....	4	81
Athletisch.....	3	31
Asthenisch und athletisch gemischt	2	11
Pyknisch	58	2
Pyknisch—Mischformen.....	14	3
Dysplastisch	—	34
Bilder.....	4	13

insgesamt 85

175

² Még a szexuális élet értelmében is éretlen. Élettani oka. mint az I. k. 90. lapján jeleztük, a csecsemőmirigy megmaradása.

Itt azután meg kell említeni, hogy ezt az egy beteges jelenséget csak azért említettük, mert különleges lelki átalakulásra enged következtetni. A többi beteges konstrukciót illetve konstitúciót külön nem érintjük, mert azok diagnózisa közismerten reámutat a lelki átalakulásokra is. Ezt a kérdést már az I. kötet 77., 96. lapjain le is tárgyaltuk. Csak meg kell fordítani az útjársát. Az *előző* kötetben az egyes lelkibetegsé-

A külső elváltozás, illetve a gyerekes alak állandósulása azonnal feltűnik, de az a kérdés, vajjon mutat-e ez valamelyes lelki eltolódást? Vagy úgy is kérdezhetném, vajjon ez a megfigyelés nyújt-e segítséget, hogy a lélek tartalmát megismerhessem?

A thimusról, a csecsemőmirigyéről tudjuk, hogy a nemi érést gátló szerv. (15 éves kor körül visszafejlődik, akkor a szabályos fejlődés rendes üteme áll elő.) Azt is ismerjük, hogy a nemi érés erős lélektani elváltozásokat eredményez. Ez az átalakulás az egyéniség erősebb érzete, az ösztönök dübörgőbb követelődzése, a lelki harcok ebbe a korba esnek. Akiben azonban gátló tényező marad a csecsemőmirigy, abban elmosódnak ezek a belső eltérések. Azt mondhatnók, hogy ezeknél kitolódik a gyermekkor felső határa.

Hogy ez az ismeret mit jelent lélekvizsgálati és neveléstani szempontból, az azonnal világos. Először is a gyermeked életforma jelenlétét tárja fel előttünk, de egyben a *gyermeknevelés* módszerét követeli a későbbi irányításban is.¹

Az ember *külső alakjának* megfigyelése tehát alapot szolgáltat arra nézve, hogy szellemi és lelki *életére* is következtessünk. Azt lehet mondani, hogy a testi élet külső jelenségeiből a belső lelki élethez, mint indító motorhoz jutunk vissza.² Ezért mond-

geknek vagy fogyatékoságoknak *külső jeleit* ismertettük, most pedig a fellelhető külső jelekből kell a fennálló lelki bajokat, zavarokra következtetni. A testi és lelki *korrelációk* elég biztos adathoz juttatnak.

Ez ugyan beteges jelenség, de a beteg embert betegségének megfelelő *terápiával* lehet és kell kezelni. A thimikolimfikus státus jellege nem állandó. Amikor a külső jelek visszafejlődésre mutatnak, akkor a belső átalakulásban is arányos elváltozás megy végbe. Ebben az esetben a nevelés is más módszert követ.

² Bizonyos, hogy itt roppant nagy vitaterületre jutunk. A pszichognosztikusok és pszichológusok három táborra oszlanak. Vannak, akik a lélek szellemi létét, különálló valóságá-

ják, hogy ez a megfigyelés a lélek feltárásának egyik módja.

B) A testi élet külső megjelenése mellett (amely végül is az ember *sztatikai* életformája), a tevékenysége, a mozgása, a munkája is a lélek életét eláruló jelenségeket tár fel. Nagy általánosságban az ember „*modus agendi*”-e (cselekvési módja)¹ majd az *írás, olvasás, számolás, játék* (ez különösen a gyermekeknél árulja el a lélek életét!), a *szociális élet* iránti érzék lesznek azok a külső megnyilvánulások, amelyek a lélek életére, erőire készségeire engednek következtetni.²

a) Ezek között a legelső: az ember viselkedése (modus agendi).

A legelemibb fokú tapasztalat szerint is nagy eltérés észlelhető az emberek külső viselkedésében.

A gyermek — akár otthon, akár az iskolában — első pillanatra valamilyen egyéni viselkedést árul el. Egyik csendes, lassú, vontatottan beszélő, játékban ügyetlen, gondolkodásban is nehézkes, a másik eleven, mozgékony, játékos, csillogó szemmel

gát nem ismerik el. (Kretschmer, Witasek, Wahl, Hirt: „Seele und Körper sind verschiedene Äusserungen eines indesselben Wesens, stehen daher in keinerlei Verhältniss von Ursachen und Wirkung.” Dr. W. Hirt: Ein neuer Weg zur Erforschung der Seele. München, 1917. 62. 1.) A másik csoport azt állítja, hogy ők csak a *lelki jelenségeket* kutatják és a lélek mibenléte kiesik az ő érdekkörükből. (Wundt: Grundriss der Psych. Leipzig, 1918.) Végül azok következnek, akik lélek valóságos létét, szellemiségét tanítják. (Mercier, Kornis, Behn, Brandenstein, Pauler, Trikál, Schütz, Kecskés.) Annyit azonban mindenki kénytelen elfogadni, hogy olyan életjelenségekkel találkozunk, amelyeket az anyagból kimagyarázni nem tudunk.

¹ Ide kapcsoljuk a tudományos alappal bíró *ciklothim és schizothim* jelenségeket is. Továbbá a *behaviorizmust*.

² Itt is megjegyezzük, hogy sok egyén életén végzett megfigyelésből vonhatjuk le azokat az ítéleteket is, amelyek alapján a közvetlenül nevelendő személyt is megismerhetjük.

kutató, gyorsan gondolkodó, a harmadik egészen lobbanékony, indulatos, fékevesztett. Ezt a különbséget az első iskolai órák alatt tapasztalhatja a nevelő. A szülők még többet tudnának erről mondani, mert a hétköznapi élet ezernyi változata számtalan helyzetet teremt, amelyben a gyermek cselekvési módja megfigyelhető.

A felnőttek életével épp így vagyunk. A férfi vagy nő mozdulata, járása, fellépése, köszöntése, öltözködése első pillanatra sokat elárul a lélek világából.¹ Rendezett külső, fegyelmezett mozdulat, átsurranó arcjáték bejuttat a lélek szentélyébe.

Itt már világosan látható, hogy valami titkos motorikus erő dolgozik, ami illetve *aki* irányítja az ember cselekvését.- Igaz ugyan, hogy pontos megállapítások nehezen vihetők keresztül, de az első pillanatra is feltűnő benyomás, majd a *tervszerű megfigyelés* igen sokat elárul. ¹

Ez a vizsgálódás egészen új neveléstani módszerre nőtte ki magát és *behaviorizmus* ³ név alatt

¹ „Wer sich zura Menschenkenner entwickeln will, soll seine Studien auf der Strasse beginnen und dort die lieben Mitmenschen beobachten. — Ein Mensch, der wie man so sagt, geschneigelt und gebügelt erscheint, ist ein eitler Geck, der das innen fehlende durch Ausserlichkeiten zu ergänzen sucht. Ein Mensch der einfach, aber reinlich gekleidet ist, dabei weder zu rasch noch zu langsam geht, weder in nachlässiger noch in steifer Haltung, gehört sicher zur Sorté der verständigen, ernsten und zuverlässigen Menschen.” (Gerling R.: Der Menschenkenner. Taschenlexikon der Charakterologie. Berlin, 1922. 12—13. 1.)

Vegyünk néhány gyakorlati példát. *Az anyagiás embert* érdekli a vagyon. *A sár-ember* az ösztönös élet izgalmaira azonnal reagál. *A szellemi életet élő* boldogságtól sugárzóan nyúl a *könyv* után, az *altruista* azonnal segít másokon, stb. A készséges odahajlás, a hirtelen reagálás elárulja, hogy mi rejtőzik a lélek mélyén.

³ A *behaviorizmus* Watson nevéhez fűződik. A behaviorizmus Amerikában elterjedt pszichológiai irány, mely a

ismeretes. Rövidesen azt jelenti, hogy az ember viselkedése, modora, munkájának üteme a lélek belső finomságára vagy eldurvulására, a készségek felébredésére vagy elpihenésére vallanak.

Azt mindenki belátja, hogy ezekben a megfigyelésekben nem lehet a klinikai vizsgálatok precizitását követelni, hanem meg kell elégednünk a fellépő szabályszerűségből vázolható eredménnyel.

A testi konstrukció és a lelki működések *ütemének* megfigyelése vitte arra Kretschmert, hogy az embereket a *ciklothim és schizothim* típusra ossza.

Az életütem eltérése magyarázatra szorult és így született meg az az elmélet, amely az élettani okok között a belső szekréciót, a *hormonhatást* emelte ki. A kérdés mostani felvetésénél nem is az a fontos, hogy hol rejtőzik az eltérés oka, hanem az, vaj-

pszichológiai kutatás eddigi módszereivel ellentétben, nem introspektív módon akar a lélek megismeréséhez férközni, hanem tisztán mások megfigyelése alapján. A szubjektivitást így reméli kikapcsolhatónak, és ezért a behaviorizmus hívei magukat objektív pszichológusoknak nevezik. Azt gondolják, hogy a „magatartás” sokkal objektívebben és exaktabban megfigyelhető, mint az élmény. Szerintük a tudat egyáltalában meg nem ismerhető s így ezzel teljesen szakítanak és kizárólag a külső viselkedés tényezőiből vonják le következtetéseiket.

Mechanizálják az egész lelki életet, mert azt tartják: az inger és a rá való visszahatás, a „behavior” adja az egész lelki életet. Az összes lelki élményeket, még a legkomplikáltabbakat is az ingerhatás mechanizmusára redukálják. Így a behaviorizmus a végső fokon tulajdonképpen már nem is *pszichológia*, mert magát a *lelki életet tagadja*. (J. B. Watson: Behaviorizmus. London. — Baranyai Erzsébet: A behaviorizmusról. Néptanítók Lapja. 1931. 1. szám. 8. 1.)

Maga Watson így határozza meg: „Behaviorismus ist eine Naturwissenschaft, die das gesamte Feld der menschlichen Anpassungsweisen als ihr eigenes betrachtet.” (J. B. Watson: Der Behaviorismus. Berlin u. Leipzig, 1930. 32. 1.) Könyvünk I. kötetében, a 87—96. lapokon részletesen ismertettük a belső szekréció élettani és lélektani hatásait Weil Kretschmer, Kronfeld állításai itt is figyelembe veendő!

jon a külső életen is észlelhető ütemeltérés alapot nyújt-e a lélek megismerésére.¹

A kérdés úgy oldható meg, hogy visszaidézzük emlékezetünkbe azt, hogy a ciklothim és schizothim típusok igen sok testi és lelki tulajdonságot hordoznak,² *A testi tulajdonságokat észlelhetjük, a lélekre pedig következtethetünk.* Nem volna azonban indokolt, ha a következtetést mindenben döntőnek ismernénk el. A tapasztalat csak *valószínűsége* enged következtetni. De már ez is nagy eredmény, mert a típus-megismerés után bizonyos lelki jelenségeket feltételezhetünk.

A *ciklothim* egyénél szabályosabb életet és egész életútján pontosabb és következetesebb cselekvési módot látunk. A nagy zökkenők, erősebb kilengések ritkábbak. Sem jó, sem rossz irányban nem gyakoriak ezek a változások.³ Ez a lélektani *feltevés azután* igen nagy neveléstani érték. Ha ugyanis a ciklothim ember erkölcsileg is kiegyensúlyozottabb, akkor nem igen kell attól rettegni, hogy hirtelen elváltozással balfelé fordul az élete. Viszont azzal a szomorú ténnyel is számolni kell, hogy a bűnös élet esetén hasonlóképpen könnyedén veszi az erkölcsi rosszat is és így nehezen fordul ki a megszokott mederből.⁴

¹ W. S. Krautsky: *Konstitutionstypen der Kinder.* Berlin, 1930.

² Kretschmer: *Med. Psych.* Leipzig, 1922. 150. 1. Ugyancsak Kretschmer: i. m. 156. 1. Az idézett táblákat lekötöttem az I. kötet 152 lapján.

³ Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincs kilengés. Sőt még annyira ingadozó a megfigyelés, hogy igen sok esetben meg sem határozható a típus eltérése. Azért Kretschmer is azt írja, hogy vannak *keveréktípusok*, sőt *meghatározhatatlanok* is. (Kretschmer: *Körperbau und Charakter* i. m. 102. és 108. 1.)

⁴ Itt persze lélektani megállapítás történik. A kegyelmi erők értékes és életváltató hatását semmiképp sem csökkenthetjük, ha a *felfogó alany* kevésbé receptív voltára mutatunk rá. „Quidquid recipitur, recipitur per modum recipientis.”

Ennek ellenére *kisebb szellemi erőfeszítéssel nevelhető.*¹

A *schizothim* ember azonban nagyobb temperamentumot árul el. Életüteme erősebb, de szaggatottabb. Nagy lendületre, új kikezdésre hamarabb kapható. Belső ereje is határozottabb. Meggyőződése szilárd. Épp azért *hirtelen* és nagyerejű szellemi behatásokra azonnal reagál, de a belső meggyőződésből alapos tanítás és meggyőzés után emelhető csak ki. — Ezek a megfigyelések neveléstanilag azt jelentik, hogy a belső megrázkódtatások vagy igen mélyen járó bizonyítások életváltoztatást okozhatnak. Ez a megállapítás olyan feladat elé állítja a nevelőt, hogy az ilyen lélekhez nagyobb szellemi felkészültséggel közeledjék. Valamint arra is figyelmezteti, hogy csak abban az esetben várjon hirtelen fordulást, ha igen nagy élet' esemény rázta meg az embert.

Az általános dinamikai jelenségek között vannak olyanok, amelyek különös figyelmet érdemelnek. Ezek a legtermészetesebb forrásból előtörő működések és azok a tevékenységek, melyek legjobban reávilágítanak a szellemi életre.

b) Az összesek közül legkiemelkedőbb a *játék*. Nem szabad azt hinni, hogy a játék jelentéktelen időtöltés. A gyermek és a felnőtt életében egyaránt jelentős szerepet tölt be. Valamiképp hozzátartozik az ember természetes életmegnyilvánulásához. Mine-műsége, üteme, formája, tárgya betekintést enged a lélek világába. Az ember életében ez a helyes

¹ Ezt a látszólagos ellentmondást az oldja meg, hogy a ciklothim egyén nem *a belső, szilárd meggyőződés* alapján tart ki életiránya mellett, hanem *a megszokott könnyedség* miatt. Ebből váratlan hatás nem zökkenti ki, de ha a másik életirány bizonyos kényelmet kínál, akkor *nagy szellemi erőfeszítés*, bizonyítgatás *nélkül* is odafordul.

történelmi rend: a gyermek-élet tartalma a *könyved játék*, a felnőtté a játszi könnyedséggel végzett munka.¹

A gyermek életének egyik legjellegzetesebb megnyilvánulása a *játék*. Nem más ez, mint a gyermeklélek mozgásba, tevékenységbe, életplasztikába átvitt tartalma.

A játék alapvetésben mozgás. Legősibb és legősztönösebb alapja az *életteni fejlődés* (sejtképzés). valamint — a test és lélek kifejlődésének fokozatos irányában — a *lélek készségeinek* természetes közvetlenséggel való *érvényesítése*.

Ezért van az, hogy a játékból vissza is tudunk következtetni a gyermeklélek erőtartalmi minőségére. * A játékból megismerhető a gyermek gondolkodása, fantáziája, emlékezete, erkölcsi érzeke, szociális hajlama, jellemének iránya, a Spranger-féle tipikus vonások valamelyike, kiéltsege vagy életüteme. Az ifjúkori nevelők annyira kidolgozták ezt a vizsgálódást, hogy most már egész nevelést irányok létesültek, amelyek a különböző tervszerű

¹ „Je mehr der Mensch von dem Ernste des Lebensumfasst ist, desto mehr wird ihm die Flucht in das Reich *de*» ápiele* wo es unbekümmert um reale Zwecke ganz in einer fret gewählten Scheintätigkeit aufgeht, zu einer Erlösung aua dem engen, dumpfen Lében und aus der Angst *des* Irdischen.' (K. Groos: Die Spiele der Menschen. Jena, 1899. 503. 1.)

² Nógrády László a gyermek *játszó* tevékenységének fejlődésmenetét, a játéknak biológiai, esztétikai és vallási jelentőségét kutatta sokezer adatgyűjtés alapján. A játék fejlődését így állapítja meg: a 3—6 éves gyermekek játékát jellemzi a *felnötteket utánzó társasjáték*. — A 6—8 éves gyermekek játékát, különösen a leányok játékait, a *házi foglalkozások* köre adja. — A 8—15 éves korban a *nyerészkedő* játékok vezetnek. — A 15—17 éves korban kezdődnek az *észfejlesztő játékok*. (Dr. Nógrády László: A gyermek és a játék. Bpest, 1913.) — (Dr. Schmidt Ferenc: A játszó gyermek. Szülők Lapja. 1924. 10. 1.)

játékokkal akarják egyik-másik lelki készséget kifejleszteni,¹

¹ Lásd: 1. *A „Decroly-rendszer.” Decroly O. & Monchamp: L'imitation á l'activité intellectuelle et motrice par les jeux éducatifs. Contribution á la pédagogic des jeunes enfants et des irregulies. 3. éd. Neuchatel: Delachaux & Niestlé (1905). (Collection d'Actualités Pédagogiques.)*

Descourdes A.: Nevelő játékok Decroly & Monchamp nyomán, normális kisdedek és értelmi fejlődésükben korlátolt iskolásgyermekek részére. Kiadta és jegyzetekkel ellátta Descoeudcs Alice, ford.: Éltcs Mátyás. Bpest, Kisdcdnevelés. 1930.

2. *A „Fröbel-rendszer.” Fröbel: Die Pädagogik des kindergartens, Gedanken über das Spiel und die Spielgegenstandé des Kindes. Hg. von Richárd Lange. 2. Aufl. Berlin. Enslin, 1874. (Fröbels Gesammelte Pädagogische Schriften. 2.)*

Fröbel: „Kommt, lasst u« unsern Kindern lében.” Keimé, Knospen, Blüten und Früchre aus dem Lében für Betatigung diesen Wechselzurufcs . . . (Ein Sonntagsblatt für Gleichgesinnte.) Bd. 1—2. Leipzig. Dörfllng & Schweinfurt: Wetzatein, 1838—1840.

Hecker H. & Muchow M.: Friedrich Fröbel und Maria Montessori. Einleitung von Eduárd Spranger. Leipzig, Quelle & Meyer. 1927. (Deutscher Fröbelverband. Bd. 2.)

3. *A „Montessori-rendszer.” Bardócz Pál: Dr. Montessori nevelési rendszere és módszere. Bpest., Házinyomda. 1924.*

Kiss József: Montessori Mária nevelési rendszree. Bpest., 1930. (Különlenyomat: A budapesti VII. ker. állami tanító-Jióképző-intézet 1929—30. évi értesítője.)

Aionfessori Mária: Módszerem kézikönyve. Ford.: Burcharde-Bélaváry Erzsébet, előszóval ellátta: Kenyeres Elemér. Bpest, Kisdcdnevelés. 1930.

Boyd W.: From Locke to Montessori. A critical account of the Montessori point of view. London, Harrap. 1914.

Montessori Maria: Betátigungsdrang und Erziehung, Überzctzt von Ida Hohenemser, Stuttgart, Hoffmann (1926.)

Monfessori Maria: Mein Handbuch. Grundsätze und Anwendung meiner neuen Methode der Selbsterziehung der Kinder. (1926.) 2. umgeabr. Aufl. Stuttgart, Hoffmann, 1928.

4. *A „suéjct jRousseau-mcézer rendszere.” (La maison des Petits.) Audemars M. & Lafendcl L.: La Maison des Petits de l'Institut J. J. Rousseau. Neuchatel, Delachaux & Niestlé.*

c) A játék után a *beszéd*, a *rajzolás*, az *írás* megfigyelése következik. Ezek is a lélek belső tartalmának, hangulatának, történéseinek jelei, tehát ezek mikéntjéből is arra következtetnek, hogy milyen az ember lelke.

A *beszédről* úgy nyilatkoznak a vele foglalkozók, hogy az a szellemi tartalom kifejezője.¹ Amit és ahogyan beszélünk, olyan a lelkünk tartalma. A szellemi életnek csak akkor jele a beszéd, ha belső tudatos gondolatkapcsolást tud kifejezni.² A nehézkés, a vontatott beszéd kedélytelen lélekre: a dallamos, ütemes derűs életre vall.

A részletes ismertetés mellőzésével a *rajzolás* jelentőségét közöljük. Itt különösen a gyermeklélek vizsgálata jön tekintetbe, mert a rajzolás mikéntje leginkább a kevesebb tudatossággal rajzolható gyermeklélek rejtélyét tudja feltárni.

A legelemibb megfigyelés az, hogy a fiúk és lányok rajzai felismerhetők. A fiúk alakjai határozottak és mindig fiúsak, a lányok rajzaiban még a katonák is leány vonalakat árulnak el. Nagyon természetes, hogy ez leginkább a kisgyermekkorban, a kevés tervszerűséggel dolgozó gyermekeknél észlelhető.³

¹ Ch. B. Flagstad: Psychologie der Sprachpädagogik. Berlin, 1913. 97. 1.

² „Das Kind *spricht* schon mit zwei Jahren, aber es *redet* noch nicht; der Papagei *spricht* aber er *redet nicht*.” (H. Amann: Die menschliche Rede. Lahr J. B. 1925. I. B. 38. 1.)

³ A rajzolás tevékenysége terén az élet-évekkel változó fejlődést és a nemek közötti fejlődési eltérést vizsgálták és a fejlődés menetét megállapították:

G. Kerschensteiner: Die Entwicklung d. zeichnerischen Begabung des Kindes. Münden, 1905.

Nagy László: Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából. Budapest, 1905,

Nagy László: A gyermekek rajzolóképességének fejlődése. A tehetséges gyermek. Budapest, 1922. 30. 1.

S. Levinstein: Das Kind als Künstler. Leipzig, 1905.

A gyermekek rajzolósi készségét a primitív népeknél is külön tanulmány tárgyává tették,¹ hogy azok adataiból az egyetemes lélektörvényekre következtessenek.

Mindez a próbálkozás arra vall, hogy óriási szellemi erőfeszítés árán akarják kinyomozni a legkisebbnek látszó dolgok útján is a lélek rejtett életét, így lesz tehát a rajzolás vizsgálata is olyan útjárás, amely az ember, de különösen a gyermekember lélekszentélyébe vezet.²

A rajzolásnak *díszítésként* való felhasználásáról és ennek fejlődéséről írtak: Dr. Schmidt Ferenc: A díszítéses rajzolósi képesség fejlődésének kivételes vizsgálata ép- és fogyatékos elméjű gyermekben. Magy. Gyógynevelésügyi. 1929. 1—2. száma. — G. Fr. Muth: Ornamentalierversuche mit Kindern. Zeitschrift f. Psychologie. 1912. 6. k. 21. 1.

¹ A primitívebb népek, illetve ezek gyermekeinek rajzolósi képességeit kutatták:

U. Probst: Les dessins des Enfants Kabyles. Arch. de Psychologie. Tome VI. Genève, 1907. 131. 1.

H. Vierkandt: Das Zeichnen der Naturvölker. Zeitschrift f. Psych. 1912. 6. k. 299. 1.

P. Ferrari: Alcune note psicologia infantile araba in relazione al disegno nei fanciulli Psiche 3. évf. 53—71. 1.

² A *rajzolás*, mint minden szellemi képesség, az emberi élet folyamán bizonyos fejlődést mutat. Ezt a fejlődést Nagy László a következő korokhoz osztja be.

1. A *szubjektív rajzolás kora* tart a 6—8 éves korig. Ez a sematikus rajzolás kora, amelyben a gyermek nem a külvilágot rajzolja meg, hanem a saját belső világát, az Ő lelkében a primitív absztrakció segítségével kialakult sémákat.

2. A *szubjektív-objektív* rajzolósi kor. A 9—11 éves gyermek a sémáit már némileg módosítja, mert profil alakot rajzol s képes már emberi és állati alakot egymással szemben felállítani.

3. A 12—15 éves korban a gyermek a *tiszta objektív* rajzolósi korbába kerül. Ekkor a gyermeket az ő tapasztalati (analitikus) és logikailag működő (szinhetikus) elmeműködése már képessé teszi a külvilág teljes felfogására és többé-kevésbé hű reprodukciójára.

4. A következő fejlődési korbába, a *szerkesztő* (konstruktív) *rajzolás* korbába, aránylag csak kevés gyermek jut el. Ezen

De méltán kérdezhetnék, hogy hogyan megy ez végbe a maga gyakorlati valóságában, illetve segít-e abban, hogy az egyes gyermek életét megismerjük?

A *technikája* ez: egyszerű rajzfeladat-adás (katonák, mezők, *azt rajzolod, amit akarsz*, stb.); a későbbi, az ellenőrző munka pedig a befejezett rajzok vizsgálatával megy végbe. Először is a tárgy, a vonalak húzása, az invenció, a művészi érzék, a fantázia, a meglátás mikéntje szempontjából ítéljük meg a képeket. Ha *több gyermekkel* együtt végeztetünk ilyen feladatot, akkor még a nemi megosztódásukra is következtethetünk.¹

a fokon a gyermek már kezd komponálni, tudatosan rajzolni. Már nem reprodukál, hanem szerkeszteni kezd.

Az itt vázolt rajzolási fejlődés természetesen a gyermekek tehetsége szerint gyorsabb vagy lassúbb is lehet. Így a fenti fejlődéstől igen nagyfokú elmaradást mutat a szellemileg fogyatékos gyermek rajzolási képessége, mint ezt Schmidt Ferenc kimutatta. Pl. a szellemi fogyatékosok közül a 12—14 években még mindig 81 százalék rajzolt sematikusan. Egy 14—15 éves gyengetehetségű gyermek átlagban úgy rajzol mint egy 6—7 éves normális tehetségű gyermek.

Nagy László: A gyermekek rajzolóképeségének fejlődése. A tehetséges gyermek. Bpest, 1922. 30. l. Nagy L.: Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából. Bpest, 1905.

Schmidt F.: A rajzolási képesség legelső határainak és más szellemi képességekkel való összefüggésének kísérleti vizsgálata. Bpest, 1922.

¹ A fiúk és leányok rajzolóképesége nem egyezik meg teljesen egymással. A fejlődés nagy általánosságban a fiúknál gyorsabb. A rajzok esztétikai kivitelében, a színezésben, a díszítésnél azonban a leányok vezetnek. Az alakok figurális kivitele is eltérő a két nemnél. A leányok fiú-alakjai legtöbbször női alakúak. Lovon ülő és katonaruhába bújtatott nők.

Egy gyermekrajzból rendezett rajzkiállításról a fiúk és leányok rajzainak Különbőségére vonatkozólag *Bikfalvy Ilona* a következőket jegyzi meg: „Az összbenyomása ezeknek a színes, változatos, csinosan bevezetett képecskéknak igazán várakozáson felüli volt. A fiúk termében dominált a figurális rajzolás, a portré, főleg azonban háborús, küzdő, viaskodó

Ha azonban az egyes gyermek lelke érdekel bennünket, akkor a következő dolgokra nyújt felvilágosítást a rajz. Van-e a gyermeknek művészi érzéke? Milyen fokú e lelki készség? Tud-e harmóniát teremteni a vonalak és színek között? (Szín-érzék, színkészség.) Milyen az elképzelő ereje? {Fantázia.) Lát-e *eseményt* a feltűnő életadatok között? (Kompozíciós készség.) PL: ha erdőt kell rajzolni, belekölt-e valamiféle mesés jelenetet? Mik a kedvenc témái.? Hol jár és időzik legszívesebben a lelke? Milyen az *öntudat alatti élete*? Az egyén megfigyelhető, hogy az önkéntes cselekedetek a legmélyebben rejtőző öntudat alatti világból lépnek előtérbe. Mik a vágyai? Jövő tervei? Melyek a múlt élményei? Ezek a kérdések még több alakban is feladhatók és sok esetben a lelkiélet, az

jelenetek rögzítése vonzza a fiúk fantáziáját. Akadt egy pár ügyes tájképfestő, illusztrátor, két technikus és egy földrajzi tehetség köztük. Érdekes véletlen, hogy egyetlen egy virágcsendélei vagy meseillusztráció sem akadt a fiúk rajzai között. Ékítményes rajzoló is csak egyetlen egy.

Mily más volt a levegő a lányok termében! Az első kép mindjárt egy 10 éves leányka szárnyas angyal-képe volt. Harc, erőszak, háború messze kerül innét. Díszítő tervezések, tündérek, angyalok, mese-illusztrációk, virágos epizódok a csendes élet köréből, tájképek, portrék, ruhatervezések színes változatai tarka, derűs hangulatba ringatták a belépőket s mosolygó arccal nézték leányaink igazán szép, összeválogatott kiállítását.” (Bikfalvy Ilona: A tehetséges gyermekek rajzkiállítása. A tehetséges gyermek. Bpest, 1922. 68. 1.)

Lásd még Kerschensteiner: Die Entwicklung der zeichnerischen Begabung. München, 1905.

Lévinstein: Kinderzeichnungen. Leipzig, 1908.

Ruttmann: Die Ergebnisse der bisherigen Untersuchungen zur Psychologie des Zeichnens. Leipzig, 1911.

Dr. Schmidt: A díszítéses rajzolósi képesség kísérleti vizsgálata ép- és fogyatékos elméjű gyermekeken. Különlenyomat a Magy. Gyógypedagógia 1929. évi 1—2. számából.

erkölcsi és vallási, továbbá a szociális érzék fokára nézve is megvilágítást nyújtanak.

A gondolatközlésnek egyik eszköze az *írás*.

Az írás mikéntje ma a lélekismeretnek egyik igen jelentősnek mondott eszköze.¹ Igaz ugyan, hogy a megfontolt lélekbúvárok a túlzókkal szemben nagy óvatosságra intenek,² de az írásjelek értékét és lélekismeretre szolgáló voltukat egyikük sem tagadja.

Nem lehet feladatunk a részletes ismertetés, de reá kell mutatni arra, hogy az írásból az emberi szellem felsőbbrendűségére vagy alsóbbrendűségére, erejére, erkölcsi értékére, esztétikai érzékére, sőt szexuális vonatkozásaira is következtetnek.³

¹ „La graphologie n'est pas un art c'est une science d'observation, qui a ses bases ses lois et sa methode aussi raitournée qu' aucuné autre.” (J. Crépieux—Jamin: L'écriture et le caractère. Paris, 1921. 42. 1.)

„A une époque où l'importance de la psychologie, qui est á vrai dire l'étude de la vie mérne va croissant . . . la graphologie, quoique née d'hier dóit fairé son chemin rapidement et devenir aux mérne de ceux qui en doutent, une science susceptible d'un développement a l'infini, une vrai science, c'est á dire quelque chose d'exact, de positif, d'incontestable.” (J. Crépieux—Jamin: i. m. 32. 1.)

² Klages a grafológiának nagy értéket tulajdonít, de csak komoly tudományos alapon és nagy óvatosságra int. „Wir habén durchaus nur Beispiele für die Anwendung allgemeiner Gesetze geboten, da es denn noch ganz anderer Erwágungen bedürfte um aus ihnen herzuleiten die Deutungsregeln! Inzwischen wird man bereits erraten habén, dass die Grundlagen dafür nicht sowohl der Graphologie als vielmehr in der Charakterkunde selber zu suchen seien.” (L. Klages: Einführung in die Psychologie der Handschrift. Stuttgart—Heilborn, 1924. 85. 1.)

Crépieux-Jamin intelligenciát, erkölcsösséget és akaratot vél megállapíthatónak az írás karakteréből. Részletesen tárgyalja egyenkint az írásjelek különböző formáit és azoknak megfelelő szellemi, lelki és testi állapotot. Sok példával illusztrálja állításait és erősen gyakorlati iránnyal részletezi a különböző jeleket és a lelki hátteret:

Még az óvatosabb lélekbúvárok is elfogadják azt, hogy az írás módja lelki szétesettséget vagy rendezettséget árul el, csak azt nem vallják, hogy az írásjelek minden esetben biztos lélekismerethez vezetnek.¹ Ez a lemérés oly széles területen folyik, hogy a tudományos világ komoly érdeklődését is leköti.²

1. Les signes de la supériorité et de l'infériorité.
2. Les signes de la nature et des moyens de l'intelligence.
3. Les signes du caractère moral, meours et sentiments.
4. Les signes de la volonté.
5. Les signes du sens esthétique.
6. Les signes du sexe.

7. Quelques indications pathologique." (J. Crépieux-Jamin: L'écriture et le caractère. Paris, 1921. 39. 1.)

Kevesebb határozottsággal és nagyobb óvatossággal ír a kérdéstről Klages, de ő is elismeri, hogy „jeder schreibt so gewiss auf bleibend besondere Art, wie ei einem bleibend besonderen Charakter besitzt!” Majd annak a reményének is kifejezést ad, hogy esetleg a grafológia is segíteni fog a szellemi és testi tevékenységek törvényszerűségének felfedezésében. „Wir entwickeln das wichtigste Gesetz des Zusammenhanges von Seelenvorgängen mit Körpervorgängen.” (L. Klages: Einführung in die Psychologie der Handschrift. Stuttgart—Heilborn, 1924. 32—33. 1.)

¹ Dr. L. Klages: Handschrift und Charakter. Leipzig, 1923.

² Saudek munkája e kérdéstről teljesen új módszerű és kizárólag tudományos kísérleten alapuló hatalmas tanulmány, amely az iskolásgyermek írástanulásából indul ki. Utal a pszichopathologikus akadályokra és az igazságszolgáltatási grafológia reformjának szükségességét hirdeti.

„... in den hier folgenden Untersuchungen völlig neue Methoden angewendet werden, dass jede physische oder metaphysische Einstellung zu den behandelten Problem von vornherein ausgeschlossen und dass nur nach exakten Forschungen vorgegangen wird.” (R. Saudek: Experimentelle Graphologie. Berlin, 1929. Vorwort. V.)

„Der Verfasser baut seine Erkenntnisse über das Wesen des Schreibens und seine mechanischen, physiologischen und mentalen Voraussetzungen auf einer rein genetischen Betrachtungsweise auf.” (R. Saudek: Experimentelle Graphologie. Berlin, 1929. Vorwort. VI.)

A lélek megismerése tekintetében mindenesetre segítséget nyújt, mert megfigyelései nem fantazmagóriák, hanem a tudományok világához tartoznak. Ezt a kérdést annyira vizsgálják, hogy még a vallási és lelkikézségek jelenlétére is biztosan (?) következhnek. Régen egész primitív próbálgatás volt csupán, most azonban komoly tanulmány kérdésévé vált.¹

d) Az emberi lélek jelenségei közé tartozik a *rithrnika* is, amely a *dalban*, a *muzsikában* és a *táncban* nyer kifejezést.

Ezek az élet jelenségek sem jelentéktelen megnyilvánulásai a belső világnak. Azt mindenki tudja, hogy a *kedélyt* — akár népek, akár egyén életét vizsgáljuk is — azonnal elárulja a víg vagy szomorú dal, muzsika vagy taglejtés. Ezt a nagyjában ismert tényrt részletezni lehet és további következtetéseket is lehetne levonni. A vígan daloló, muzsikáló, táncoló gyermek könnyed lelkületet árul ei. Ez pedig alapja a hamar változó, gyors elhatározásul, mozgékony életnek. A kevesebb mélység, a fontolgtatás hiánya, a felületkeresés, a külsőséges csín becsülése, a külszín szolgálata, a nagyobb szellemi-erkölcsi erőfeszítések elkerülése jellemzik a túlderús egyént.

Ezt a megfigyelést mélyebb alapig vezethetjük vissza. A külső jelek (tánc, dal, muzsika) és 3Z említett lelki tulajdonságok egészen mélyen fekvő élettani és öröklési törvény által is érintett tényezőkből erednek,²

¹ „Wer ein Buch mit Schriftsnachbildungen aus der Zeit der Romantik besitzt, wird sich überzeugen, dass die „*celigiöac Kurve*“ in den Handschriften der geistvollsten Männer dazumal zur Regei gehörte.“ (Klages: Zur Ausdruckslehre und Charakterkunde. Heidelberg, 1926. 343. 1.)

² Kretschmer, Weil, Ribot, Günther, Lenz, Fischer, Baur, Méhely, Gockler.

Ez az ismeret azután néha-néha az ősi okra is reávezet, amely nemcsak tudományos célból, hanem nevelési indokból is érdekelt bennünket. Ezen az úton haladva jobban lemérhetjük az *egyéni felelősség* fokát; világosabban láthatjuk a követendő *nevelés módját*; helyesebben kiválogathatjuk a *nevelés eszközeit*.

Azt is ismerjük, hogy a *kedélynek* szélsőséges kilengései, váratlan és zavaros változatai pszichikai betegségnek *jelei*.¹ Vigyázni kell tehát, hogy a kufatás és vizsgálódás idején elhamarkodott ítéletet ne mondjon a nevelő.

e) Az ember társas természetéhez tartozik, hogy közös célok érdekében egyesült erővel akar fellépni. Ez a tény kicsinyített kiadásban a gyermekek életében is fellép, azért a gyermekélet megfigyelése arra is kiterjeszkedik, hogy a gyermekek *társas-életét* vizsgálja,- Azok az *alapszabályok, tervek*, amelyek ilyenkor megíródnak, nagyon sok lélekrajz-tély nyitjához juttatnak.

A fiúk átlag igen nagy és harcot igénylő terveket szőnek. Egyesületeik sokszor katonai jellegűek. Visszhangzik bennük a tanult események hangja és

¹ Lásd I. kötet, 150. 1.

² Nagy László a serdülő gyermekek társaséletének kialakulását az ú. n. titkos egyesületek tanulmányozásával tette vizsgálat tárgyává. Szerinte a titkos egyesületek által szolgáltatott adatok általában értékesebbek, mint az ifjúsági naplók, mert ezek adatai részben a túlszigorúság, részben a hiúság miatt el vannak ferdítve. Tanulmánya végén így ír: »E leírások megmutatják, hogy az ember élete már ifjúkorban belső harc és küzdelem. Küzdelem a saját érzései és ösztönei ellen és a nevelésnek és társadalomnak feladata, hogy mélyen nézzen bele a küzdelem lényegébe és józanul és helyesen támogassa az ifjút különösen az életbe való elindulás nehéz pillanataiban.» (Nagy L.: A szexualitás hatása az ifjak társas életének kialakulására. A Gyermekek. 19. évf. 65. 1.)

kicseng belőlük a tettvágy.¹ A leányok általában finomabb tónusú, egymást megjavítani akaró egyesületet szerveznek.² Előfordulhat azonban itt is olyan szervezkedés, amely egyenesen bűnös célt szolgál.

Tehát a gyermektársaságok alapszabályai és tervezeteinek megfigyelése is reávilágítanak arra, hogy milyen lelkiületet látunk egyik-másik gyermekben.³

C) A viselkedés, a szinte ösztönös tevékenység megfigyelése után meg kell emlékeznünk azokról a tapasztalatokról, amelyek az ember felsőbbrendű életmegnyilvánulásai és amelyekben már igen sok a *tudatos*, az *erkölcsi*, a *vallási* elem.

Az ember cselekedeteit nem úgy kell osztályozni.

¹ „A francia párt szabályai.”

1. Egyesületünk titkos és csak az léphet be, akit mi, a vezérség beveszünk.

2. Csak jó gyerekeket veszünk be.

3. Az egyesület tagjai kötelesek egymást megvédeni és harcban támogatni.

4. Az egyesület tagjai egymásnak segítenek, súgnak, az ellenséges „török párt” ellen harcolnak.

5. A harc színtere — a liget „hétfás” része.

6. Elnöke: a Király.

7. A pénztárba mindenki hetenkint két krajcárt fizet.

(Ez az *egyesület* egy vidéki gimnáziumban alakult meg, amelynek IV. osztálya két táborra oszlott: francia-pártra és török-pártra.)

² „A jó leányok egyesülete.”

1. Az egyesület célja a rossz szokások leküzdése.

2. Tagjai egymást hibáikra figyelmeztetik, de szeretettel.

3. Csak a III. o. lehet tagja. Első feltétele, hogy jó tanuló és jó gyerek legyen.

4. A rossz leánykák megjavítására is törekedni fogunk.

5. Minden nap kell egy jó cselekedetet végezni.

6. Nem szabad csúfolódnival, hazudni és pletykálni.

(Ez egy fővárosi leányiskola növendékei között alakult meg. III. o.)

³ Ez a módszer parányi segédeszköz, de nem ad igazán értékes lélekmegismerést. Talán egy arcvonást közöl, éles képet azonban nem mutat.

hogy egy-két jó vagy rossz tettét erősen kihangsúlyozzuk, hanem úgy, hogy *állandó megfigyeléssel* a cselekvések irányát akarjuk megállapítani. Az élet folyamata ugyanis olyan áramlás, amelynek ereje, *üteme*, visszatérése, lendítése eléggé *szabsz* lyos rendszert mutat. A nagy és hirtelen elváltozások csak akkor állnak elő, ha jelentős lelki krízisek vagy erőteljes külső reáhatások lépnek fel az ember életében.

Maga ez a megállapítás sok megfigyelés eredménye, az így levont ítélet pedig a *tapasztalati neveléstannak* egyik módszerét állítja elénk. Komoly pedagógiai felfogás alapja lett az a módszer, amely szerint az emberek dinamikai jelenségeinek megfigyelése a *lelkük belső életének feltárásához vezet*.

A legértékesebb és már *egészen* neveléstani jellegű az a megfigyelés, amely *teljesen és kizárólagosan az ember lelkében pihenő felsőbbrendű értékeket vagy elhalt lélekerőket kutatja*. Ez a lélektapasztalati módszer tehát mélyreszállás akar lenni, ahonnan az egyént jellemző értékeket vagy bűnös emlékeket hozzuk felszínre. így tehát olyan ismeretre törekünk, amely kizárólagosan az egyén *jellemképének*, életértékének megalkotását célozza.

Ha ezt a módszert egyetemes jellegűvé tesszük, akkor mindenkire kiterjed. Felnőttre, ifjúra, gyermekre egyaránt. Minden egyes ember bekerülhet lelkünk hatókörébe, lassú megfigyeléssel mindenkit megismerhetünk; mert a parányi vagy mozaikszerű életadatokat az egyéniség teljes képét adhatják.

Mivel azonban a nevelést — szorosan véve — a gyermeklélekre korlátozzák,¹ azért ennek a módszernek a bemutatását a gyermekélet példáján fogjuk végezni.

¹ Mi ugyan nem osztjuk ezt az álláspontot, mert a ki-fejlődésnek nincs határa, tehát a reáhatások tudatos irányítása sem nyerhet befejezést.

A gyermek életének nevelői a szülők és a hivatásos nevelők. Az elsőket a természet, az utóbbiakat az élet rendje állította a fejlődő ember mellé. Ezekre a hivatással bíró lelkekre vár tehát az a feladat, hogy *lélekismeret* segítségével irányítsák a bontakozó élet ütemét.

A megfigyelésnek ez a módja a lélek igazi értékeinek keresése, azért jut elsősorban ezek osztályrészéül, mert ők a *közvetlen* együttlét, az állandó együttélés alatt gyűjthetik a kisebb-nagyobb jelentőségű tapasztalatokat, hogy azok alapján irányíthassák az életet. De különben is a *gyakorlati nevelés* feladatát érezve nem foglalkozhatnak elméleti vagy egy irányba hangsúlyozott vizsgálatokkal, hanem azokra a gyakorlati, értékes területekre lépnek, amelyekben az erkölcsi és vallásos élet kibontakozik. Őket tehát az egyén valóságos élete, a lélek egyéni értéke és érvénye érdekli, mert ezek alapján akarnak az élet szolgálói lenni. Ebben a törekvésben van tehát *egyéniismeret*, *személyiségkeresés*, de sok benne a tárgyi vizsgálódás és hiányzik az *alanyi közvetlenség*.¹

Az *életerők megfigyelésének* módszerét vizsgálva, három kérdésre kell felelnünk. Mire terjeszkedik ki a szülők és nevelők vizsgálódása (tárgyi rész!), milyen módszereket követ a megfigyelés (módszertani kérdés) és végül milyen eszközök segítségével gyűjti egybe ezeket az adatokat?

a) Az élet értékét tekintve el kell jutni ahhoz

¹ Arra gondolok, hogy ez a módszer is megismerendő *tárgynak* nézi az embert. A személyiség közvetlen kapcsolata, a lélektalálkozások üteme hiányzik. A sokoldalú adat- és emlékgyűjtés végén is élettelen téglahordás, amelynek együtteséből akarják megalkotni az emberalakot. Azt hiszem, hogy nem indokolatlan az az álláspontom, hogy ez a munka a *holt világot*, de nem az *élő embert* tárja elénk.

² S. Behn: Philosophie der Werte. München, 1930.

a gondolathoz, hogy a külvilág benyomásai, értéke; a lélek felé törnek. Sőt az is igazság, hogy a lélek készségei e külső benyomások erejével ébrednek, bontakoznak és töltekeznek. A nevelőnek arra kell törekedni, hogy az értéknek ismert életadatok szabad bebocsátást találjanak a lélekbe, az értéktelenek pedig akadályokkal, *gátlásokkal* találkozzanak.

A lélek számára a külvilág benyomásainak felvétele már lelki tény, lélekmunka, elraktározás; de még t szerep jut a léleknek a vett benyomások felhasználásában.

A figyelő szemű nevelő tehát elsősorban a *gyermek érdeklődésének irányát vizsgálja*, mert ebből már a *lélek inklinációira*, mint élettartalomra következtet.¹ A nevelő számára ezután a nevelendő *észlelhető cselekedetei* alkotják a megfigyelés tárgyát, hogy ezekből tudjon visszakövetkeztetni a lélek tartalmára.

A cselekedetek feloszthatók: testi, szellemi, esztétikai, erkölcsi, vallási és speciális jellegű tettekre. Bármit cselekszik is a gyermekember, minden megmozdulását valamely életkészség indítja. A cselekedetek gyakorisága a *lélek készségeinek erejére* vagy a lélek ütemére vallanak.

A cselekedeteket abból a szempontból is meg kell vizsgálni, hogy milyen *emléket* hagynak a lélek mélyén. Az emberi tettek ugyanis nem átfutó mozzanatok, hanem a felelősség terhével életet szolgáló erőforrások vagy pusztító erőgátlások. Aki csak a testi javakért dolgozik, az ösztönös ember lesz, aki erős szellemi munkát végez, az a tudomány világa után áhítozik, aki erkölcsös cselekedetekben gazdag, annak vezérszólama a lélekharmónia szolgálá-

¹ Pl.: Ha valaki olyan gyermekkel kerül össze, aki mindent ismerni és tudni akar, arról megállapíthatja, hogy *kilátó szellem*. Természetesen okos szemmel meg kell tudni különböztetni a *kíváncsiságot* és a *komoly érdeklődést*.

lata, aki állandóan az örök szempontok szerint cselekszik, az a szent ember diadalmas életét éli. A sok tett, a cselekedetek sorozata állandó élményt teremt és szinte öntudat alatt elpihen a lélek mélyén és további tettekre serkent.

Az erkölcsileg jó és erkölcsileg rossz tettek állandó hatóerőivé lesznek a léleknek.¹

Ha megfigyeljük a gyermekszobát, akkor azt tapasztaljuk, hogy a szellemtelen, ösztönös gyermek úgy fejlődik ki, hogy *egyres hibáit* elnézik és a nem korrigált hibából mindig nagyobb és nagyobb rossz következik. Az élet fejlődése egy irányba, mégpedig rossz irányba is eltolódik, ha utat engedünk neki.²

Az életnek ezt a tárgyi részét a szülő is, a nevelő is megfigyelheti. A szülőnek és a környező családnak több alkalma kínálkozik, de a nevelő is igen sokat elérhet. Nagyon természetes, hogy az adatok helyessége sohasem lehet igazi garancia a következtetésekre vonatkozólag. Ha tehát ilyen megfigyelésekkel akarjuk a gyermeket vagy felnőttet megismerni, akkor a perifériális területből lépünk az élet mélységébe. Ez az útjárás lehet helyes, de eredményeiben, már t. i. neveléstani szempontból, nem biztos.

b) A második kérdés a módok kérdése. Hogyan

¹ Nem szabad megijedni attól, hogy ennek a tételnek a felállításánál tiltakoznak a panoptimisták és a pszichoanalitikusok. Szerintük minden jó, vagy — ha helytelen életjelenség, akkor — beteges tünet. Az igazság ez: *alapvetésben jó* az élet, de túlzó *egyoldalúságban kidolgozva* rosszá lesz; van *lelki betegség* is, amelynek szülője — sok esetben — a *tudatos, akaratos, alsóbbrendű, ösztönös* élvhajászat.

² A *gátlások* építése segíti azt, hogy igazi mederben maradjon az élet. A gátlások lehetnek *parancsok, intések, büntetések*, sőt néha jól szolgáló *élettani* adottságok, szabályosan dolgozó *ideg- és mirigy rendszer* és *kidolgozott reflexek* is. (Méhely.)

és miképen juthatnak ezekhez az ismeretekhez a szülők és nevelők?

A *szülő és a környezet* először is az együttélés alapján látja a gyermeket a hétköznapi élet minden mozzanatában, tehát az általános *habitusát*, a különböző körülmények között tanúsított viselkedését is figyelheti. A jó szülő vagy nevelést végző környezet szorgosan figyeli a lélek képességeit. Aki pedig *tudatosan* akar a lélekbe jutni, az *tervszerűen* vizsgálja a lélek belső életének minden alsó- és felsőbbrendű összetevőjét, erőforrását. Lehetnek ezek testi, szellemi és lelki megnyilvánulások, amelyek mindig visszavezetnek valamely rejtett élettényre. — A *szellemi élet készségeit* könnyen megfigyelheti a szülő. Láthatja gyermekeinek hajlamát egyes tantárgyakkal szemben vagy elfordulását bizonyos ismeretköröktől. A tanulásban pedig megfigyelheti a tanuló gyermek könnyű vagy nehéz munkáját, a felfogókészség nagyságát vagy korlátozottságát. Észlelheti, hogy gyakorlati vagy elméleti pálya iránt mutat-e hajlamot.

A szülő és környezet számára *erkölcsi és vallási* vonatkozásban a gyermeklélek *erényei és bűnei* is revelálódnak. Önzése vagy önzetlensége, meleg lelke vagy hidegsége, ambíciós törtétese vagy nemtörődömsége, testvéri szeretete vagy rideg zárkózottsága könnyen megfigyelhető. A valláserkölcsi életadatok cselekedetekben jelennek meg; a tettek pedig visszamutatnak a lélek belső életére.

A *hivatásos nevelő* nehezebb helyzetben van, mint a szülő és környezet. Előtte ugyanis ünnepeisebb formában jelenik meg a gyermek. Azért van az, hogy a rövid ideig észlelő, külső tapasztalatokra támaszkodó nevelő kevésbé tudja megismerni a gyermeket.

Akik a személyes külső megfigyelés elméletét vallják, azok azt hiszik, hogy csak az ő észleleteik

helyesek és így következtetések helyállók. A valóság azonban abból a tényből világlik ki legjobban, hogy az ilyen módszerrel dolgozó nevelők a legritkább esetben ismerik helyesen és teljesen növendékeiket.

Az ő megfigyeléseik a *viselkedést* illetőleg csak az iskolai órákra, a tízpercekre, a játékokra, az esetleges kirándulásra szorítkoznak. Valami ebből is következtethető, de ez mégis csak a lélek határolt részén való betekintés. A *szellemi életet* tekintve a magyarázat felfogása, a feleltetés adhat alapot. De ez viszont annyi más tényezőtől függ (a tanár előadási módja, a fáradtság, a félelem, a külső körülmény), hogy ez sem biztos alap. Az *erkölcsi* és *vallási* élet adatait pedig a ritkábban kínálkozó külső alkalom szolgáltathatja csupán. Ezek az események — épp ritkaságuk miatt — nem igen elégségesek a komoly ítéletre. A tapasztalás azt mutatja, hogy az iskolák vajmi ritkán tudják ezen az alapon teljesen megismerni növendékeiket.

c) Ami pedig *az eszközöket* illeti, erre nézve is *eléggé* eltérő a szülők és nevelők eljárása.

A *szülők* az állandó szemmeltartás eszközével gyűjthetik az adatokat, majd *bizalmas megbeszélésekkel* kiegészíthetik tapasztalataikat.

A *nevelők pedig feljegyzéseikkel és nevelői konferenciákon* való megtanácskozáson mérhetik össze megfigyeléseiket.

Ezek az eszközök azután arra szolgálhatnak, hogy fokozatos egybekapcsolással összeadják — legalább is nagy vonásokban — a növendékek lelki képét.¹

¹ Tényleg kell jegyeznem, hogy ezt a módszert ajánlja a *hivatásos* módszertani nevelési irány is. Mert az osztálykönyvek tanári megjegyzések céljára rovatot is tartalmaznak és az *osztályfőnöki óra* arra való, hogy ezek alapján foglalkoz-

Bár mi nem valljuk azt, hogy ez a megismerési módszer elégséges, mégis azt hisszük, hogy a gyakorlati élet szempontjából egyike a leghasznosabbnak.¹

D) A tapasztalati módszerek negyedike a *naplóból* való következtetés.

Ez három irányú lehet: *visszatekintő*, (retrospektív), *másokat megítélő* (extrospektív) és végül *magukról beszélő* (introspektív). Az elsőben maga a szülő vagy nevelő gondol vissza saját életére és abból következtet a nevelendő életére. A másodikban a naplóíró ítélkezik a környező emberekről. A harmadikban pedig önéletét vetíti papírosra a gyermek.

Mit kell ezekről a feljegyzésekről tartanunk?

Amikor a szülő vagy nevelésre hivatott ember írja meg naplószerű feljegyzéseit, akkor a legtöbb esetben a *leglényegesebb*, a *nagyvonalúságot* feltüntető életadatokat jegyzi fel. Az aprók, a lényegtelennek feltűnő „imponderabile”-k kimaradnak. Nem is lehetséges, hogy ezek mind följegyeztessenek, mert annyira jelentékteleneknek látszó kicsiségek indítják — sokszor egész életre szóló változással — az ember lelki életét.

De ha részletesen is kitér mindenre, még akkor sem írhatja le egészen a *bűnök* sorozatát.

zanak a gyermekkel. Sőt az index (középiskolás!) pár évvel ezelőtt *kötelezően* előírta a gyermekek jellemrajzának közlését. Sajnos, ezt sok hiba miatt meg kellett szüntetni.

¹ Érdemes volna külön figyelemre méltatni *Laszcik E.* tanítóképző-intézeti tanár „Gyermekmegfigyelési napló”-ját, (Kalocsa.) Ezt a naplót a tanítójelöltek részére készítették és .csak azért nem közlöm szószerint, mert 15 oldalra terjed.

Személyi lap. Származási lap, Egyéniségi lap, Szociális lap, Környezettanulmány, Oktatás, Lelki állapot (A, B, C, D), *Gyermektípus* oldalak következnek egymásután. A kérdései és feljegyzései pedig oly bölcsek, hogy a *gyakorlati nevelők* igazán nagy haszonnal értékesíthetnék!

A világirodalomban¹ számtalan példáját találjuk az ilyen művészi iratoknak, de még ezek is csak egyes részletekre, nem pedig az egész életre adnak felvilágosítást.

Bár feltehető, hogy az ilyen nyilvános „confessio” a lehető legprecízebben akar beszámolni, mégis igaz az is, hogy a *régebbi múlt* nehezen alkalmazható a *közvetlen jelenre*. Más a mostani élet, mint a régi. Mások az életkörülmények és mások az életösszetevők.² De ha egyenlő volna is az életfeltétel, mindenesetre más az egyén, az élő ember, akit épp az ő sajátossága emel ki a tömeg közül. Nem igen lehet beszélni arról, hogy szórói-szóra vegyük ezt a híres mondást: „Si potuerunt hi et hae, quare non tu?”.

Semmiképen sem fogadhatjuk el, hogy a saját életélményeink lejegyzése a gondjainkra bízottak életszentélyének megismeréséhez vezet bennünket.³

A második módszer szerint azokat a naplójegyzeteket kell figyelembe venni, amelyeket a gyermekek írnak, de *másokról* ítéleznek.

¹ Szent Ágoston vallomásai. Ford.: Vass József dr. „Élet”. II. k. 1928.

Huysmans: Úton. Bpest, 1925. Ford.: Várkonyi N.

Wilde O.: A readingi fegyház balladája, Bpest, 1921. Ford.: Tóth Árpád.

Stoddard: Vissza Krisztushoz. Bpest. („Élet” kiadása. 1927.) Ford.: gr. Pálffy Erzsébet.

² Az élet összetevői a modern élet forgatagában annyira szerteágazók, hogy abba nehéz belehelyezkedni a régi világ kereteiből. (A bontakozó élet. I. k.)

³ Sőt a köznapi élet egyenesen azt mutatja, hogy a régi emberek nem is tudják megérteni a fiatalokat. Az öregek mindig dicsérik a múlt időket, annak erkölceit, felfogását, saját fiatalságukat, de nem tudnak belehelyezkedni a jelen élet viszonyaiba. A *modern* élet idegen előttük. Az új meg látások és életformák távolesnek tőlük. A saját életükre pedig ez a tétel áll: „Jucunda est memoria praeteritorum malorum.” A rosszat már nem érzik, emlékéit pedig kellemesnek találják.

Ezek a naplók azért érdemelnek *különös figyelmet*, mert egyrészt rávilágítanak az ítélező gondolkodásmódjára, másrészt sok megfigyelést közölnek a megítélt társról is. A naplóíró lelkét és a megbírált élet jelenségeket egyaránt feltárják.¹

¹ Közlök itt két ilyen naplórészletet. Ezeket felnőtt leányok írták iskolatársaikról.

Az egyik azt írja: „Iskolám erkölcsi nivójáról, azt hiszem, elég, ha megjegyzem, hogy teljesen közepes volt. A keresztény, sőt katolikus része is nemtörődöm, könnyelmű vagy legjobb esetben közömbös gyerek volt. Egy leányra emlékszem csak, aki — bár nem volt tökéletes, de — törekedett a jóra! Komolyabb romlottságot, nagyobb erkölcsi hibákat azonban sohasem vettem észre. Lehet ugyan, hogy Isten kegyelme őrizett, hogy romlott emberekkel sohasem kerültem össze.”

A másik így ír: „Iskolatársaim szelleme közepes, normális. Ezerszerte jobb, mint azé a „szakiskoláé”, ahova a polgári után jártam. Ez rémes volt! De az életem legkedvesebb társnői az angolkisasszonyok tanítónőképzőjében voltak. Polgáriiskolai osztálytársnőimre úgy emlékszem vissza, mint egy nagy gyereksereg, amelynek legfőbb gondja az volt, hogy a tízperceket minél vígabban töltsék, amiben nagy szabadságunk is volt!

Nemes lendület, érzés, megértés, nagylelkűség nem mutatkozott meg sehol. Az osztály elég jól megvolt együtt, de ez nem zárta ki, hogy némi pártoskodás, pletykálkodás, irigység ne legyen közöttünk. A IV. osztályban két társunk erősen kezdett érdeklődni a fiúk iránt! Utcán, villamoson nem a legkorrektebbül viselkedtek; az osztály megbotránkozott rajtuk.

Tanárnőink, a „nénik” általában kedvesek, jók voltak hozzánk, de nem emlékszem, hogy csak egy is az iskolán, tanításon kívül érdeklődött volna az iránt, hogy a kis fejekben mi van; nem emlékszem, hogy valamelyik közelebb húzta volna magához a mi gyermekszíveinket. Volt egypár nagyon értékes, akiket szerettünk is, de volt néhány, akit „ki nem állhattunk”, s akikről hátuk mögött minden tisztelet és tekintély nélkül beszélgettünk.

A hangulat így rendes, itt-ott kicsit közönséges, vidám, de hideg nem volt. Amikor négy év után kikerültünk onnan, akkor egy árva sóhajjal se sirattuk meg, hogy el kellett válni az iskolától.”

Nem tagadható, hogy ezekben a megfigyelésekben igen sok az igazság. A naplójegyző ugyanis úgy ítélkezik, ahogyan a lelke súgja. Az ő helyeslése vagy elítélése arra vall, hogy ő így vagy amúgy gondolkodik. így tehát betekintést enged a lélekbe, ahonnan a szándékok és elhatározások törnek elő.

De még így sem szabad azt hinni, hogy ez egészen bizonyos. Az emberek sohasem biztosak abban, hogy titkos naplók nem kerülnek-e illetéktelen kezekbe, azért ítéleteikben elég óvatosak és iparkodnak mindent az erkölcs általános törvényei szerint megítélni. Óvakodnak olyan erős megjegyzéstől, amely belső lényük elfordulására enged következtetni. De még a legnemesebb szándék mellett is mindig megvan az a biztos tény, hogy ezek az ítéletek csak az *egyes* állásfoglalásra nyújtanak felvilágosítást. A teljes lélekismeret távol esik ettől.

Amit pedig másokról mondanak, az még kevesebb értékű. Az emberben sok az elfogultság, az indulat, a félig-meddig öntudatlan rosszindulat, féltékenység, könnyű ítélkezési hajlam. Az írás azí mondja, hogy mások szemében meglátjuk a szálkát, de a magunkéban nehezen vesszük észre még a gerendát is.¹ Ez azután helytelenné teszi az ítéletet. Bármennyire törekszünk a tárgyilagosságra, mindig kitűnik kisebb-nagyobb elfogultságunk. Ez pedig annál nagyobb, minél kevésbé megfontolt gyermekkorban írtuk megjegyzéseinket.

Az egészről azt mondhatjuk, hogy ez is csak segédeszköznek való, de a lélekfeltárás eszközének nem tekinthető.

A sok feljegyzésből kiragadott példákról most nem teszünk megjegyzést. Legyen az olvasó a bíráló és mondja meg, hogy *teljes* és *helyes* ítéletet mond-e a visszatekintő gyerekmber *mások* életéről.

¹ Máté 7, 3.

A harmadik módszer a gyermekek vagy felnőttek naplóját, emlékiratait veszi a lélekfeltárás eszközeinek.

A gyermeknaplók jelentősége nem becslendő le. A gyermekek önmegfigyelései igen sokszor nagyon értékesek, de tagadhatatlan, hogy sok hibát is mutatnak.

Ami az *őszinteséget* illeti, arra vonatkozólag szívesen elfogadom, hogy a *leírt esemény* igaz, de nem biztos, hogy *csak* a feljegyzettek pihennek a rault temetőjében. A gyermek, bármennyire zárt helyen tartja is iratait, mindig remeg, hogy „avatatlan” kezekbe kerülnek azok. Azért tehát *szelek*” *cióval* vagy *általános meghatározással* és *elnézéssel* ír rejtett életéről. Ő megérti a tényeket, de idegen olvasó nem sejtí a valóságot. Nem ritka az sem, hogy közben *titkos írással* jegyzi a nehéz részeket. Ez is azért történik, hogy még a véletlen leleplezés ellen is védve legyen.

Abban az esetben is, ha a legteljesebb *zártságra* számít a naplóíró, úgy jegyzi a nehéz és szomorú életadatokat, hogy azokban csak általános értelemben foglaljanak helyet a bűnös cselekedetek.

Ennek megszerkesztése nem is kerül nagy fáradtságba. A múlt élet bűnei és lélekterhei nem kíváncznak a napvilágra, tehát egyszerű *elhallgatásuk* nagyon is könnyű. De még ha meg is akarná örökíteni egyiket-másikat a gyermek, akkor is talál olyan kevésbé felismerhető és semmiképpen meg nem gyalázó kifejezést, amellyel jelezhető a bűnök sora. Különbén is lélektani tény, hogy az egyik élmény felidézi a másikat, elég tehát egy *helyrajzi* vagy *személyes adat* (név!) feljegyzése és a többi, a bűnös részlet emléke, magától is feltámad az emberben, így tehát nem is *szükséges* azoknak az erkölcsi terheknek feljegyzése, amelyek igen sok esetben *veszélyesek* is lehetnének.

Álljon itt bizonyosságul — jegyzetközlésben;— egy leányka naplója.¹ Az első szöveg egy igazán *rejtett* naplótöredék, a második a *legrejtettebb*, a harmadik a *valóság*. Mind a három *igazat* mond, de a közlés részletei egészen eltérnek. Az első kettőt még megkaphatja a nevelő, a harmadik *csak* akkor revelálódik, ha — a módszerünkben ismertetendő módon — *persona ad personam*, a személy az Istentől küldetett követhez szól.

A megnyilatkozás sok esetben a lelki kapcsok kizárásával történik, de a legteljesebb lélekismerés csak a lelkek belső, közvetlen találkozásában mehet végbe.

A lélekismeret négy tapasztalati módjáról szólva, azzal zárhatjuk vizsgálódásunkat, hogy minden egyes módszer *valamit* megismertet, de a lélek igazi *életéhez* nehezen juthat. Azt szívesen megengedem, hogy a *legteljesebb*, *legközvetlenebb* megismerés az

¹ I. napló.

„...Igen jó családból származom. Édesapám és édesanyám nagyon szeretnek. Én is őket. Testvéreimet is, — kivéve egyik bátyámat.

Én elég jó gyerek vagyok. Sokat játszottam babákkal, fiúkkal. Sokat sétáltunk és igen jól nyaraltunk.

Hat éves koromban iskolába jártam és tiszta jeles voltam. Én voltam a vizgázó...”

II. napló.

„ . . . Elrejtelek kis naplóm, hogy senki se lásson. Csak én ismerjelek, mert félnék, hogy kikapok, ha más is olvasná, amit leírok.

Én nem is vagyok olyan jó. mint régebben írtam. Sokat veszekedtem testvéreimmel, meg minden nem szépet játszottam. Később már bántam.

Iskolában jól tanultam, de néha kikaptam, mert a füzetet otthon hagytam . . .”

III. napló.

(Ezt latinul köz-

a tartalom ké-
volta miatt.)

„ . . . adhuc 5 annos nata cum puero quodam quotidie copulam carnalem attentavi. Norinunquam pluries quoque. Obscoena locuta sum. Ludos pessimos cum me ipsa feci et nunquam potui dormire, si haec non feci . . . Et haec nemo scivit . . .”

eszmények világához tartozik, de azt hisszük, hogy a tapasztalati módszerek csak *alapvetést* adhatnak, a nevelő számára azonban *biztos útmutatással* nem szolgálnak.

4. A kísérleti módszer.

Amikor az orvostudomány az emberi szervezet funkcióját akarja konkrétan megállapítani: *kísérleteket végez* (gyógyszerek, organotherapiás készítmények alkalmazása.) A kísérletek azonban nem embereken, hanem állatokon történnek. Ez a tény azt mutatja, hogy az embert oly értéknek tartja, amelyért minden áldozatot meg kell hozni, de kísérleti tárgyul nem szabad felhasználni.¹ A neveléstudomány még értékebbnek hirdeti az embert. *Feltétlenül és harmonikusan kifejlesztendő* lénynek tekinti, épp ezért a nevelési kísérletezést sohasem engedélyezi. A kísérleti módszer nem is azt jelenti, hogy a gondjainkra bízottakkal próbákat végezzünk, hanem azt, hogy *biztos tényeket, alapberendezéseket*, testi és lelki *készségeket* állapítsunk meg, melyeknek *megismerése* az általános és egyéni nevelés alapja lehessen.²

A kísérleti módszer mindig kizárja a *nevelési elvek* és *lelki értékelések* kérdését. Ezt a nevelés-

Az önmagukon kísérletet végző tudósok esete a *közért* hozott *hősiesség* példája.

² „Die experimentelle Psychologie ist noch gar nicht so entwickelt — und es kann mit Recht bezweifelt werden, ob sie überhaupt je eine solche Entwicklungsstufe erreichen wird —, als dass ausschliesslich auf ihr eine Pädagogik aufgebaut werden könnte. Das Forschungsmittel der altén Psychologie — die nichtexperimentelle Selbst- und Fremdbeobachtung — ist auch heute nicht zu entbehren und das Ziel der Pädagogik kann überhaupt nicht aus der Psychologie entnommen werden.” (Dr. F. Schneider: Schulpraktische Psychologie. Paderborn, 1922. 208. 1.)

bölcsélet állapítja meg. Életcélok, élethivatások, cselekvésvértékelések nem tehetők függővé gépszerű kísérletektől. De igenis idetartoznak a következő megállapítások.

A nevelés *tárgyát*, az *embert* tekintve:

- a) Az ember élettani berendezése és fejlődése.
- b) A szellemi befogadóképességének és teremtő erőinek lemerése.
- c) Az erkölcsi vagy vallási érzék finomsága vagy finomításának föltételei.

Ugyancsak idetartoznak a *nevelés és tanítás módját* tekintve:

a) Milyen módon telíthető legkönnyebben a gyermeki lélek? Mit eredményez az absztrakt és mit a szemléltető tanítási módszer? Hogyan hat az élettelen elv, előadott esemény vagy a közvetlen személy?

b) Mennyi és milyen reáhatás vált ki legértékesebb visszahatást az emberből — kora, neme és kedélyhullámzása, stb. figyelembevételével?¹

A kísérleti módszer, bármilyen kutatást végez is, mindig *megismerésre tör*. Keresi az embernek, az egyénnek belső életét, mert az *egyéni adottságok ismeretével* akar a léleknevelés művészetéhez fogni, A lélek rejtett *erőmennyiségét* és *erőminőségét* keresi, hogy a leleplezett *helyzeti energiákat* (képességek) aktuált életerőkké változtassa.

A kísérleti módszerről tehát mint lélekismeret! eszközzől lesz szó.

¹ A nagy általánosságban odavetett kérdések a részletek egész tömegét adják, amelyek egyúttal bő anyagul szolgálnak a kísérletezésre. Igaz ugyan, hogy ellenvehető volna, hogy ezek a kérdések inkább a *kísérleti lélektan* körébe tartoznak, mint a neveléstanba. Ezzel szemben azonban a nevelő az életszolgálat céljából végzi kísérleteit és így céltudatosabb és gyakorlatibb a munkája. *A pedagógiai kísérlet tehát pszichológiai kísérlet, alkalmazva a fejlődő és bontakozó emberre.*

A) A kísérleti vizsgálatok első nagy része a: ember testi adottságának, lelki tehetségeinek, belső, lelki tartalmának, akcióképességének megállapítására törekszik.

a) A neveléstan mindig elfogadta és újabban az élettan fokozatosabban igazolta, hogy a lelki élet és a testi konstrukció, konstitúció szoros kapcsolatban vannak.¹ Ez a kapcsolat bizonyos korrelációt mutat. Ezért tény, hogy a testi erők lemérése bizonyos lelki erők működésére enged következtetni. Ezt a megállapítást használja fel a kísérleti módszer, amidőn nagyarányú laboratóriumi próbálkozásai-ban a méretek eltolódásaiból következtet a lélek zavaraira.²

¹ Pl.: az arc, a külső forma, a modor eldurvulása (12—16 éves korú leányok és fiúk életében!) a serdülés tényének be-köszöntését hirdeti. Ez azután lelki küzdelmek, megzavart egyensúly harcaira enged következtetni. (Lásd I. kötet II. része.)

² A kísérleti pszichológiai és pedagógiai mérő és vizsgáló eszközök egész sorozata áll rendelkezésre a laboratóriumokban. A testi élet vizsgálatára álljon itt néhány eszköz:

Anthropometriai eszközök:

a) A test különböző méreteit a *Stephani—Mannheim-féle* testmérő készülék mutatja, melynek segítségével az egész test-nagyságot és az emberi testnek más 18 részméretét is meg lehet állapítani.

b) A test súlyát a különböző mérlegek jelzik. Ilyen pl. a futósúllyal ellátott *Albis-féle* személy mérleg.

c) A tüdő űrtartalmát a *Barnes-féle* szpirométerrel állapíthatjuk meg. E készülék két egymásbatolt hengerből áll melyek közé befújtt levegőmennyiséget köbcéntiméterekben leolvashatjuk a készülékhez alkalmazott mérőoszlopról.

d) A mell körfogatát a *Flint-féle* sztetométerrel állapítják meg. Ez igen nagy körzökhöz hasonló eszköz. Két karjával átfogják a mellét és a két kar egymástól való távolságát egy mérőszalagon leolvassák.

e) A fej méreteit a *Peterson-* és a *Bertillon-féle* koponyamérők segítségével mérik. Mindkettő lényege: egymástól eltávolítható két szár. Távolságukat mérőszalag mutatja.

A kézierőt dinamométerek (*Collin-, Chéron-, Verdin és*

A lemérések a nevelő munkájában mindig azért történnek, hogy a lélek életére is következtetést lehessen vonni. Részleteredményeik biztosak, de a belőlük vont következtetés nem döntő jellegű. Tévedés volna, ha valaki azt hinné, hogy ezek a mérések *klinikai* precizitással mutatnak rá a lelkiélet tartalmára. Csak segédeszközök ezek, amelyek alapot nyújtanak a következtetésre.

b) A lelki élet tartalmának megvizsgálására a következő kísérletek szolgálnak.

Ulmann-féle) segítségével mérik. Lényegük egy ingás szerkezet, melyre gyakorolt nyomás vagy húzás, mint kifejtett testi erő, a mérőszerkezeten kilogrammokban leolvasható.

A *testi munkát* a különböző *ergográfok* mutatják. Ilyenek a *Mosso-féle*, a *Meumann-féle*, a *Dubots-féle*. Lényegük, hogy a mutató-ujjra erősített huzal végére kötött súlyt bizonyos ideig az ujj mozgásával emelni kell. A felemelés hosszát írókészülék rajzolja. A rajzolt vonal a fáradtság növekedésével mindig rövidebb lesz.

Ezzel a készülékkel pontosan elemezni tudják az emberi testi munkát, annak sajátosságait, a testi és szellemi munka egymásra való hatását, a figyelmes és figyelmetlen munkát, a fáradtság különböző megnyilvánulását, a pihenések hatását, stb. így szerkesztik az úgynevezett *munkagörbéket*, melyek mások a pihent, mások a fáradt egyéneknél és más képet mutatnak az egészséges és ismét mást a beteg embernél.

Ebbinghaus kihagyásos szövege ugyancsak a szellemi munkateljesítményt vizsgálja. Az *indirekt* módszer azokból a tapasztalatokból indul ki, hogy a szellemi munka megváltoztatja a testi energiát is. — így a fáradt egyén a különböző testi ingerekre másképen reagál, mint a pihent. Az esztéziométerekkel, ergográfokkal végzett kísérletek sorolhatók ide. A kísérleti pszichológia eszközeit és módszereit különösen az alkalmasságvizsgálatoknál fejlesztették tovább. Az úgynevezett pszichotechnikai laboratórium, mely az egyes életpályákra választja ki az alkalmas egyéneket, bőven fel van szerelve készülékekkel. A készülékek a képességet pontosan mérik. Főtörekvésük, hogy számszerűleg regisztrálhassák a teljesítményt és ezzel könnyű és exakt módon megállapíthassák az alkalmasságot. (R. Schulze: *Aus der Werkstatt der experimentellen Psychologie und Pädagogik. Berufsberatung und Begabungsforschung.* Leipzig, 1922.)

A legelemibb módszer a *teszt*,¹ amelynek segítségével az egyén szellemi és lelki képességeit és tartalmát mérik.

Ha ezt a kísérletet *egész általánosan próbának* nézzük, akkor ide sorozható a gyakorlatis, a Binet-féle próba és a tehetségmérés sok fajtája. Ha *szűkebbkörű* értelmezést adunk neki, akkor csak azokkal a *tárgyakkal* végzett kísérleteket sorolhatjuk ide, amelyek valamilyen tehetség létét vagy fokát tüntetik fel.²

A kísérletek a következő módon mennek végbe.

Ha a gyermek *értelmét* kutatják, akkor számokat, szavakat mondanak előtte és mérőeszközökkel mérik a gyors választ, továbbá a hibák számát.³

¹ A *test* (olv.: teszt) angol eredetű szó. Jelentése: próba, vizsgálat, próbakö.

Binet állította össze a különböző életéveknek megfelelően először az értelmi mérések, az úgynevezett intelligencia-vizsgálatok tesztjeit. Németországban *Bobertag*, nálunk *Éltes* dolgozta át őket. Amerikában az intelligencia-vizsgálati teszteket elsőnek H. G. *Goddard* alkalmazta. Majd M. L. *Termane* a teszteket az amerikai viszonyokhoz alkalmazta és megállapította az intelligenciát egy számmal kifejező, úgynevezett *intelligencia-quocienst*.

A kísérleti lélektan módszereit ezernyi példával ismereti E. B. *Titchener*: *Experimental Psychology*. New-York, 1905.

A kísérleti pszichológia módszerét általánosságban ismereti: *Schulze R.*: *Aus der Werkstatt der experimentellen Psychologie und Pädagogik*. 5. Aufl. Leipzig, 1922.

K. Massri: *Tests d'intelligence et rendemeht*. Paris, 1930. *Bibliothèque de psych. de l'enfant et de pédagogie*. *Decroly—R. Buyse*: *La pratique des tests mentaux*. Paris, 1928. (Mellékelt egy *atlaszt* is, amely maga egy kötet.)

Az érzékek, emlékezet, figyelem, képzelőtehetség, teremtőtehetség, a gondolkodás erejét vizsgálja: *Toulouse*: *Bibliothèque int. de psychologie expérimentale normale et pathologique*. Ebben a sorozatban: *Technique de Psychologie exp.* (Par: *Toulouse, Vaschide, Piéron.*) Paris, 1904,

A *szellemi munkát* részben direkt, részben indirekt módszerekkel vizsgálják. A direkt módszernél a szellemi munkát

Ha *művészi tehetségét* vizsgálják, akkor a leg-
elemibb fokon színes papírszeletkéek *rendezésére*
szólítják fel. Alak, szín, hasonlóság, kiegészítő szí-
nek alaposabb észrevétele valamely nagyobb tehet-
ségnek mérője.

Ha hiba, bűn elkövetésével gyanúsítottat viz-
sgálunk, akkor gyors *egymásutánban* feladott sza-
vakra feleltetik a gyanúsítottat. Azt köteles mon-
dani, ami a szóval kapcsolatban *azonnal* eszébe jut.
Az *eszmetársítás törvénye* szerint olyan feleletet
kapunk, amely következtetni enged a bűn tényle-
ges elkövetésére.¹

magával a szellemi munkával mérik. Így a *Kraepelin-féle* el-
járásnál egyjegyű számok összeadását, a *Bourdon-féle* eljárás-
nál bizonyos betűk áthúzását követelik meg. Mindkét esetben
pontosan meghatározzák a végzett szellemi munka mennyiség-
ét és megállapítják az 5 percenként végzett munkák kü-
lönbségét. A teljesítmény egész menetét azután grafikus mó-
don ábrázolják.

¹ A) *Az érzetmérések.*

a) A színérzeteket és a színérzetek közötti még észreve-
hető különbséget elektromos vagy mechanikai úton hajtott
szinkoronggal vizsgáljuk.

A szemmértéket a *Lehmann-féle* készülékkel mérik. A benne
lévő mikrométer-csavar segítségével az adott távolság felező-
vonala megkeresendő. A helyes felezéstől való eltérés tized-
milliméterekben leolvasható.

b) A külső nyomás-érzetek vizsgálatát a különféle esz-
ziométerek segítségével végzik. A legfinomabb nyomásinge-
rek a *Frey-féle* hajszteziométerrel idézhetőek elő. A hajszál
hossza tetszés szerint szabályozható és így a nyomás ereje is
változtatható.

A hangérzeteket az elektromos ejtőszerkezetekkel, így a
Wundt-féle, *Krueger-féle* vagy *Michotte-féle ejtőfonomé-
terekkel* vizsgálják. A hangok különbségi érzeteit részben
hangvillák, részben *tonométerek* segítségével határozzák meg.
A tonométerek pontos mérőbeosztással mutatják a legkisebb
hangváltozást is.

B) *A képzetmérések.*

a) A térképzetek mérését kétágú eszteziométerrel végzik,
A legelterjedtebb a *Spearmann-féle*, mely kis alumínium la-

c) Mindezeknél összetettebbek azok a kísérleti módszerek, amelyek az érzetek vizsgálásával foglalkoznak.¹ Ezek a laboratóriumi mérések *egészen a*

pocskán mutatja a két egymástól eltolható csonthegecske távolságát.

b) Az időképzeteket a különböző időmérő készülékekkel mérik. Ilyen az *Ulmann-féle* időmérő készülék.

Ez a módszer bizonyos detektívszerű kutatást mutat, de mivel lélektani alapokra épít, azért nem mellőzhetjük.

¹ *Az érzelem-mérések.*

Az érzelmi életet a kísérleti lélektan a kifejező mozgások pontos leírásával figyeli meg. így a pulzusnak, a szívnek, a lélekzésnek a rendes mozgásával alkotott grafikus képét író-készülékkel jelzi s aztán ugyancsak így regisztrálja az optikailag vagy akusztikailag nyújtott ingerek hatása alatti változást is.

A pulzus ütemét pulzusíró készülékkel (Marey-féle tambúr), a szív verését a *kardiográf* segítségével veszik fel *én* ennek segítségével viszik át a mozgást a kimográfion korrozott papírára. A papíron hullámvonalak alakjában szemlélheti a mozgás.

Ezekén kívül a különböző arckifejezéseket is vizsgálják. A mimikai kifejező mozgásokat lefényképezik. így vannak felvételeik az örömmek, a félelemnek, a szomorúságnak, az erős figyelésnek mimikáiról. A fényképezést ma már a mozi még tökéletesebbé teszi és így az egyes kifejező mozgásokat mozgófényképes felvétellel teszik vizsgálhatóbbá.

Az akarat megnyilvánulásának mérése.

Az akaratmegnyilvánulásokat az úgynevezett *reakciós-kísérletekkel* vizsgálják. Valamely optikai vagy akusztikai ingerre kelj a vizsgált személynek egy bizonyos mozgással hirtelen reagálni. A reakció idejét egy praeciziós elektromos óra, a *Hipp-féle* kronoszkóp, mutatja ezredmásodpercekben.

A *figyelmet* kísérleti módon a különféle éjtőkészülékek, *tahisztoszkópok* segítségével vizsgálják. Ezek a készülékek valamely látási ingert csak egy bizonyos ideig mutatnak. Az idő a készülékben pontosan beállítható. A mutatott hengerfelületen többféle rajzból vagy betűből, esetleg alakokból álló ingercsoport helyezhető el. Ilyen a *Wundt-*, a *Netschajeff-* stb. féle tahisztoszkóp.

Ezekkel a figyelem erejét és terjedelmét is meg lehet állapítani.

Az emlékezet erejét is lehet kísérleti eszközökkel mérni.

kísérleti lélektan körébe tartoznak, de mivel a kísérleti pedagógia is foglalkozik velük, azért itt is meg kell említeni. Ezek a kísérletek is az *egyéniség lélekismeretéhez* vezetnek.

B) A kutatások második iránya arra terjeszkedik ki, hogy az ember nevelése tekintetében *milyen módok és eszközök a legcélravezetőbbek?*

Az előző kísérletek az ember testi-lelki tartalmának, fejlődési fokának, öntudat alatti erőinek megismerését célozták. Az utóbbi az emberi lélekrehatás módzatait és eszközeit méri le, illetve a hatás eredményesebb vagy kevésbé eredményes voltát kutatja.

a) Mivel az ember *testi, szellemi és metafizikai* területen bontakozik ki, azért mind a három részt külön kell vizsgálat tárgyává tenni.

A testi élet kifejlesztésének módzatait a különféle sport- és tornagyakorlatokkal való kísérletezés mutatja meg. Ezeknek a fejlődése az utóbbi évtizedekben olyan szédületes méretet vett, hogy ma már a kísérletek a helyes testkultúrában a nevelésnek is irányt adnak.¹ Nem tagadható azonban,

Ranschburg szerkesztett egy készüléket, a mnemométert, mellyel pontosan beállított ideig szópárokat lehet a kísérleti személy elé vetíteni. A szópárok betanítása után csak az első szavak jelennek meg a készülék nyílásánál és a vizsgáknak kell ahhoz a másikat hozzámondani.

Az *alakfelfogás* és *újrafelismerés* céljait szolgálja a *Bernstein*-készülék. Egy keretben 9 különböző ábrát mutatunk pl. 20 másodpercig s azután elvéve az ábrákat, egy táblát adunk a kezébe, melyen 25 ábra van s melyek között ott van az előbb bemutatott 9 is. A feladat most az, hogy fel kell ismerni a 25 között az előzőket.

¹ *Erdey Ferenc dr.*: Egy fejezet a középkori sportetika történetéből. A sport kérdése Aquinói Szent Tamásnál. Testnevelési Tanács kiadványai. 1930.

Kallmeyer Hadé: Künstlerische Gymnastik. Harmonische Körperkultur nach dem amerikanischen System Stebbins—Kallmeyer. Schlachtensee—Berlin. 1910.

hogy itt olyan túlzások is beszűrődtek, amelyek a legnagyobb visszaélésre vezettek.¹

A lélek telítése érdekében a tanítás módszertanával végeztek és végeznek kísérleteket.

Fontos kérdés, hogy hogyan ragad meg hamarabb és jobban a gyermeklélekben a tudás. Az írás-olvasás mesterségét régen a *vonalak külső szemléletére építették*; most — alaposabb kísérletezés után — rájöttek arra, hogy az akció, a hang is sokat segít, ezért *fonomimikai-* módszerrel dolgoznak.

A természettudományok terén erős hódítást végzett a szemléltetés módszere. Ma lehetőség szerint mindent bemutatnak.³

Dr. *Schede—Dietre*: Turnén im Klassenziramer. Leipzig, 1925.

Diem Carl: Theorie der Gymnastik. Berlin, 1930.

Dr. *Schnell Walter*: Biologie und Hygiene der Leibesübungen. Berlin, Wien, 1929.

Dr. *Gasch Rudolf*: Handbuch des gesamten Turnwesens I—II. Wien u. Leipzig, 1928.

Kmetykó János: Az iskolai testi nevelés reformja. Budapest, 1915.

¹ A legmodernebb testnevelési kísérletezés olyan merev és egyoldalú irányt követ, amely a lélek értékeit semmibe sem veszi. (Akt- und Nacktkultur.) Nem csoda tehát, hogy ezt a túlzást, mely egészen materialista szellemű, keményen támadja a spirituális irányzat. Amidőn pedig a testnevelés címén a tiszta lelkiség, a szemérem, az édesanyjai hivatás ellen vétének, akkor a legkeményebb' elítélést és megrovást érdemlik azok, akik a lelket megölik, a testnevelés ügyét pedig kompromittálják. így értelmezendő az egyház intézkedése a közös strand, közös fürdők, nyilvános leányversenyek, stb. ellen.

² Ez abban áll, hogy akciók (kézmozgások) és kis elképzelések kísérik a betűmondást és egybeolvasást.

³ Ma nálunk Kerékgyártó Á. dr. igazgató foglalkozik azal, a kísérletezéssel, hogy a gyermekek a kezükbe adott növényt *megfigyelik* és elmondják, amit róla *megjegyeztek*. Ez a tanítási mód csak kutatógatás, próbálkozás, de mindenestre annak a keresése, hogy mi módon lehetne a tanuló szellemi életét erőteljesebb tevékenységre bírni.

A tárgyak látása jobban felkelti a figyelmet, mint egyszerű leírásuk. A szemléltetés alapján ugyanis olyan parányi részleteket vesz észre a gyermek, amelyek az ő egyéni érdeklődését lekötik és így a visszaemlékezést segítik.

Hasonlóképpen az akciók erősebben megragadnak az emlékezetben. Azért a színház, a mozi mindig élénkebb képet hagy, mint az egyszerű ismertetés. Különösen akkor, ha maga a gyermek is végezhet valamelyes munkát. Innen ered az a törekvés, hogy a neveléstan terén is próbálják a tanulók önálló tevékenységét értékesíteni.¹

A gyermekvilág legnagyobb akciója a játék. Ennek gyakorlati átértékelése a neveléstan körébe tartozik.²

b) Az ember természetéhez tartozik, hogy az őt erő hatások reakciókat váltanak ki. Nemcsak fizikai értelemben, pl. a hirtelen ütés a védekezés reflexét szüli, hanem abban az elgondolásban is, hogy a szellemi élet területéről jövő benyomások arányos elváltozást létesítenek a lélekben.

Nagyon természetes, hogy a benyomás felfogása az ember fejlődésével, nemi megosztódásával, konstrukciójával, kedélyéletével kapcsolatos.' A felfogás gyorsasága, tompasága pedig a reakció változatos formáját teremti. Ezeknek a visszahatásoknak a vizsgálatával sok esetben leleplezhetők a lélek lappangó tehetségei vagy hiányai; illetve erősebb vagy gyengébb akcióképessége.

¹ Az akció annyira a gyermek természete, hogy ezt akarja kihasználni a *munka-iskola*, az *új iskola*,

² A Montessori-iskola a gyermek játékos természetét próbálja a tanítás eszközévé tenni.

³ Itt emlékezetbe kell idéznünk az I. kötet 123., 132. és 15(1 lapjain mondottakat és vele kapcsolatban Weininger, Freud G. Lombroso, Lénk, Tóth Tihámér, Förster, Kretschmer, Weil, C. Lombroso, Kronfeld, Günther, Baur, Fischer, Méhely, Moravcsik, Schaffer, Liertz, Bergmann nevét.

Az emberek *alkalmasság-vizsgálatai*¹ is ehhez a kategóriához tartoznak.

Az élet ugyanis igényli, hogy a külső benyomások reakciót váltsanak ki. Ez a visszahatás azonban a legtöbb esetben hirtelen akció eredménye. Fontos tehát, hogy ilyen irányban *is* vizsgálat alá véssék az ember.

Nagyon természetes, hogy a nevelés széles fogalmához hozzátartozik minden tehetség kivizsgálása. Azért próbálkozik a kísérleti lélektan és neveléstan az akciók és reakciók fokozati eltérésének mérlegelésével is. De hogy a lélek megismerésének kísérleti módszerét egész világosan és egybefoglalva lássuk, nem lesz érdektelen, ha egy egészen kidolgozott, gyakorlati példát is bemutatunk. Ebből a példából látni fogjuk azt, hogy miképp dolgoznak azok a nevelők, akik kísérleti alapon akarják megismerni a gyermeknek egészen rejtélyes lelki-világát.

A következő megállapításokat dr. Schmidt Ferenc, a Gyógy- és Pszichol. M. K. Laboratórium v. asszisztensétől közlöm, a Néptanítók Lapja 1925. VII—VIII. számából.

„Bemutatok két vizsgálati jegyzőkönyvet.

¹ Itt csak azért említjük ezt a kérdést, mert ez is a lélek rejtett tehetségeinek vagy hiányainak vizsgálásával foglalkozik. Neveléstani jelentősége — épp a *gyakorlati élet* szempontjából — az, hogy olyan pálya felé kell terelni az embert, amilyenre tehetségei mutatkoznak.

Dr. Weszely Ödön: A pályaválasztás és tehetség vizsgálatok. Bpest, 1923.

Rajniss Ferenc: A pályaválasztási tanácsadás meghonosításáról. A pályaválasztás. Bpest, 1924.

Dr. Schmidt Ferenc: Az életpályára való alkalmasság kísérleti vizsgálata. Néptanítók Lapja. 1925. XVII—XVIII. sz.

H. C. Link; Eignungs Psychologie. Ford.: Witte. München, 1922.

Mindkét esetben egy fővárosi napközi otthon vezetősége fordult hozzám tanácsért.

Az első esetben egy 8 éves *fiúgyermekről* van szó, ki eredménytelen iskolai tanulásával, féktelen viselkedésével, erkölcstelen kifejezéseivel, sőt egy ízben lopásával állandóan zavart okozott. A kérdés az volt: mi lehet az oka ennek az immorális, sőt kriminális viselkedésnek és mi itt a teendő? A gyermek egy rendőr fia volt; a Városliget környékén lakott.

Az *anamnézis*¹ megállapításánál csak az apa valamására lehetett támaszkodni, mert az anya ismeretlen helyen tartózkodott.

Az anya a gyermek születése idejében nagymértékben iszákos, egyébként egészséges volt. Férje erkölcstelen és piszkos életmódja miatt elvált tőle. Majd ismét egybekeltek. Az anya azonban tovább ivott és erkölcstelenkedett. Ezután végleg elváltak. Az anyának hat gyermeke született. Ezek közül egy meghalt négyhónapos korában. Az anya kétszer abortált.

A gyermek rendes időben, egészségesen jött a világra. Anyja szoptatta tíz hónapig. Fogai rendes időben kezdtek nőni. Jární és beszélni egyéves korában kezdett. Két évvel a vizsgálat előtt rubeolája volt.

A gyermek otthoni viselkedése nyugtalan, részvétlen, a kis testvéreit folyton bántalmazza. Nagyon makacs mostoha anyjával szemben. Két esztendeje vették észre, hogy nem rendes a gyermek figyelőképessége. Szereti a körmét rágni, orrát piszkálni. Mosakodásnál a bőrét harapja. Jól alszik, néha álmában beszél.

Testméretei. Testmagassága: 123.7 cm. Test-

¹ A betegséget megelőző — orvosi szempontból fontos — adatok feljegyzése.

súlya: 25.5 kg. Koponya-méreték: körzet 51.5 cm, hosszúsága 17 cm, szélessége 14.5 cm. Látási, hallási, ízlési, szaglási és tapintási érzékszervei rendesek.

Pszichológiai vizsgálat: 1. Emlékezete, felfogóképessége a Ranschburg-féle *szópárok*¹ megállapítva elenyészően csekély. A normális 80—100% helyett csak 8.6%. A felfogóképesség rossz lévén, nincs is mit megtartani emlékezetében. Így csak azt a 8.6%-ot tudja 24 óra múlva ismételni, amit előzőleg megjegyzett.

2. Számolási képessége. Számolni ujjainak segítségével nélkül nem tud. Ujjai segítségével az ötös számkörben még valahogy nehezen boldogul, de így is csak 50%-át tudja az eléje tett feladatoknak megoldani.

3. Olvasási készsége. A mnemométerrel² történt vizsgálat szerint a gyermek jól olvas. Hibákat az egytagú szavak olvasásánál nem ejt. Csupán a kéttagú szavaknál állanak elő defektusok. Az elvont jelentésű szavakat nem érti és így rosszul olvassa.

4. Rajzolási képessége. A normális mellett kissé elmaradt. A jelenetek ábrázolásánál még a szimbolikus ábrázolás fokánál sem tart. Csak egymás mellé rajzolja a személyeket és tárgyakat összefüggő ábrázolásnak kísérlete nélkül.

5. Elképzelő képessége. Saját módszerrel megállapítva egyoldalú. Mindig a rendőr, börtön, büntetés, a rossz cselekedet miatti bűnhődés körül mozog. Egyszerű jeleneteket elképzeltetve vele, mindig szerephez juttatja a fenti alakok közül valamelyiket. Ha azokat *nem lehet*, úgy legalább hasonlókát, mint csősz, stb.

¹ Dr. Ranschburg: Pszichológiai tanulmányok. Gyermektanulmányi könyvtár II. Bpest, 1913. 149. 1.

² L. „u. o. 173. 1.

6. Logikai és esztétikai gondolkozása. Logikus (természetesen csak primitív dolgokról van itt szó) gondolkodásra képtelen. Némi esztétikai képessége van, de kissé magasabb problémákat — mint alkok esztétikai sorrendezése — már nem tud megoldani.

7. Erkölcsi érzéke. A vizsgálat alapján kitűnt, hogy nincsenek erkölcsi fogalmai. A gyilkos és tolvaj egyenlő bűnösök. A legnagyobb bűnös szerinte az olyan, aki csínyeket követ el.

Diagnózis. A gyermek öröklött testi tulajdonságok folytán erősen gyengeelméjű. Szellemi képességei fejletlenek; amelyek pedig fejlettek azok erősen egyoldalúak és a kriminalitás területén mozognak. Erkölcsi fogalmai egyáltalán nincsenek. Bűnről és helyes cselekedetről csak annyiban tud, amennyiben az egyikért megbüntetik a másikért nem. Vegetatívak, ösztönösök az erkölcsi fogalmai. Roppant nyugtalan, élénk gyermek. Igen gyorsan megunt a vizsgálat közben mindent és akkor bármely kis dolog elvonta a figyelmét. Szereti a változatos dolgokat.

Az így összesűritett diagnózis alapján a *pedagógiai teendőket* a következőkben állapítottam meg:

A gyermek szellemi képessége fejleszthető és így feltétlenül tanítani kell. Azonban normális iskolába semmiesetre sem járhat, mert az ottani haladással nem képes lépést tartani. Csak hátrányára van a többieknek.

Tanulmányozandók a gyermek otthoni körülményei és az otthoni nevelés is, mert nagy a gyanú arra, hogy a gyermek az öröklött rossz tulajdonságot — mint okot — leszámítva, azért érzéktelen a morális dolgok iránt, mert otthon ezirányban semmi útmutatást nem kap. Milyenek lehetnek a családi erkölcsi állapotok?

Az apa ugyan azt mondja, hogy az anyától örö-

költe a gyermek a gyengetehetséget és morális defektusokat, de éppen az apa négy év előtti betegsége bizonyítja (vérbaj), hogy ő sem lehet ment minden gyanútól!

A gyermek jelenlegi állapota olyan, hogy otthon is félnek tőle.

Ezek miatt a napközi otthonban való felvételét nem tartom lehetőnek. A gyermek annyira immorális, hogy a többiekre egyenesen veszélyessé válhatik és a többieknél nagy fáradsággal elért eredményt is elrontaná! Felvétele csak úgy lenne megengedhető, ha állandó különös felügyelet mellett tartható és bizonyos erkölcsi nevelésben részesülhetne. Még arról a nevelésről sem hinném — tekintve a gyermek debilitását —, hogy nagyobb eredménnyel járna.

A gyermek apját saját véleményem szerint inkább abban kellene támogatni, hogy a gyermek valamely menhelyen elhelyezést nyerjen, mert így az otthoni környezet részvétlensége és szellemi elmaradottsága miatt teljesen elzüllik és veszedelmessé válhatik nemcsak családjára, de a társadalomra nézve is. Azt gondolom ugyanis, hogy a gyermek következő lépése a csavargás és lopás területére való átmenet lesz és ezzel egészen a kriminalitás felé terelődik.

A másik esetben egy *12 éves leánygyermekről* van szó, kit fentnevezett otthon küldött hozzám azzal a kérésével, hogy vizsgáljam meg a gyermek lelki funkcióit, mert mióta a hollandi nyaralásból hazatért, szellemi képességei, különösen a nyelvtanulás terén, teljesen elmaradtak.

Kitűnt a szülők kikérdezése révén, hogy az apai nagyapa és nagybácsi tuberkulózisban, az anyai nagyapa pedig „sorvadásban” halt meg.

Apa ideges. Egy tűz alkalmával összeégett. A háborúban maláriát szerzett.

Az anya lábai nagyon fájnak, sokszor megda-

gadnak. Volt már egy hónapig kórházban is vele. A gyermek születése óta három ízben volt abortusa.

A gyermek a nyolcadik hónapban született. Iker. Még nem volt teljesen kifejlődve. Vattában fejlődött. A csecsemőkorban semmi baja sem volt. Anyja táplálta 11 hónapig. Fogai 11 hónapos korában kezdtek nőni. A fogzás idejében háromszor volt frásza. Otthoni viselkedése nyugtalan, részvétlen. Szeret játszani. Rossz szokásai: körömrágás, arcfintorgatás. Rosszul alszik. Rugdalódik. (Anyjával alszik együtt.) Sem testi, sem szellemi fejlődésben nem látnak a szülők haladást.

Testméretei: Testsúly 29 kg. Testmagasság 127 cm. Koponya-méretei: körzet 50 cm, szélessége 15.1 cm, hosszúsága 17.1 cm.

Pszichológiai vizsgálat: Emlékezete, felfogóképessége jó. Az exponált szavaknak 84%-át teljesen reprodukálta. Megtartó emlékezete huszonnégy óra múlva történt kikérdezésnél elég jónak bizonyult. Az előzőnap exponált szópárok 65%-át tudta. Feledékenysége 22.6%. (Közepes, normális érték.)

2. Számolási képessége. Számolni nagyon nehezen tud. A húszas számkörbeli kivonási példáknek 70%-át tudta helyesen megoldani. A számolási példák megoldásához hosszú időre van szüksége.

3. Idegen szavak megtanulásának képessége. Ranschburg-féle módszerrel megállapítva azt találtam, hogy két másodpercig látott és utána mondott értelmetlen szópárok 66%-ban voltak 10-szeri korong-exponálás mellett betaníthatók. Vagyis egy negyedórai ismétléssel 66%-át a szavaknak képes megtanulni. A huszonnégyórai kikérdezésnél a betanulás ismétlése után pedig a szópárok 100%-át képes volt hiba nélkül ismételni.

4. Rajzolási képessége. Rajzolása gyenge. Alak-

jai a séma fokán vannak. A harmadik dimenzió ábrázolását meg sem kísérli. Természet utáni rajzai is igen gyengék.

5. Általános intelligenciája, a Binet—Simon—Éltes-féle¹ intelligencia-vizsgálattal megállapítva, intelligencia kora 11 év. Életkorával szemben ez 0.97% elmaradottságot mutat. Intelligenciája normálisnak tekinthető. Érdekes ennél a vizsgálatnál az, hogy az elvont fogalmak (jótékonyság, igazságosság, irigység) meghatározási feladatainál mesékkel írja körül a szavak jelentését.

6. Magasabb logikai és esztétikai képessége.² Alakoknak sorbarendezésével vizsgált képessége nagyon gyengének bizonyult. Nem látta meg az alakok között az összefüggést és úgy rendezte őket, ahogy történetesen a kezeügyébe kerültek.

7. Munkateljesítménye, munkabírása, figyelme. Bourdon-vizsgálatot végeztem rajta egy óra hosszat. Ez abból állt, hogy egy órán át egy idegen nyelvű szövegből az összes e-betűket keresztül kellett húznia. (A munka meglehetősen fárasztó és unalmas.) A vizsgálat után megszerkesztettem a munkagörbéjét és azt találtam, hogy bár állandó lassú esés mutatkozott a munkájában, elég egyenletesen, kitartóan dolgozott. Így az első öt percben átnézett 1521 betűt. Az ötödikben 1224-et, a tizedikben 914-et és az óra végén 1137 betűt. Amint világos, a fáradtság csak minimális. A hibás áthúzások száma az első öt percben 1.58% volt, az ötödikben 0.16%, a tizedikben 0.11% és az óra végén 0.17%. Az óra végén a hibák számának emelkedése már a fáradtság jele. Figyelme nem állandó, nehezen tartható ébren. Igen hajlandó az automatizmusra.

¹ Éltes: A gyermeki intelligencia vizsg. Bpest, 1914.

² Dr. W. Stern: Höhere Intelligenztests zur Prüfung der Jugendlichen. Zeitschrift f. Päd. Psych. und exper. Päd. 19. Jahrgang.

Diagnózis. A gyermek a korábbi születés miatt kissé elmaradt testi és bizonyos irányban lelki fejlődésű. A szellemi élet terén emlékezete normális. Intelligenciája korának megfelelő. Munkabírása elég jó. Idegen szavakat felfog és betanul maradandóan is. A technikai ügyességet megkívánó területen, így a rajzolásban kissé elmaradt. Arithmetikai képessége gyenge. Figyelme szétáradó, nehezen koncentrálnak.

Pedagógiai teendők. A gyermek annak ellenére, hogy kissé elmaradt testi és szellemi fejlődésben, alapjában normálisnak mondható. A tapasztalt defektusok nem olyan nagyfokúak, hogy gyengétehetségre lehetne következtetni. A normális iskolai tanmenetet elbíra. Jelenlegi elmaradottságának talán részben a hollandi nyaralás is az oka. Nem tudja most pótolni a mulasztottakat. Mindenesetre bizonyos elmaradottság mutatkozik nála, de az is inkább a számolás terén feltűnő. A nyelvek tanulására feltétlenül képes. Nem nagy nyelvtelenség, de a négy polgári elvégzésére képes lesz minden nagyobb fennakadás nélkül. Ami testi fejlődését illeti, ajánlom, hogy a nyáron — egészségének felfokozása érdekében — jólevegőjű vidéken tartózkodjék.”

Így szól a két vizsgálati jegyzőkönyv, melyek alapján láthattuk az egyéniségi vizsgálatok lefolyását, bepillantást nyertünk a kísérleti lélekkutatás műhelyébe. Kapcsolatot találtunk a lélektani vizsgálatok és a pedagógiai gyakorlatok között, amennyiben tapasztaltuk azokat a fontos útmutatásokat, amelyeket az ilyen vizsgálat a nevelőnek az eredményes nevelés elérésében nyújt.”

Íme egy gyakorlati példa, amely egybefoglalva ismerteti a kísérleti lélektan és neveléstan munkálatait.

Ez a kísérletezés egész iskolává fejlődik, amely-

ben neves pedagógusok fáradoznak azon, hogy a lélek rejtett életét — de különösen a gyermeklélek rejtélyeit — leleplezzék.

A kísérleti vizsgáldás oly széles mederben halad, hogy a világ minden táján foglalkoznak vele a nevelők.¹

Bár ez a módszer csak részleges megismeréshez és tapogatódzó következtetéshez juttat, mégsem lehet egyszerű kézlegyintéssel elmenni mellette. Az ugyanis nyilvánvaló, hogy néhány olyan életadathoz visz, amely a nevelés szempontjából kamatoztatható. A kísérleti neveléstan hívei mindig elismerik, hogy a kísérlet alapos megfigyelést és rendkívül fegyelmezett kritikát tételez fel. Ne is vállalkozzék erre más, mint az, aki komoly megfigyelésre és megfontolt ítékezésre alkalmas. Két kisgyermek főzőcske-játékát meg lehet figyelni kedély, szórakozás és a neveléstan szempontjából, de ügyes nevelő legyen az, aki a kis játékokból helyes lélektani következtetést tud levonni.

A megfigyelések szorgos ellenőrzése kell ahhoz, hogy igazi eredményt tudjunk felmutatni. Alanyi elfogultságunk vagy felnőtt és kifejtett gondolkodásunk sokszor olyan szándékot magyaráz a gyermek gondolkodásába, amely távolesik az ő lelkétől.

5. A pszichoanalízis.

A lélekvizsgálatnak egészen különleges és új módszere a *pszichoanalízis*,² a *lélekelemzés*. Pierre

¹ Stanley Hall, Amerika, 1887; Mac Millan, Amerika, 1899; dr. Van Schuyten, Hollandia, Antwerpen, 1907; Binet, Franciaország, 1905; Claparède, Svájc, 1906; Weszely Ödön, Nagy László, Ranschburg Pál, Éltés Mátyás, Magyarország.

² Ma egészen népszerű szó, amelynek tudományos hátteret Janet, Freud, Jung, Adler adtak.

Janet volt az, aki ezt a tudományágat megalkotta és „analyse psychologique” névvel jelölte meg. Lényege nemcsak a diagnózis, a kórjelzés, hanem a terapia, a gyógyítás is. A „pszichoanalízis” elnevezés és fogalmának általánossá tétele *Freud* nevéhez fűződik, aki ezt hatalmas orvos-filozófiai rendszerré szélesítette ki. Munkáinknak ebben a kötetében a pszichoanalízis csak annyiban kerül érdeklődésünk körébe, amennyiben ez is egyike a lelkiélet megismeréséhez vezető módszereknek.¹ Hogy milyen méretekben dolgozik ez az irányzat.

P. Janet: *L'automatisme psychologique*. Paris, 1889.

S. Freud: *Gesammelte Schriften*. Wien.

Jung: *Der Inhalt der Psychose*. Leipzig u. Wien, 1908.

Jung: *Wandlungen und Symbole d. Libidó*. Leipzig.

A. Adler: *Menschenkenntniss*. Leipzig, 1927.

A. Adler: *Die Technik der Individualpsychologie*. Bánd. I. München, 1928.

A. Adler: *Über den nervösen Charakter*. Wiesbaden.

O. Pfister: *Die psychoanalytische Methode*. Leipzig, 1924.

C. Haeblerlin: *Grundlinien der Psychoanalyse*. München, 1925.

Dr. Nyirő Gyula: *Psychoanalízis*. A Magyar Szemle Kinestára. Bpest, 1931.

Prinshorn Hans: *Gesprach über Psychoanalyse zwischen Frauen, Dichter und Arzt*. Heidelberg, 1927.

A nevelés szükségessége tény, a mód a kérdéses. (P. Haeblerlin: *Wege und Irrwege der Erziehung*. Basel, 1920.)

¹ Az eredet P. Janet nevéhez fűződik. Bölcsen mutat rá Mesier János *dr.*, aki a „Psychologiai tanulmányok” 302. lapján *P/erre Janet és Freud lélektani eredményei* címen közölt érdekes cikkében — többek között — a „La médecine psychologique”, Paris, 1924. 41. lapjáról ezt közli: „A cetté époque, un médecin étranger, M. le Dr. S. Freud (de Vienne), vint á la Salpêtrière et s'intéressa á ces études; il constata la réalité des faits et publia de nouvelles observations du même genre. Dans ces publications il modifia d'abord les termes, dönt je me servais, il appela psycho-analyse re que j'avais appelé analyse psychologique, il nomma complexe ce que j'avais nommé système psychologique pour désigner cet ensemble de faits de conscience et de mouvements, soit

elég, ha rámutatunk arra a hatalmas irodalomra, melyet ez a kérdés kitermelt.¹

A lélekbúvárok jelentős csoportja foglalkozott már azzal a kérdéssel, milyen mélységig szállnak le a lélekbe a külvilág benyomásai és az élmények nem hatnak-e szinte észrevétlenül a jövő életre? A probléma tehát régi és a megoldási kísérletek szintén régiek.²

des raembres, sóit des viscères, qui resté associé pour constituer le souvenir traumatique; il considérait comme un refoulement ce que je rapportais à un rétrécissement de la conscience, il baptisa du nom de catharsis ce que je désignais comme une dissociation psychologique ou comme une désinfection morale. Mais surtout il transforma une observation clinique et un procédé thérapeutique à indications précises et limitées en un énorme système de philosophie médicale.”

¹ Magának Freudnek művei tizenegy lexikon-nagyságú könyvet tesznek ki. (S. Freud: *Gesammelte Schriften*. Wien.) Erről a kérdéstről 20 kötetet közöl W. Steckel. Jung könyvei is több kötetet tesznek ki. Giese: *Das ausserpersönliche Bewusstsein*, Braunschweig, 1924., *hét oldalon* csak irodalmat közöl. De maga az a tény, hogy folyóirataik (*Imago*, *Zeitschrift für Psychoanalytische Pädagogik*, *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*) 500—600 oldalas lexikonszerű alakban négyszer látnak napvilágot évente, eléggé mutatja, hogy óriási elterjedésnek örvend. Érdemes átnézni a „Deutsche Psychoanalytische Gesellschaft: *Zehn Jahre Berliner Psychoanalytisches Institut*” c. művét. (Wien, 1930. Vorwort v. S. Freud.) Nálunk Ferenczi S. az irányzat leg-erősebb előharcosa. Ami pedig *a tárgyi területet* illeti, amelyre kiterjeszkednek, arra elég ez a megjegyzés: *mindenre*. Az élet összes mozzanatának háttere: trauma, gyógyszer: pszichoanalízis.

² Érdekes tudományos megállapítást közöl erről a kérdéstről is Mester János professzor. „Sajátságos jelenség, hogy az angol *Izrael Levin* 1926-ban elég tudományos készültséggel ismerteti a tudattalanról q nagy metafizikusok felfogását. *Liebniz*, *Schopenhauer*, *Main de Biran*, *Hartmann* stb. sorra felvonulnak, mint *Freud* elődei; de nemcsak a tudattalan legnagyobb metafizikusait feleli: *Platónt*, *Aristotelest*, *Aquinoi Tamást*, hanem mellőzi *Freud* gondolatainak főforrását, *Pierre Janéi*-et. Hasonlóképpen Németországban *Giese* hatalmas irodalmat sorakoztat fel és nem is említi *Janet* nevét.” (Psycho-

A lélektan mindig tanította, hogy a külvilág benyomásai elpihennek a lélekben. Sőt azt is világoosan hirdette, hogy az emlékek az öntudatlanság homályában nyugodnak, amelyből az emlékezet hozza őket felszínre. Az újabb leleplezés vagy inkább kihangsúlyozás abban áll, hogy ezek az *öntudat küszöbe alatt* („sub limine”) *pihenő élmények, traumatikus hatóerővel bírnak és irányítják az életet* (az élő alany tudtán kívül is!).

Ebből a tételből folyik az a lélekismereti következtetés, hogy az igazi ismeretre csak az tehet szert, aki a múlt temetőjéből *kielemez* a régi, az öntudat alatt pihenő élményeket. Ezt a munkát végzi ei a pszichoanalízis; tehát meg kell ismertetnünk, a) *miben áll a pszichoanalízis*, b) *hogyan és miképen lehet a lélekelemzés útján az emberi lélek tartalmát megközelíteni*.

a) A lélekelemzés elmélete az idegbeteg emberek vizsgálatára, gyógyítására született meg. Az, hogy az ember testi és lelki, öntudatos vagy tudat alatt lappangó erői érvényre törnek, régen is közismert volt. A modern természettudósok azonban leleplezték, hogy ezek az erők nem ritkán *pszichózist*, beteges elváltozást létesítenek. A lelki betegségek okait kutató tudósok egész eltérő *elméleteket állítanak fel a lelki betegségek közelebbi okairól*; de abban megegyeznek, hogy a beteges tüneteket mélyen fekvő, ismeretlen *erőelváltozásokból* magyarázzák.¹ *Schaffer* anatómiai erőegyensúly eltolódásból (agyvelő-elváltozás!), *Kretschmer* hormon-izgalomból, *Freud* elpihenő élmények dinamikájából, *Bergmann* az egyenlőtlen erők harcából magyarázza a lelki zavarokat. Akik anatómiai, il-

logiai tanulmányok. Budapest, 1929. Janet és Freud lélektani eredményei. 302. 1.)

¹ Lásd I. kötet 161. 1. Schaffer, Kretschmer, Janet, Freud. Jung, Adler, Liertz, Bergmann, Mester, Marcell.

letve biológiai alapokig mennek vissza, azoktól csak látszólag tér el *Freud*, mert a pszichoanalízis nagy mestere is élettani erőkhöz, a *szexuális erőkhöz* jut. Tehát szerinte is biológiai az az erőközpont, amely a jövő élet lendítő erőforrása.

Az élet egyetemes üteme vagy ereje oly eleven sodrú, hogy minden egyes emberben eltérő lendületben, megfeszítésben érvényesül.¹

A lelki jelenségek normálisnak vagy abnormálisnak való megjelölése inkább elnevezés, mint tárgyilagosan bizonyítható valóság. A derűs kedély, a gyors felfogó készség, az állandó szexuális felfigyelés aszerint normális vagy abnormális, amint az összehasonlítás mértékét változtatjuk. Ha az alapmérték *az erős szexualitása ember*, akkor az az egyén is normális, aki a kisebb temperamentumú mellett abnormális lenne.

Freud a szexuális abnormalitás alapján figyelte meg a vizsgálat alá kerülő embereket. Eleinte *kifejezetten betegeket*² és később másokat is.³ A vizsgálatok eredménye volt a pszichoanalízis első tétele,⁴ hogy *az életjelenségek rejtett élményekből erednek*. így a Freud idézte példában a *nyálas pohár képzete* volt a megmagyarázhatatlan *idegenkedés alapja*.

¹ Lásd I. kötet 167—183. 1.

²Dr. *Breuec* kezelése alá került egy 21 éves leány. Tehetséges, de testi és lelki betegségek jeleit mutató. Különösen feltűnő volt az italtól és ételtől való irtózása. Minden kezelés hiábavaló volt, míg a hosszas vizsgálat nyomán fel nem tárult *a múlt életének* az az öntudatalatti élménye, hogy régen a nyálas pohártól megundorodott! ... íme: az *élmény*, amely a jelen életet is irányítja! (S. Freud—Ferenczi: Pszichoanalízis. Budapest, 1912. 6. 1.)

³ De végeredményben ezek is beteges jellegű egyénekként kezelhetők, mert lelkiéletük valamiféle rejtélyes ok miatt zavartnak mondható.

⁴ ..Die Hauptsätze, welche die Saulén darstellen auf denen das ganze Gebäude der Psychoanalyse ruht sind die folgende:

Ezek a vizsgálódások az elméletnek második tételét is eredményezték, mely *panszexualitás* nevet kapott és így szól: a *neurózisok alapja elnyomott szexualitás vagy gyermekkori szexuális élmény.*

A tétel annyira szélsőséges kiterjesztést nyert,

a) Jede Gemütsrerregung geht von einer Vorstellung aus, oder begleitet sie.

b) Eine solche Vorstellung kann bewusst oder unbewusst sein.

c) Die neurotische Erkrankung beruht darauf, dass ausser der vielleicht bewussten eine unbewusste Vorstellung die Mitursache ist.

d) Die Áusserungen neurotischer Erkrankungen sind: Angstgefühle, Hemmungen, Zwangsgedanken.

e) Alle diese . . . Krankheitsáusserungen . . . verschwinden sofort, sobald es gelingt, ihre Ursachen . . . bewusst zu machen.

f) Die Fähigkeit, zu lernen, ist eine Aufgabe, welche man Psychoanalyse nennt, alsó Befreiung, Lösung, Erlösung der Seele." (G. Wanke: Psychoanalyse. Halle, 1926. 13—14. 1.)

„Es ist ein Stück der populären Meinung über den Geschlechtstrieb, dass er der Kindheit fehle und erst in der als Pubertat bezeichnet Lebensperiode erwache. Alléin dies ist nicht nur ein einfacher, sondern sogar ein folgenschwerer Irrtum." (S. Freud: Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie. Leipzig—Wien, 1915. 37. 1.)

Freud Jensen *Gradiva* című művét analizálja, hol egy Norbert Hanoid nevű tudós beleszeret egy római nőt ábrázoló reliefképbe s egy álma után megőrül. Ezt az álmjelene-tet analizálja és magyarázza: „Der Wunsch, von der Geliebten gefangen genommen zu werden, sich ihr zu fügen und zu unterwerfen, wie er hinter der Situation des Eidechsenfanges konstruiert werden darf, hat eigentlich passiven, masochistischen Charakter. Am nächsten Tagé schlägt der Tráumer die Geliebte, wie unter der Herrschaft der gegensätzlichen, erotischen Strömung." De végül maga is megsokalja a dolgot s így fejezi be a könyvét: „Aber wir müssen hier innehalten, sonst vergessen wir vielleicht wirklich, dass Hanoid und Gradiva nur Geschöpfe des Dichters sind." (Freud S.: Der Wahn und die Trauma in W. Jensens „Gradiva". Leipzig u. Wien, 1908. 81. 1.)

hogy még az emberi élet legtávolabb eső jelenségeiben is a „libidó” jelentkezését keresik.¹

Hogy miből származott ez a felfogás, arra nézve az adhat magyarázatot, hogy egyrészt *konkrét tények* tapasztalatából, másrészt egy *prekoncipiált* elvi álláspontból következtették le a panszexualitás tételét, amely szerint az életnek egyetlen lendítő ereje a szexuális érzés. Az elsőt mindenki elismeri, a másodikat pedig azért tagadjuk, mert nyilvánvalóan egyoldalú, az anyagelvűség felé való elfogult eltolódás.²

¹ Még a primitív népek építészeti, festészeti, stb. művészetének alapjait is — Jungra hivatkozva — (Wandlungen und Symbole der Libidó. 200. l.) a szexualitásban keresi és a megoldást a pszichoanalízis útján akarja megadni. (E. v. Sydov: Primitive Kunst und Psychoanalyse. Leipzig, Zürich, 1927.)

G. Roheim: Mondmythologie und Mondreligion. Leipzig, Zürich, 1927.

A szélsőséges beállítás klasszikus példája Silberer könyve, an.fuy egész természetes (?) magyarázatát adja a parabola.*nak, meséknek, stb. De elmélete igazolását és értékét maga adja, amidőn így ír: „Ich wiederhole nachdrücklich, wir gehen bei dieser Untersuchung vorderhand höchst *einseitig* vor, indem wir uns bloss durch die Psychoanalyse leiten lassen.” (H. Silberer: Probleme der Mystik und ihrer Symbolik. Wien—Leipzig, 1914. 33. l.)

² A mi álláspontunk ez: az ember szellemi erőközpont, amelynek lendülete végnélküli távlatok felé tör. Az ember *személyiség*, még pedig végnélküli kibontakozási lehetőséggel. Ebben a fejlődő földi életben az *életszolgálat* vonalán mozdul meg minden idegszál és szellemi készség. De ez a *gyermekkorban* a személyiség *teljes* kialakulására tör, serdülőkoron túl pedig a *jövő* szolgálatába is szegődik. Ez a centrális erőközpont úgy értékesítheti az érvényre törő erőket, hogy vagy *felhasználja*, vagy *transzponálja*. Felhasználja — a resri *élet szolgálatára*, vagy értékesíti — a *lelki élet kidolgozásában*.

Ebben az *életszolgálatban* csak *melléköre* az ösztönös kéj élvezése, amelyet Freud-ék *mentalitássá* emelnek. — Ez a diametrális ellentét!

„Wenn es Leonardo gelang, im Angesicht der Monna Lisa der, doppelten Sinn wiederzugeben, den dies Lächeln

A pszichoanalízis harmadik, *therapikus* tétele így szól: *A trauma megszűnésével elmúlik a beteges jelenség is.*¹ Ez pedig azt jelenti, hogy az öntudat alatt pihenő élményt ki lehet ásni, mert a *tudatbalelés pillanatától kezdve megszűnik* titkos ható ereje.² Az egész elméletnek pedagógiai jelentősége abban áll, hogy *preventíve* kell fellépni a szexuális élet *elnyomásával szemben*, hogy így a sokszor súlyos lelki elváltozásokat okozó élmények megszületését megakadályozhassuk.

Íme ez a pszichoanalízis tárgyi tartalma. Ezen a helyen *tárgyilag* nem szólnak a kérdéshez, mert a

hatte, das Versprechen schrankenloser Zärtlichkeit wie dir unheilverkündende Drohung, so war er auch darin dem Inhalte seiner frühesten Erinnerung treu geblieben. Denn die Zärtlichkeit der Mutter wurde ihra zum Verhängnis, bestimmte sein Schicksal und die Entbehrungen, die seiner werteten. Die Heftigkeit der Liebkosungen, auf die seine Geierphantasie deutet, war nur allzu natürlich; die arme verlassene Mutter musste all ihre Erinnerungen an genossene Zärtlichkeit wie ihre Sehnsucht nach neuen in die Mutterliebe einfließen lassen; sie war dann gedrängt, nicht nur sich dafür zu entschädigen, dass sie keinen Mann, sondern auch das Kind, dass es keinen Vater hatte, der es lieblosen wollte. So nahm sie nach der Art aller unbefriedigten Mutter den kleinen Sohn an Stelle ihres Mannes an und raubte ihm durch die allzu frühe Reifung seiner Erotik ein Stück seiner Männlichkeit.” (Freud S.: Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci. Leipzig u. Wien, 1910.)

¹ „A betegség tüneteit okozó élményt a beteg elfeledi és önmagától nem is idézi vissza, amíg erre rá nem segítik hipnózissal, szabad asszociációkkal, lelki elemeléssel. Erre beáll az erkölcsi dezinfekció, a Freud-féle katharxis és a beteges tünetek megszűnnek.” (Mester: Psych. tanulmányok, i. m. 315. l.)

² Itt csak azt a megjegyzést fűzöm a tételhez, hogy még az elmélet feltalálója (Janet) szerint sem elég a *feltárás*, hanem a *léleknevelés a döntő*.

³ „A gyógyulások és a nagy siker, a nagy elterjedés sem bizonyítanak a rendszer igazsága mellett, mert a hisztérikus betegnél már régen hatásos volt a *mica panis* és a maguk kis személyével való állandó beható foglalkozás mellett olyan

munkánk VI. kötetében, ahol a *nevelési módszerekről* lesz szó, újra találkozunk a pszichoanalízissel. Most csak azért kellett felvetnünk, mert a lélek megismerésének egyik módjaként lép eléünk. Hogy pedig mint megismerési mód milyen értéket képvisel, arról a fejezet második részében szólnunk.

b) A második kérdés a pszichoanalízist illetően a módszerre vonatkozik, amelynek segítségével meg akarják közelíteni a lélek¹ rejtett tartalmát. Ez már közletről is érdekel bennünket, mert ennek a kérdésnek a megvilágítása módszert kínál a lé-

eljárás, amelyről a közvélemény ereje győzi meg őket. A *nagy elterjedés* viszont az *erotikus* és misztikus dolgok iránti érdeklődésre vezethető vissza és arra a tagadhatatlan tényre, hogy a tudományos lélektan jó ideig köveket nyújtott kenyér helyett és távol állott az emberi élet nagy kérdéseitől.” (Psychológiai tanulmányok. Mester i. m. 319. 1.)

„Végeredményben *Janet* lelki energiája és feszültsége jobban rávilágít lelkierőnk mozgalmasságára, mint *Freud* libidó elmélete.” (Psych. tan. Mester i. m. 319. 1.)

A pszichoanalízis ellen ír: Srem (W. Stern: *Die menschliche Persönlichkeit*. Leipzig, 1923.), *O. Bumke* (*Das Unbewusstsein*. Berlin, 1924.), *Ranschburg* (Magy. Psych. Szemle: „Psychológia és természettudomány”), *Mester János* (*Pierre Janet és Freud lélektani eredményei*. 1929.).

Freud panszexuális álláspontját pedig alapos részletességgel boncolja és cáfolja: *M. Nachmansohn* (*Die wissenschaftlichen Grundlagen der Psychoanalyse Freuds*. Berlin, 1928. 11.1.).

¹ Természetesen itt is úgy gondolkodnak a *lélekről*, mint *Kretschmer* és társai. Érdemes megjegyezni *Jung* szavait: „Frühere Jahrhunderte, welche der Seele Substanz gaben und welche alles unbegreifliche Geschehen in der Natur personifizierten, glaubten . . . Es ist eine nicht unbekannte Tatsache, dass diese hochmittelalterliche Auffassung auch heute noch gelegentlich geglaubt und geäußert wird.” (Dr. Jung C. G.: *Der Inhalt der Psychose*. Leipzig u. Wien, 1908.)

Ilyen alapokból és felfogásokból nem származhat más álláspont, mint a biológiai panszexualizmus. Ha nincs lélek, akkor csak anyag van; ennek az anyagból felépített testnek élettani erőiből *kell* kimagyarázni mindent! . . . Még erőszakal is! — De éppen a sikertelen kísérletek mutatják, hogy felsőbbrendű erők is vannak az emberben!

lek megismerésére. A lélek belső munkája, a tudatos és öntudatlanul ható élmények leleplezése, nagyban hozzájárulna ahhoz, hogy a helyes nevelés módszerét is megalapozzuk.

Freud módszere kettős irányt követ: az első a *közvetlen kikérdezés*, a második az *álmok* megfigyelése és elemzése. Abban mind a két mód megegyezik, hogy a lélekelemző egyoldalúan elgondolt felfogása szerint irányítandó a vizsgálat. Ez az elgondolás pedig az, hogy a lélek életében szexuális élmények vagy elfojtások okozzák a belső vagy ki felé ható elváltozásokat.

A kérdezgetés tehát egyenesen és kizárólagosan a szexuális életre terjeszkedik ki. Legalább is a mostanában megjelenő pszichoanalitikus könyvek mindig ebben a gondolatkörben mozognak. A vizsgálat azonban nem annyira biológiai, mint inkább pszichológiai. Inkább arra terjeszkedik ki, hogy a gyermekkorban nem állt-e az „elfojtás” kényszerképzete alatt az egész nemi kérdéskomplexum, mert ez esetben a nem érvényesült szexuális erők öntudat alatt dolgozó és idegfeszülést okozó tényezők maradtak. A további kérdéscsoport arra terjeszkedik ki, hogy a gyermekkorban nem voltak-e olyan szexuális jellegű élményei, képzetei, benyomásai a megvizsgálandónak, amelyek esetleg tudat alá kerültek, elfeledettek voltak és most éreztetik hatásukat.

Ezek a kérdések nem *egyenes* formában hangznak el (legalább is legelőször),¹ mert *tudatalatti*

¹ Puella quaedam, intacta et pudica — 16 annos ágens — per *medicam* ita est interrogata: „Quomodo cogitas de prima nocte nuptiali? Quid ibi perficitur?” Et quando puella *generaliter* tantum respondebat, „medica psychoanalytica” *specialiter*, *partes actus coniugalis minimas* describere et enarrare cogebat „*aegvotam*”. — Ezt pedig — állítólag — azért tette, hogy az elfojtott és zavaró életeredetelgondolást *kiemelje* az emlékek vagy képzetek közül! ...

élmények leleplezését célozzák. Így tehát maga a „beteg” sem tudja, hogy mik az ő állapotának alapjai.¹ Inkább *megközelítő kérdésekkel* fordulnak a „beteg”-hez, amelyek *az eszmetársítás, ellentét, időbeli, térbeli egybevágás, gondolkodás törvényei alapján ébresztik fel* az eltemetett múltat.

Ha az ember életére nagy hatással volt a múlt (akár az elfojtás,² akár a kiélés bármilyen alakja!), akkor hamarosan előlép a múltból gondolatkapcsolat útján a sötét emlék, ha azonban egészen „sub limine” pihen, akkor hosszabb és részletesebb kérdezgetés szükséges.²

Az érdeklődés és vizsgálat második útja az *álom* vizsgálata.³

Az álom az öntudatalatti világgal kapcsolatos életjelenség, amelynek titokzatos csapongása a lélekvizsgálat nagy problémája. A Freud-féle elmélet azt állítja, hogy *az álom az öntudatalatti élet reális vagy szimbolikus megjelenítése*. Azért mineműség-

¹ Beszélgetései a gyermek szüleiéről (Oedipus-komplex kutatása!), rokonairól, testvéreiről, velük való beszélgetésekről, játékokról, (ujjszopás!?!), stb. szólnak. Nomine „Oedipus-complex” designatur prima, naturális (?) inclinatio sex. erga parentes!?!? Az „ujjszopás” azért fontos probléma, mert az is *abszolút jele* (?) a szexualitásnak, sőt egyik eszköze a titkos kéjelgésnek!?

² „A normális kisgyermek kíváncsi, éber, tudnivágyó . . . Enfant terrible . . . gyanakvó . . . Ma már tudjuk, hogy ennek az igen nagyarányú, hisz több évre terjedő és majdnem minden embernél megtalálható emlékkiesésnek előidézője az *elfojtás*.” (Bálint Alice: A gyermekszoba pszichológiája. Budapest, 1931. 9. l.) Épp ezért N. Wolfheim elítéli a szülőket, akik fokozzák a szeméremérzetet, amely különben is Freud szerint „*organisch* bedingte, hereditär fixierte Entwicklung ist.” „Das Ziel ist das Kind dahin zu führen, dass es die sexuellen Dingen natürlich nehmen lernt.” (N. Wolfheim: Psychoanalyse und Kindergarten. Wien, 1930. 26. és 27. l.)

³ E. Fischer: Kinderträume. Stuttgart, 1928. — E. Fischer: Der religiöse Komplex im Kindertraum. Stuttgart, 1929. — Bilis Havelock: Die Welt d. Träume. Würzburg, 1911.

ből próbálja kihámozni a lélek tudatalatti tartalmát. Valójában ható-erőket kutat, amelyeknek jelenségei az álmokképek.¹

Már most mit lehet kihozni ezekből? Állítólag azt a mélyen pihenő élményt, amely az álmóéletet irányítja. A szexuális álmok egészen világosan (?) utalnak az ösztönös múltra vagy a vágyakban élő életre, de a szexualitástól — első pillanatra (?) — távoleső képekből is kimagyarázható a szexuális alap.³ Hogy ez mennyiben erőltetett és mennyiben

¹ A kísérleti lélektan jórészt életjelenségeket vizsgál, minden tekintet nélkül az eredező okra! Freud az okokat is kutatja, de nem sok érzéket mutat a metafizika iránt, mert hamarosan megnyugszik a szexuál-fiziológiai erők leleplezésében. Az már nem érdekli, hogy *honnán, hová* törnek ezek az erők; az pedig még kevésbé, hogy ezek *őstörtérese* mivel magyarázható. Pedig a leglényegesebb kérdések mégis csak ezek. Hibás és megcsönkített magyarázat az, amely nem mer az ész *ősi erejével* követelt mélyreszállással a kérdések gyökérzetéhez ereszkedni. Mindenesetre olyan megtorpanás, amely fél a prekoncepciált ideológia egyensúlybillenésétől!

² Hogy ez mennyiben „igaz”, arra legyen elég az az elmélet, amely épp *az ellenkezőt* állítja. Az álom eredete a biológiai természetes életfolyamat okozta inger, amely centripetális úton tör be a szellemi világba és ott fantázia-képeket ébreszt. Sőt van olyan álláspont is, amely szerint egy pillanatnyi fizikai vagy biológiai inger a *képzetek eseménysorát* szüli. Az egészből csak oda jutunk, hogy az öntudat alatti világ misztériumával állunk szemben.

³ Lássunk tehát egy tiszta álmot, amelynek végső kielemezésében mégis csak megvan a szexualitás: „Eine junge, aber schon seit Jahren verheiratete Dame erfährt, dass eine ihr fäst gleichalterige Bekannte, Fr. Elise L., sich verlobt hat. Dieser Anlass erregt nachstehenden Traum: „Sie sitzt mit ihrem Manne im Theater, eine Seite des Parketts ist ganz unbesetzt. Ihr Mann erzählte ihr, Elise L. und ihr Bräutigam hätten auch gehen wollen, hätten aber nur schlechte Sitze bekommen, drei für 1 fl 50 kr., und die konntensie ja nicht nehmen. Sie meint, es wäre auch kein Unglück gewesen.”

Hier wird uns die Herkunft der Zahlen aus dem Material der Traumgedanken und die Verwandlungen die sie erfahren habén, interessieren. Woher rühren die 1 fl. 50 kr.? Aus einem

valóság, azt akkor vesszük észre, ha elolvasunk néhány olyan iratot, amely ezzel a magyarázattal foglalkozik.¹

A múlt élmény — akár tudatos, akár tudatalatti — csendes feledésben pihen. De ez nem az eltűnő emlék hatástalan elszállása, hanem a feledés homálya alatt pihenő múlt csendes erőhatása. Az álomban az *öntudatalatti erőnek* mozgató hatása is érvényesül, mert *a tudatos gátlások*² nem álla-

indifferenten Anlass des Vortages. Ihre Schwägerin hatte von ihrem Manne die Summe von 150 fi. zum Geschenk bekommen und sich *beeilt*, sie los zu werden, indem sie sich einen Schmuck dafür kaufte. Wir wollen anmerken, dass 150 fi. 100 mai mehr sind als 1 fi. 50 kr. Für die drei, die bei den Theaterbillets steht, findet sich nur die Anknüpfung, dass die Braut Elise L. genau *drei* Monate jünger ist als die Träumerin. Die Situation im Traume ist die Wiedergabe einer kleinen Begebenheit, mit der sie von ihrem Manne oft geneckt worden ist. Sie hatte sich einmal so sehr *beeilt*, vorzeitig Karten zu einer Theatervorstellung zu nehmen, und als sie dann ins Theater kam, *wav eine Seite des Parquetts fast unbesetzt*. Sie hatte es also nicht nötig gehabt, *sich so sehr zu beeilen*. — Übersehen wir endlich nicht die *Absurdität* des Traumes, dass zwei Personen drei Karten fürs Theater nehmen sollen!

Nun die Traumgedanken: Ein *Unsinn* war es doch, so früh zu heiraten: ich hatte es *nicht nötig gehabt, mich so zu beeilen*. An dem Beispiel der Elise L. sehe ich, dass ich immer noch einen Mann bekommen hatte, und zwar einen *hundertmal* besseren (Mann, Schatz), wenn ich nur gewartet hatte. Drei solche Männer hatte ich mir für das Geld (die Mitgift) kaufen können!" (S. Freud: Über den Traum. München u. Wiesbaden, 1921. 31. 1.)

¹ Ferenczi S.: Lélekelemzés. Budapest, 1910.

Freud: i. m.

² A nevelés, az erkölcsi érzék, a szemérem, az akarat, az öröklés olyan *kötöttséget* adnak, amelyek az önként fellépő ösztönösséget gátolják. Ezt a lelki funkciót nevezik *tudatos gátlásnak*. Freud oly határozottan szembeszáll ezzel, hogy a szeméremről, mint *gátlásról* úgy nyilatkozik, hogy ez egyenesen *káros tényező*. (N. Wolfheim: Psychoanalyse und Kindergarten. Wien, 1930.) — Követői is óva intik ettől a veszélyes gátlástól a szülőkét! — Hogy azután mit eredményez

nak ellen. Éppígy vagyunk a *vágyakkal* is. A természet sugallta életösztönök megmozdulása, érvényretörése mindig feltámad, de az erkölcsi *gátlások* megakadályozzák, hogy biztosán érvényesülhessenek. Az álom ennek a világnak is szabad folyást enged, mert a kikapcsolt erkölcsi gátlások megbénításával a *természet őszereje* nyilatkozik meg. Ennek megnyilatkozása éber állapotban a csapongó *fantázia*, az alvás idejében pedig az *álom*. A pszichoanalízis tehát ezért zárandokol el az álmok világába, hogy azok szabad megnyilatkozása alatt a természet, az egység, az egyedi lélek belső tartalmát kikutassa.

A lélekvizsgálatnak ez a két módja — Freud és tanítványai szerint — olyan útjárás, amelyen keresztül a legrejtettebb életet is fel lehet tárni. Kérdés, vájjon mit szólunk ehhez a módszerhez?

A legelső annak a leszögezése, hogy a lélekelemzés nem egészen Freud gondolata, mert ez a szó igazi *lelki* értelemben benne volt az askéták életprogramjában. Tudományos kidolgozása pedig P.Janet¹ munkája. Freudé csak a *pánszexuális térre való eltolás* és a *katharzis-elmélet* kidolgozása.²

Az a lelkiélet, amely a kereszténység metafizikai

ezeztől a *gátlásoktól* való függetlenítés, arra nézve legyen elég az a tény, hogy egy ilyen *gátlás ellen dolgozó* pszichoanalitikus intézettől még a *szovjet* is megvonta az állami támogatást, mert a felülvizsgálatára kiküldött háromtagú bizottság szörnyű eredményeket közölt.

¹ Lásd P. Janet megállapítását, amelyet a könyvünk 102. lapján idézünk.

² A katharzis-elmélet azt jelenti, hogy a írt emlékeinek *feltárása*, az öntudatlan élmény *leleplezése* belső automatizmussal hozza a lelki megtisztulást. Pl.: ha leleplezem a múltban átélt szexuális élményt, akkor magától *eltűnik* a kísértő és kényszerként üldöző képzetvilág. — Megállapíthatjuk azonban, hogy az *élet egészen* mást mutat!! A múlt *állandóan* kísért!

gondolatából táplálkozik, állandóan hangsúlyozta a lélek legmélyebb rejtélyeinek feltárását. A szándékok, az okok, a cselekedetek háttérének megvilágítása mindig azok között a feladatok között szerepelt, amelyre a lelki életre töröknek állandóan ügyelniök kellett.

Az önnevelésen kívül a katolikus nevelés állandóan hangsúlyozta, hogy a lélek legtitkosabb tartalmát is meg kell ismerni a nevelőnek. A *gyónás* szentsége a legősibb időktől kezdve annak a gondolatnak kihangoztatása, hogy a múlt minden lényeges részét, a lélek erkölcsi tartalmát fel kell tárni, hogy a lélek a múlt terhétől megszabadulhasson. Az aszkézisben nagy szerepet játszó *examen pavidulate* is azt akarja, hogy a múlt élménye állandó ellenőrzés alatt álljon. Freud csak annyiban mond újat, hogy az öntudat alatt pihenő erők jelentőségére *túlerősen* rámutat.²

A második megjegyzést az *élmény-elméletre* teszem. Mi itt az új? Mi itt a nagy leleplezés?

Azt mindig hirdették a lélekbúvárok, hogy a múlt eseményei *emlék alakjában* megmaradnak. Csak azt nem emelték ki egész határozottan, hogy ez a tudat alatt szunnyadó emlék ható-erejű. A legelembb lélektani igazság, hogy a gondolkodás törvényei útján a múlt emlékei fölélednek. Ebben benne rejtőzik az is, hogy a kívülről jövő benyomások nem tűnnek el az idők folyamán, hanem nyomot hagy-

¹ Érdekesen ír erről Muzsnai L.: A lélek rejtelmes világa Bpest, 1928. 85. 1.

² A lélektanulmányozás történetében tagadhatatlanul igen nagy kihatású volt Freud fellépése. Időrendben ugyanis egybeesik a túlzó pszichológiai parallelizmus csődjével, amely teljesen materializálni és gépiesíteni akarta a lelket. Ez a Freud-féle felkiáltás mutatott rá azokra a hatalmas mélységekre, amelyek a gépies kísérletezésekkel soha meg nem közelíthetők. így értékelődött le — a *felületlélektan* és ebből született — a *mélységpszichológia*.

nak, vagy — mondjuk így — az öntudat alatt megpihennek.

Sőt az is tudott lélektani igazság, hogy az elmúlt események benyomásai a jövőre is hatást gyakorolhatnak. Az egész nevelés ezen a tételen épül fel. Azért nevelünk, hogy a múlt reáhatásai a jövőt irányítsák.

Bármilyen módon nézzük is az életet, akár bölcséleti, akár természettudományi szempontból figyeljük meg az életjelenségeket, mindig meg lehet állapítani, hogy valamelyes bontakozás, belülről kifelé törő erőfeszülés érvényesül benne.¹ Ha pedig az *emberi* életet vesszük alapul, akkor elmellőzhetetlen az a meglátás, hogy a *személyiség előretörésé-*

¹ íme az életnek néhány definíciója:

„Az élet a táplálkozás, a növekedés és az elmúlás, melynek oka önmagában (azaz magában az életben) van.” (Aristoteles.)

„Az élet a hatásoknak belső princípiuma.” (Kant.)

„Az élet ama működések összessége, amelyek a halálnak ellenállnak.” (Bichat.)

„Az élet ama tünetmények összessége, amelyek a szerves testeken bizonyos határolt időn belül egymást követik.” (Richerand.)

„Az élet a tárgyak amaz állapota, melyben ingerek hatása alatt a szerves mozgás lehetséges.” (Lamarck.)

„Az élet nem más, mint a belső viszonyoknak a külső viszonyokhoz való folytonos alkalmazkodása.” (Herbert Spencer.)

„Az egyén élete alatt mindamaz erők összességét, vagy helyesebben mindamaz erők összességének eredményét értjük, amely az egyénben egyidejűleg működik.” (Semper.)

(A műveltség világa. Entz G. és Mágocsy-Dietz S.: Az élők világa. Bpest, 1907. 9. 1.)

Olvasva ezt a sok bölcs meghatározást, eszembe jut az a régi kérdés: mi az idő? Erre az volt a felelet. ha nem kérdezed, tudom, ha kérdezed, nem tudom. — Ugyanúgy vagyunk a bölcsek életmeghatározásaival is. Azt hiszem azonban, hogy helyesen mutatunk reá a dolog lényegére, ha a valóságos életet, sőt a felfokozott és kivételes *emberi életet* így határozzuk meg: *véges utakon induló és végnélküli érvényt magában hordozó erőfeszülés.*

vel, a felsőbbrendű, az öntudatos birtokoló *szellemség* munkájával van dolgunk. Azt feltétlenül el kell ismernünk, hogy ezt a belső bontakozást igen sok esetben *nem autochton erők* mozgatják, hanem kívülről és felülről jövő erők reáhatásai vagy azok *tudatalatti* élményei *indítják*. Ez a tény annyira világos, hogy a nevelők és tanítók mindig vallották, legfeljebb határozottan nem hangsúlyozták.¹ Az élmény léte, ható-ereje tehát állandóan ismert és kihasznált nevelési tényező volt.

Tehát a *rossz élmény* káros hatása is érvényesül. A szexuális gondolatok, gyermekkori élmények, káros behatások az emlékezés és érzés útján visszatérnek, következőleg az egyéniség alakulásában zavaróan hatnak. Ezt a nevelés mindig leszámította; szorgosan kereste az ellene ható erők érvényesítését. Hogy mikor és hol találta vagy találja meg végérvényesen, az az emberi élet fejlődéskérdése volt és marad. Freud sem találta meg végérvényesen a rossz élmények ellenszereit; azt majd a VI. kötetben, a *nevelési módozatok ismertetésében* fogjuk igazolni.

A Freud-féle élmény-elméletnek sarkalatos pontja: a *pánszexualista felfogás*. Ez azt jelenti, hogy minden élménynek *szexuális* jellege és háttere van. Freud előtt *Weininger* ezt hasonlóan formulázta meg, de a dualista pszichológus nem sietti el

¹ Amikor a tízparancsolat tétéleit *tanuljuk* (értelem!), vagy a jutalmat élvezzük, illetve a büntetést *sz szenvedjük* (érzelem!), vagy *elhatározásainkat forszírozzuk* (akarat!), vagy *testi erőinket kidolgozzuk* (reflex útkészítés!), akkor mindig arra építkezünk, hogy ezek az elvek, érzések, akaratú erők, testi *reflexek* — akár emlékezet, akár öntudat alatti hatások útján — *indítsanak bennünket*. Az erkölcsös ember életébe oly *mélyen idegződik* a tiszta élet vágya, hogy diadalmasan tiszta nehéz körülmények között is, noha nem is jut e*zébe a VI. parancs tiltó szava! Ez a törvény már öntudat alatt is hat!

a feleletet, hanem roppant mélységeket sejtve, dobja maga elé a kérdést.¹

Van-e igazság ebben a tételben?

Elméleti előrebocsátásban meg kell jegyeznünk, hogy itt érdekes szócsere történik. Ha ugyanis minden életmozdulatot az életerőkből vezetünk le és ezt az erőt *szexuális erőnek* nevezzük, akkor igazolható Freud elmélete. Azonban a tudományos szóhasználat a *szexualitást kizárólag a fajszolgálati erőre köti le*. Azért téves fogalomalkalmazás, ha ezzel a szóval az egész életkört jelezzük, mikor a szexualitás az élet teljességéből csak egy részletet fejez ki. *A fogalom meghatározásában rejlő* eltérés abban a gyökér fel fogásban találja magyarázatát, hogy *csak testi erők* vannak és a felsőbbrendű életnyilvánulás csakis az ösztön disztíngváltabb és előkelőbb megjelenése.²

Tárgyilag tekintve a kérdést, ugyanarra az álláspontra jutunk, hogy ez az egyoldalú beállítás nem fedi teljesen a valóságot.

Akik *csak neuropathiás* egyénekkkel foglalkoznak, azoknak klinikai esetei 100 százalékban szexualitást mutatnak. A *ténybeli tapasztalat* mentheti a rosszakarat vádjától az ilyen kutatókat, de aki az élet egyetemét nézi és az emberek egész-

¹ „A „szexualitás” rejtelmes nézéssel úgy mered elénk, mint a Szfinx a sivatagban. Jönnek a hús-vér emberek, számuk légió és leborulnak a bálvány előtt. Jönnek a költők, a művész-lelkek válogatott serege s rózsákkal koszorúzzák meg a szobor fejét. Jönnek az aszkéták, maroknyi csapat, keresztet vetnek és félre fordított arccal elsietnek. Jön a filozófia s gondolatainak nehéz sujtásos kíséretével kénytelen-kelletlen megáll, mert a Szfinx megmozdul s odadobja elé mint roppant sziklát a nagysúlyú kérdést: Fejtsd meg titkomat!” (Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest, 1930. 259. 1.)

² Nem akarok banális lenni, de tollam alá szalad a gondolat, hogy kár az *életei* annyira silánynak gondolni, hogy az is kendőzésekkel, divatosabb, előkelőbb öltözködésekkel kellesse magát! Az élet szuverén, kemény, komoly valóság!!

ségesebb és szellemibb rétegével is foglalkozik, annak látnia kell, hogy ez az általánosítás objektívnek nem mondható.

Tárgyi szempontból szólva a dolgokhoz, ki kell keresnünk, hogy milyen útjárást mutat az ember élete.

Alapvetésben egy irány szögezhető le: a *bontakozás*. Azt is mondhatnám: a *lehetőségek tényleges érvényt keresnek*. A természettudomány tanítja, hogy új és új formák lépnek elő a *belső törvények útjain!*¹

Ez a megállapítás azonban nem elég. Az ember tovább kutat és feltétlenül választ követelő erővel tolja előtérbe a: *miért?, hová?* kérdéseket. — Amikor csak az általános emberi élet természetéről van szó, akkor hamarosan megfelel a tudomány: „az emberi közösség harmonikus kifejlődéséért”.

Ha azonban az emberegység életét vizsgálom, akkor fájdalmas és kielégítetlen felelet az, amely az *embert a jövő élet szolgájának*, a jövő életforma csírájának mondja. Az ember *egyéni volta, személyes léte* tiltakozik ez ellen. A lemondó materiális célkitűzés helyett a személyben élő lendületes *élet-ütem* előretörést, önérvényt, az egyéniség tökéletes kibontakozását követeli.²

Ebben a nagy élet-ütemben sokféle erő mozog. Benne van a szexualitás, amely a *jelent* színezi és a jövőt szolgálni akarja. De benne él az *igazság*

¹ Nem teszem vita tárgyává ezt a kétes tételt, csak azt jegyzem hozzá: elég jó köpeny, amely alatt elpihenhet a csodálatos életerő. Rousseau és társai azt is reáírták, hogy ettől a *szép fejlődéstől* mentse meg az Isten az emberiséget, mert a *boldogságnak* ez a halotti leple!

² Ez azt akarja jelenteni, hogy az ember testi-lelki élete minden pillanatban újjá alakul. A régi keretet eltolja a sejt-képzés, a régi lelki egyensúlyt más irányúvá változtatja a benyomás (tanulás, érzék, akarás, stb.). Az ember minden pillanatban *homo novus*.

vágya, a szép szeretete, a lelki harmónia keresése, az embertestvér szeretete, a végtelen Személy felé való törés, egyszóval: a személy egész vitalitása.¹ Bár a pszichoanalitikusok azt mondják, hogy ők a szexualitásban *mindennek az alapját* megtalálják, mégis fel kell hívni arra a figyelmet, hogy ezeket a teljesebb, magasabbrendű erőnyilvánulásokat erőszakos magyarázatokkal lehetetlen a szexualitás egyetlen nevezőjére hozni.² Azt be kell ismerniök, hogy ők maguk *beteges* élet jelenségekből indulnak ki (elnyomás!) és *általánosítani* akarják az egyesekben betegesnek talált tüneteket. Pedig az volna a helyes eljárás, ha *az ember belső erőinek teljes feltárásából* vezetnék le a betegesen érvényesülő erőtevézőket. Így azután a beteges egyéniség magyarázatát a szexualitás *túlzott* érvényesülésében, a biológiai és pszichológiai eltolódásokban találnák.³ Ezeknek a beteges tüneteknek és therapiájuknak megállapítása lehet orvosi és pszichiateri fel-

¹ „A „*princípium individuationis*” nem tiszta birtoklás, hanem törekvés a minél teljesebb birtoklásra. Az individuumban mindig van valami kaotikus, azaz nem asszimilált, heterogén, kusza formátlanság. A vitalitás egész övében (testi funkciók, táplálkozás, lélekezés, vérkeringés, másrészt az észrevevés, a gondolkodás): mindenütt az individuum formáló törekvése mutatkozik.” (Nagy L.: Az élő gondolat. Bpest, 1930. 260. 1.)

² Kraepelin (Allgemeine Psychiatrie. 1899. 57. 1.) és Moravcsik (Elmekór- és Gyógytan. Bpest, 1912. 57. 1.) szerint is a szexualitás és „általános pszichikai tónus” együtt hatásban vannak.

³ „Amint testileg, úgy lelkileg is kilép a semlegességből s személyiségének dátuma szinte egybeesik nemiségének dátumával. Személytelen állapotból, seminalis formából lett. Amit születésével magával hozott: minden gyökér és bimbó a szellemi életbe akar kihajtani és kivirágozni. De sikerül-e? Omne vivum ex ovo: minden életnyilvánulás forrása a seminalis állapot, a szexuális aktus (a nemzés révén); omne mortuum in ovura: minden elferdült élettendencia visszaki-vánkozik a szexuális aktusba.” (Nagy L.: i. m. 279—280. 1.)

adat, de ezekből a lélek *integráns* képét nem tudjuk megrajzolni.

Az élet igazi magyarázatát a személyiség értékében és erejében kell keresni.'

Az egyén, a *személy*, a kialakulásra törő és minden igényét fejleszteni akaró öntudatos lény az élet igazi mozgatója. ² A fajfenntartás kérdésével óva-

¹ A személyiségről érdekesen szól W. Stern (i. m.), Adler (i. m.), Nagy Lajos (i. m.), de ide idézzük még Bechterew és Boda álláspontját:

a) „Persönlichkeit von objektiven Standpunkt ist ein psychisches Individuum mit allén seinen ursprünglichen Eigenschaften, ein Individuum mit feinem Verhalten gegenüber dem sozialen Milieu.” (Dr. W. v. Bechterew: Die Persönlichkeit, Wiesbaden, 1906.)

b) „A strukturális lélektani kutatás igen sok olyan eredményre vezet, amelynek jelentősége messze túlterjed magának a lélektannak területén ... Az elméleti tanulásokon kívül pedig a gyakorlati élet óriási kiterjedő területein mindennütt, ahol csak emberi lelkiség nyilatkozik meg, a helyes megértés és értékelés egyedüli biztos mértéke, az a minél teljesebb, minél mélyebb emberi lélek és lelkiség-megértés, amelyet voltaképpen mindig csak a személyisége strukturális viszonyainak tudatos átértése (vagy legalább intuíciós átérzése) tesz lehetővé.” (Boda J.: Temperamentum, karakter, értelmiség, személyiség. Bpest, 1930. 28. 1.)

² Jaensch szerint két főtípus van: az „integrierter Typus” és a „desintegrierter Typus.” Az első minden tevékenységnél teljes egészében részt vesz, az egész szervezet együttműködik, a másikat olyan géphez hasonlítja, amelyben a részek külön, egymástól elválasztva végzik funkcióikat.” Az első az érzésekben gazdag fantasztá ember (képviselője a művész), a másik a tárgyilagos embertípus. „Integration” bedeutet nicht anderes, als dass in gewöhnlichen Wirkungsverhalten verschiedene Funktionen ineinander wirken und sich durchdringen, „Desintegration”, dass die einzelnen Funktionen relativ selbstständig wirken. Als ausgeprägter Typus, der diese Integration der Funktionen untereinander in hohem Masse besitzt, ist der allgemein und nach aussen integrierte Menschentypus zu nennen. Es hat seine ausgeprägte Form im künstlerischen Menschen. Er ist der Typus der in innigem

tosan kell bánni,¹ mert tény az, hogy a lelkiesség a főértékünk. És a lelkiességnek *egyéni* kialakulását és az *utódnak való szolgálását hasonló erejű törekvéssel* akarja elérni az emberszemély. A *sexus* útmutatás (életgravitáció!) és eszköz (élettermelés!), de elsődleges és döntő törekvés a *személyiség kibontása*. Magamban és másban egyaránt!

Erre adta a Teremtő az erőA: *transzponálás*-nak nagy erejét. A szexuális erők dinamikai feszülése átértékelhető, átváltoztatható a lélekszolgálat szellemi erőjévé. Azért van az, hogy a felsőbbrendű *qualitás* (szellemiség és lelkiesség generációja!) kevesebb testi életet produkál.² Maga *Freud* ezt mondja: „A nemi élet zavarainak e vizsgálata pedig ahhoz a ki nem elégitő eredményhez vezetett, hogy azokból a biológiai folyamatokból, melyekben a nemiség lényege áll, távolról sem tudunk eleget ahhoz, hogy elszigetelt megismerésünk-

Kontrakt mit der Welt lebt, der reich gefühlsmässig gestimmt ist in all seinem Denken und Tun.”

„Das Gegenteil des integrierten Menschentypus ist der desintegrierte Typus. Sein Weltbild zeigt die Gespaltenkeit. Die Integration ist auf ganz bestimmte, wenige Komplexe reduziert, die psychophysische Gesamtorganismus zeigt im Gegensatz zum stark integrierten Menschen eine feste Dauerorganisation.” (E. R. Jaensch: Studien zur Psychologie menschlicher Typen. Leipzig, 1930. 2. 1.)

¹ „A szaporodási és faj fenntartási elméletet tehát csinján kell alkalmazni. Nevezetesen, ha a fajfenntartás az ember világában mindenestől valami abszolút tiszta ügy volna, úgy a szexuális aktust, mint az emberi műveletek legkiválóbbját és legméltóbbját kellene ünnepelni. A szexualitás mint az Élet útja, magasan a hegyernicen húzódnék közszemlére téve, nem a völgy ölében bújna meg, fűgefáktól szegélyezve hogy leveleikkel reáboruljanak és eltakarják. Kétségtelen, hogy a szexualitás értéke problematikusnak tűnik fel s hozzá a káosz érzése tapad.” (Nagy Lajos: i. m. 267. 1.)

² Lorenz: Lehrbuch der Geneologie. 186—187.1. (A magasabb szellemi tevékenység kevesebb szaporodóképességgel jár.)

Eucken: Geistige Strömungen der Gegenwart. Leipzig, 1913. — Nagy L. i. m.

ből olyan elméletet alkothassunk, mely úgy a rendes, mint a kóros viszonyok megértéséhez elegendő volna,”¹ Az élet igazi megismerését akkor birto-
koljuk, ha eljutunk ahhoz az igazsághoz, hogy az élet legősibb és legigazibb valósága a *személy*, amely a másik *személynek*, az *ember-nek*, a bonta-
kozó, az érvényt kereső egyénnek, azt a csodálatos erőt kölcsönzi, amellyel saját személyiségét^végnél-
küli érvénnyel kiépítheti, a másik személy éle-
tét a szexualitás erejével felébresztheti és végtül ezt az új személyt a lélekfeszülés erejével kifejleszti. Ez a megoldás *eszközzé* teszi a szexualitást és döntő erővé, transzformátorrá a *személyt*, az embert.

Ilyen állásfoglalás azután eltünteti azt a tényle-
gesen fennálló nehézséget is, amely szerint az el-
nyomás és elfojtás minden esetben pszichikai baj-
okat okoz. Itt ugyanis a Mindenható teremtette szent *erőérvényesülés* játszik szerepet, amelynek szelle-
mében a megmozduló szexuális erők elfojtására nem kerül a sor, hanem ezek az erők átértékelte-
nek a lelkiség vonalára és így fizikai élet helyett a lelkület multiplikálódik (szellemi generáció).² Az átváltozott életerők a szellemi élet kvalitatíve tö-
kéletesebb típusát termelik ki úgy az önmegtartó-
tató egyénben, mint a vele szellemi összeköttetésbe
kerülő „*más*” személyekben.

A lélekelemzés tartalmi megbírálnak után az a kérdés marad még, vajjon helyes-e a pszichoanalízis módszere?

A pszichoanalízis a lélek megismeréséhez két utat kínál: először a kérdezgetést, másodsor az álmok analizisét.

A kérdezgetést illetőleg mondtuk már, hogy

¹ Freud: Három értekezés a szex. elm. Ford. (1915.) 91. 1.

² Ez azonban nem zárja ki az askézis és kegyelem együt-
tes munkáját. Ezek eszközök maradnak állandóan; mun-
kájuk nélkülözhetetlen a lelki átépítés nagy művében.

ha csak *tárgyként* szerepel az ember, akkor nem jutunk kellő eredményhez. Ha tehát a lélekelemző nem tudja elérni a *személyes* lélekkapcsolatot, akkor semmiképpen sem tud teljes lélekismerethez jutni. Már pedig a lélekelemző ritkán tudja ezt az *önkéntes, teljesen bizalomra építő* közvetlenséget megszerezni, amely a *készséges lélekfeltárást* adja. Az ő módszerében igen tekintélyes helyet foglal el a gondolkodás törvényeinek felhasználása (egybevágás, hasonlóság, ellentét, hely- és időbeli egyezés, stb.), annál is inkább, mert olyan események után kutat, amelyek vagy kiestek, vagy elpihentek a lélek világában; azonban a gondolkodás törvényeinek módszeres felhasználása önmagában kevés a lélek összes tartalmi tényeinek megismeréséhez, mert sok logikátlan, intuitív és érzelmi ténye van a léleknek. Az természetes, hogyha a lélek ráhatásában el tudja érni a *szuggesztió* lelket lenyűgöző hatásfokát, akkor ennek erejével értékes eredményeket produkálhat. De ez már a *személyek vitális kapcsolatán*, nem a pszichoanalízis speciális módszerén épül fel.

Az *álmom útján* való vizsgálódás még kevésbbé biztosítja a lelki élet megismerését.

Amit ezen a téren produkál a pszichoanalízis, annak alapján nehezen osztható be az objektív tudományos módszerek közé. Az egészen olyan erőltettség vonul végig, hogy nem értékelhetjük kidolgozott és általánosan használható módszernek.

Azt szívesen és komolyan elfogadhatjuk, hogy az álmom rejtelmes világa sokat felszínre hoz a múlt temetőjéből, de, sajnos, ezeknek az álomban felmerülő emlékképeknek és fantáziától játékosan esetleges álomlátásoknak törvényszerűsége még egészen titokzatos és tisztázatlan a kutató emberi elme előtt.

Bizonyos, hogy az álmom nem ismeretlen világ

vagy új életforma jelentkezése. Bármilyen zűrzavaros is a gondolatfűzés, bármilyen csodálatos is az élményszínezés, mégis kimutatható, hogy alapja valamiképp benne volt a lélekben. Csakhogy a lélekhez nemcsak úgy tartozhat valami, mint *valóságos élmény vagy átélt esemény!* A lélek tartalmát alkotják a gondolatok, a hallott, látott benyomások, sőt sokszor csak *futólag* érintett, szinte öntudatos eszmélés nélkül átsurrano életadatok is. Ezek az egészen felületesen átvillanó benyomások — bár emlékként bennünk vannak — mégsem jutottak arra a mélységre, amelyből előre törve élményerővel tudnának hatni. Az álom azonban váratlanul és egybe nem illően fel tudja kavarni azt a lélektartalmat is, amely nem tartozik az *igazi élmény* kategóriájába.¹

Továbbá szívesen elismerjük: *lehetséges*, hogy

¹ Vannak *felszínes emlékek, megmozgató események, átélt élmény emlékek*. Ezek azt jelentik, hogy az ember az eseményeket fokozati eltérésben percipálja. Minél kevésbbé fogja fel, annál kisebb *kiható, újraindító* erejük van.

Íme pl. két tényleges álmokkép. Ezt írják nekem: „Gyermekbírószági statisztikákat olvastam és a rákövetkező éjjelen a következő álmom volt: engedélyt kértem X. Y. tanácselnöktől, hogy egy napot Márianosztrán tölthessek a fegyencnök között, mert tanulmányozni akarom a lelkivilágukat. Az engedélyt megkaptam és fegyencruhában bevonultam Nosztrára. Ott találkoztam két barátómmal, akik fegyencek voltak. És kérdésemre, hogy mi miatt jutottak ide, azt felelték: „Sikkasztottunk, mert a gyerekek karácsonyi felruházásához még 100 pengőre volt szükségünk.” (N. és I. tényleg segítettek a karácsonyi felruházásban.) Valami tévedés folytán a tanácselnök nem tudott kiszabadítani és egy napot ott kellett eltöltenem, még hozzá magánzárkában. Emlékezem, álmomban nagyon örültem ennek: milyen jó lesz egy napot pihenni! De rögtön eszembe jutott: holnap színházpróba, mit csinálók a berendelt gyerekekkel? Ez a kérdés annyira izgatott, hogy fölébredtem.”

„Jó pár évvel ezelőtt Maria-Strassengelben nyaraltam. Egyik éjjel álmodom, hogy Pesten vagyok egyik ismerősömnél. Ott beszélgettünk. Majd elbúcsúzom azzal, hogy egyet-

az álomkép biológiai vagy lélektani hatások nyomán lép fel; csak azt nem tartjuk tudományosan igazoltnak, hogy ebből a homályos jelenségből *biztos* következtetést lehessen levonni.

Azt pedig egyenesen erőltetettnek látjuk, hogy az álomképeket *mindig a szexuális étellel*, mint alaprezdüléssel hozzák kapcsolatba. Természetesen, ha feltételeztük és kihangsúlyoztuk a szexualitás *egyetlen* és *kizárólagos* hatóerejét, akkor nincs más út, mint erőszakos feltevésekkel és metaforikus magyarázatokkal minden álomképet az erotizmussal magyarázni.¹ Ez azonban olyan túlzás, mely a lélekelemzés megállapításait problematikus értékűvé teszi. Az igazság az, hogy van szexuális jellegű álomkép is, és pedig nem kevés, de ez csak egy része az álom jelenségek és az álomban ható életadatok tömegének.²

mást elintéztek és nemsokára visszajövök. Egészen világosan tettem-vettem álomban. Körülbelül egy óráig lehettem távol. Mikor visszajövök, a jelenlévők közül az egyik azzal fogad: N. az imént meghalt. Erre ijedten mondom, ne tréfáljon ezzel, hiszen most beszéltem vele. Igen, mondják ők, de alig hogy kilépett a szobából, lefordult a székről és meghalt. Bent fekszik a másik szobában, kiterítve, nézzem meg. Bemegyek és ő tényleg holtan feküdt itt.” Az álomban csak az az érdekes, hogy az év őszén az illető *váratlanul* halálos betegségbe esett.

Mi itt a háttér? Egészen világos, hogy egyikben a *múlt* esemény átdolgozása, a másokban titkos megsejtés . . .

¹ Mulier quaedam pudica in somno se ad lignum alligans videbat. Totum corpus plenissime erat vestitum, tamen viri Turci Arabesque illám aspiciebant. Hogyan analizálandó *ei* az álom? Mulier illa adhuc puella pluries legebát fabulas exoticas et desiderio attingere voluit vitám illarum mulierum Inde imagines de vita Turcorum Arabumque! (Ferenzi Lélekelemzés. Bpest, 1910.)

² A „pollutio nocturna” álomképpel kapcsolatos. De it sem bizonyos, hogy a pszichés elváltozás okozza-e a biológiai folyamatot, vagy pedig az élettani megmozdulás kelti-< fel a lelkiképeket?

A lélekelemzés hipnózis útján gyakorolt hatását a következő fejezetben érintjük.

Végző összefoglalásban odajutunk, hogy a lélekelemzési olyan lélekismereti módszernek mondhatjuk, amely sok okos gondolat felvetésével (élmények léte, elfojtások káros hatása, a szexuális erők nagy jelentősége a pszichikus életre, a lélekfeltárás szükségszerűsége) olyan *túlzó* és *károsan* hibás utakra tévedt, amely nemcsak nem nyitja meg az egész lelket a lélekvizsgáló előtt, hanem egyoldalúan a szexualitás keresésére tereli el az ember figyelmét.

Aki igazi lélekismeretre tör, annak sohasem szabad spekulatív úton kapott elméletet erőszakolni az emberekre. Az élet összes erezetét kell feltárni, azt pedig a pszichoanalízis prekoncepciált álláspontja miatt elérni eddig nem tudta.

6. A titokzatos erők érvényesítése.

A lélekvizsgálat egész sajátos módjai azok, amelyek a megszokott lélekelemzés kizárásával, a rejtelmes világok felkutatásával próbálnak a lélek szentélyébe jutni. Ezeket a lélekismereti törekvéseket általánosságban *okkultizmusnak* nevezhetjük.

Vannak olyan életjelenségek, amelyek nem tartoznak a mindennapi események sorába, hanem egészen külön kategóriát képeznek a történések egymásutánjában. Ezek a jelenségek túlesnek az embernek eddig megvilágított lélektartalmán és a lélek közismert erőin, de mivel benne vannak az élet valóságában, azért néhány szóval meg kell róluk emlékeznünk.

Két kérdés tartozik mihozzánk. Az első az, hogy *milyen lélektartalmat árulnak el az okkult jelenségek*; a második pedig az, hogy milyen módokon

próbálnak az okkult erők felhasználásával a lélek rejtélyébe bejutni.

a) A tapasztalati tudomány — a történelem hosszú során — mindig foglalkozott a rendkívüli jelenségek magyarázatával. A csoda, a szentek élete, továbbá egyesek titokzatos, boszorkányos, babonás ereje és képzelgése állandó kérdése maradt a tudománynak. A sokféle elnevezés után *parapszichológia*, *patafizika*, *patametafizika* név alá foglalták ezeket a jelenségeket, hogy így a mai eléggé kiépített tudományágak mellé helyezték el ezeket az általános vagy tudományos, de le nem tagadható életrejtélyeket. Az okkult erők és élet-tények is sokfélék lehetnek. Van ezekben fölényes, mások felett uralkodó erő (hipnotizmus),¹ szerepel itt olyan lélekkészség, amely a távolba lát (clairvoyance),² hivatkoznak médiális erőkre, a szellemi világgal való kapcsolatra (spiritizmus). Ez utóbbi olyan csodálatos jelenségekről, hatalmas erők érvényéről is szól, amelynek erejével messziről idehoznak tárgyakat (apport), megjelenik a hívott szellem (materializáció), stb.

Bizonyos, hogy ezek a jelenségek átlépik a természetesnek tartott életerők határait. Az is tény, hogy leginkább idegesebb, lelkileg is feszültebb egyének világában történnek rendkívüliségek; a sokirányú tudományos vizsgálódásra való tekintettel nem lehet az egészzet a tévedés vagy a megtéveszteni akarás kategóriájába osztani.³ A tudomá-

¹ Ez talán a nagyobb reáható erőnek mondható.

² Olyan belső, alanyi erő, amelynek kifelé hatása átlépi a normális méreteket.

³ „Wir betreten nunmehr ein Gebiet der Parapsychologie. das, voller Rätsel, die nach aussen hin am sensationellsten wirkenden Erscheinungen umgreift. Dabei stossen wir auf Vorgänge, die der primitive Mensch als „Wunder“ ansehen würde, während sie der rationalistisch denkende moderné

nyos kutatók is úgy nézik az okkultizmus kérdését, mint az „ideg- és lelkiélet határkérdéseit. Ezzel jelezni akarják, hogy itt igen nehéz, a rendes tapasztalati tudomány határán túl lévő, alig megfogható tényekkel van dolgunk.

Akármilyen mélyre próbálunk is lehatolni az okkult jelenségek erőforrásához, végül *Trikál* gondolatához jutunk, aki szerint a magyarázat a *lélek végnélküli erejében* keresendő. A szellemi lény élet jelenségei nem szoríthatók teljesen a test kereteibe. Az egyéni testen túlra is kiterjed a lélek

Skeptiker als Auswirkungen einer Fremd- oder Selbstbetrugung betrachtet. Wer jedoch mit eigenen Mühen die Wahrheit, die allén diesen Erscheinungen zugrunde liegt, erkannt hat, steht bescheiden vor der Grösse des Naturgeschehens, dass sich ihm offenbart.” (K. Gruber: Parapsychologische Erkenntnisse. München. 1925. 149. 1.) A könyv 318—324 lapon át irodalmat közöl.

„Az okkultizmus a médiumisztikus jelenségek tana.” (Baerwald R.: Okkultizmus és spiritizmus a természettudomány megvilágításában. Ford.: Fülöp Zs. Bpest, 1926. 9. 1.)

Egyébként harcol a parapszichológia elnevezés ellen, mert benne elfordulást lát a spiritizmustól. (8. 1.)

Ezzel a kérdéssel foglalkoznak:

Grenzfragen des Nerven- und Seelenlebens. Begründet v. Loewenfeld und Kurella. München.

L. Loewenfeld: Somnambulismus und Spiritismus. Wiesbaden, 1900.

R. Tischner: Über Telepathie und Hellsehen. München und Wiesbaden, 1924.

R. Tischner: Fernfühlen und Mesmerismus. München. 1925.

A. Meyer: Materialisationen und Teleplastie. München, 1922.

Dr. Freiherr v. Schrenk-Notzing: Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie. Stuttgart, 1929.

Kathóikus szempontból világít rá a kérdésre:

Wölkenberg: Okkultizmus és spiritizmus. Bpest, 1923.

Trikál J.: A lélek rejtett élete. Bpest, 1931.

Trikál J.: Az okkultizmus bölcséleti szempontból. Bpest, 1931.

hatóereje és innen van az, hogy a *testen kívül*, a *feltámadt testen át* egészen különleges jelenségeket tár elénk az anyag gátló törvényeitől felszabadult lélek.

Sokan tagadják az okkult jelenségek jelentőségét,¹ de a lélekbúvárok nagyrésze nem megy el figyelem nélkül mellettük.

b) A mi szempontunkból a lélek rejtett élete azért bír különösebb jelentőséggel, mert titkos erőjelentkezését felhasználják egyesek *lélekismereti* módszerül.

A legjelentősebb próbálkozás ezek közül a *hipnotizmus* felhasználása. Ez a módszer, amelyet *Freud* is használt vizsgálódásai közben, arra szorítkozik, hogy bizonyos reáhatásokkal hipnotikus állapotba hozzák a beteget és ekkor adják fel a lélekclemező kérdéseket.

Tagadhatatlan, hogy ez a csodálatosan megváltozott idegállapot alkalmas arra, hogy a kérdést (*elfogja* és a lélekben fellépő képeket akaratan kívül közölje. Az álom kettős összeköttetést mutat. Egyrészt szoros kapcsolatot a hipnotizőr és a hipnotizált között, másodsor világos összefüggést a múlt események és a hypnózis alatt álló lélek között. Bármily csodálatosnak is látszik, mégis fennáll ez a tudatalatti kapcsolat, mert különben nem volna érthető a rejtett élet feltárása. Az is komolyan állítható, hogy az álom tartama alatt a felfogóképesség növekszik. Sőt nem ritka jelenség, hogy a hipnotikus álomban lévő más életét, sőt messze lejátszódó eseményeket lát és közöl.

¹ A. Moll: Psych. u. Charakterologie d. Occultisten. Stuttgart, 1929. Felületességgel (67. 1.), gondolatszegenységgel (79. 1.) és könnyenhivíóséggel (87. 1.) vádolja őket.

Nálunk Vértesi pécsi teológiai tanár harcol előadásokban a szellemi magyarázat ellen.

Lélekismereti módszerek közé sorozzák — bár nem jogosan — a *spiritizmust* is. A spiritiszták a szeánszokon elhangzott, egyesek lelkületére vonatkozó kijelentéseket felhasználják arra, hogy ezeknek lelki életére következtessenek. Ezek olyan, a lélekelemzés szempontjából értéktelen feleletek, amelyek kíváncsi érdeklődésre választ adhatnak, de nem vonatkozhatnak azokra a komoly és az ember életét, lélekfejlődését szolgáló mélységekre, amelyek ismerete a nevelés alapfeltétele. E helyen csak azért említjük meg ezt a komolytalannak ítéltető módot is, mert a spiritiszta lélekbúvárok *pedagógiájukat* ezekre a kijelentésekre építik fel.

Az említett lélekmegismerési módszerekről igen röviden a következőket kell megjegyeznünk.

Először is nem tartoznak még a tudományosan kidolgozott módszerek közé, tehát a *legteljesebb* óvatossággal szabad csak hozzájuk fordulni. Különben is törvényes rendelkezések alapján kizárólag csak szakavatott orvos vagy lélekbúvár használhatja őket.

Másodszor nem tárják fel a lélek egész tartalmát, a közölt felelet homályos, sokszor ellentmondó, tudományosan nehezen ellenőrizhető és csak egy-egy esetre kiterjeszkedő. Tehát az okkultista lélekismereti eljárások lehetnek segédeszközök, de általános megismerési módszerek soha.

Harmadszor ezek az eljárások csak kivételes embereknél alkalmazhatók.¹ A nevelés egyetemleges

¹ Igaz ugyan, hogy Völgyesi dr. az ellenkezőt állítja a hipnotizmusról, de a spiritiszta-jelenségekre mégis biztosan áll ez a megsejtítés.

»Úgy az *aktív hipnotizáló* képesség, mint még sokkal inkább a *passzív hipnofilitás* a legnagyobb pszichológiai rejtélye volt az emberiségnek. A távol keleti és az ókori, misztikumokkal körülhallangozott „okkult” hipnózis ez irányban

kötelesség, amelybe lehetetlen, hogy csak az idegileg erősen érzékeny egyének kapcsoltassanak bele.

Végül negyedszer annyira eltérnek az elemien észlelhető és tudományosan felülbíráható lélekiismereti módszerektől, hogy rendszeresen kidolgozható és tételszerűen felépíthető módszert nem tudnak nyújtani a nevelőnek.

Mindezekből következik, hogy az okkultizmus módszerei lehetnek esetleg a jövő kutatásának és a jelen pedagógiai lélekvizsgálatának segédeszközei, de nem lehetnek a lélek teljes megismerésének módszeres forrásai. A tudomány előtt ma még komoly probléma a parapszichika, parafizika és parametafizika. A lélekbúvárlással alapvető munkát végző nevelő azonban csak *kivételes* esetben tudja átértékelni a le nem tagadható rendkívüli élet-

csakúgy adós maradt a válasszal, mint a *szuggesztiótanra* felépített s a mai idegklinikák által is feltétlenül elfogadott modern hipnotizmus. Arra a kérdésre, hogy az ép és beteg emberek általában hány százaléka hipnotizálható, a legkülönbözőbb válaszokat nyertük. E kérdésre adandó válasz két tényezőtől függ: 1. tisztázásra vár még az a kérdés, hogy *ki mit ért hipnózis*, illetve annak bizonyos fokozatai alatt? 2. Tapasztalati tény, hogy a *hipnotizálhatóság százaléka nemcsak a befolyásolandó egyének konstitúciójától, hanem a befolyásoló személy egyéni* (részben öröklött, részben kifejlesztett) *qualitásaitól is függ*.

Miután szerintem a *hipnózis* nem egyéb, mint a *normális elalvással és az álommechanizmussal teljesen analóg élettani jelenség, amelynek alapja* (a létrahigany-oszlop elmélet elképzelésének megfelelően) *bizonyos fokozatosan egymásfelé rendelt agy centrumoknak részleges és fokozatos kikapcsolása egyes felsőbbrendű kritikai és gátlási centrumoktól* (homlokfalilebenyek), *le egészen a IV. agykamra táján lévő „élet-centrumokig”*, ennek következtében csak természetes álláspontom szerint — amit tapasztalataim feltétlen igazolnak —, *az embernek pontosan annyi százaléka hipnotizálható, ahány százaléka aludni képes, azaz elméletileg 100%!*” (Gyógyászat: 1931 nov. 21. Völgyesi: A psychoactiv és psychopassiv constitutio, ill. karakter és a hypnophilias. 736. 1.)

tényeket elméleti és gyakorlati módszerébe. Mindenesetre helyet találna, ha objektíve igazolhatnák a titkos erők lélektani törvényszerűsége; még pedig olyan formában, hogy az *emberi lélek energiái szélesebb működési keretre tolódnának ki, mint azt eddig hirdettük és tanítottuk.*

*

Ha pedig végigtekintünk az összes lélekismereti módszereken, akkor le kell vonnunk azt a tételt, hogy ezek a próbálkozások egyenként és külön-külön nem adnak olyan módszert, amely az emberi lélek belső életét biztosan és a nevelés követelte készséggel feltárják.

Tovább kell tehát kutatni, hogy megtaláljuk azt a tudományos módszert, amely ennek a nagy feladatnak minden tekintetben megfelel.

II.

Saját próbálkozásaim.

A tudomány útjait járva, a lélekvizsgálat módszereit alkalmazva, kevésnek találtam azt az ismeretet, melyhez jutottam. Az emberi léleknek lehető legteljesebb, részletekben is megnyilatkozó képét kerestem. A most következő részben saját próbálkozásaimat fogom közölni és végül a megállapított módszertani tetteleket rendszerezem.

1. A leszűrt eredmények.

Hasznavehetetlen-e a sok tudományos próbálkozás? Ez a kérdés támadt fel bennem, amikor a különböző irányú tudósok és nevelők a lélek megismeréseért való szellemi erőfeszítéseit tanulmányoztam.

Azt hiszem, nem igaztalan az ítélet, ha azt mondom, hogy *egyik irányzatot sem tartom a lélekmegismerés teljes módszerének*, de mindegyikben talállok olyan *előismeretet* és lélektani eredményt, amelyre a komoly nevelőnek szüksége van. A tétel első része azt jelenti, hogy a tudományos vizsgálatok inkább lélektani tényezők felkutatását célozzák, tehát maguk is — tudatosan — csak részletek és alaptételek megállapításával foglalkoznak, a másik rész pedig azt akarja mondani, hogy a *gyakorlati nevelés* szempontjából olyan *fontos* és *egyetemleges értékű* megfigyeléseket nyújtanak, amelyek a különálló személy megismerését és kifejtését nagyban elősegítik.

Állapítsuk tehát meg az eddigiekből levonható és feltétlen érvényű lélekismereti igazságokat! Az első csoportba azokat foglalom, amelyek a nevelendő ember életerőire és azok dinamikájára vonatkoznak, a másodikba pedig azokat a módszertani igaz-

ságokat gyűjtöttem össze, amelyekkel az emberi lélek megismeréséhez közelebb lehet férközni.

A) Már „Az egyéniség összetevői” című I. kötet reámutatott arra, hogy az embert ezernyi szálú lélektan szerkezet alkotja. A testi és lelki tények, a külső behatások, fizikai és metafizikai erők oly szövvényessé teszik, hogy az élet-adatok és élet-működések fokozati különféleségei az embereket egészen különálló egyednek, személynek mutatják. *Az élő emberek* lélekvizsgálata még jobban megerősíti ezt a tételt és az általános megismerés helyett (in abstracto!) az egyén vizsgálata felé (in concreto!) tolja el a kutatás irányát.

a) A jelszó szerint való megismerést értéktelennek tekintve, a tapasztalati megfigyelések, a kísérletek, a lélekelemzések mind arra törekednek, hogy az *egyént* tegyék vizsgálat tárgyává.

A testalkat,¹ a konstitúció, a viselkedés, a szellemi és lelki tevékenység,² az erkölcsi megnyilatkozás olyan külsőleg észlelhető, lemérhető és el-

¹ A testi nagyság, a koponyaalkat (Kretschmer, Weil, Lombroso, Jensch, Jaensch, Birnbaum, Fischer, Méhely, Verzár, Hirt, Szondi) következtetni enged a szellemi életre.

Kretschmer, Jaensch, Gross, Weil, Schaffer, Moravcsik, stb. a testi élet belső erőmennyiségére és ütemére következtetnek ebből.

Watson: *Psychology from the standpoint of a Behaviorist*. Philadelphia and London 1929. — Dosztojevszkij: „. . . Tehát, ha egy emberen át akarsz látni és létét meg akarod ismerni, ne azt figyeld, hogyan hallgat, vagy hogyan beszél, vagy hogyan sír, vagy éppen hogy a legnemesebb eszmék hogyan hatnak kedélyére, hanem azt, hogyan nevet; ha jó a nevetése, jó ember.” (Dosztojevszkij: *A siheder*. Ford.: Trócsányi Zoltán. *Genius*-kiadás. III. rész. 10. 1.)

² A kísérleti pszichológia mesterei (46. és 83. 1.) a tudás, az írás, a rajzolás, a játék mikéntjéből következtetnek a lelki folyamatokra.

³ Idetartoznak az érzelmi, kedély-, akaratvizsgálatok, sőt a Janet—Freud-féle traumák analízisa is.

térő élettények, amelyek feltétlen arra kényszerítenek, hogy az ember egyedi elkülönülését hirdessük. Amint előbb megállapítottuk,¹ bizonyos *arány-szerűségek* fellelhetők ezekben az adottságokban, de az *egybevágás* egyenesen *kizárt*. A nevelő tehát nem elégedhet meg arányszerű ismerettel, hanem annak tudomásul vétele mellett külön kell foglalkozni az egyén testi-lelki életével.

A tudományos lélekismereti módszerekből leszűrhető első tétel tehát így hangzik: *A nevelő feladata az egyes személy megismerése.*

b) Önként tárul elénk azonban a távolabbi kérdés: *hogyan lehet ezt megvalósítani I*

A lélekbúvárok kutatásait legyen szabad azzal a hasonlattal jellemeznem, hogy az ő értékes munkájuk a lélek hasadásain való betekintés. Az a zártság, amely az emberi lélek jellegzetességéhez tartozik, néha-néha pillanatokra megoldódik és egy-egy tekintet vethető a belső életerők és életműködések műhelyébe. Ez a belopódzkodó tekintet feltár néhány rejtélyes jelenséget, de az egyéniség ösztönös elzárkózása folytán csak átfutó, kisebb értékű, nehezen ellenőrizhető ismerethez juttathat.

A teljes ismeretnek lényege az ellenőrizhetőség, a fejlődés menetének felülvizsgálata. — A tapasztalati megfigyelés gyakran hozzásegít ehhez a megismeréshez, de ott is mindig fennáll az a veszély, hogy a kívülről észlelhető életjelenség esetleg nem az *igazi okra* vezethető vissza.² A *gyakorlati nevelő*

¹ Kretschmer táblázatai a testalkat, a koponya-térfogat, a testrészek aránya, stb.-ről. (Lásd: 52—53. I.) Továbbá: Pszichológiai tanulmányok. Bpest, 1929.

² A gyakorlati nevelésnek egyik igen érdekes és közismert tétele, hogy naiv, gyermekded tekintet a lélek ártatlanságát tanúsítja; a beesett, vonalazott, sötéten aláfestett arc pedig a szexuális bűnökre enged következtetni. Ez a *megfigyelés alapján helyes*, de igen gyakori az eset, amelyben az

szempontjából arra van szükség, hogy még az átsurranó, kivételes esetben előforduló botlás, bukás, illetve erős nekilendülés is világossá legyen, mert a belső életben nem közömbös a titkos, kivételes, elszigetelt életjelenség. A pszichoanalízis mesterei jól érzik és helyesebben értékelik¹ a múlt eseményének kihatását; azért keresik azt a módot, hogy a rejtett élményeket is napfényre hozzák.

Ha a lélekelemzők lélekismereti eljárása minden szempontból helyes volna, a *gyakorlati nevelésre* való tekintettel, akkor is azt kellene mondanunk, hogy ez kevés. Feltéve, hogy minden titkos élmény, behatás, lélekindítás kielemezhető, még abban az esetben sem áll fenn az a lehetőség, hogy ezen részleges lelki megnyilatkozásokon keresztül a befogadóképességek erejének, az ellenálló és küzdelmet vívni tudó erőquantumnak, az egyén teljes lelki képének megismeréséhez jutunk. A lélekelemzés módszere alapján csak a *múlt* tárul fel, de nem világos a jelen és még kevésbé tisztaképű a jövő. Már pedig a nevelésben mindig a jövő a fontosabb.

életerősebb ember arcórszáit nem szedi le hamar a bűnös visszaélés (különösen nem, ha ez *szórványos* vagy *egyetlen eseti*). Ugyancsak előfordul az is, hogy a külső összeomlottság *kizárólag* testi fáradtságból vagy beteges állapotból ered.

¹ Végül ez az *élmény elmélet* tétele, amelyet az újabb pedagógia, az *élmény-neveléstan* állandóan hirdet. (Cserkészet!)

² Ellenvethetné valaki, hogy a pszichoanalízis épp a *jelen hibáinak fellépése* és a *jövő katharzisa* (Freud!) miatt történik. De ez a megjegyzés csak elkerülné a kérdés *ténybeli* részét. T. i. igaz, hogy — a pszichoanalitikusok szerint — a *jelen sok nehézsége*, sőt *beteges* jelensége miatt szükséges az egysesknél a múlt feltárása; igaz lehet az is, hogy *célt* keresve a *tisztulás miatt* folyik a lélekelemzés, de tagadhatatlan, hogy ez a munka nem foglalja magában az *összes embereket* (vannak u. i. egészen tiszta vagy kivételesen és ki-

Azon kell dolgoznunk, hogy a *belső harmónia*, a bontakozó életkészségek együttes és *teljes* kifejlődése biztosíttassék.¹

Az egyéniség kifejlesztésére a nevelőnek tehát össze kellene fogni nemcsak az *elpihenő erőket*, hanem le kellene leplezni a mozgató, az indító, a ható erőket és ki kellene nyomozni a *persona*, a *személy egyéni munkáját* is. Ebben az összetett és sok irányú lélekfejlesztő munkában legfeljebb segít, de biztos orientációt nem ad sem a tapasztalati, sem a kísérleti, sem a lélekelemző vizsgálat. Észre kell venni, hogy itt a *személyiség* erőquantumával és erőfeszülésével állunk szemben. Nem merev, ki-kristályosodott mozdulatlanságában elénk álló *valami*, *élettelen anyag* a vizsgálat és nevelés tárgya, hanem *valaki*, *személy*, *önbíró* és *önindító*, aki lényének felsőbbrendűségével, az élet vitalitásával beleszól a történések rendjébe.² A kémiai folyamatok *belső törvényszerűségekkel* mennek végbe. Ha leleplezzük összefüggéseiket, akkor teljes biztonsággal ismételhetjük a vegyi bomlást vagy szintézist. Az emberi élet épen abban revelálja felsőbbrendű jellegét, hogy egy hatalmas, sokszor figyelmen kívül hagyott ismeretlen tényező, a *lélek*, a *persona* játszik döntő szavú szerepet az egyéniség kialakításában. Ebből következik, hogy a lélek megismerésében is helyet kell adni a *személyiségnek*.

A lélek megismerésénél két személynek kell találkozni: a megismerendő embernek és a vizsgáló

sebb dolgokban botló emberek is!), sőt a lélekelemzés pedagógiája *nem biztos* módszer a *jövő élet tiszta megőrzésére*.

¹ E; Key („Vollmensch”), Jaensch („Integrierter Mensch”), az Egyház (boldogok és szentek).

² Nagy Lajos: Az élő gondolat. Budapest, 1930. II. rész.

nevelőnek.¹ A tárgy is személy, a kutató is személy. A kettőnek találkozása nem lehet tehát *tárgy és alany* összefüggése, hanem a személynek a személlyel való vitális érintkezése.

De miben áll ez?

Az első személynek, a megismerendő embernek *személyi élete* abban jelentkezik, hogy *ön maga készséges odaadással*, a rejtett tények őszinte *feltárásával* és a másik személytől eredő indítások befogadására kész *nyíltsággal* közeledik a másik személyhez. Egyszóval: *hozza mag át, feltárja lelkét, bebocsátja a vizsgáló tekintetet*. Ez tehát nem valamilyen logikai vagy elméleti konstrukció, hanem az ember vitalitásának megnyilvánulása. A *persona* szavára megnyílik a lélekkapu, hogy belásson a másik *személy*, a *nevelő*. — Ez a tekintet sokszor erősen parancsoló² és igen sok *testi-lelki gátlást* feloldó.

A második személy a nevelő. Benne a jótakarás, a segíteni-vágyás ereje ébred. Van benne sok az élet multiplikálásának legfelsőbb és legszentebb erejéből;³ belőle az a lendület akar kibontakozni, amely az embertestvér megismerése után ön-

Nem ok nélkül írjuk: a *nevelő*. A *lélekbúvár* csak a jelenségeket vizsgálja és eléggé eltekint a *belső, mozgó okok lényegétől* és még inkább — a neveléstani következményeitől. A *nevelő* pedig *mindent* az egyén nevelése érdekében vizsgál!

² Ilyen a félelem, a szemérem, a kényszerképzetek, stb.

³ Első pillanatra szembetűnő, hogy a *csak testi életet* látó és értékelő biológia semmit sem tud kezdeni ezzel a pszichológiai valósággal. Kénytelen-kelletlen arra a tévútra szorul, amelyen mindent *testi életerővel, élvezetvágyal* kénytelen kimagyarázni. Marcell—Koszterszitz „A kemény parancs”-ban már meghirdette az erők transzponálásának lehetőségét, ez a mű pedig (A bontakozó élet) alapvetésben is kimutatja és módszertanilag is ki fogja dolgozni ennek a „*generatio spirituális*”-nak valóságos életértékét.

magához hasonló felsőbbrendű életet kíván teremteni. A keresés, a vizsgálat, a látás, a leleplezés, az erőátvitel mind azt mutatja, hogy itt a megismerésre törő személyek vitális megmozdulásával állunk szemben.

Mindezekből leszűrhető eredményként állítható a második tétel: *a lélek megismeréséhez csakis a két személyiség vitális találkozása vezethet bennünket.*

B) *Milyen, módszereket kellene követni az emberismeret elérése érdekében?*

Ezt a kérdést így is fogalmazhatnák: mit kell átvenni a nevelői gyakorlatba az ismertett lélekkutatási módszerekből?

a) *A tapasztalati módszer az állandó figyelést, a test és lélek feltűnő kapcsolatait, a tevékenység lélekjellemző tulajdonságait vizsgálja. Mindez mozaik-készítés. Parányi kis emlékek összegyűjtése és ezek alapján való képalkotás a lélekről. Ebben a munkában a gondos, szerető megfigyelés és a következetes kitartás a fontos. Van ebben sok általános ismeretet szolgáltató próbavizsgálat, de igen sok az egyéniség életét feltárni akaró, szerető, egyéni megfigyelés. A gondosság, a jó akarása, a feljegyzés, a megjegyzés, az összegyűjtés a lélek állandó, irányítani akaró jóságának eredménye. Legalább a szülő vagy nevelő részéről sok benne a személyes életlendület, azért értéket képvisel.*

Ebből a megállapításból következik a mi harmadik nagy tételünk: *az állandó, kitartó és gondos lélekfigyelés az életismeret nélkülözhetetlen eszköze,*

b) *A kísérleti módszer próbák alá veti a nevelendő személyt. Olyan eredményekből akarja a lelket megismerni, amelyek inkább a tárgyi vizsgálódás, mint a személyi életismeret körébe tartoznak.*

Nem is lehet mást követelni akkor, ha az embert a maga teljes mivoltában behelyezzük az anyagi világ tárgyai közé. Ez a megfigyelés az *akció és reakció* törvényére támaszkodik, amelynek gépszerű pontossága érvényt talál a fizikai és biológiai életben, de csak bizonyos korlátozással, illetve *korrek-tívummal* alkalmazható a szellemi és lelki világban. Azt sohasem tagadhatjuk, hogy a törvény ereje nem általános. Csak azt kell kijavítanunk, hogy nem precíz pontosságú és a személyiség erejétől, a lélekerőtől független az az egész életfolyamat, amelyet a kísérleti módszer leleplez és törvénybe foglal.

Azt mindenesetre le lehet mérni, hogy milyenek a testi és szellemi tehetségeink. Legalább is elég pontos felvételt lehet ezekről készíteni. Sőt dinamikai hatásokat is le lehet olvasni egyes grafikonokról, de az élet legbensőbb, a szándékok világáig hatoló lelkiségét még megközelítőleg sem lehet megállapítani.

Az is kétségtelen, hogy ebből a kísérleti módszerből bizonyos törvényszerűséget vagy ismeretfeltételt tudunk leszűrni. Világosan megállapíthatjuk ugyanis, hogy a kísérletek igen sok sztatikai és tevékenyen dolgozó erőmennyiségre engednek következtetni.¹ Az is világosan levezethető, hogy a viselkedés és a tevékenység a lélek belső hangulatát, feszültségét is elárulja.² Ezek a kísérleti

¹ Az intelligencia-vizsgálat fényt vet a felfogóképességre, stb. (Binet—Simon—Éltes-módszerek!)

W. Stern—O. Wiegmann: Methodensammlung zur Intelligenzprüfung von Kindern u. Jugendlichen. Leipzig, 1922.

Th. Ziehen: Die Prinzipien u. Methoden der Intelligenzprüfung. Berlin, 1908.

Mikus, Stern, Roloff és Penkert: Untersuchungen über die Intelligenz von Kindern u. Jugendlichen. Leipzig, 1923.

² A „szem a lélek tükre”. Az életbe való beállás a lelkihangulat vetülete!

vizsgálatok tehát bizonyos lelkierők létezését bizonyítják és azok működését regisztrálják, de nem mutatnak meg *mindent* és *teljes biztonsággal* a lélek rejtett, titokzatos életéből.

A fentiekből így fogalmazhatjuk meg ötödik tételünket: *a vizsgálati módszer lemerései alapján a fokozatban eltérő testi és lelki életjelenségek a belső erőközpont tényleges eltérését árulják el.*

c) A következő, újabban legelterjedtebb lélekismereti módszer a *lélekelemzés* (pszichoanalízis). Lehet-e ebből a módszerből értékes tételt levetetni?

A lélekelemzés lényeges módszere: a mélységig való hatolás. A mélység az életesemény temetőjében, a múltban, az öntudat alatti világban határolódik. A történések sorában magának az embernek az élete zárolja a múlt mélységét. Területileg csak a megélt események temetőjét kell átvizsgálni, lélektani szempontból pedig a tudatalatti világig kell leszállni a lélekelemző vizsgálat esetében. Nem tagadható, hogy mindez mélyebb lélekismereti eljárás a tapasztalati vagy kísérleti meglátásnál, de az nem állítható, hogy ez az élet legmélyebb metafizikai pontjához való leereszkedés.

Teljesen igaz, hogy a pszichoanalitikus módszer egészen egyénileg nyúl a lélekhez. Ebben a módszerben már igen erős a *személyiség* varázsa és a vizsgálódás a *személyes* vitalitáson alapul. Legalább annyiban, hogy a közvetlen és bizalmas közzeledéssel hasonló lelkihangulatot akar teremteni.² De a továbbiakban sok benne a mesterkéeltség. Igen

¹ Igaz ugyan, hogy a pszichoanalitikusok is keresik az okokat, de nem tudnak messzebbre jutni, mint a *felületesen* meglátható szexuális ösztönig. Ez végül is fizika, biológia és nem megnyugvást adó energetika.

² Tulajdonképpen ez az élmény-elmélet a traumáknak, aint pszichózist okozó emlékeknek leleplezése.

erősen építkeznek a gondolkodás törvényeire, mert azt hiszi, hogy a hasonlóság, az időbeli egyezés és az ellentét felébreszti a múlt emlékeket. Bár ez a törvény a lélektan egyik elemi törvénye, *nem biztos*, hogy adott és egyedi esetekben hibáktól mentesen működik és teljesen érvényesül. Különösen nem a felnőtt vagy korosabb egyéneknél, ahol erősebben kell számolnunk a *kieséssel* amelynek élet-tani, esetleg anatómiai háttere kétségtelen.

A pszichoanalitikai módszer óriási erőfeszítése nem maradt értékes hatás nélkül. Azt észre kell venni, hogy az egyénnel igen komolyan foglalkozik és hogy a *személyes érintkezés vitalizmusára* is számít. Ez pedig azért érték, mert a személyes ember életének múltból eredő erőhatásait keresi és nem elégszik meg a hirtelen fellelhető indítók egyszerű leleplezésével; de érték továbbá azért is, mert még a vizsgálódásban is a személyiség erejére támaszkodik.

Így tehát ebből is leszűrhetünk egy olyan tételt, amely a mi elméletünk hatodik irányelve lesz: *a lelki életet öntudat alatti tényezők is irányítják, azért ebbe a világba le kell jutni a nevelőnek!*

d) A negyedik a *parapszichológiai és egyéb okkultista lélekismereti methodika*, melynek homályos és ködös világa az erők viszonylagos eltérésére épít. Elvi kiindulása, hogy a kisebb erő meghajlik a nagyobb előtt. Ennek a tételnek igazolását a lelkierők *közvetlen* találkozásában és hatásában keresi.¹

¹ A kérdést *egészen* nem lehet figyelmen kívül hagyni, mert a misztika maga is mutat olyan jelenségeket, amelyek a felsőbbrendű erők feltételezése nélkül alig érthetők. (Távolbalátás, jövőndőlés, lélekkép-látás, stb.). Ezekhez hasonló jelenségek az okkultizmus világában is fellelhetők. (Wolkenberg, Trikál, Vértesi Frigyes professzorok foglalkoztak ezzel a kérdéssel *katholikus* megvilágításban.)

Mindez olyan homályos és ma még annyira a tapogatódzás körében húzódik meg, hogy *nehéz* volna értékeiket ilyen átfutó kezelésben le- vagy felértékelni. De azt a tételt mégis levonhatjuk belőle — és ez lesz a hetedik eredmény —, hogy a *szellemi kapcsolatok hatóerejének határai végtelen távlatokig kitolandók.*

Mármost, ha a fenti tételeket, mint leszűrt eredményeket értékeljük, akkor ezeknek birtokában kell és lehet megindulni, hogy a lélekfeltárás módszereit megtaláljuk. Ha maradék nélkül elfogadjuk, hogy az egyéni megismerés nélkülözhetetlen, ha egészen világosan látjuk, hogy az ismertetett módszerek nem adnak határozott és kipontozottan követhető irányokat, akkor a szerzett tételekkel felfegyverkezve tovább kell kutatnunk, míg a helyes módszert meg nem találtuk.

A nevelés alapját ugyanis az igazi megismerés adja meg.

2. Az érdeklődés központja.

A nevelő számára az *egyes ember* az érdeklődés középpontja. Feléje fordul a figyelme és belőle akarja kiváltani a készséges önátadás különleges lelkeségét. Az egyén ugyanis külön világ. Sok rejtett tényező összefogása és még több lehetőség hordozója.

A szülő, környezet vagy hivatásos nevelő minden gondja az ember szolgálata. Ha igazán mélyen akarja fogni a nevelés kérdését, akkor olyanformán közeledik a fejlődő emberhez, hogy keresi, kutatja, vizsgálja erőinek jelenlétét és lendületét, mert azok aktuálása vagy transzponálása lesz igazi hivatása.¹

¹ Ebből hiányzik az a *fatalisztikus ráhagyás*: legyen olyan, aminőnek teremtett! Nincs benne Adler-féle individuál-neve-

A nevelő lelkéhez tartozónak érzi a gondjaira bízott embert és minden tehetségét arra fordítja, hogy neki valamit adjon. A test nevelésének szolgálatában a fizikai élet erőit prezentálja. A tanítás útján a szellemi fejlődés határait tágítja. Az esztétika hangoztatásával a szép élvezésére segít, az erkölcs és vallás feltárásával az élet örök értékeivel kínálja a gondjaira bízott embert. Van ebben higiénia, testi erő, igazságközlés, akaraterősítés, aszkézis, religió, misztika; s ezek mindig abból a szent lelkesedésből születnek, amely a lélekszeretet mélységeiből fakad.

Ez a lelkület a nevelő részéről látszólag *erőérvényesítés*, lényegében azonban *erőérvényesülés*. A felszínesen gondolkodó azt hiszi, hogy a lélekhez-közeledés csak olyan fegyelmező vagy fejlesztő munka, amely a másik életében akar érvényesülni, de a mélyebbre látó azt is észreveszi, hogy itt a szülőnek, vagy nevelőnek lélekszorosító ereje is *érvényesül*, vagyis saját lelkük *egyéni kvalitásait* adják át a nevelendőnek.

A lélek feltárását kereső nevelő azért közeledik a másik személyhez, hogy a megismerés útján keresztül tudhassa egyéni befolyását érvényesíteni. A nevelendő személyben keresi, hogy hol és milyen erők pihennek, mert azokat fokozatosan felszínrehozni, illetve átváltoztatni törekszik. Tehát nem csupán *tárgyi megismerés*, hanem *alanyi kapcsolat* felvétele a célja. A lélekhez-közeledés azt célozza, hogy a két, egymástól távolálló lélek a *személyiség vitalitása* útján érintkezést találjon.

Nem cél tehát a lélekismeret, hanem eszköz. A

lés, amely szerint *minden meglévő* készséget a természetes útvonalon érvényesíteni kell, hanem az a felsőbbrendű nevelési irány érvényesül, amely szerint a *persona döntő szava* az összes erőket harmonikus egybekapcsolásba transzponálja.

nevelő nem lélekbúvár, hanem lélekfejlesztő. A tudományos megállapításokat hálásan tudomásul veszi, de az életszolgálat elevenségébe akar bekapcsolódni. Nem tárgy az ember, *amelyet (!)* gép-szerű reáhatással kell megindítani, hanem élő személy, *akit (!)* a nevelő állandó lelki kisugárzásában kell egyéniséggé fejleszteni.

A közeledésnek a nevelőben élő lelkületét hamarosan megsejti a nevelendő ember is. Mert az élethullámzás mozgásában benne van mind a két személy (a quo = a nevelő, ad quem = a nevelendő). Az egyikből kiindul, a másikba bekapcsolódik a nevelői erőfeszülés. Ezt a találkozást nem lehet észrevétlenné tenni. Az embert olyannak teremtette a Mindenható, hogy a személyes lélekkhatások csendes hullámait, rezdüléseit mikrofonnál érzékenyebben felfogja. Akár a szemek tekintete, az arc játéka, a hang modulációja, akár a cselekedetek nemessége, de valami belső mozgató erőre utaló elváltozás elárulja a nevelés kötelékével egymáshoz kapcsolt két lélek megmozdulását.

A nevelő tudatos, lelket kereső megindulására *felfigyel a másik személy is.*

Miben áll ez a lelki felfigyelés? Lehet egyszerű tudomásulvétel, leltárszerű elkönyvelés, abban az esetben, ha száraz, leltárszerű adatokat kereső nevelő-mesterember zörget a lélek kapuján. Lehet továbbá csodálkozó visszahúzódás, ha kutató, vizsgálóbírói vagy kíváncsiskodó — illetéktelennek tartott — szempár keresi a nevelendő ember lelkét. — Az igazi lelki felfigyelés, a *lélek-tezonancia* akkor valósul meg, ha megértett lélek megértett lélekkel találkozik.¹

¹ Ezt a szellemi kapcsolatot nehéz volna egészen metafizikai formákkal vagy logikai részletezésekkel, tevékenységi,

A találkozás után már könnyű lélektani egymásutánban lejegyezni a belső folyamatokat.

A felfigyelés után észreveszi a nevelendő ember, hogy a feléfordulás *jót-akarást* jelent. A várható jó a fejlődés lehetőségének reményét ébresztgeti. A szebb jövő reménye a szereiei *melegét* keltegeti. A szeretet bizalomra hangol, a bizalom lélekzárakat nyitogat. A kitárt kapun pedig beléphet az ember és közvetlenül szemlélheti a lélekfolyamatokat. Az igazi életkapcsolat most következik a lelkék között. A vitális érintkezés lehetővé teszi, hogy *kölcsönös megbeszélések, bizalmas közlések* is történjenek, melyeknek az lenne az eredménye, hogy állandó kapcsolat mellett tervszerű és tudatos munkával fejlődik az emberlélek.

Az ilyen ismeretközlésnek, lélekmegnyilatkozásnak nélkülözhetetlen feltétele tehát a nevelendő felfigyelése, készséges odaadása, amelyet a személyiség vitalitásából magyarázok.¹

Ezek a gondolatok éltek bennem állandóan, amidőn a magam módszerével a gyermeklélekhez közeledtem. Eleinte kizárólagosan gyakorlati célokat akartam elérni, később azonban az elért eredmények hatása alatt egyetemleges módszerek kidolgozására gondoltam. Eszközöm a gyakorlati próbái-belső elváltozási sorozatba állítani. A *topográfiai, fizikai, ismerettani, érzelmi formái* mellett észlelhető a legfelsőbb fok is: *lélektalálkozás*. Van ebben *elvi egybecsendülés, érzelmi rokonszenv, egyetemleges célelés*, de legfőbb a formulák felett mozgó, mélyről előretörő, fenékhullámzású *vitalitás*.

¹ Ez a kifejezés itt azt jelenti, hogy a nagyobb jónak, az elérendő és elérhető tökéletesebb életnek vágya lendíti meg az embert. Olyan módon értelmezendő ez, mint a beteg vitalitása. Ha felkeltjük benne a gyógyulási vágy lehetőségének *hitét* és *akarását*, akkor már a terápiás munkának nagyrésztét elvégeztük. A vitalitás tehát önerőinknek életigényes, felfokozott megfeszülése is.

kozás volt, segítöm a többirányú, leginkább neveléstani kísérletezés. Mivel pedig a helyes és itt-ott helytelennek igazolódó próbálkozások hosszú során jutottam el elméleti módszerem igazolásához és rendszerem kidolgozásához, amely *inkább intuitív, mint logikai, ép azért történelmi sorrendben közlöm első kísérletemet és folytatólagos nevelési gyakorlataimat.*

3. Első kísérleteim.

A sok elméleti tanulmányozás után állandó kérdés maradt bennem: vajjon egyáltalán be lehet-e jutni az ember lelki szentélyébe? Először csak a gyerekeMBER érdekelt, mert velük töltöttem életem tekintélyes részét. Később az ifjúsággal való foglalkozás meggyőzött arról, hogy a külső ráhatás nem hozza meg a várva-várt eredményt. így született meg bennem az az elhatározás, hogy az általánosan követett módszereken túlhaladjak és egészen *egyénileg* próbálkozzam a gyermekiélethez közeledni.

Az egyéni nevelés értékét minden nevelő elismeri.¹ Az a mód azonban, ahogyan a lélek tudatos és tudatalatti tartalma megismerhető, csak azok által érhető el, akiket lelki konstrukciójuk és pedagógiai képzettségük erre determinál. Tapasztalat alapján mindig jobban és jobban megerősödött bennem az a meggyőződés, hogy mi csak a külsőségeket látjuk és a gyermeklelkek legmélyén dolgozó indítóerők homályban maradnak. „Szánom a sereget”, jutott gyakran az eszembe és keresve-kerestem, mit kellene cselekedni, hogy

¹ Ma ezt a módszert Bergson, Stern, Bechterew, Behn után Adler vitte át legszélsőségesebben az „individuál-pedagógia” területére. Nálunk Szuszai, Tóth Tihamér, Boda az egyéni nevelés kiváló -hirdetői.

a bűnös gyermekek megjavuljanak, vagy a magasabb életszintájra törekvők igazán tökéletes életet éljenek..

Érdekelt a kérdés: *mi pihen a gyermeklélek mélyén?* Megkíséreltem tehát, hogy bejussak a rejtett világba.

Jól tudtam azt, hogy a tudomány sok mindent közöl az emberi lélekről, de azt is éreztem, hogy nem adja kézbe azt a kulcsot, amellyel bármikor feltárható a gyermeklélek. Én pedig ezt kerestem és ezt akartam megtalálni.

Éreztem, hogy a lélek természetes és befolyástól mentes megnyilatkozása értékesebb, mint a mesterséges kísérletek által való bepillantás a lélekbe. Biztos voltam abban is, hogy a kérdező kutatók nem ritkán zavaros és bizonytalan eredményeket adnak. Világosan láttam, hogy az előre szándékolt és kierőszakolt felelet mesterkéltséggé lesz. Éppen ezért nem is a kérdező módszert követtem, hanem azt akartam elérni, hogy a lélek *saját érdekében önként nyilatkozzék meg.*

Kísérleteimet és próbálkozásaimat évek hosszú során *fiú diákjaimnál* kezdettem, később *leányoknál* folytattam és végül *egyetemleges* területre léptem.

A kisgyermeknél és serdülőknél más-más módszert követtem.

a) A kisgyermek.

Arra a lélektani alaptételre támaszkodva, hogy a szeretet megnyitja a lelket, szeretettel próbáltam az iskolában minden kérdést megoldani. Eljárási módomban alapján az érintkezés következetes, szeretetteljes, általában férfias, kemény volt, de sohasem indulatos és személyválogató.¹

¹ Ezt a *céltudatos és lelkiismereti felelősséggel* megállapított eljárási módomat éveken át folytattam és csak *ilyen*

Ennek az általános kezelési módnak az lett az eredménye, hogy egyik-másik közlékenyebb gyermek magától jött hozzám lelki kérdéseivel. A kérdések látszólag *elméletiek* voltak, azonban mögöttük könnyű volt észrevennem a gyermek személyes érdekelttségét.

Ennél tökéletesebb megismerési módszernek kínálkozott a *gyónási előkészület*, mikor a figyelem természetsszerűleg nehéz kérdésekre terelődött. Az általános előadások után mindig több és több fiú jött hozzám „bizalmas megbeszélésre”. Ezek a megbeszélések már az *egyéni múltra* vonatkoztak és sok érdekes részletkörülményt megvilágítottak. Amikor a gyermek bizalmasan hibáiról szólt, akkor csodálkozva láttam, milyen körülmények befolyásolják a gyermekek életét. Az egyik fiú édesanyjának szörnyű bűneit tárta fel, aki azzal törte össze fiatal lelkét, hogy *eladta* 10 éves húgocskáját. Belőle élt az egész család. A másik elpanaszolta szörnyű szociális helyzetét, az otthoni áldatlan állapotokat. Megdöbbenve kellett megállapítanom, hogy abban a lápvilágban, amelyben a gyermek él, lehetetlen a tiszta élet. A harmadik a család szétszakadásáról beszélt. A negyedik a csábító „ágyrajárókat” emlegette. Az ötödik a pajtásokkal való „játékairól” mesélt. A hatodik az első szentgyónás bámulatos hatásait dicsérte.

Nem részletezem tovább, mert mindezeket látni fogjuk később. Legyen elég annyi, hogy ez a „bizalmas beszélgetés”-ig eljutott megközelítés jobban és jobban serkentett, hogy még tovább haladjak.

előkészítés után tettem kísérletet a gyermek lelkének mélyebb megismerésére.

A kérdések ilyenek voltak: Ha valaki nem tud imádkozni, mit kell tennie? A rossz gondolatok, a lustaság és hazugság ellen hogyan kell küzdeni?

Valami sarkalt arra, hogy a bizalmas lélekismeret kérdését tovább kutatni erkölcsi kötelességem és egyéni eredményeimből egyetemleges lélekismereti módszert kidolgozni életbevágó feladat lenne számomra.

A gyermeklélek megismerésének további módszerül kínálkozott az otthonukban való *látogatás*. Saját tapasztalataim alapján írom le a jegyzet alatti megfigyeléseket.¹

¹ N. N. Öten vannak testvérek. Édesanyjuk a Kováidgyárban elégett. Anyjuk halála után apjuk újból megnősült. Röviddel utána meghalt. Három gyermek után összesen havi 200 korona segílyt kapnak. (Egy kg kenyér 136 korona — 1922-ben.) A legnagyobb gyermek 16 éves. Nem látszik többnek nyolcnál. Vízfejű. Az előző évben nyolc hónapig eszméletlen feküdt. A két kisfiú angolkóros. Egyik gyermek két éves koráig rendesen fejlődött, akkor megbetegedett és mindkét lába megbénult. Az egész szobában egy ágy van, egyetlen takarón kívül semmi ágynemű, egy asztal, egy szék s egy teknő, abban alszik a legkisebb gyermek ... A gyermekek iskolába nem járhattak, mert a legszükségesebb ruhával sincsenek ellátva.

B. A. Öten vannak testvérek, a hatodik útban van. Apjuk, anyjuk s valamennyi gyermek tüdőbeteg. Az apa munkanélküli, az anya, ha munkát kap, mosni jár. Mindnyájan rongyokba vannak burkolva, rendes napi táplálékuk egy darab kenyér. Ha zsíroskenyérhez jutnak, az már fejedelmi táplálék. A szobában van egy asztal, egy szekrény és egy szék ...

S. A. Erről a dupla házról külön kell megemlékezni. A házban van 60 egyszobás lakás. Benne mintegy 1000 lélek lakik. A kapun belépve, valami dögletes bűz csapja meg az embert, hogy legszívesebben már ki is menne. Vannak olyan lakások, ahol 15—20 ember alszik a szobában a pusztza földön. Vannak gyermekek, akiket nem lehet iskolába küldeni, mert teljesen mezítelenek. (Látogatásom alkalmával is így találtam őket.) S. A.-nak két kisebb testvére van, ő maga nyolcéves, apjuk nincs (törvénytelen), anyjuk napszámba jár. A gyermekek napokon keresztül száraz kenyeret esznek. Ruhájuk annyira rongyos, hogy azon keresztül csupasz testük látszik ...

F. A. Hatan vannak testvérek. Egy szoba-konyhában lak-

Aki ezeket a hiteles és egyéni tapasztalatokon alapuló adatokat egymás mellé *állítja*, a megdöbentő kép láttára önkéntelenül így kiált fel: hogyan nevelődhetik erkölcsös emberré ilyen környezetben a gyermek?!

Egyéni tapasztalataim után közlöm egy kültelki

nak. Minden bútorzatuk egy ágy, egy asztal. A napokban a házmester este gyermeksírásra ment be a lakásba. Az apa verte meg a gyermekeket, mert kenyeret kértek és nem tudott nekik adni . . .

Cz. J. A szobában alig van bútor. A gyermek a novemberi hidegben mezítláb megy iskolába. Ruhája mindenütt folytonossági hiányt mutat. Egy alkalommal, mikor az édesanya valami munkát kapott és elment hazulról, a gyermek anyyira éhezett, hogy saját bevallása szerint gyümölcsöt lóptott.

H. L. Három testvér. A legnagyobb 10 éves. Apjuk állandóan részeges, munkanélkül van. Anyjuk féloldala béna. Jobbára abból éltek, amit a három gyermek összekoldult. A szoba bútorzata egy ágy, ágynemű nélkül, egy szalmazsák, egy kis vaskályha (a szoba padlóját már feltüzeltek), az ablak deszkája szolgál asztal gyanánt . . .

Egy kis harmadik elemista leányka azt meséli édesapjáról, hogy van neki egy nője, akihez el szokott esténként menni s a papa ki akar túrni minket a lakásból, hogy azzal a nővel odajöhessen lakni ...

Egy másik elemista leánykától, mikor az arcán lévő ütési helyek iránt érdeklődtem, azt a választ kaptam: Tegnap nálunk volt a mama barátja s mert a mama már nem akar „vele többé együtt élni”, megverte a mamát s azután engem is . . .

Egy kisfiú azt mondja: Tessék kihúzni a névsorból, mert holnap odamegyünk lakni a „mamám barátjához”, többé nem járok ebbe az iskolába.

Nyolcéves kisleánykától megkérdeztem: hányan vagytok egy szobában? Azt feleli: én, meg egy kis testvérem, meg a mama és egy bácsi, akivel a mamám összeállt.

Kis csirkefogó tanítványaimmal fenntartottam a barátságot. Egy forgalmas utcán találkoztam velük. Akkor már kolduscapatot alkottak. Az egyik kisfiút, akit nem ismertem, így mutatták be: ő is koldul. Igaz, hogy szegények, de tegnap kapott „egy új papát”. Elég gyakori eset lehetett, mert rövid öt perc alatt négy „papát”-ról számolt be . . .

iskolának környezettanulmányi statisztikáját, amely számszerű adataiban megdöbbentő képét nyújtja annak a szánalmas emberi nyomorúságnak, amelynek métélye megfertőzi a gyermek tiszta lelkét. Ha megismerjük a nevelendő otthonát, akkor könnyebben megláthatjuk a lelkét.¹⁾

De ha olyan családot veszünk irányadóul, melynek gazdasági, erkölcsi, vallási élete példaszerű, ott a család élete előnyösen segíti a gyermek életét. A külsőleg jónak ítélt családokban a gyermekek is rendszerint jók, mert hiszen a külső körülmények reáható ereje a gyermek életét is jótékonyan befolyásolja. Több ilyen családban is megfordultam s a fenti megállapítást tapasztalatból szűrtem le.

A látogatások és ismeretek újabb eljárást eredményeztek. Ennek lényege: *állandó érdeklődés*. Gyakorlatilag ezt úgy vittem keresztül, hogy nyílvántartottam őket és kérdezgettem: mi van most veled? Ezekre az ismételt kérdésekre mindig örömmel feleltek a gyermekek. Az volt a benyomásom, hogy őszintén beszéltek. Válaszaikból megállapítható változásokat mindig feljegyeztem.

A zártabb lelkű gyermekeknél következetesebben jártam el. Mivel a fiúk életéről bizalmas feljegyzéseket készítettem, gyakran észrevettem, hogy egyesekről kevés a megjegyzés. Ezek kiestek az érdeklődésem köréből. Ezeket fokozatosan *előbbre* ültettem az iskolában, kérdésnél, felelésnél mindig enyhébb próbáltam velük lenni. *Könnyebb kérdések, elismerőbb megjegyzések* lassan ezeket is közelebb hozták hozzám és kezdtek komolyabb életkérdések iránt érdeklődni. A különleges szeretet az elhanyagoltabb gyermekeket is megnyerte lassan és roppant hálásnak bizonyultak. Egyik újságárus lett. a másik hintáslegény. De még a hintájáról is „Laudetur”-t kiáltott felém, ha véletlenül arra jár-

Sorszám	Név	Család	Az apa foglalkozása ↑ → meghalt M. n. → munkaszerződés	Havi kereset pengőben	Családfogó száma			Lakás Sz. k. → szoba → konyha	Lakás havi bére	Agrár száma	Lakásban élő személyek sz.
					16 é. től	arrosok száma	M. n.				
1	A. A.	II.	Napsz. 50% rokk.	27	1	3	1	Sz. k.	Hízm.	2	4
2	A. B.	II.	Napszámos	100	1	5	—	Sz. k.	40	4	6
3	A. C.	VI.	Hordár	35	1	4	—	Sz. k.	Vice	2	5
4	A. D.	V.	↑	80	1	4	—	Alb. sz. k.	40	3	5
5	A. E.	I.	Szabó	?	1	1	1	Pince	Takarítás	?	4
6	A. F.	I.	?	160	1	4	—	Sz. k.	40	3	5
7	A. G.	IV.	Isn. helyen	—	2	1	—	1 szoba	30	3	3
8	A. H.	III.	Turviselő	90	1	2	1	"	Kegyből	?	3
9	A. I.	I.	Testvér keres	80	1	4	—	"	18	1	5
10	A. J.	IV.	Nyomdász	?	1	1	—	Sz. k.	30	4	4
11	A. K.	IV.	Kocsis	24	2	4	1	1 szoba	25	7	6
12	A. L.	IV.	Pálmaléves	20	3	3	2	Pince	35	3	6
13	A. M.	II.	Napszámos	66	6	2	6	Sz. k.	Saját	5	13
14	A. N.	IV.	Kegyből	18	1	1	—	"	Adomány	2	2
15	A. O.	IV.	Soffőr	88	1	3	—	"	30	2	4
16	A. P.	III.	M. n.	—	1	5	1	Bódt	Takarítás	?	7
17	A. R.	IV.	Élvált	—	1	1	1	Pábbódt	—	2	2
18	A. S.	II.	Híztartás	150	1	2	—	Sz. k. bódt	30	2	4
19	A. T.	II.	M. n.	80	4	3	3	"	13	3	7
20	A. U.	III.	Cipész	90	4	5	2	Sz. k.	30	3	10
21	A. V.	VI.	Napszámos	36	2	3	1	"	25	5	5
22	A. Z.	IV.	Pincér. 50% rokk.	16	2	3	1	"	40	2	5
23	B. A.	III.	Soffőr	48	1	4	—	Konyha	24	6	6
24	B. B.	V.	↑	?	1	1	1	Albérő	16	?	8
25	B. C.	V.	Napszámos	?	1	1	—	Pince	12	?	?
26	B. D.	II.	Lakatos	120	1	5	—	Sz. k.	46	?	?
27	B. E.	IV.	M. n. soffőr	Kold. eng.	1	—	—	"	40	10	?
28	B. F.	I.	Napszámos	96	2	2	1	"	?	?	4
29	B. G.	I.	↑	64	2	1	1	1 szoba	20	2	4
30	B. H.	V.	↑	64	2	3	2	"	20	2	8
31	B. I.	II.	Testvérek	80	?	?	?	↑	?	?	?
32	B. J.	II.	Vásár	188	2	4	1	Sz. k.	45	3	7
33	B. K.	II.	Kőműves	?	1	5	1	Bódt	18	?	7
34	B. L.	V.	Cipész	80	5	2	2	1 szoba	30	4	9
35	B. M.	I.	100% rokk.	48	1	1	1	Pince	15	5	5
36	B. N.	VI.	Mindenes	60	1	1	—	Sz. k.	40	4	6
37	B. O.	I.	M. n.	28	1	4	1	"	?	?	?
38	B. P.	VI.	Testvérek	120	2	2	1	Gáznhely	25	?	?
39	B. R.	V.	Napszámos	120	1	4	—	Sz. k.	45	4	6

Sorozás	Név	Ország	Az apa foglalkozása ↑ -- meghalt M. n. -- munka nélküli	Havi kereset pengőben	Csalátagok száma			Lakás Sz. k. -- szoba -- konyha	Lakás havi bért	Ágyak száma	Lakásban élő személyek
					16 é. től	gyermek száma	M. n.				
40	R. S.	VI.	Kőműves	140	4	3	2	Sz. k.	45	3	7
41	R. T.	IV.	M. n. zenész	7	1	4	1	"	40	3	6
42	R. UL	I.	Napszámos	66	3	7	1	"	32	2	0
43	R. V.	I.	Kocsihajtató	7	3	3	1	"	15	2	5
44	R. Z.	I.	Napszámos	112	3	6	"	"	25	3	0
45	R. A.	V.	Gyárismunkás	7	2	2	2	Fézer	—	1	4
46	C. C.	R. V.	↑	7	1	1	—	"	32	3	4
47	C. C.	IV.	Kőműves	48	2	2	1	1 szoba	25	2	4
48	C. C.	II.	Munkás	70	2	2	—	"	20	4	4
49	C. C.	D. JI.	Laborás	90	1	3	—	Sz. k.	40	2	5
50	C. C.	E. I.	Kovács	20	3	3	2	"	30	4	7
51	C. C.	E. I.	↑	32	2	2	1	"	40	2	7
52	C. C.	G. VI.	Kerékgyártó	80	2	4	2	"	35	2	5
53	C. C.	H. I.	Napszámos	48	2	2	—	"	25	3	8
54	C. C.	L. V.	M. n.	100	4	4	3	"	43	2	6
55	C. C.	L. I.	Szabó	128	2	2	1	Albérlet	20	10	7
56	C. C.	K. III.	Gyárismunkás	64	1	4	—	Sz. k.	45	7	10
57	C. C.	L. I.	↑	48	3	2	—	"	30	2	3
58	C. C.	M. V.	↑	90	1	1	—	"	—	3	5
59	C. C.	N. III.	M. n. gépész	—	2	2	2	"	30	2	5
60	C. C.	O. Nyugdíj	Nyugdíj	96	2	2	1	"	23	3	5
61	R. P.	III.	M. n. kőműves	8	2	3	—	"	25	6	6
62	R. R.	II.	M. n. kivevő	—	2	2	1	"	28	2	4
63	C. S.	II.	M. n.	—	3	2	2	2. sz. k.	41	3	5

tam, ahol „munkában” volt. Húsvét táján pedig „barátjával” gyónni jött hozzám. A tökéletesebb megnyerésnek eszközéül használtam a kirándulásokat, a sétákat, a cserkésztáborozást, amelyek következménye az volt, hogy közelebb kerültem a gyermekek lelkéhez.

És — last, but not least — roppant fontos eredményt vártam és kaptam a *kegyelmi erőktől*. Kis tanítványaimat mindig arra buzdítottam, hogy lelkeket a legnagyobb értéknek tartsák, az Ur kegyelmével fejlesszék és tökéletesítsék. Aki komoly lelkiéletet kezdett, azzal nem volt nehéz kisebb-nagyobb hibájáról beszélni. Az isteni kegyelem lelkeket nyitott és a további kegyelemszerzésre, kegyelemközésre alkalmat adott.

b) A serdülők.

A polgári iskola és gimnázium fiútanulóinál a fentjelzett módszer felhasználásával, *íratással* próbálkoztam. Hosszú előkészület után fejtegettem, mit ér, ha a nevelő az osztály általános nivóját megismeri, mit ér, ha ezek alapján olyan tanácsokat és utasításokat kapnak, amelyeket a gyermek-lelkük érdekében felhasználhatnak.

Eleinte azt hangsúlyoztam erősen, hogy még nem törekszem a gyermeklelkek egyéni megismerésére,^x hanem csak arra, hogy általában tudjam az osztály nivóját. Kiosztottam közöttük a következő gyermektanulmányi ívet:

¹ Ennek célja az volt, hogy nagyobb bizalomra hangoljam őket. Az *általános* megismerést ugyanis szívesebben veszik kezdetben a gyermekek, mint a *részleges* és *egyenkint* valót. Azt ugyanis örömmel hallja a diák, hogy azért akarom tudni az osztály erkölcsi hangulatát, hogy az őket érintő kérdéseket megtárgyalhassam velük.

1. Hány szobás lakásban laktok?
2. Hányan laktok a lakásban?
3. Van-e cselédedek?
4. Vannak-e testvéreid? Fiúk? Leányok?
5. Van-e albérlőtök? Mikor van otthon? Éjjel vagy nappal?
6. Mit szoktál csinálni szabad óráidban?
7. Járnak-e hozzátok fiúk, leánykák?
8. Hová szoktál menni vasárnap délután?
9. Egyedül jársz-e, vagy szüleiddel?

10. Ki van otthon állandóan és ki ügyel fel rád?
11. Milyen újságokat, könyveket szoktál olvasni?
12. Értesz-e zenéhez? Szórakozol-e vele?
13. Mi a főhibád? Ki figyelmeztetett erre?
14. Ismerik-e ezt szüleid, testvéreid, tanáraid?
15. Próbáltad-e megtörni ezt? Hogyan?
16. Érezted-e a szentségek javító erejét?
17. Hogyan gondolkodik környezeted vallási gyakorlataidról?
18. Buzdítanak-e vagy hátráltatnak benne?
19. Érezted-e környezeted (otthon, iskola) jótékony vagy káros hatását? Miben?
20. Mi visz leginkább bűnre?
21. Van-e valakihez oly erős bizalmad, hogy vele erkölcsi életedről, bűneidről, jócselekedeteidről nyíltan mersz beszélni? Atyád? Anyád? Tanárod? Gyóntatod?
22. Hanyatlást vagy javulást észlelsz-e életedben? Mi oka ennek?
23. Van-e valamelyes különös tapasztalatod arról, hogy lelkiéletedre minek volt legnagyobb jótékony s minek volt legnagyobb kártékony befolyása?
24. Volna-e valamiféle bizalmas kérdeznivalód lelkiéletedre vonatkozólag?

E gyermektanulmányi íveket megfelelő, hangulatos előkészítés után az iskolában *töltettem ki*. A kérdések mind igen lényegesek és fontosak, mert a gyermekek rejtett világát akartam általuk megismerni.

A beérkezett feleletekből *igen érdekes és különös tapasztalatokra* tettem szert. Pl:

1. Hány szobás lakásban laktok? *Négyszobásban.*
2. Hányan laktok a lakásban?... *Öten.*
3. Van-e cselédek? ... .. *Van.*
4. Vannak-e testvéreid? *Fiúk?*
Leányok? ... .. *Fiú, leány.*
5. Van-e albérlőtök? Mikor van otthon? Éjjel vagy nappal?... *Nincs.*
6. Ki van otthon állandóan és ki ügyel fel rád?... .. *Édesanyám.*
7. Mit szoktál csinálni szabad óráidban?... .. *Olvasni vagy futballozni.*
8. Járnak-e hozzátok fiúk, leányok?... .. *Leányok, igen.*
9. Hová szoktál menni vasárnap délután?... .. *Sehová.*
10. Egyedül jársz-e vagy szüleiddel?... .. *Szüleimmel.*
11. Milyen újságokat, könyveket szoktál olvasni?... .. *Utleírásokat, kalandokat, Pesti Hírlapot.*
12. Értesz-e zenéhez? Szórakozol-e vele?... .. *Nem.*
13. Mi a főhibád? Ki figyelmeztetett erre?... .. *Hazugság, magam.*
14. Ismerik-e ezt szüleid, testvéreid, tanáraid?... .. *Nem.*
15. Próbáltad-e megtörni ezt? Hogyan?... .. *Igen, hogy meggyóntam.*
16. Érezted-e a szentségek javító erejét?... .. *Igen.*
17. Hogyan gondolkodik környezeted vallási gyakorlataidról? *Hogy az nekem üdvös.*
18. Buzdítanak-e vagy hátráltatnak benne?... .. *Buzdítanak.*
19. Érezted-e környezeted (otthon.

- iskola) jótékony vagy káros hatását? ... .. *Otthon, jó iskolai barátaim.*
20. Mi visz leginkább bűnre? ... *Félelem.*
21. Van-e valakihez oly erős bizalmod, hogy vele erkölcsi életeredről, bűneidről, jócselekedteidről nyíltan mersz beszélni? Atyád? Anyád? Tanárod? Gyóntatód? ... .. *Igen. Anyám és gyóntatóm.*
22. Hanyatlást vagy javulást észlelsz-e életedben? Mi oka ennek? ... .. *Hanyatlást. Barátaim.*
23. Van-e valamelyes különös tapasztalatod arról, hogy lelkiéletedre minek volt jótékony és minek volt legnagyobb kárteékony hatása? ... .. *Egyszer egy nyaralásomban külföldön sok rossz barátom volt.*
24. Volna-e valami bizalmas kérdeznivalód lelkiéletedre vonatkozólag? Mi az? ... .. *Nincs.*
1. Hány szobás lakásban laktok? *Négy szoba, egy konyha.*
2. Hányan laktok a lakásban?... *Heten.*
3. Van-e cselédek? ... .. *Van.*
4. Vannak-e testvéreid? Fiúk? Leányok? ... .. *Vannak, fiúk és leányok.*
5. Van-e albérlők? Mikor van otthon? Éjjel vagy nappal?... *Nincs.*
6. Ki van otthon állandóan és ki ügyel fel rád?... .. *Néha a cselédek, de legtöbbször senki.*
7. Mit szoktál csinálni szabad óráidban? ... .. *Rendszerint olvasok vagy korcsolyázom.*
8. Járnak-e hozzátok fiúk, leányok? ... .. *Néha, fiúk.*
9. Hová szoktál menni vasárnap délután? ... .. *Legtöbbször otthon maradok, néha megnézem a futball-eredményeket, de nem igen érdekelnek.*

10. Egyedül jársz-e vagy szüleid-
del? ... .. *Egy-két társammal.*
11. Milyen újságokat, könyveket
szoktál olvasni? ... .. *A Pesti Hírlapot és az iz-
galmas regényeket.*
12. Értesz-e zenéhez? Szórako-
zol-e vele? ... .. *Értek, de nem szórakozom
vele.*
13. Mi a főhibád? Ki figyelmez-
tetett erre? ... .. *A lopás és a szemérmet-
lenség. Magam is tu-
dom, de szüeim és má-
sok is figyelmeztettek rá.*
14. Ismerik-e ezt szüleid, testvé-
reid, tanáraid? ... .. *Mind ismerik.*
15. Próbáltad-e megtörni ezt?
Hogyan? ... .. *Igen, leszokni.*
16. Érezted-e a szentségek javító
erejét? ... .. *Nem.*
17. Hogyan gondolkodik környe-
zeted vallási gyakorlatairól?
... .. *Részben helyeslik, de na-
gyobb részben nem.*
18. Buzdítanak-e vagy hátráltat-
nak benne? ... .. *Részben helyeslik, de na-
gyobb részben nem.*
19. Érezted-e környezeted (otthon,
iskola) jótékony vagy káros
hatását? ... .. *Éreztem káros és jó hatá-
sát is.*
20. Mi visz leginkább bűnre? ... *A rá gondolás.*
21. Van-e valakihez oly erős bi-
zalmad, hogy vele erkölcsi éle-
tedről, bűneidről, jócseleked-
teidről nyíltan mersz beszélni?
Atyád? Anyád? Tanárod?
Gyóntatód? ... .. *Közülök egyikhez sem.*
22. Hanyatlást vagy javulást ész-
lelsz-e életedben? Mi oka en-
nek? ... .. *Nem tudom.*
23. Van-e valamelyes különös ta-
pasztalatod arról, hogy lelki-
életedre minek volt jótékony
és minek volt legnagyobb kár-
tékony hatása? ... .. *Nincs.*

24. Volna-e valami bizalmas kérdésnivalód lelkiéletedre vonatkozólag? Mi az? ... .. *Nincs.*

A gyermektanulmányi ívek lélekismeret eredményét így foglalhatom össze.

a) A már *régebben ismert osztály* a nehéz kérdésekre őszintén felelt. A másik, a kevésbé ismeri, igen zárkózott volt. Azután

b) felfakadtak a titkos kérdések,

c) megjelentek a Nikodémusok,

d) később egészen nyíltan jöttek hozzám és kérdeztek.

A tapasztalat rávitt arra, hogy a gyermektanulmányi ívek kérdéseiről beszéljek a fiúk előtt. A megbeszélések nyomán új és új kérdéseket vettem fel, melyeket szintén egyetemleges és nyilvános megbeszélések követtek.

A második módszer nem volt más, mint egy füzetben lefolytatott titkos levelezés, melynek révén a gyermek lelke mindjobban kibontakozott.

Ennél a második módszernél tapasztaltam, hogy a gyermekek titkos jelszót írtak a lapjaikra és a titkos jelszó hangoztatása mellett egyenesen feleletet vártak kérdéseikre. Ez a meglepő tapasztalat meggyőzött arról, hogy a diákság a komoly erkölcsi kérdések iránt őszintén érdeklődik és igényli az utasításokat.

A levelezés alapján még tovább jutottam. Most már én magam jeleztem meg minden füzetet egy számmal vagy szóval és mindenki mindig *az én tudtomon kívül* a sajátját választotta ki. Én pedig írásban felelhettem az egyre megismétlődő kérdésekre.

Ez a „bizalmas írásváltás” nem tartott sokáig. Egymásután jöttek maguktól a fiúk, hogy megismertessék magukat s ezután egészen egyéni utasí-

tásokat nyerjenek. A következő évben minden gyermek részére füzetet készítettem, melybe fokozatosan írták bele azokat a dolgokat, amelyek a lelkiéletre vonatkoztak. Ilyen füzetekből körülbelül 600 darab áll ma is rendelkezésemre.

Ez a *második fokú megismerés* már olyan kérdések megvilágítását követelte, amely egészen a szexuális életet érintette.

A harmadik korszak volt az, amely a gyermek egyéni megismeréséhez vezetett, ez már a multat és jelent oly nyíltsággal tárta elém, hogy láthattam a lélek legmélyebb összefüggéseit.

Fiatal diákjaimnál szerzett tapasztalataim nyomán a VI. osztálynak is adtam fel kérdéseket. Ilyen válaszokat kaptam:

1. *Hogyan érzed a vallási gyakorlatokról és meny' nyiben gyakorolod azokat?*

„Mindenesetre nagyon helyesnek tartom azokat, mert tapasztaltam, hogy az emberben lévő vadságot, durvaságot korlátozza. De mégis nem szívesen szoktam megbolygatni az elmúlt eseményeket, mert esetleg kellemetlen a rájuk való visszaemlékezés.”

2. *A hit kérdését illetőleg milyen jelszavak ragadták meg leginkább a figyelmedet?*

„Az Egyháztörténelem nyomán rájöttem és beismertem, hogy a keresztény vallások közül a katolikus az igazi vallás, mely az üdvösségre vezet.”

3. *Melyek legfőbb hibáid, hogyan fejlődtek ki benned, próbáltad-e leküzdeni őket és hogyan?*

„Kisebb koromban a hazugság volt a főhibám, mely még most is néha föltámad bennem, de igen ritkán. A középiskolában környezetem befolyása alatt tisztaságomban meginogtam. A legújabb időkig talán folyton süllyedtem és csak újabban állapodtam meg, sőt kezdtem emelkedni, amit önfegyelmzésemnek és akaratomnak köszönök, ami azonban még csak gondolataimra terjed ki.

4. *Van-e lelkiügyeiben meghitt bizalmasod? S ha nincs, mi az oka ennek?*

Kis mértékben gyóntatom. Hogy nem nagyon, attól leginkább a szégyen tart vissza és az, amit az 1. pontban írtam. Gondolataimat, terveimet magamban szoktam tartani.”

5. *Minő tárgyról szeretnél megbeszéléseket hallani a kongregációs gyűléseken?*

„Főleg a mindennapi életbe vágó kérdésekről szeretnék hallani, amely kérdéseknek gyakorlati értékük van és az erkölcs, vallás, stb. körébe is vágnak.”

6. *Milyen álláspontot foglalsz el az osztályban vagy a társaságban?*

„Mindig környezetemhez alkalmazkodom. Társaságban finom, durvábbak között hozzájuk hasonló, stb. vagyok. Ennek a tulajdonságomnak már többször láttam hasznát, mert majdnem mindenütt kedvelt vagyok.”

7. *Mik céljaid, eszményeid és hogyan akarod ezeket elérni?*

„Célom, ami már elemista koromban kialakult bennem, hogy hazámnak, vallásomnak becsületére szolgáljak. Leendő foglalkozásomhoz igen nagy ambícióm van. És azért különösen azon tárgyakat kedvelem, amelyekre szükségem lesz.”

8. *Mit tartasz az erkölcsi életről?*

„Én az erkölcsi életet jónak találom, mert erkölcsös étellel lehet csak boldogulni. Ezért elhatároztam, hogy erkölcsös életet fogok élni, hogy ezáltal Istentől kegyelmet tudjak elnyerni.”

Ez és hozzá hasonló száz és száz itt fekvő ív arra a meggyőződésre vitt, hogy *minden gyermek — előbb-utóbb — akarja a lelki-kezelést, továbbá, hogy a legnehezebb életkérdések is feltárhatók, sőt felkutathatók.*

Fokozatosan mindig többet és többet ismertem

meg diákjaim lelkéből. Ennek oka az volt, hogy komoly érdeklődésem önérzetüket fokozta, ambíciójukat nevelte. Diákjaimmal mindig a bizalmas barát hangján beszéltem.

Első kísérleteim eredményeit lemérve, két pontban foglalhatom össze a levonható tanulságokat. Az első magamra vonatkozott, a másik az ifjúság életét érintette.

a) Az első azt a *feltétlen bizalmat és hitet ébresztette fel bennem, hogy kell és érdemes ilyen módon közeledni az ifjúsághoz,*

b) a második pedig *sok olyan meglátáshoz segített, amelyen át még közelebb tudtam férkőzni a lelkekhez.*

A bizalom további bátorítást adott, mert örömmel láttam, hogy a gyermek és serdülő lélek nagy készséggel keresi a megnyilatkozást. A mélyebb lélekelbátás pedig új és új problémákat tárt fel, ami végül mindig új lendületet adott a további kutatásnak.

4. További lépéseim.

Első kísérleteim csak általános kérdéseket foglaltak magukban és csak a fiúk életére terjedtek ki. A későbbiek mindenre kiterjedő és részletes kérdéseket vetettek fel. A vizsgálódások során állandóan foglalkoztatott az a gondolat, vajjon lehetne-e ebből a lélekismereti módból *rendszer*t kialakítani?

A *fiúk* feleleteiből levont tapasztalat arra serkentett, hogy a kutatást egyetemessé tegyem és *részletesebb* kérdéseket adjak fel.

Diákjaim közül fokozatosan *mindenkivel* megíratam és vezettettem életének rejtett történetét. A *kis diákok* között (I—IV.) a következő tárgyköröket íratam meg ezekben az önéletrajzokban: 1. Multam. 2. Jelenem. 3. Terveim. 4. Otthon.

5. Szórakozásaim. 6. Vallásos életem. 7. Van-e lelki vezetőm? 8. Érzem-e hatását a lelki vezetésnek?

9. Legfőbb hibám. 10. Haladásom. 11. Barátaim.
Ezek a kérdések azután tervszerűen ilyen formát nyertek:

1. Múltam?
2. Mik a jelen életem hibái?
3. Használok-e gyakran a szentségeket és miért?
4. Mennyiben javult életem az I. gimnáziumi évben?

5. Milyen súlyos hibákat hagytam el kiskoromtól kezdve és milyenek fordulnak elő nálam?

6. Mostani vallási és erkölcsi állapotom?

7. Mit tartok magamról?

A *serdülők* között pedig a következő íveket osztottam ki:

1. Van-e benned vágyódás jellemed kialakítására és benső keresztény életre?
2. Jutottál-e már annyira a lelkiéletben, hogy vallásgyakorlataidat meggyőződésből és bensőséges szellemmel végzed? Vagy emberi tekintetek befolyásolnak-e bennük?
3. Minő szükséglet késztet a gyakori szentáldozásra?
4. Mi a főhibád és ki figyelmeztetett rá?
5. Próbáltad-e megtörni és hogyan?
6. Milyen *külső* körülmények gátolják benned a vallásos életet?
7. Öntudatosan és magadat fegyelmezve végzed-e napi dolgodat?
8. Kényszerből vagy passzióból tanulsz-e?
9. Osztályodban milyen az erkölcsi és vallásos hangulat?
10. Amennyiben társaidnál nemesebb a te meggyőződésed, van-e benned bátorság a közszellemmel szembeszállni?

11. A keresztény világnézetet illetően mik a nehézségeid?
12. A keresztényellenes irányzat melyik jelszava ragadta meg leginkább figyelmedet?
13. Milyen keresztény irányú és milyen vallásellenes könyv volt rád a legnagyobb hatással?
14. Milyen lapok járnak hozzád és melyik tetszik legjobban?
15. Az ideai vallástani anyagból mi ragadta meg leginkább figyelmedet?
16. Mik a legkedvesebb szórakozásaid?
17. Szereted-e a művészeteket és melyeket?
18. Legbensőbb ügyeidben van-e meghitt bizalmasod?
19. Milyen pályára készülsz és miért?
Utóbb ilyen íveket adtam kezükbe:
  1. Hogyan érzed a vallási gyakorlatokról és mennyiben gyakorlod azokat?
  2. A hit kérdését illetően minő jelszavak ragadták meg leginkább figyelmedet?
  3. Melyek legfőbb hibáid s hogyan fejlődtek ki benned? Próbáltad-e őket leküzdeni és hogyan?
  4. Van-e lelkiügyedben meghitt bizalmasod? S ha nincs, mi az oka ennek?
  5. Milyen álláspontot foglalsz el az osztályban vagy a társaságban?
  6. Mik céljaid, eszményeid és hogyan akarod ezeket elérni?

Ezekre az ívekre igen érdekes feleleteket kaptam. Itt csak kuriózumként közlök párat, mert az ívekre adott válaszok tárgyi értékét és a lélek életét megvilágító jelentőségét csak később fogom ismertetni.

Az I. és II. osztályosok kezébe kerülő kis füzetekben ilyen írások láttak napvilágot.

Az egyik II. osztályos így ír:

A) *Múltam.*

Ha visszatekintek az én életemre, akkor azt tapasztalom, hogy a következő hibákon mentem keresztül. Én körülbelül *hároméves koromig voltam egészen jó.*

1. Ötéves koromtól kezdve mostanáig néha elmulasztottam vagy szórakozottan imádkoztam.

2. Négyéves koromtól mostanáig néha-néha káromkodtam, néha hamisan esküdtem.

3. Hétéves koromtól 11 évesig csak néha jártam vasárnap szentmisére, de most már mindig járok.

4. Szüleimnek nem engedelmeskedtem; hibáikat kibeszéltem, néha *átkoztam* is őket.

5. Hároméves koromtól kezdve verekedésekben résztvettem; mást bűnre csábítottam.

6. *Hároméves koromtól mostanáig* néha szemérmetlen dolgot cselekedtem, beszéltem, néztem, gondoltam, hallgattam, de már elhagytam.

7. Ötéves koromtól néha kisebb dolgot loptam.

8. Négyéves koromtól mostanáig néha hazudtam, mást rágalmaztam.

9., 10. Kötelességemet néha elmulasztottam.

B) *Mik a jelen életem bűnei?*

Káromkodom. Imádság közben másra gondolok. Hamisan esküdözöm. Szüleimnek nem engedelmeskedem. Néha verekedem. Néha hazudom. Mást rágalmazok. Néha kötelességemet elmulasztom.

C) *Használok-e gyakran a szentségeket és miért?*

A szentségeket gyakran használom, körülbelül

A felelet a könnyítés kedvéért a 10 parancsolaton megy végig.

egy hónapban egyszer-kétszer. Egyszer gyóntam, másnap reggel véletlenül ettem. Az iskolai gyónáson kívül is szoktam gyónni, hogy mikor, azt már fentebb megírtam.

D) *Milyen súlyos hibákat hagytam el kiskoromtól kezdve és milyenek fordulnak elő nálam?*

Elhagytam a paráználkodást; előfordul nálam a káromkodás és a hamis eskü.

E) *Mostani vallási és erkölcsi állapotom?*

Előfordulnak nálam a következő hibák: a káromkodás, az esküdözés, a hazugság, a képmutatás, a veszekedés.

F) *Mit tartok magamról?*

Én kevésbé jó fiú vagyok. A jó és rossz akarat egyaránt megvan bennem. Hogy mi bennem a rossz, arra így felelek: néha-néha káromkodom, átkozódok, továbbá szükségtelenül és hamisan esküszöm, durván bánok másokkal, *csúnyákat beszélek*, néha verekedem, csúfolkodom, hazudom, lusta vagyok. Jó tulajdonságaim: járulok néha (egyszer-kétszer egy hónapban) a szentségekhez, a szegények iránt jó szívvel vagyok, imádkozom.

A másik, I. osztályos így nyilatkozik:

A) *Múltam.*

Ha visszatekintek az én életemre, akkor azt tapasztalom, hogy a következő hibákon mentem keresztül: Én körülbelül ötéves koromig voltam egészen jó fiú.

1. Hatéves koromtól rendetlen voltam az imádságban.

2. Egypárszor káromkodtam és hamisan esküdtem.

3. A szentmisét nem szoktam elmulasztani és a szentmisén nem szoktam rendetlenkedni.

4. Szüleimnek nem szoktam engedelmeskedni.

5. Parancsolat ellen nem szoktam vétkezni.
6. Parancsolat ellen gondolkodtam, hallgattam, beszéltem és le szeretnék erről szokni.
7. Parancsolat ellen nem vétkeztem.
8. Parancsolat ellen nem vétkeztem.
9. Parancsolat ellen nem vétkeztem.

B) *Mik a jelen életem bűnei?*

Rendetlen vagyok az imádságban. Illetlen dolgokat hallgatok, gondolok, beszélek.

C) *Használok-e gyakran a szentségeket és miért?*

Körülbelül minden második vasárnap szoktam áldozni, a közös szentáldozáson kívül. Erre rávitt engem a lelkiismeretem.

D) *Mennyiben javult életem az I. gimnáziumi évben?*

Ha most visszatekintek a múltba, akkor azt veszem észre, hogy javultam. Leszoktam a következő bűnökről: hamis esküről és szemérmetlen dolgokról.

E) *Mostani vallási és erkölcsi állapotom.*

Néha kísért a gonosz lélek, hogy csúnyákat gondoljak és cselekedjek. De ezt igen ritkán teszem. Otthon is jobb vagyok és jobban tanulok. A templomba már szeretek járni.

F) *Mit tartok magamról?*

Én rossz gyerek voltam, de most már javulok. Rossz barátaimat elhagytam. Kár volt régen is ilyennek lenni, mert én alapjában jóakarátú gyerek vagyok. Tanulni szeretek, otthon is sokra becsülnek. Én azonban akkor fogom igazán becsülni magamat, ha lelkem is jó lesz.

Az V. és VI. osztályosok kezébe kerülő kérdésekre többek között ilyen feleletek érkeztek:

1. *Hogyan érzel a vallási gyakorlatokról és meny' nyiben gyakorolod azokat?*

A vallási gyakorlatok (istentisztelet, imádság, stb.) megtartása minden jó keresztényre nézve kötelesség. De az embernek saját egyénisége szerint kell azokat gyakorolni. Különbözik könnyen vesztit jelentőségéből. Az ember tehát oly mértékben gyakorolja, míg érzi, hogy az nem válik megszokottá és hétköznapivá. Pl. a napi imádság legyen inkább rövid, de szívesen végzett és átértett, mint hosszú és lélektelen, melyet később csak formalizmusból végezne az illető.

2. *A hit kérdését illetőleg minő jelszavak ragadták meg leginkább figyelmedet?*

Legtöbbször a következő mondás ragadta meg figyelme- met: Ráérünk jó kereszténynek lenni öregkorunkban is. Éljen az ember míg fiatal, tombolja ki magát, annál jobban esik később megnyugodni.

3. *Melyek legfőbb hibáid, hogyan fejlődtek ki ben- ned? Próbáltad-e leküzdeni őket és hogyan?*

Főhibám röviden az, hogy igen könnyen átadom magam a rossznak. Bármint fölteszem magamban, hogy kerülöm, társaságba érve, minden elhatározásom füstbe megy. Ha sikerül is leküzdeni, a győzelem csak nagyon rövidéletű. Mindazonáltal lassú víz partot mos és ha az ember küzd, már az is eredmény, hogy legalább érzi, hogy csak javulhat a lelki- és kedélyállapota, de már nem rosszabbodhat. Érzem, hogy ennek csak a *rossz társaság* az oka, ahol az embernek mindenre alkalma nyílik. Jó társaság felkeresése segíthetne a leghathatósabban.

- A. *Van-e lelkiügyeidben meghitt bizalmasod? S ha nincs, mi az oka ennek?*

Bizalmasom *távolról sincs*. Cimborákat kivéve igazi jó- baráttra még nem akadtam. Állandó gyóntatom pedig meg nincs és így ebben a tekintetben sem akadtam bizalmasra.

5. *Minő tárgyakról szeretnél megbeszéléseket hal- lani a hittanórán?*

Szerény véleményem az, hogy nem helyes, ha a hittanóra egyoldalúan csak dogmatikával és az ilyen *elvont* dolgok-

kal foglalkozik. Helyes lenne e mellett rátérni a realizmusra. Praktikus tanácsokat adni az iskolából maholnap kikerülő ifjúságnak, hogy az az élet forgatagában is meg állja a helyét anélkül, hogy tanárai és szülői vezetnék.

6. *Milyen álláspontot foglalsz el az osztályban vagy a társaságban?*

Diáknak tulajdonképpen az osztálytársai alkotják a társaságát. Innen válogatja ki barátait, azért csakis arról az álláspontról lehet beszélni, melyet az osztályban foglal el. Ez pedig az osztálytól függ. Van olyan egyáltalában nem komoly osztály, ahol nem is lehet ilyesmiről beszélni, egyszóval, ahol ilyesmire nem is gondolnak. Ilyen az én osztályom is.

7. *Mik céljaid, eszményeid s hogyan akarsz ezeket elérni?*

Célom: tanult, műveit embernek lenni, aki haza és Isten iránt teljesíti kötelességeit. Olyan állásba szeretnék jutni, ahol ismereteim gyarapításának gondtalanul élhetnék. Szeretnék sokat utazni, látni, tapasztalni.

Egy másik így felelt a kérdésekre:

1. *Hogyan érzed a vallási gyakorlatokról és mennyiben gyakorolod azokat?*

(Nem felelt.)

2. *A hit kérdését illetőleg minő jelszavak ragadták meg leginkább figyelmedet?*

Olvasva tudományos könyveket, leginkább az ragadta meg a figyelmemet, hogy az ember a legtökéletesebb állat ... s hogy anyag a világ . . . E kérdéseken rágódva, volt idő, mikor ezeket helyesnek ítéltém s részben ennek köszönhetem elhidegülesemet a vallási dolgok iránt. A megzavart embert ugyanis igen könnyen lehet megtéveszteni. S én megtévedtem.

3. *Melyek legfőbb hibáid, hogyan fejlődtek ki benned? Próbáltad-e leküzdeni őket és hogyan?*

Folytatom ott, ahol elhagytam. Megingattak szilárd mi-

voltomban az áltudósok (most már tudom, hogy azok) fennen hirdetett igazságai. De ez még nem volt elég! Igen erősen volt bennem kifejlődve az érzékiség, melynek teljes kitörését eddig csak vallásos érzületem tartotta vissza. De most, mikor ez is megingott bennem, feltámadtak az érzékiség démonai s csábítottak: gyere hozzánk, vess el mindent, dobd le a nyűgös korlátokat, hisz nem látod az igazság (?) napjait elvirulni?! . . . Eleinte e kísértésekkel szemben a vallás fokozott gyakorlásában kerestem menedéket. De nem bírtam ezt ki sokáig. Engedtem a hívó szónak és tárt karokkal rohantam feléjük.. . Lelkiismeretem furdalásaival szemben a modern tudomány egyszerű érveit hoztam fel. De azután ezek is elmúltak. Elszakadtam — legalább lelkileg — mindenkitől s egyedül jártam a bűn útján. Egyszer csak megálltam. Észretértem ... Vissza-vissza, kiáltottam minden erőmből s megkezdődött a rettenetes küzdelem az életért és halálért. *Talpraálltam, elbuktam; előre indultam, hátracsúsztam.* Immár megpróbáltam minden módszert, csak a legjobbat nem.

4. *Van-e lelkiügyeidben meghitt bizalmasod? S ha nincs, mi az oka ennek?*

Csak a legjobbat nem próbáltam meg, hogy bizalmast válasszak lelkiügyeimben. Hogy mi volt az oka ennek? Helytelen nevelésből kifolyólag már kisgyermekkorom óta igen félnék voltam. Annyira, hogy mikor idegen emberrel kellett beszélnem, csupán értelmetlen szavakat bírtam nyögdécselni, mély pirulás és szégyenkezés közepett. Hogyan merészeltem volna tehát én, aki még társaimmal, sőt nálamnál kisebbekkel sem bírtam kellő bátor hangon beszélni, életem mélységes titkába beavatni egy idegent, Magamba temetkezve éltem, a való élettől elkülönítve éltem tehát.

5. *Minő tárgyakról szeretnél megbeszéléseket halalani a hittanórán?*

Talán érthetetlennek fog feltűnni, hogy én, a bártortalan, félnék, gyáva, csodálatos dolgokat forgatok agyamban. Hosszú küzdelemnek, a világtól elzárt életemnek megvolt az az eredménye, hogy legalább szellemileg függetleníthettem magam a bűntől és hogy szellemileg már jó úton járva, magányos elmerüléseimben kialakíthattam magam-

ban a nagyszerű lelket — ez nem paradoxon! — és hogy igen különös dolgokról gondolkoztam. Nincs nagyobb vágyam, mint eszméimet tettekre váltani, csak hiányzik belőlem a kellő erő. Azt szeretném, tehát hallani a hittanórákon, hogyan lehet az emberből a legnagyobb energiát kiváltani, hogy a szellem legyen teljesen az úr az anyag fölött, minden legkisebb tetteinkben is.

6. *Milyen álláspontot foglalsz el az osztályban vagy a társaságban?*

Igen, ez a kérdés már nagy szerepet játszott az életemben. Amint már eddigi írásaimból is kitűnik — hogy hittanár úr szavaival éljek: víz vagyok, noha durranó gáz alakban, labilis egyensúlyú, melyet a környezet aláhűt. Teljesen a társaság befolyása alatt állok s ha bármennyire meggyőződésemel ellentétes véleményeket hallok is, mégis helyeslőleg bólintok hozzájuk.

7. *Mik céljaid, eszményeid s hogyan akarod ezeket elérni?*

Mik a céljaim? Főtisztelendő Atyám, igen nagyok az én céljaim. Talán senki se vélte eddig, hogy az igénytelen, gyámoltalan gyerekekben a legnagyobb eszmék forrnak. Kuriózumképpen megemlítem, hogy mikor egyszer egy számtani példát csak egyedül én oldottam meg az osztályban, mikor jelentkezve felhívtak, rosszat mondtam nagy ijedségemben. Az egész emberiséget akarom megváltani a szenvedésektől az orvostudomány segítségével. De majd még többet is beszélek.

Vizsgálódásaim további során a következő kérdésekre kértem feleletet. Ebből a csoportból is közlök kettőt.

1. *Van-e benned vágyódás jellemed kialakítására és benső keresztény életre?*

Minden keresztényben meg kellene lenni annak a vágnak, hogy jellemét kialakítsa. Meggyőződése mellett helyt kellene állania minden katolikusként és így megnyílna előtte az út az igaz keresztény élet felé.

2. *Jutottál-e már annyira a lelkiéletben, hogy a vallásgyakorlataidat meggyőződésből és benső-*

*séges szellemmel végzed? Vagy emberi tekin-
tetek befolyásolnak-e bennük?*

Minden katolikusként az legyen a törekvése, hogy a vallás tényezőit *bensők*é birja változtatni. Ha ezt elérte, úgy vallásgyakorlatait meggyőződésből végzi és nem vár biztatást másától.

3. *Minő szükséglet készlet a gyakori szentáldozásra?*

A szentáldozásra az embernek roppant szüksége van. Bármilyen erősen teszek is fel valamit, hogy pl. ezt a vétséget kikerülöm, majdnem bizonyos, hogy újra vétkezem. Mégis, ha a szentáldozás nem volna, úgy sokkal *kevésbé ellenállóképességgel bírnánk* a rosszal szemben. A szentáldozás adja azt a lelkiert, hogy elment bírjunk állni a kísértéseknek.

4. *Mi a főhibád és ki figyelmeztetett rá?*

Főhibámnak én a VI. parancsolat elleni hibámat gondolom. Egyet tapasztaltam, hogy mióta egy felnőtt férfi figyelmeztetett reá, mindig csak e hibámra gondolok.

5. *Próbáltad-e megtörni és hogyan?*

Amint csak tettem, küzdöttem ellene és küzdök most is. A küzdés módja az, hogy szabad időt alig hagyok magamnak.

6. *Milyen külső körülmények gátolják benned a vallásos életet?*

(Nem felelt.)

7. *Öntudatosan és magadat fegyelmezve végzed-e napi dolgadoit?*

Azt mondhatom, hogy addig tanulok, amíg látom, hogy elég belőle. Ez a tanulás ebéd után kezdődik és tart, míg be nem fejezem.

8. *Kényszerből vagy passzióból tanulsz-e?*

Azt magam sem tudom, mivel megszokás folytán, h» elérkezik az idő a tanulásra, tanulok. Azért most még bajosan vállalkoznék arra, hogy passzióból tanuljak.

9. *Osztályodban milyen az erkölcsi és vallási közhangulat?*

Osztályunk erkölcsi hangulata nem az, aminek kellene lenni egy osztályban. Általában talán még megfelelne, de vannak egyes tanulók, akik uralkodni magukon nem tudnak és a lehető legdurvább szavakat mondogatják. A vallási közhangulat már jobbnak mondható és nagyobb kifogás alá nem is esik.

10. *Amennyiben társaidnál nemesebb a te meggyőződésed, van-e benned bátorság a közszellellemmel szembeszállni?*

Vannak egyesek, akikkel szembeszállni nem merek és azt hiszem, hogy semmi értelme sem volna. Az osztály nagyrészevel szemben azonban érzek magamban erőt, hogy szembeszállhassak.

11. *A keresztény világnézetet illetően mik a nehézségeid?*

Annyira még nem tanulmányoztam e kérdést, hogy hozzászólhatnék.

12. *A keresztényellenes irányzat melyik jelszava ragadta meg leginkább figyelmedet?*

(Nem felelt.)

13. *Milyen keresztény irányú és milyen vallásellenes könyv volt rád a legnagyobb hatással?*

(Nem felelt.)

H. *Milyen lapok járnak hozzád és melyik tetszik legjobban?*

A lapok közül úgyszólván nekem mind egyforma. Azon a részeken, ahol én olvasni szoktam, semmi különös dolgot nem fedeztem fel.

15. *Az idei vallástani anyagból mi ragadta meg leginkább figyelmedet?*

Több paragrafusban megcáfolt olyan állításokat, amilyenekre én sohasem gondolnék. Én azt hiszem, hogy en-

nél a káros hatás nagyobb a jónál. A kísértések idején nem gondolunk arra, hogy az állítás meg van cáfolva, csak az állításra gondolunk. Ha ellenben nem ismerjük az állítást, hogyan gondoljunk rá?

16. *Mik a legkedvesebb szórakozásaid?*

Legszebb szórakozásnak a csónakázást tartom, bár engem is magával ragadott az a tömeg, amely a labdarúgást kedveli.

17. *Szereted-e a művészeteket és melyeket?*

A festészet tetszik nekem. Egy szép képet sokáig el lehet nézni és gyönyörködni a szépségében.

18. *Legbensőbb ügyeidben van-e meghitt bizalmasod?*

Még nem volt alkalmam, hogy ezt megtudjam, de azt hiszem, hogy az az illető, akit én gondolok, meg fog felelni a beléje helyezett bizalomnak.

Egy a sok közül pedig így válaszolt:

1. *Van-e benned vágyódás jelleted kialakítására és benső keresztény életre?*

Van, mert nem akarok a köznapi, egyszerű, sőt gyakran jellemtelen társadalom tagja lenni, hanem a szó szoros értelmében vett férfi akarok lenni.

2. *jutottál-e már annyira a lelkiéletben, hogy a vallásgyakorlataidat meggyőződésből és bensőséges szellemmel végzed? Vagy emberi tekintetek befolyásolnak^ bennük?*

Régóta meggyőződésből végzem, azonban néha még egyes emberi szempontok is befolyásolnak.

3. *Minő szükséglet készítet a gyakori szentáldozásra?*

Hogy lelkem egy nagy hibájától megszabaduljak.

4. *Mi a főhibád és ki figyelmeztetett rá?*

A koromhoz képest kellő komolyság hiánya.

5. *Próbáltad-e megtörni és hogyan?*
Önfegyelmeléssel és megtartóztatással igyekeztem,
6. *Milyen külső körülmények gátolják benned a vallásos életet?*
Egyesek kinevetnek engem (pl. bigott vagyok),
7. *Öntudatosan és magadat fegyelmezve végzed-e napi dolgadoit?*
Nem egészen.
8. *Kényszerből vagy passzióból tanulsz-e?*
Kedvteléssel.
9. *Osztályodban milyen az erkölcsi és vallási közhangulat?*
Az elképzelhető legzüllöttebb, még a katolikusok között is.
10. *Amennyiben társaidnál nemesebb a te meggyőződésed, van-e benned bátorság a közszellemmel szembeszállni?*
Nincs elegendő.
11. *A keresztény világnézetet illetőleg mik a nehézségeid?*
(Nem felelt.)
12. *A keresztényellenes irányzat melyik jelszava ragadta meg leginkább figyelmedet?*
Galileizmus.
13. *Milyen keresztény irányú és milyen vallásellenes könyv volt rád a legnagyobb hatással?*
Mint keresztény irányú könyv, a „Karthausi”. Tulajdonképpen vallásellenes művet még nem igen olvastam,
14. *Milyen lapok járnak hozzád és melyik tetszik legjobban?*

A folyóiratok közül az „Uránia”, „Zászlónk”, „Művészet”, „Érdekes Újság”. Napilapokból a „Pesti Hírlap”. Legjobban a Zászlónk és az Uránia tetszik, mert az egyik szórakoztat elmés cikkeivel, a másik pedig szellemi tornául szolgál.

15. *Az ideai vallástani anyagból mi ragadta meg leginkább figyelmedet?*

A szabad akarat tételét tagadó determinizmus.

16. *Mik a legkedvesebb szórakozásaid?*

Séta a szabadban. Olvasmányok. Fizikai és kémiai kísérleti eszközök készítése. Kísérletek.

17. *Szereted-e a művészeteket és melyeket?*

Szobrászatot kedvelem.

18. *Legbensőbb ügyeidben fan-e meghitt bizalmasod?*

Lelkiatyámon kívül nincs.

19. *Milyen pályára készülsz és miért?*

Orvosi pályára, mert igen nemes dolognak tartom azt a munkát, hogy az elromlott beteg szervezetet megmentsem — ha lehet — az életnek.

*

Ezek és hozzájuk hasonló feleletek, majd személyes megbeszélések azt eredményezték, hogy a gyermekek nem csupán néhány elméleti és gyakorlati kérdésre adtak választ, hanem a *személyes kapcsolat értékét felismerve* és a *léleknevelést áhítozva*, önként kitérták lelküket. A lélek megnyílt. Megismerhető, bontakozó világ kínálta magát megmunkálásra. A tudat alatt működő „mult” a kegyelem emanációjában elváltozott: új, aktiváló energiája lett az épülni vágyó „jövő”-nek.

Néhány példán keresztül demonstrálni fogom a következő fejezetben: hogyan nyilatkozott meg előttem a „múltam”.

5. „Múltam.”

Ebben a fejezetben szeretnék elhallgatni. Leteszem a tollat, hogy ne én írjam mások életét, hanem egyszerűen csak regisztráljam a lélek megnyilatkozását. A közöltek kiemelt példák és céloom velük az, hogy reámutassak arra az őszinteségre, amely a *személyes kapcsolat* felvétele után *feltétlenül* érvényesül.

Az alábbiakban két *serdült* ifjú élettörténetét közlöm. Az első tisztultabb életet, a másik sötétebb lelket tár fel.

„Azt a régi gondolatomat, hogy feltárom atyám előtt érzületemet, most alkalmasnak tartom megvalósítani. Itt röviden le fogom írni életem egyes főbb eseményeit, kérem, szíveskedjék azt meghallgatni.

Hatéves voltam. Édesanyám kijelentette, hogy másnap beirat az iskolába. Ahogy beléptünk a kapun, elbámultam a sok fiú láttára, akik ott zsvajt csapva, játszottak. Engem anyám bevezetett egy terembe. A sok fiú között sírni kezdtem. Akkor a tanító úr odajött és azt mondta, hogy majd délben eljönnek értem és haza fognak vinni engem is. Ez félig-meddig megnyugtatót és már többé nem sírtam. Lassan teljesen hozzászoktam az iskolához. A következő évben már egyedül mentem haza. Az utcán rendszeren golyóztunk, vagy egy-egy homokbuckát kinevezve várnak, ostromot játszottunk. Az egyik télen hóembert is kezdtünk csinálni, de ez a mű nem lett készen, mert egy rendőr dörgő szavával szétosztott minket. Délutánonkint rendszeren a házban lévő barátaimmal katonásdit játszottunk.

Azonban — sajnos — megbarátkoztam olyan fiúkkal, akik közt volt egypár olyan, akik beszédjükben mindenféle *erkölcstelen szavakat használtak*.

Mivel ezek értelmét nem értettem, *hozzájuk fordul-tam magyarázatért.* Ezek először nevettek rajtam, majd durva röhécselés között magyarázták meg nekem az egyes kifejezéseket és a rajzok értelmét, amelyet ők a falra szoktak pingálni. Habár sejtetem, hogy ezek rossz dolgok, nem állottam ellent és én is így kezdtem beszélni.

A negyedik elemibe jártam. A tisztelendő úr mindig a szentgyónásról beszélt nekünk és mindig jobban közeledett az a nap, amelyen nekem számot kellett adnom eddigi tetteimről. Már el is érkezett és én otthon elkészülve, remegő szívvel mentem a közeli templomba. Nagy félelem közt az egyik gyóntatószék előtt, amelyben tudtam, hogy nem a mi tisztelendő urunk van, letérdeltem és elmondtam az összes vétkeimet. A gyónásban erősen megfogadtam, hogy ezeket a képeket nem fogom többé nézni, sem ilyen beszédeket nem fogok hallgatni és beszélni.

Mikor második gimnáziumba jártam, a tisztelendő úr és egypár harmadista barátom figyelmeztetett a Regnum Marianumra. Az évnyitó gyűlésre el is vittek, s mindig jobban és jobban megszerettem ezt a házat és igyekeztem minél több időt ott tölteni.

Egyízben, még most is élénken emlékszem rá, a főtisztelendő úr beszélt a szemérmatlenség bűnéről, mint olyan bűnről, amelyből csak egy kivezető út van: az *őszinteség*. Ha valamelyik lelkiatyánk előtt feltárjuk lelkünket és elmondunk neki őszintén mindent, az könnyíteni fog rajtunk és így sikerül a szemérmatlenség bűnétől megszabadulni.

Engem ez a beszéd nagyon megfélemlített, mivel magamat ebben a bűnben hittem és követve a főtisztelendő úr intő szavát, egy kongregációi gyónáson elhatároztam, hogy nála fogok gyónni. Már régóta nem állottam ki ilyen félelmet, mint most (én

t. i. nem mertem eddig a hittanárainnál gyónni), de nem történt semmi bajom. Az, amitől féltam (t. i. hogy a főtisztelendő úr megtudva, hogy én milyen fiú vagyok, nem fog többé szeretetében részesíteni), nem következett be. A főtisztelendő úr csak olyan nyájas volt irányomban, mint régen, sőt midőn külön fölmenve hozzá, a VI. parancs körüli bűnökről egyet-mást kérdeztem, (legalább is én) úgy vettem észre, még szeretetteljesebben bánik velem. Meg kell jegyeznem, hogy azok a szemérmetlen *tettek*, amelyeket akkoriban meggyóntam, tulajdonképpen *semmik* sem voltak . .

Délutánonkint a közeli templomba mentem és elimádkoztam a rózsafüzért. Mivel más barátom nem volt, a jó Istennel igyekeztem minél jobb barátságban lenni. Közben ezekről a vélt szemérmetlen tetteimről is leszoktam és teljes lelkemből szerettem az Ur Jézust.

Később falun nyaraltunk és mivel nagyon szerettem az állatokkal játszani, mindig a tehenek és borjúk között voltam. Lassankint a parasztfiúk beszéde, a kocsisok káromkodásai és maguk az állatok is lelkemet mindig jobban és jobban bepiszkították. *Én is állattá kezdtem átalakulni.* Az igazi átállatosodás csak itthon kezdődött meg, mikor az első tettet, amely már igazán a szó szoros értelmében vett szemérmetlen tett volt, elkövettem magammal. Nem tudtam, mi az és megijedtem. Egyrészt: féltam Isten büntetésétől, másrészt meg szégyenlettem magamat, hogy kongreganista létemre ilyen ocsmány tettet követtem el. Azonban már késő volt. És mindig többször és többször követtem el ezt a tettet, amelyről csak később, orvosi könyvekből tudtam meg, hogy mi.

Ezek a tettek lassankint a legocsmányabb gondolatokkal és képek nézésével párosulva erősebben és erősebben léptek fel. Ilyenek elkövetése köz-

ben még az állatoknál is alacsonyabbra süllyedtem. A következő évben nem szüntek meg a szemérmetlen tetteim, de már éreztem a fizikai hatást, amelyet ez előidézett bennem. Nagyon ideges lettem. Ha ilyen tettet elkövettem, nem voltam képes tanulni két, sőt három napig sem. Jött az intőosztás és én ötből kaptam. Ez nagyon szomorított, de kiváltképp az, hogy szeretett lelkiatyám ezt lustaságnak minősítette és lassankint elhidegült irántam. Ezért elhatároztam, hogy *elmondok neki mindent*. El is mondtam, *ő megértett engem és most már legalább van egy ember a világon, aki nem néz megvetéssel rám, mikor ezt a rossz tanulást látja*.

Ő azután felajánlotta a segítségét, hogy ettől a bűntől meg fog szabadítani és az a mód, amellyel ezt tette, nagyon jó volt és most már kevesebbszer követem el. Ezt a bűnt nem akarom többé elkövetni és arra kérem a jó Istent, adjon nekem nagyon sok erőt, hogy le tudjam győzni minél előbb. Remélem, hogy Isten segítségével legyőzöm a testi kísértéseket.

Egy *másik* történet így szól:

„ . . . Időrendi tekintetben egyáltalán nem tudok különbséget tenni az események között és oly sorrendben adom elő azokat, amint eszembe jutnak. Olyan valami eseményre, amelyből valami jó vagy rossz erkölcsi tulajdonságom megjelenésére lehetne pozitíve következtetni, nem emlékszem.

Játékaim ebben az időben persze a futkározás, fogócska az udvaron, kertben hintázás és még valami, ami fiú létemre az én csodálatos specialitásom volt: a *babajáték*. Az elsőt illetőleg emlékszem, hogy a többiek már rég megunták, mikor én még mindig játszani akartam. Téli játékokra nem emlékszem, csak arra a barátságos jelenetre, amint a meleg szoba ablakában ülve, mélázva néztem a fehér lehulló hópelyheket.

Más városba költözve erkölcsi lejtőre kerültem. Sokkal mélyebbre, mint egy ötéves gyermekről elképzelhető volna. Nem az öntudatomban folyt le ez a süllyedés, mert hiszen milyen öntudatom lehetett akkor nekem, hanem érintetlen lelkem „*tabula rasa*”-ján.

Hogy hogyan, azt már egyáltalában nem tudom; szörnyű alantas társaságba keveredtem. Valódi utcagyerekek voltak azok — a legrosszabb fajtából. Hogy ez megtörténhetett, nem tudom másként magyarázni, minthogy szüleim nagyon el voltak foglalva. Homályosan emlékszem ugyan kísérletekre, amelyek szüleim részéről visszatérésemre, illetőleg az utcától való távoltagezésre irányultak, de ez nem sikerült. Én haladtam tovább a romlás útján, pedig szüleim nem igen lehettek hozzászokva gyermekük ilyen életnívójához. Amellett az óvodában, ahová két évig jártam, mindig eminens és az „óvónéni” öröme voltam.

Mikor ötéves voltam, sokat sírtam és keseregtem amiatt, hogy az elemi iskolába korom miatt nem vettek fel, pedig úgy szerettem volna, ha csak a hátsó padosorokban hallgathattam volna is. Hát bizony, ez nagyon fáj és szinte toporzékoltam a sírástól, *íme a tudásvágynak, de egyúttal a büszkeség és hiúságnak is első biztos megjelenése*. A templomba eljárógattam, bár valami különös vágy nem hajtott oda. Mintha lett volna valami bennem a válaszos készségből.

Hadd szólak azonban arról, ami ebben a korszakban különösen fontos: az én megromlásomról.

Azt már említettem, hogy valamiképpen rossz társaságba jutottan, de nem tudom kik, hányan és milyen idősök lehettek és hol találkoztunk rendszeren. Arra sem emlékszem, hogyan fejlődött odáig közöttünk a beszéd, hogy van egy ház, hol leányok

vannak és miegymás.¹ Rettenetesen izgatta a fantáziámat. Már maga az a tény, hogy közöttünk ilyen és hasonló témák tárgyaltattak, képzelhető, milyen rombolást végzett bennem. Voltak persze olyanok, akiknek már *volt mivel dicsekedni*, mi többiek csak csodálkoztunk. De ez még nem elég. Szinte nem tudom, hogyan fogjak bele annak a borzalomnak leírásába, aminek itt következni kell. „Una vice conveni puellam quamdam 5 annorum natam et cum illa primum aspiciendo, deinde tactu, demum verō coitu omnia mala perpetravi.” Emlékszem, hogyan rettegtünk, de hajtott megromlott természetünk, korszak lelkünk, a felébredt szenvedély, az izzó érzékiség. Nem tudom, mik voltunk akkor, de nem gyerekek. S még hozzá én voltam a kezdeményező.

Itt voltam már ekkor, idáig vitt a romlott társaság. Csoda-e, ha most annyi küzdelmem van? Azt hiszem elég, ha erről a korszakról csak ennyit is elmondtam. Csak még egy megállapítást!

Tán mondanom sem kell, hogy nem öntudatos emberfajta lehettem akkor, hanem ösztönös állatféleség. Elképzelhető, hogyan dolgozik a megvadult ösztön egy öt éves gyermekben.²

Azonkívül még valami említésreméltó. Nem emlékszem, milyen időrendbeli vonatkozás van az elmondottak és *egy óvodabeli társnőm iránt érzett, első szerelmem között*. Ám itt egészen más dolgok is mutatkoztak, *őt magamnál felsőbbrendű hatalomnak ismertem el* és tiszteltem és ennek megfelelő volt a

¹ Pueri loquebantur de „domo publica”. Non est mirandum, quia talia saepe audiunt ab adultis et ideo in memoria retinent.

² Vissza kell gondolni itt az *életteni és környezeti hatásokra* (I. k. 77. és 185. 1.) és azok érvényesülését megtalálni.

magatartásom is; bár hevülő pillanataimban egy-pár csökkísérlettel is megtámadtam. Mindez ismét a felébredt nemi ösztön és annak elvadulása mellett tett tanúságot.

Ettől az időtől kezdve életem története sötét. Valami nehéz fellegként nehezedik reá az onanizmus, amely gimnáziumi éveimen át kísért. Pedig igen jó hittanáraim voltak. Magam mindent megpróbáltam. Azt mindenesetre éreztem, hogy a vallásos gyakorlatok igen sokat segítettek.

Első szentáldozásomtól kezdve igen sok szép élményem is volt . . . (Most igen szép életrészek következnek, de ezeket itt kihagyom.)

Tanulmányaimat igen szépen végeztem. Mindig az elsők között voltam. A VIII. osztály után kissé megzavart az ellentétekbe sodró élet és hitem ingását éreztem. Valami teozóf-féle akartam lenni. A formáktól rettegtem és azokat el akartam űzni magamtól. De nem tévedek, ha megjegyzem, hogy ezzel is erkölcsi ziláltságomat akartam takargatni . . . , {Most ismét sok oldalt elhagyok, amelyek a küzdelmekről szólnak.)

Nehéz az én lelkem, küzdelmes és fáradt. Azért *jövök — készségesen —*, hogy az Isten küldöttje segítsen rajtam! . . .”

Ezek a kiragadott példák csak arra valók, hogy reávilágítsanak, miért éreztem indítást a további kutatásra. Nagyon természetes, hogy a kis és nagy diák lelkének ilyen megismerése azt eredményezte, hogy *közvetlenebbül* foglalkozhattam mind-egyikkel. Naponta eljött hozzám öt-hat fiú, akikkel megbeszéltem életüket és titkos füzetbe belejegyeztük a megállapított életrendet, életervet. Átlag 2—3 hónaponként jutott egy-egy gyerekre a sor. amikor is a jezsuita atyák által oly nagyrabecsült kolloquiumban tárgyaltam a gyermekekkel.

Ezeknek a tárgyalásoknak konkrét eredményét

a későbbi oldalak hozzák. Azonban már itt is megjegyzem, hogy életátformáló hatásukat határozotlan észleltem.

Itt már megmozdult bennem a sejtés, hogy mi lenne a *módszer lényege*. A tapasztalati, a tudományos, a kísérleti vagy pszichoanalitikai megismerési módszer mindig *tárgyként* kezeli a növendékeket, az én próbálkozásom pedig a *személyes kapcsolat* felvételét keresi. Az előző módszerekben a *személy* közeledik *a tárgyhoz*, az enyémben a *személy* érintkezik a *személlyel*. Az elsőben több a *tudományos előfeltétel*, a másodikban nagyobb a *vitalitás*.

Ez a megsejtés további munkára ösztökélt és most már a leányok életének megismerési módjával kezdettem foglalkozni.

6. A leányok lelki életének megismerése.

Amikor a fiúk lelki életének vizsgálata némi sikert eredményezett, arra törekedtem, hogy hasonló vizsgálati módszer alkalmazásával a leányok lelki életét is megismerjem.

Azt a tételt — a maga általánosságában — mindig elismertem, hogy gyengédség és finomság tekintetében a női lélek érzékenyebb, de ezt saját tapasztalataimmal és nevelési munkámmal alá akartam támasztani.¹ Azt is éreztem, hogy a női lélek legmélyének feltárása — épp a szemérem gátlásánál fogva — nehezebb, de az volt a hitem, hogy a mindig *segíteni akaró lélek közeledésére* az meg fog nyílani. Mivel pedig sok tapasztalat meggyőzött arról, hogy igazi lélekfeltárás nélkül teljesen gyökeres nevelést végezni nem lehet, azért az volt a végső következtetésem, hogy *ami feltétlenül szük-*

¹ Gina Lombroso írt igen szépen a női lélekről. Ugyancsak így írnak a női szentekről is. Hasonlóan beszél Bühler Sarolta és Ellen Key.

séges, annak módozatait is meg lehet és meg kell találni.

Próbálkozásaimat elsősorban a *kis, elemista leánykáknál* kezdettem, de később a *serdülők, a hajadonok és az asszonyok* életéhez is eljutottam. Módszerembe sokat átvettem a fiúk lélekmegismerési módozataiból, de a kísérletek igen sok érdekes, új lelki jelenséget is feltártak.

A kisleánykák életét egyrészt *közvetlen elmésé-lésükből*, másrészt a *felnőttek retrospektív elmondásából* ismertem meg.

Minden lélekmegismerést a *külső körülmények* megvizsgálása előzte meg. Növendékeimről *állandóan* a következő kimutatásokat vezettem:

Apa, anya?

Lakás?

Hány szobás a lakás?

Hány testvére van? Fiú? Leány?

Atya foglalkozása?

Körülbelül mennyi lehet a havi keresete? (Ezt bizalmasan próbáltam megállapítani.)

Élnek-e náluk öregszülők? Rokonok?

Vannak-e albérlők?

Cselédek?

Ezek az adatok mindig közelebb hoztak a gyermekekhez,¹ annál is inkább, mert így módot ta-

¹ Tóth Tihamér — a fiúkról írva — az alábbi kartotékot ajánlja:

1. A tanuló neve.
2. Osztálya.
3. Hány éves?
4. Édesatyja neve, állása és vallása.
5. Édesanyja születési neve, vallása.
6. Testvérei?
7. Lakáscíme.
8. Hány szobás a lakás?
9. Egyedül hál-e?
10. Van-e a tanulónak valami testi hibája vagy betegsége?
11. Milyen jegye volt a hittanból?

láltam arra, hogy a szükségben lévőket segítsem, a szegényeket meglátogathassam és vigasztaljam. *A látogatás*¹ pedig arra is szolgált, hogy ellenőrizhettem bizalmas feljegyzéseimet.

Az iskolában *azután a* kisleánykák — akik tanítványaim voltak — igen gyakran, majdnem *állandóan hallották*, hogy szűkkörű életükben nagy szükségük van a messzebb látó, nekik mindig jót akaró irányítóra. Az előadások alatt mindig a *szülőket és a nevelőket* állítottam be olyanoknak, akiknek szeme meglátja a veszélyt és akiknek keze elég erős arra, hogy megvédje őket a veszélyek ellen. Ez az állandó hangsúlyozás azt akarta elérni, hogy a szülő és nevelő magasabb rangra emeltessék. A vallás ugyanis a maga erejével magas piedesztálra állítja a szülőt és a nevelőt; ennek felfokozása azért vált szükségessé, hogy a kivételes magasságban állókban feltétlenül megbízzék a gyermeklelkék.

A sokszor hangoztatott beállításnak azután az volt az állandó refrainje, hogy a mindenható jó Atyánk az *édesanyát* küldi látható szent őrangyalként a kisleányka mellé.

Ez az alaphang, amely minden óra elmélkedéséből kicsengett, két eredményt ért el: akinek okos és *bölcs édesanyja volt*, az a gyermek természetesen odasimult és felfedte a lelkét; amelyik gyermek szülője pedig nélkülözötte ezt a képességet, az a gyermek — szinte észrevétlenül! — *felém közeledett*.

Az elemista leánykáknál elég könnyű volt a

12. Tavalý hová járt iskolába?

13. Milyen pályára szeretne lépni?

14. Minő napi újság jár rendszeren a házhoz?

(Tóth Tihamér: Az ifjúság lelki gondozása. Második, sokban bővített kiadás. Bpest, 1925.)

¹ A látogatás célja volt: a beteg gyermek megnézése, a szegény család segítése, karácsonyi ajándék, stb.

munka. A hittantanítás, a parancsolatok ismertetése, a bűnök és erények tárgyalása reáterelte a figyelmet a gyermek múltjára. Az óra keretében, bizalmasan, egyéenként jöttek azok, akiknek kérdeznivalójuk volt. Alig akadt kisgyermek, aki az év folyamán ne kérdezett volna valami *komoly* dolgot. Nem kell azt hinni, hogy a kisleányka fél. Ha megsejti, hogy nem *kíváncsi szem*, hanem *szerető lélek* közeledik hozzá, akkor mindent elmond. Nem egy akadt, aki már óra alatt azzal kezdte, hogy így vagy úgy tartotta meg az utasítást. Volt igen sok olyan, aki nagybetűs írásokat hozott, amelyekben élekiéletéről akart beszámolni.¹ Ezek rendszerint kisebb-nagyobb hibákról és bűnökről szóltak; azért a jegyzetben közöltek is ilyen írásokat tüntetnek fel. Bár a szövegek jórészt csekély jelentőségűeknek látszanak, mégis reávilágítanak azokra a mélységekre, amelyek felett gyakran eltekint a nem figyelő ember.

A *serdülők között* (10—14 év) sem volt *nehéz* a feladat. Természetesen a bizalom megalapozása nélkül mélyebb problémákat nem érinthettem. Körülbelül másfél év telt el, míg egy-egy helyen próbát lehetett tenni.² Azt az általános elvet itt fokozottabb mértékben követtem, hogy — *személyem teljes kikapcsolásával* — minden kényes ügyet az *édessanyához* kell utasítani. Amit pedig a szent-

¹ „Én rossz leányka vagyok, mert sokat hazudok; mit kell tenni ”

„Engem mindig bűnre csábít a testem! (Sic!) Mit tegyek?” (Ezt egy III. elemista írta.)

„Nekem sokszor *mindenféle* rossz jut az eszembe. A Jé zuskát is kérem, hogy ez ne legyen, de van. Tisztelendő bácsi, mondja, hogy mit csináljak?”

„Én sokszor kioltom a nyelvemet anyura és toporzékolok!”

² Arra a körülbelül másfél évre azért volt szükség, hogy a serdülő leánysereg — saját tapasztalatából — lássa, hogy minden munkában *csakis az ő lélek-érdekéről* van szó.

gyónásban kellett elintézni, azt — természetesen a múlt szent fátyola alá zártam.¹

A leányok jól tudták azt, hogy a bizalmasabb lélekmegnyilatkozás az okok és okozatok megismerését és a legnehezebb szexuális probléma felvetését is feltételezi. És bár a lélekfeltárási készség itt is nagynak bizonyult, mégis épp a leányok érzékenyebb és érzelmesebb volta lehetetlenné tette, hogy — mint a fiúknál — hamarosan reátérjek a legkényesebb kérdésekre. *Minden lehető elkövettem, hogy ebben a kérdésben az édesanyához forduljon a leánya.* Amit a serdülő leányok életéből ismerek, azok inkább felnőtt leányok komoly naplójának serdülő korokra vonatkozó töredékei. De igen sok adat áll közvetlen elmondottakból is rendelkezésemre, mert — minden törekvés dacára — igen sok leánya a lelkiatyának akart mindent elmondani: hiányzott belőle édesanyja iránt a bizalom.

Ez a helyzet — különösen kezdetben — elég nehéz és terhes volt. Őszintén írva, csakis az Úr Jézus parancsszava biztatott: elmenvén, tanítsatok minden nemzeteket. Ha az Isten hivatott szolgájának teremtett, akkor az Ur egész házanépérik, tehát a leány-nemzedéknek léleknemesítése is feladataim közé tartozik.

Minél több gyermekleánya került életem útjába, annál könnyebb volt a lélekfeltárási munkája és annál tisztábban láttam, hogy erre a munkára is igen nagy szükség van.²

¹ Nem tudora eléggé hangsúlyozni, hogy a szentgyónás és lélekmegismerés *teljesen* különválasztandó! Az egyikben az Isten megbocsájt, a másikban a segítő ember támogat.

² Nem tagadható, hogy az anyák egy része nem foglalkozik a lélek megismerésével. Azt is be kell vallani, hogy a nevelők egy része kevésre becsüli ezt a munkát. A legkiválóbb leánynevelők, a jó szerzetesnővérek pedig — bár lelkük legjavát áldozzák a leányifjúságért — elszigeteltségük folytán óvakodnak a lelkiélet mélységeinek megismerésétől.

A *serdülő leánykák önvallomásai* nagyrészen a tetszenivágyás, a hiúság és az életretjély kérdései körül mozogtak.¹ Majdnem mind kérdezgett, de mindenik kérdésnek az volt az alaphangja, hogy ő is szeretné, ha „lelkiatya” lelki életének legmélyebb gyökérzetéig megismerné.

Meg kell említenem, hogy az éveken át tartó vizsgálgatások idején akadtam néhány zárkózottabb lélekre, de épp a kitartóan szeretetteljes és állandóan a lelki javukat kereső bánásmód ezek lelkét is megnyitotta. Csak azt tapasztaltam, hogy *fokozati* különbségek mutatkoztak. Egyik többet, a másik kevesebbet mondott meg nekem, de mindegyik keresett valakit, akinek teljesen őszintén feltárhatná lelkét. A nevelésben pedig nem az *iskolai nevelő személye* a döntő, hanem a *lélekmegnyilatkozás* és a nyomában fellépő *személyes lélekáramlás*.

Serdülő leánytanítványaimnál kezdetben még nem követtem azt a fiúknál bevált módszert, hogy az órák alatt, *állandóan vezetett füzetekbe* írasam le életük történetét, hanem csak egy-egy kér-

Álljon itt néhány ilyen írás:

a) „ . . . Kis gimnazista korom óta mindenki igen szeretett, elkényeztetett. Anyu úgy nevelt, mint a kis babát. Azután mindig mondták, hogy olyan csinos vagyok, hogy a Bandi felesége leszek. Nekem ez tetszett . . . Most már látom, hogy ez hiúság. Én szeretnék leszokni! ...” (III. gimn. tanuló.)

b) „ . . . Anyukám mindig azt mondja, hogy rossz leánykával ne barátkozzam. De az iskolában ilyenek vannak. Mindig csúnyákat mondanak és nevetnek. Mit csináljak?” (II. gimn. tan.)

c) „.....Én egész kis, öt éves koromban csúnya játékot tanultam egy kisleánytól. Anyuka egyszer meglátott és igen kikaptam. De még titokban most is tettem, pedig most már tudom, hogy bűn. Hogyan lehet leszokni, tessék megmondani!” (II. gimn. tan.)

désre vonatkozólag írtam meg felfogásukat vagy életadataikat.

Ilyen kérdések voltak: *Mit tartasz magadról? Milyen az otthon befolyása? A vallási gyakorlatok hatása? Barátnőd jó hatással vannak-e reád? Mivel töltöd szabad idődet? Erkölcsi nehézségeid? Mit szeretnél kitörölni életedből? Van-e lelkivezetőd? Milyen mély drága anyáddal szemben tanúsított bizalmad? Mik a törekvéseid?*

Álljon itt két III. polgárista felelete az összes kérdésekre:

1. *Mit tartasz magadról?* „Én ezt nehezen tudnám megmondani. Pedig sokszor — különösen a szentgyónásban — gondolkoztam róla. Rossz leányka nem vagyok, mert halálos bűneim nincsenek (de voltak!); azokat én már elhagytam. Az *atyának* megmondtam, hogy mik voltak, éppen azért, mert jó kisleány tudtam lenni, azt hiszem, hogy szeret a Jézuska. Ilyen is akarok maradni.”

2. *Milyen az otthon befolyása?* „Nekem igen drága anyukám van. Igen-igen szeretem. Apu és testvéreim is jók. Ők mindig jóra intenek. Őcsémmel néha veszekszünk, de nem komolyan. Néha ezért ki is kapok.”

3. *A vallási gyakorlatok hatása?* „Én első szentáldozásomtól kezdve igen gyakran áldoztam. Az Ur Jézust igen szeretem és ő meg is segít engem. Egyszer a tisztelendő bácsit — még elemista voltam — megkértem a szentgyónás alatt, hogy amikor a Jézuskát felmutatja, akkor gondoljon reám, a kis báránykára. Ebből látszik, hogy már akkor is vallásos leányka voltam. Apu és anyu is azok.”

4. *Barátnőd jó hatással vannak-e reád?* „Nekem csak három kisleány barátnőm van. Mind igen jó leánykák. Együtt játszunk. Rossz leányka nem jár hozzánk.”

5. *Mivel töltöd szabad idődet?* „Játszom, zongorázom, sétálok.”

6. *Erkölcsei nehézségeid?* „Most nincsenek, de voltak. A nyáron (akkor 7 éves voltam) barátnőm igen csúnyákat beszélt. Ezért otthagytam őt.”

7. *Mit szeretnél kitörölni az életedből?* „Azt a nyarat, amikor azzal a rossz kisleánnyal barátkoztam. De már sohasem barátkozom.”

8. *Van-e lelkiezetőd?* „Én anyuval mindent megbeszélék, még azt is megmondottam neki, hogy régen rossz voltam, de csak akkor mertem, mikor már jó voltam. Most az atya az én lelki vezetőm.”

9. *Milyen mély drága anyáddal szemben tanúsított bizalmad?* „Én mindent megmondok és megkérdem tőle. Ő, atya kérem, mindent megmagyaráz nékem, még olyant is, amit nem igen szoktak megmondani.”

10. *Mik a törekvéseid?* „Szeretnék tanulni, azután „tanító néni” lenni, majd férjhez menni.”

A másik leányka így felelt a kérdésekre:

1. *Mit tartasz magadról?* „Én nagyon rossz kisleány vagyok. Régen még rosszabb voltam, de most is rossz vagyok. Nem szeretek tanulni, rendetlen vagyok és igen sok csúnyát csináltam. Csak segítenek meg a Jézuska, hogy jó legyek!”

2. *Milyen az otthonod befolyása?* „Az én szüleim igen jók. Testvéreim is jók. Csak néha veszekszenek velem. Tőlük én mindig jót hallottam, de nem követtem őket. Mindig elbújtam előlük és rosszat tettem. Anyukám sokat sírt is miattam. Nekem nagyon fáj és akarok jó lenni.”

3. *A vallásos gyakorlatok hatása?* „Mi minden nap közösen szoktunk imádkozni. Szentmisére anyu kísért el. Később az iskolával mentem. Első szentáldozásomra emlékezem. Attól kezdve kezdettem jó lenni. Nagyon fáj, hogy a Jézuskát nagyon meg-

bántottam. Most is eljárók hetenként. És ez igen jó, mert nem követek el nagy bűnt.”

4. *Barátnőid jó hatással vannak-e rád?* „Most csak jó barátnőim vannak, de mikor még nem gyóntam, akkor igen rossz gyerekekkel barátkoztam. Leánykák és fiúk is voltak. Anyuka nem tudta, de azok elrontották a lelkemet. Vestimentis detectis nudi nudaque invicem aspiciēbamus et *medicum ludentes* pessima fecimus. Ezekről a csúnya gyerekektől minden rosszat megtanultam. Ők mindig ilyent beszéltek és suttoztak. Most már sohasem látom őket.”

5. *Mivel töltöd szabad idődet?* „Tanulok és játszom. Öcsém és én igen jól vagyunk együtt. Néha zongorázom és kézimunkázom. Néha a „Nagyszszonyunk”-at olvasom.”

6. *Erkölcsei nehézségeid?* „Múltkor már írtam, hogy kicsi koromban milyen rossz leányka voltam. Most semmiféle kísértés sem tud bűnre vinni, mert ilyenkor imádkozom.”

7. *Mit szeretnél kitörölni az életedből?* „Az első szentgyónás előtti időt, meg a rossz pajtáskodást.”

8. *Van-e lelkivezetőd?* „Én mindig csak a tisztelendő bácsit kerestem fel, aki tanított. De csak a szentgyónásban mondtam meg neki mindent. Ők mindig jók hozzám. Most már örülök, hogy *atyá* egészen ismer és vezet. Anyukának *nem merem elmondani* a csúnyát, mert féltem tőle. Ő nem is gondol rá, hogy az ő kisleánya ilyen rossz volt.”

9. *Milyen mély drága anyáddal szemben tanúsított bizalmad?* „Vele nem merek beszélni a bűnökről, mert ő ilyesmit fel sem *tételez* rólam. A jóra pedig csak úgy tanít, hogy legyek jó.”

10. *Mik a törekvéseid?* „Én sokat akarok tanulni. A jó Jézuskát akarom szeretni, hogy a mennyországba jussak.”

A sok írás átnézése után azt a tapasztalatot sze-

reztem, hogy a gyermekleánykák is készségesen adják lelküket a közvetlen vezetésre.

Bár a próbálkozások *eleinte csak a növendékek egy részére* terjedtek ki, később *mindenki* írt néhány kérdésre igen komoly feleletet. A hiányos megválaszolás elég gyakori eset volt, de *hazug, hamis beállítást nem igen találtam*.

Később módot kerestek arra, hogy *direkció*¹ címén elmondják és részletesen megbeszéljék nehézségeiket és a kapott utasításhoz tartásuk magukat. Ez természetesen akkor lehetett igazán gyakorlati és mélyenjáró, ha az életkérdések *finom, tapintatos* kezelésével a legnehezebb küzdelmekre és az élet egész egyetemére kiterjedt. Ezt a célt pedig úgy lehetett elérni, hogy később és fokozatosan itt is felvettem az egész életre visszatekintő „*multam*” gondolatát.

A leánykák megismerésében a további lépéseim inkább *retrospektív* úton történtek.

A komolyabb *felsőbb osztályos* és az *egyetem padjain ülő* felnőtt leányok már teljes nyíltsággal és jótéremő lélekkel maguktól kopogtattak, hogy életük irányításában segítségükre legyenek. Ez annak az egyházas nevelésnek az eredménye, amely szerint a bölcs hittanárok erősen kiemelték a *lelki-vezetés* szükségességét. Az elméleti oktatást határozottan alátámasztotta az élet is, amely mindig igazolta, hogy egyedül, magárahagyatva nehezen járhat az ember az élet útján. Ezért több-kevesebb *lelki ingás* reáviszi az embereket arra, hogy a természetes félelmet és elzárkózást levetve a nyílt és határozott lélekfeltárássra adják magukat.

A lelkiélet mesterei ezt a módszert régen hirdették. A rendek szent alapítói mindig követelték az intim lelki megbeszéléseket. Hanauer, Prohászka, Tóth Tihamér, Winzen állandóan ezzel a módszerrel iparkodtak a gyermekek mélyére jutni.

Ezeknek a komolyabb leányoknak a következő kérdéseket adtam fel:

1. *Erkölcsei életem 3 éves korig.*
2. *Erkölcsei életem 3—6 éves korig.*
3. *Mit tanultam 6 éves koromig.*
4. *A család hatása.*
5. *Az első szerelmi fellobbanás ideje és rövid története.*
6. *A gyónás és a szentségek hatása.*
7. *Mi hozta öntudatra hibámat? Hány éves korban?*
8. *Milyen volt erkölcsi életem 6—10 éves koromig?*
9. *Milyen volt erkölcsi életem 10—16 éves koromig?*
10. *Mikor és miben éreztem erkölcsi előtörést magamban?*
11. *Olvasmányaim 6—10, 10—12 és 14—16 évekig?*
12. *Volt-e életem alatt bizalmas lelkivezetőm? Hatása?*
13. *Hány éves koromban és ki „világosított” fel és mi volt ennek hatása?*
14. *Mi volt erkölcsi életem legfőbb segítsége?*

Ezek a feleletek — épp azért, mert teljesen önként jelentkezők feleltek reájuk — már annyira nyíltak és őszinték voltak, hogy egészen a lélek mélységéig hatoltak. De azonkívül még az *átlagos leányélet milyenségére* is reávilágítottak.

Volt olyan csoport, amelynek csak 10. évtől¹ a 16. évig íratam meg erkölcsi jelentőségű történetét; ezek a következő kérdéseket kapták:

10—14. év.

1. *Miket olvastam?*
2. *Milyen volt az erkölcsi nívója az iskolámnak?*
3. *Hogyan gondolkoztam az erkölcsös életéről?*
4. *Gyermekszerelmek.*
5. *Éreztem-e a vallásos élet előnyeit?*

14—16. év.

1. *Az otthon szerepe.*
2. *Mivel töltöttem szabad időmet?*
3. *Volt-e lelkiügyeimben bizalmasom?*
4. *Olvasmányaim.*
5. *Nemi felvilágosítás.*
6. *Barátságaim.*

¹ Ez azért történt, mert ezeknek gyermekkori életét már régebben ismertem.

Az egyik leányka így válaszolt ezekre a kérdésekre (10—14. év):

1. *Miket olvastam?* „Jó Pajtás. Magyar mese- és mondavilág. Blaskó: Tövissek között. Ifjú szentek élete. Tarczai: Szent Margit legendás könyve. (Ebben a koromban ez a könyv volt reám a legnagyobb hatással.)”

2. *Milyen volt az erkölcsi nívója az iskolának?* „Iskolám erkölcsi nívójáról — azt hiszem — elég, ha megjegyzem, hogy közepes. A kath. része is nemtörődöm, könnyelmű vagy legjobb esetben közömbös volt. Egy leányra emlékszem csak, aki bár nem volt tökéletes, de törekedett a jóra. Komolyabb romlottságot, nagyobb erkölcsi hibát azonban sohasem vettem észre. — Lehet azonban, hogy csak az Isten kegyelme őrzött, hogy romlott emberekkel sohasem kerültem közelebbi érintkezésbe.”

3. *Hogyan gondolkodtam az erkölcsi életről?* „Hogyan gondolkodtam az erkölcsi életről? Sehogyan. Öntudatlan életet éltem. Mélyebb, komolyabb dologról nem igen gondolkoztam. Vallásom főbb parancsait szüleim megtartották és megtartatták velünk is. Mélyebb lelkiéletet nem éltem. — A vallásos élet azonban vonzott s ha komoly vallásos embereket láttam, mindig arra vágyódtam, hogy bárcsak én is olyan lennék. Illetlen, durva beszédet sohasem folytattam (csak egyszer, kicsi gyerek koromban) s mikor egyszer valaki ilyesmit elkezdett előttem, abbahagyattam vele. Egy kis osztálytársam egyszer érdeklődni kezdett nálam valami után (amit én már tudtam, mert fellépett életemben) s azt az anyjához utasítottam.

A vallásos, tiszta élet tehát vonzott, de akkor még nem volt ez bennem öntudatos s nem tudtam megvalósítani az életemben.”

4. *Gyerekszerelmek.* „Erről mondhatok talán legkevesebbet. A gyerekszerelem, hála Istennek, is-

meretlen maradt előttem. Egyszer fordult elő, 10—11 éves koromban, hogy édesapámnak egy fiatal, jómegjelenésű barátjában nem a bácsit, hanem a férfit láttam. — Nemsokára azonban más városba költözött s akkor ez az 1—2 napig tartó ábránd nyom nélkül elmúlt.”

5. *Éreztem-e a vallásos élet előnyeit?* „Nem tudok reá válaszolni, mert ezen sohasem gondolkodtam.”

14—16. év.

1. *Az otthon szerepe.* „Ennél a kérdésnél hálát kell, hogy adjak az Istennek. A mi családjunkban a szeretet és béke uralkodott. Az én áldott jó szüleimnek minden gondolata a miénk volt. Csak értünk dolgoztak és fáradtak. Mi jelentettük számukra az egész világot. — Családi életünk nemcsak békés volt, hanem vallásos is. Mivel azonban szüleim a múlt század liberális levegőjében nőttek fel, mélyebb, finomabb vallásos nevelést saját hibájukon kívül nem adhattak nekünk.

Ebben a korban a családi élet rászoktatott a komoly munkára úgy, hogy nem szórakozásból, hanem szükségből megtanultam az összes házimunkát.”

2. *Mivel töltöttem szabad időmet?* „14—16 évem a legnehezebb időre, a kommunizmus éveire és az utána következő kegyetlen évekre esik. Cselédet sokszor hónapokig, sőt egy alkalommal csaknem egy évig nem tarthattunk, nem is beszélve mosó- és vasalónőről. Ilyen körülmények között szabad időről nem nagyon lehetett szó. Édesanyámmal ketten végeztünk el minden házimunkát. Ami szabad időm mégis maradt, azalatt pihentem, olvastam, játszottam. — Utazásokról, sportról ezekben az években szó sem lehetett.”

3. *Volt-e lelkiügyeimben bizalmasom?* „Már mint 12—13 éves gyermek, vágyakoztam valaki után,

akivel lelki dolgaimról, bajaimról beszélhetnék. De ez csak homályos gondolatként élt bennem, mert a lelkivezető, lelkiatya ismeretlen fogalom volt előttem. Közelemben pedig nem volt senki, aki bizalomra hangolt volna. 14—15 éves koromban ebből a szempontból jobb környezetbe kerültem. Ekkor ismertem meg közelebről a vallásos élet szépségét, mélységét. Azután belekerültem egy szörnyű lelki zűrzavarba, amelyből éppen azért volt oly *nehéz kivergődnöm; mert senkivel sem voltam bizalmas.* — Mikor *azután* ez a vihar lezajlott, akkor akadtam rá az első emberre, akihez bizalommal voltam és akinek nagyon sokat köszönök. De teljes bizalommal még ehhez sem voltam, nem volt bennem hozzá elég őszinteség. Az akkori ügyeimben bizalommal voltam, de a multamat szégyenlettem előtte.”

4. *Olvasmányaim.* „Mint lelkiolvasmányt 15 éves koromban kezdtem használni Kempis Tamást. — Nagyasszonyunk, — Új földesúr, Magyar nábob. Abaffi. Ez volt az első könyv életemben, amelynek egy része lelkileg zavart. Ezt elmondottam lelkiatyámnak s attól kezdve sohasem olvastam egy olyan könyvet sem, amelyet előbb tőle meg nem kérdeztem. És ő tudta, hogy amire azt mondja, hogy ne olvassam, azt én semmi áron kezembe nem fogom venni.”

5. *Nemi felvilágosítás.* „Ezen a téren megóvott az Isten kegyelme. — Még mint 9—10 éves gyermek alacsony lelki nivójú, hívatlan embertől megtudtam, hogy a gyereket nem a gólya hozza és később, szintén durva formában, hogy a férj és feleség között történik valami, ami a gyermekkel van kapcsolatban. Részletezésre azonban nem került sor. Ezek a dolgok azonban nem hagytak mélyebb nyomot a lelkemben és nem is kutattam utánuk. Úgyhogy ezekről a dolgokról 16 éves koromban sem tudtam többet, mint 6—7 évvel előbb.”

6. *Barátságaim.* „Komoly barátságban ebben a korban nem voltam senkivel. Pajtásaim voltak, de barátom nem. Elég jó, romlatlan gyermekek voltak úgy, hogy a velük való érintkezés, ha nem használt is, de káromra nem volt.”

Ezek a feleletek tömegesen érkeztek és anyyira nyíltak és olyan részletesek voltak, hogy mindig jobban és jobban meggyőződtem, hogy *lehet* a leánylélek rejtélyeit is megismerni.

De a sok közölt felelet arról is meggyőzött, hogy ez a lélekfeltárás rendkívül *szükséges* is. A feleletek ugyanis olyan lélekmélységekre is reávilágítottak, amelyek követelődzve sürgették, hogy — minden túlzó óvatosságot elhagyva — az élet összes kérdéséig elhatoljak.

Így jutottam ahhoz a ponthoz, hogy a leányok *múlt-ját* is felkutassam. Az egyik élettörténetét a következőkben közlöm:

„Inkább mozaikok azok, amikre emlékezem. Kis félelemérzés, szégyenérzés, szánalom, lopás, kis imádság tűnik itt-ott eszembe. Mind gyerek- és kicsiség, amire emlékszem; bár sejtelmem sem volt az illőről és nem illőről, tilosról és nem tilosról, mégis kilobbant belőlem valami ősi sejtés ezeket illetőleg.

Hároméves koromtól hatéves koromig roppant kedves környezetben éltem, ahol az időm legnagyobb részét kis játékokkal, mintázásokkal töltöttem. Szüleim és testvéreim igen szerettek és szinte elkényeztettek. Komoly büntetésre nem emlékszem, csak arra, hogy mindig azt hangsúlyozták, hogy jó vagyok. Pedig voltak bűneim: csúfolódó, gúnyolódó gyermek voltam, sőt a hiúság is megfészkelte bennem, de úgy látszik, kedvesebb megjelenésem (ezt mindig dicsérték) feledtették azt, ami hiba volt bennem. Iskolába járva jelentkezett legelőször ez a hibám, amikor féltékeny

voltam barátnőimre, ha csinosabban voltak öltözve. Kicsikoromban és elemista koromban igen boldognak éreztem magam, mert a lelkem derűs és könnyed volt.

Szüleim, testvéreim nagyon szerettek és igen jó hatással voltak reám. Bár érzem azt is, hogy sem édesapámhoz, sem édesanyámhoz különösebb nagy bizalmam nem volt.

Az egész család élete nagyon szép és tiszta volt és nálunk a vallás-erkölcsi élet szinte természetesen látszott. Ma sem felejttem el, mikor édesanyám egyszer azt mondta — akkor 8 éves lehettem —: „Inkább ravatalon, mint halálos bűnben lássalak meg!”

Gimnáziumi évek alatt is igen jó társaságban voltam. Gyermekek és tanáraink igen őszintének ítélték és ezért igen szerettek. Erkölcsi életem drága anyám nevelése folytán eszményinek mondható és nem tudtam megérteni a velem egykorú leányok fellobbanásait és bakfisszerelmeit. Fogalmam sem volt arról, hogy mi a házasság, keveset voltam fiúk között; ez a kérdés nem is érdekelt úgy, hogy én azt az űrt, amelyet ilyen gyermekszerelemnek kellett volna betölteni, gyermekes játékokkal, tanulással töltöttem ki.

Bizonyára nagyon fontos szerepe van ebben annak is, hogy édesanyám a lehető leggondosabb vallásos nevelésben részesített. Első szentáldozásom is a legszentebb élmények egyike és a leggondosabb előkészületek ideje volt. Kiskoromtól kezdve napi lelkiismeretvizsgálatot végeztem és igen világosan emlékezem reá, hogy ezek a vizsgálódások hozták napvilágra egyik-másik hibámat. Bűneim skálája csak ilyen lehetett: kissé szórakozott voltam, néha engedetlen, mamát megszorítottam, csúfolódtam, veszekedtem, torkos voltam, hiú voltam s mást megszóltam. Érzelmi világom meleg és

kedves volt, inkább ama gyermekekhez tartoztam, akik barátságosak, kedvesek, mint azokhoz, akik zárkóztak és visszahúzódók. Hibáim fokozatosan kevesbedtek és gimnazista koromtól kezdve a lehető legkisebbre redukálódtak. Különösen meg kell itt jegyezni, amit különösen most, felnőttkoromban tudok értékelni, hogy életem a VI. parancsot illetőleg — egy-két egész kisjelentőségű epizódtól eltekintve — a legkorrektebb és legfegyelmezettebb volt. Mintha kívül esett volna a szexuális élet egész életemen. Sőt azt is meg kell jegyezni, hogy maga a felvilágosítás kérdése sem érdekelt. Az élet egész menetét felnőttkoromban ismertem meg, amikor is a kérdés orvosi része világította meg az egészet. Lelkemet azért tudtam később is egyensúlyban tartani, mert még ebben is próbáltam keresni az Isten szándékát. Végezetül annyit mondhatok: az életemnek egyetlen és legnagyobb indítója a vallás volt, amelyet édesanyám és iskolás koromban a kongregációi prézes erősített bennem.”

Ez a szép és lelkiértékeket feltáró életrajz azok közül való, amelyek az erkölcsi élet szépségeit és tisztaságát mutatják. Nagyon természetes, hogy a legtöbb hullámzó életfolyamatot tüntet fel; van bennük hullámhegy és hullámvölgy. A különbség csak abban észlelhető, hogy a csúcspont és mélypont jobban vagy kevésbé tolódik el. De bármilyen mélységeket takar is a múlt fátyola, fokozatos lelki közeledésre minden feltáru, mert a női lélek is vágyva-vágyja, hogy a sötétebb múlt törlése után a tisztult életszférába emelkedjék fel.

A készséges és őszinte megnyilatkozás mellett még azt is észre kellett vennem, hogy az ország különböző részeiből jöttek és jönnek férfiak és asszonyok, hogy életük legkomplikáltabb eseteit feltáruják és irányítást kapjanak. Itt nem lehet elburkolódnai a szerénység köntösébe, mert csak a té-

nyék feltárása igazolhatja, hogy az élet nehézségeiben tényleg keresik a szenvedő lelkek a megnyilatkozásnak és a lelki átadásnak lehetőségét.

Amit a *múlt feltárásáról* mondtam, az a szenvedő leány- vagy asszonyléleknél nem *nehéz* feladat, hanem *egyenesen életigény*. Itt sohasem arról volt szó, hogyan és miként lehetne feltárni a lelket, hanem csermelyként magától folyt a közvetlen beszéd. Az élet nehéz története úgy gördült, hogy alig lehetett észrevenni, hogy nagyszabású életreveláció ment végbe.

Ez — a felnőtt embernél — egészen természetes életjelenség. Aki életének súlyát, belső tragikus összeomlását látja, az Magdolna könnyeivel és bánatos lelkével mondja el egész belső történetét.¹ A megváltásba vetett komoly hit minden nehézséget leküzd. A múlt fájó érzéssé lesz és könnyet sajtoló hatalma mellett utat enged a legnehezebb kérdések kiömlésének.

Most nem térhetek ki részletek közlésére. Majd az V. kötetben bő alkalom kínálkozik erre. Csak azt akarom leszögezni, hogy a gyermekleány-, a serdülő-, a hajadon- és az asszonylélek szinte természetes készséggel siet oda, ahol lelkével foglalkoznak. A lélekfeltárás igen sok háttérben meghúzódó élményt fed fel,² olyan múlt részletet, amelynek jelenre, jövőre kiható jelentősége kézenfekvő. Ezt mindenki érzi és így készségesen nyújtja életét, hogy a nevelő bölcs belátása, megfontolt ítélete és erős keze gyökeres fordulatot tudjon eredményezni.

Tapasztalati próbálkozásaimnak ez volt az egye-

¹ A katolikus pap-nevelők igen gyakran tapasztalják ezt, midőn a nehéz lélekerterhet hordozók *Krisztus helyett* előttük térdelnek, hogy Istennel kibékülhessenek.

² A pszichoanalitikusok is érzik ezt és azért keresik az *élmények* vagy *elnyomások* részletekre kiterjedő feltárását!

temes érvényű eredménye: *a teljes élet birtoklása egyetemes vágy, ennek alapja, a lélekfeltárás is általános életigény.*

7. Következtetések.

A sokirányú próbálkozás és a — fiúk-leányok életére kiterjeszkedő — lélekvizsgálódás világosan mutatta azt, hogy a lelkek szívesen nyitják meg rejtett világukat, mert minden egyes ember vágyódva-vágyódik a tökéletesebb élet után.

Az élet ugyanis olyan elevensodrú folyam, amely nem tűri a szennyet, hanem mindent kivetve, önmagát tisztítja. Ugyanez az öntisztító folyamat járja át a bűnös múltú ember lelkét is. Felvetődik előtte a tiszta, felsőbbrendű élet horizontja és nagy lendülettel elindul, hogy eljusson arra a szellemi magaslatra, amely az isteni ember helye a természetben.¹

Nem tagadható, hogy ezt a lendületet minden ember a lélek eleven érzésével megérzi. Az egyik kiskorától kezdve, a másik később, de az bizonyos, hogy az élet valamelyik szakaszán mégis felszínre tör a tisztultabb életforma utáni vágy. Ez pedig azért van így, mert a lélek immanens energiáit sem a bűn, sem a kultúra hiány el nem temetheti. Az élet transzcendentális értékű, fejlődését biológiai és gazdasági törvények *egyedül* nem determinálhatják. Kemény parancsszóval cseng benne a lelkiség hangja,² amelynek hatalma alól *nem* tudjuk magunkat kiemelni.

¹ Szent Ágoston, Wilde O. (De profundis), Pellico Sylvio (Börtöneim), Strindberg (A mámor), Francois Coppé (A megváltó szenvedése), Huysmans (Utón), P. Claude] (L'exil), Stoddard (Vissza Krisztushoz), Ady (Krisztuskereszt az erdőn), Bernhard Shaw (Szent Johanna) állandóan felbukkanó lelkitípusai ennek a törekvésnek.

² Kanték „imperativus categoricus”-a csak logikai megnevezése annak a *messziről jövő, de közélről csengő* szónak.

A lelkiismeret szava pedig állandóan arra int, hogy életünket az örök érvényű erkölcsi viszonylatokba állítsuk s embermivoltunkat, személyiségünket a földi személy és az örök Személy lélekáramlatába kapcsoljuk.¹ Ez a törtetés és ösztökélés pedig annak az életténynek a megnyilatkozása, hogy az emberi élet — épp a személyiség folytán — sokkal magasabbrendű, mint az anyagi élet történet. Ennek megismerése, pontos kidolgozása, érvényre juttatása pedig a személyes életkapcsolatok felvételével indul és valósul meg.

Ez a gondolatfűzés nyert bennem igazolást akkor, amidőn próbálkozásaim megmutatták, hogy a személyes kapcsolatok felvételével minden egyes ember lélekszentéye megnyitható és megismerhető. Egészen világos lett előttem, hogy a *felsőbbrendű, a teljes élet² utáni vágy olyan letörhetetlen lendület, amely természetes követelményként igényli a felsőbbrendű emberlélekkel való lelki kapcsolatot*[^] Ennek felvétele pedig csak úgy lehetséges, hogy a nagyobb lelkiséget feltételező szülő vagy nevelő előtt megnyilatkozik a másik emberlélek.

Bár elemi igazságként lépett eléem, hogy a lelkek vágyódnak lelki kapcsolatra, de viszont a sok elszigetelt és elzárkózó lélek erősen szemben állt a fenti megállapítással. Az ugyanis idealista elfo-

amelyet a metafizikusok — nagyon helyesen — *Isten szavának* mondanak. (Schütz, Wolkenberg, Nagy L.)
Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest, 1930.

² Ellen Key „Vollmensch”-e, Jaensch „Integrierter Mensch”-e, Nietzsche „Übermensch”-e *csak* testi vagy szellemi kiválóságot hirdetnek. Az igazán *teljes ember az*, aki *minden* életigényének harmonikus kielégítését tudja elérni. Ez pedig nem mellőzheti a *metafizikai* igényeket sem!

³ Ezért vallom azt, hogy a nevelő — a szülő vagy lelki atya — magasabbrendű erőhatások folytán tud csak teljes eredményt elérni.

gultság és túlzás volna, ha azt állítanók, hogy nincs ember, aki zárkózott tudna maradni az élet folyamán.¹ Az élettani gátló tényezők mellett egész bizonyos az is, hogy nem minden ember kerül olyan szülők vagy nevelők légkörébe, akik alkalmasak a lélek igazi megnyitására.

A lelkeség találkozása ugyanis kétoldalú. Az egyik a *vágyakozó*, a másik pedig az *egybecsendülően felfogó*. Ha a második hiányzik, akkor nem lehetséges a lélektalálkozás. Azért hangsúlyozom állandóan, hogy az emberi élet a személyiség bontakozása, és hogy az ember a vele egybehangolt személyiség kapcsolatát keresi. Ha csak idegen vagy közömbös lélekkel találkozik, akkor az utóbbi csak *tárgyi felvételt*, élettörténetet tud felfogni, de életet valóságosan ismerő, indító lelki közösséget sohasem teremthet.

Így aztán két feladat elé jutottam. Mindkét feladat módszer-kérdéssé lett. Az egyik azt kérdi, hogy hogyan lehetne a nevelőnek a növendék lelkeségéhez hangolódnia, a másik pedig azt a tárgyi módszert sürgeti, amellyel a lélekfeltárás megvalósítható. De ezek a megosztott kérdések végül is *egy módszertani problémába* torkolnak: *hogyan és és miként lehet — a gyakorlati módok kipontozásával — megnyitni a gyermek és a serdülő lelkéi, az ifjú életet és a felnőt, zártabb életszentélyét?*

Mivel szerény próbálkozásaim némi eredményt mutattak fel, azért arra a végső következtetésre és hivatásszerű kötelességre szántam el magamat, hogy megpróbálom kidolgozni ezeket a pontos módszereket is.

A könyv III. része ezt fogja tárgyalni.

¹ A kedélyeletről mondtak (I. k. 150. l.) reáutalnak arra, hogy az embertípusok még a lélek zártsága és nyíltsága szempontjából is eltérők. De a köznapi beszéd is megkülönböztet *nyílt és zárt lelkeket*.

III.

**A lélekmegismerés helyes
módszerei.**

Ebben a részben azokat a módszereket fogjuk ismertetni, amelyek segítségével a gyermek, az ifjú és a felnőtt ember lelke feltárható. Ez lesz tehát a gyakorlati nevelés első, megvalósítható lépése.

1. A lélekmegismerés alanya.

Az ember testi és lelki helyzeti erőit a környezet aktuálja a legközvetlenebbül. Minden parányi tényező — tudatosan vagy tudat alatt — befolyásol és irányít. Ez a tény elvitázhatatlan érvényű. Ebből következik, hogy a *tervszerű*, előzetesen kigondolt hatásokat leginkább a *családi környezet* és a *hivatásos nevelő* gyakorolja az emberi lélekre.

A lélek megnyílik minden kívülről jövő benyomás előtt; de csak azért, hogy befogadjon. A család és nevelő előtt azonban azért is, hogy feltárja magát, megismertesse belső életét és belekerüljön a nevelés személyes életáramlatába. Az emberi lélek tehát a külvilággal szemben *megnyíló tárgy*, a nevelővel szemben pedig *fejlődő alany*.

Ez az alapfelfogás azonban olyan értelemben is igazság, hogy az emberi élet csak akkor fejlődhet helyes irányban, ha megérzi a személyiség vitalitását. A bontakozó ember — akár kicsi, akár felnőtt — maga is személy, de a többi embertestvér és a mindenható Isten is a *személyes* életáramlattal fűződik hozzá. Mivel pedig ennek a lelki mágneses mező mozgató erejének nagysága a közelség vagy

távolság arányától függ,¹ azért a családi környezet, a hivatásos nevelő és az örök Személyiség vitális kiáradása lesz a legintenzívebb a személyi bontakozást illetőleg. A kegyelmi indítás nem tűnik első pillanatra a szemünkbe, de hatóerejét saját lelkünkben és a velünk pszichés kapcsolatban lévő *emberek lelkén keresztül* is megérezzük.

a) Az emberi lélek kapujához legközelebb a *család* áll. Az eredet, a táplálás, a gondozás, a tanítás, a nevelés kapcsai ide fűznek. Ezért van az, hogy ehhez a szent fészekhez meleg ragaszkodással vonzódunk.

De ez nem csupán a biológiai kapcsolatból vagy megszokásból magyarázható. Tagadhatatlan, hogy a testi konstitúció, a milieu, az élmények közössége fontos szerepet játszik, de mindez csak *segítő* komponens abban a szülők felé irányuló és a testvérekre szétáramló vonzódásban, mely a Teremtő gondolata szerint a család természete. Az egybetartozandóság érzése olyan szent és szuverén, hogy szolgáljává szegődik a vér, a hely, az élmény is. Ezek támogatják és segítik az embert a családi szent életáramlat keresésében.

Különlegesen a tehetetlen gyermek érzi azt a nagy ráutaltságot, amely őt a család szeretetáramlatába kapcsolja. Az anya és atya nélkül nehéz elképzelni az élet folytonosságát. Minden gyermek a szülőtől várja a szeretetet, a melengető lelket, aki egész életberendezésével, lelkével és testével közelebb esik hozzá.

A *gyermek* megérzi, hogy *életfejlődése a szülők csendes és szerető felügyelete mellett folyik*. De a *szülőknek* is érezniök kell, hogy ez a természetes

¹ A többi ember igen sok tekintetben távolabb esik tőlünk. Faj, vér, lelki eltérés, hely, idő, fokozatosan növeli a távolságot.

vonzódás olyan lelki felelősséget ró rájuk, amelynek tudatában a *léleknevelés kötelességét* is vállalniuk kell. A generáció nem jelentheti pusztán a „generatio vitae”-t, hanem jelentenie kell a „generáló vitae spiritualis”-t is. Ez magyarázza azt a nagy atyai és anyai önfeláldozást, amely állandóan övezi a gyermeket. Munka, erőfeszítés, lemondás, önfeláldozás azért jellemzik a szülőket, mert a természetes életadás után a szellemi és lelki, a felsőbbrendű élet kitermelését is feladatnak tekintik.

A jó szülők szeme messzebblátó szem. A horizontot nem a szűk földi életkeret zárolja, hanem a szellemi és lelki fejlődés végnélkülisége tágítja. Ők arra törnek, hogy gyermekük az anyagi életen túl belenövekedjék a szellemi és lelki világba is. Az *erőérvényesülés neveléstana* azt a kifejezést használná, hogy a *gyermeklélek felsőbbrendű helyzeti energiái is aktuálást igényelnek*. A szülők léleksugárzása tehát a gyermeklélek erőinek megindítása.

Ahol a szülők lelke nem éri el ezt a lelkimagaslatot, ott a nevelés, a *személyiség vitális kapcsolata* megszakad. Lehetetlenség olyan lélekezelés, amely nem az Isten adta lendület erejével, hanem a közönséges kényszer vagy durvaság nyomásával dolgozik. Itt — sajnos — *elnyomással* van dolgunk, mert a kibontakozásra teremtett lélekerők visszafejlődnek és elsenyvednek. Ez a családi kör nem az élet bontakozását segítő szeretetáram, hanem korai fagynak pusztító érintése, amely megdermeszti a meginduló életerőket. Az anyagi, — sőt még mélyebb ponton — a sáremler nívóján álló szülő csak életet generál, de a „*szent harmadik*” lélekerőit nem tudja megindítani. Ebben a családban a *quantitatív*, anyagszerű gyarapodás folyik, de a *qualitatív*, szellemi generáció megszűnik. Vagy ha van, akkor a destrukcióban, lélekpusztításban lehet megjelölni az új ember életirányát.

Jóban, rosszban egyaránt a szülők állnak a gyermekek mellett. Tőlük kapják öröklés útján életük terhét és kincsét. Rajtuk keresztül kapcsolódnak bele a személyiség vitális áramkörébe és a belőlük áradó erőmennyiség és minőség szerint indul meg bennük a lelki kifejlődés. Lehet ez a fejlődés nemesen emelkedő vagy elfejlődés, vagyis pusztulás; aszerint, hogy minő erőhatást kap a gyermeklélek megindulásakor.

b) A család után a *tanító* kerül a gyerekeMBER lélekkapuja elé. Az iskola falai közé zárja a fejlődő gyermeket. Ott a gondos szülőt a tanító személyesíti. Az iskolában ismét a gyermek lelkével foglalkozó *személy a fontos*. A tanterem, a pad, a falitábla, az abc, a tantárgyak a gyermek felé meredő, önmagukban közömbös tárgyak. Fontos a *személy*, a *lélek*, aki a szellemileg ébredező gyermekeket az ismeretek gazdag skálájával telíti. Ez a személy a *tanító*. Aki azonban a lélek belső erőinek, az erkölcsnek, a vallásnak szent vágyakozásait, törekvéseit, a lélek örök tájak felé való törtetését, az erény és bűn küzdelmének változásait csak figyelni és gyámolítja, de egész belső odaadással nem szolgálhatja. A léleknevelésben, a lélek belső életének feltárásában szerepet kíván és fontos szerep kínálkozik a *lelkiatjának*, aki az isteni küldetés erejével kopogtat a legszentebb portákon.

Még a metafizikai világgal ellentétben álló nevelési irányzat is gondol erre az atyai nevelő munkára, mert ha nem is vallási eszközökkel dolgozó papi embert állít élre, mégis az *osztályfőnök* személyében olyan valakit keres, aki a gyermekesereg-nél az édesapát helyettesíti. A legújabb rendeletek már *osztályfőnöki órát* is előírnak, melynek az a rendeltetése, hogy a diákgyermek lelkiéletére irányítást gyakoroljon. Sőt még a legszélsőbb kommunista irányzat is elrendelte, hogy a laikus morál és szo-

ciológia keretében olyan előadások is tartassanak, amelyek a gyermek „lelki élet jelenségeivel” foglalkoznak.

A természetfeletti gondolkodás pedig egyenesen megköveteli, hogy a gyermekember — iskolában vagy azon kívül — lelkivezetést is kapjon. Az élet nem egyszerű folyamat. A reáható erőtenyezőök a lélekben olyan komplikált munkát végeznek, hogy ez csak akkor eredményezhet helyes és teljesen kiegyensúlyozott *életet*, ha működésükben a lélek felsőbbrendű energiái is szerephez jutnak. E hatóerők közül pedig nem lehet kizárni a *kegyelmi indításokat és intuitív energiákat sem*, mert ezek a lélek metafizikai igényeinek abszolút követelményei. „Nincs igény érvény nélkül.”¹ Az emberből pedig nem lehet kiirtani a lelkiéletet, a metafizikai orientációs törekvéseket. Kell tehát, hogy ezeknek is tartalmat adjanak a természetfeletti élet-erők. Itt tehát nem arról van szó, hogy a vallásos nevelési irányzat egyszerű dogmatikai okok miatt vallja ezt az eszményi álláspontot, hanem az az igazság, hogy a *lélek ősi igénye várja és fogadja az áhítozott lélektartalmat*. Az élet igazolja, hogy a lelkiatya lelki munkáját és az isteni kegyelem közlését a legnagyobb készséggel fogadja a fejlődő ember. A lelkiatya a mindig segíteni akaró és Isten erejével segíteni tudó személyként néz bele a lélekbe. Ezért nyílik meg előtte a lélek — a készséges odaadás könnyedségével.

A *szentgyónás* utáni vágyakozás arra vezethető vissza, hogy az emberek keresik a megértő és segítő lelket. A „lelki megbeszélés”, a „kolloquium”, a „direkció” is ennek a gondolatnak, a lélek készséges odaadásának a kivirágása, csakhogy nem

¹ Nagy Lajos: A kath. ker. szelleme. Bpest, 1913.

szentségi hatással erősítve, hanem a szerető emberi szív jóságával alátámasztva. Innen van az, hogy a gyónás szentségi mivoltát nem valló protestáns irányzatokban is komoly helyet talál a „lelkibeszélgetés”. Egyszerűen azért, mert a lelkipásztor felsőbbrendűnek elismert személye és jótakarása bizalomra hangolja az embereket. A lélek állandóan vergődik ebben a kérdésben: *quo me vertam?* — merre forduljak? A felelet akkor megnyugtató, ha így szól: lelkiatyámhoz, aki Isten helyett áll mellettem.

Ha pedig a lelkiatya *valóságosan is Isten helyett szól és Isten kegyelmét közvetíti*, akkor elemi erejű a lelkek megnyilatkozása. Ez magyarázza azt a nagy odaadást, amely az embereket az Úrnak *kegyelmi székéhez*, a gyóntatószékhez vezet.

A tanító mellett tehát kivételes helyet foglal el a lelkiatya úgy, hogy szerepe a lélek megismerésében mellőzhetetlen.

A lélek kapujánál tehát a szülő, a tanító, a nevelő és a lelkiatya áll; nekik adta a Mindenható, hogy a természet szent törvénye alapján bebocsátást kérjenek a lélek világába. Mindnyájan az élet nevében kopogtatnak. Az egyik részük közvetlenebbül és elevenebbül akarja szolgálni a földi életet, a másik pedig erősebben szorgalmazza az örök lelki értékeket. De ez a munka egyikben sem egyoldalú és kizárólagos, hanem mindkettőben egybekapcsolódik és diadalmaskodik a szent lélekszolgálat. Csak a tervszerűségben észlelhető az elsőbrendűség. A szülők és tanító munkájában nagyobb a földi élet szolgálata, a lelkiatya fáradtságában pedig kiemelkedőbb a lelkiség kidolgozása. Nem is lehet ezt élesen kettéválasztani, mert az emberi élet végül is olyan *egység, amely földi keretekben indul és örök érvényben nyer kielégülést.*

2. A lélekismeret tárgya.

A fentiekben mondtuk, hogy az volna a helyes lélekkapcsolat, amely a *személyiség vitalitásával* akar érvényt szerezni a nevelendő lélekben. Ez a találkozás nem a leltározó, a jelenségeket figyelő, a fizikai, élettani, lélektani okokat kutató tudós odalépése a *vizsgálandó tárgyhoz*, hanem az alapvetésben hasonló lelkierőkkel megáldott *ember-személy odahajlása a másik emberszemélyhez*. A kettő között az erők aktuálása tekintetében van eltérés. A gyermekemberben vagy a nem harmonikusan kifejtett felnőtt ember lelkében több a *helyzeti energia*, míg a *nevelő emberszemélyben* nagyobb az *aktuált, működő életerő*. Tárgyi tekintetben esetleg abban is lehet különbség, hogy a természetfeletti kegyelmi erők mennyisége és minősége is eltérést mutat a két személyben. Innen van az, hogy közvetlen lélekismeret alapján csak az vállalkozhat nevelésre, akinek felsőbbrendű lelkiélete a másik személyben a kevésbé működő lelkierőket meg tudja indítani.

A személyes kapcsolat magával hozza, hogy a találkozó lelkek állandóan *egybetartozónak* érzik magukat és így a közvetlen érintkezés a legparányibb részletek feltárását is lehetővé teszi. Az élet ugyanis *bontakozó folytonosság*, amely nem zárul le egy-egy képfelvétel idején. A következő perc az előző pillanat szülöttje és a reakövetkező anyja. A hatás és ellenhatás, az indítás és változás egymásutánja váltakozik benne. A közvetlen és állandó kapcsolat tehát nélkülözhetetlen a teljes megismerés érdekében.

Az igazi lélekismeret tehát *mélységkutatás* és állandó *lélekáramlatba való kapcsolódás*.

Tárgyi tekintetben azokra a területekre kell kiterjeszkednie, amelyeken az élet komponensei mint

vele született helyzeti energiák, illetve mint szerzett erők (természetesek és természetfeletti!) találhatóak.

Az egyén bizonyos meghatározott diszpozícióval születik. Az egyének anatómiai, élettani, kedélyéleti erőmennyisége és erőérvényesülése teljesen eltérő. Ezeknek megállapítása és fokozatos megismerése lesz az első terület, melyet át kell kutatni a nevelőnek. Ez nem kontárkodás az orvos hivatásába. Ezek az adottságok és öröklött készségek a szellemi fejlődésnek és erkölcsi életnek is alapjai, sőt gyakran igen súlyos teherterelei. Ha a nevelő maga nem képes az anatómiai, élettani és kedélyéleti adottságok felkutatására, akkor orvosi szakvizsgálatot és tanácsot kell igénybe vennie.

A szellemi élet terén már otthonosabb a nevelő.

A tehetségvizsgálat lehet elemi megfigyelés és a tudományos módszereket igénybevevő kutatás. Mindkettő sokat segít a lélek tartalmának megismerésében. A tehetségvizsgálati kutatásnak feladata, hogy egyrészt a meglévő tehetség mennyiségét és minőségét megállapítsa, másrészt pedig a fejlődést szolgáló erőhatásokat kiválassza. A nevelőnek érdeklődnie kell a gyermek elméleti és gyakorlati tehetségei iránt. Fontos annak eldöntése, vajjon elemi, polgári, gimnáziumi vagy egyéb tanulmányokra alkalmas-e a nevelendő gyermek. Azok az erőpazarlások ugyanis, amelyeket a tehetség félreismeréséből tékoznak a gyermekekre, ketős bajt okoz. Egyrészt a gyermekben beteges túlfeszültséget és pszichés zavarokat létesítenek, másrészt a nevelő részéről hiábavaló erőfeszítést igényelnek. Épp azért a helyes léleknevelés lényegéhez tartozik a szellemi erőmennyiség és minőség feltárása, tehát a nevelendő tehetségnek lehetőleg pontos ismerete.

A szellemi élet útjárása ismeretszerzés és az

igazságok megismerése. Ennek eszköze a gyakorlati és elméleti tanítás.

A lélek azonban az igazság mellett a *szépség* felismerésére és élvezésére is törekszik, azért a nevelendő gyermek *esztétikai érzékének* megismerése és fejlesztése is a nevelő feladatai közé tartozik.

Sajnos, az esztétikai érzék erőinek fejlesztése a nevelői munkában sokkal elhanyagoltabb, mint az értelmi készségeké. Az emberek legnagyobb része világosan látja, hogy a szellemi munka nélkül nem lehet érvényesülni az életben. Az esztétikát azonban, mivel inkább a lélek belső életéhez fűződik és kevesebb kapcsolatot mutat a gyakorlati étellel, a nevelők is eléggé elhanyagolják.

Ennek az érzésnek fejlesztése és fejlődési lehetőségeinek megállapítása azért fontos, mert a lélek hangulati színezetét és a teremtő emberi génusz lehetőségeit tárja elénk. Az emberi lélek ugyanis a külső világ szépségeiből merít, hogy a természet harmóniája boldogságra hangolja. Sőt alkotó erői alapján a szép teremtésére is ösztönzést érez. Mindkettő tekintélyes részt foglal el az ember életében. Egyrészt a külvilág szépségeiben az örök Atya lelkének differenciált kisugárzását ismerjük fel és örömmel élvezzük, másrészt kiművelt teremtő erőinkkel, szép alkotásokkal gazdagítjuk lelkünket és az életet.

Ezek a *tárgyi valóságok alanyi boldogságot* szülnek. Aki megérzi az Isten teremtett világának szépségét, attól távol esik a „Weltflucht” szomorúsága.¹ Aki pedig teremtő munkát is végez,

A kereszténységet gyakran illették a „Weltflucht” vádjával. Az igazság ez: a keresztény aszkézis hőszei azért fordultak el a világtól, hogy jobban közeledjenek az Istenhez. A világban élő keresztény ember azonban úgy értékeli a földet, hogy az lépcsőzetet alkosson az éghez. Ez azonban nem elfordulás, hanem uralombavevés! Ebben a fölfogás-

— a zseni — azt örömmel hangolja az alkotó munka, abban a szép koncepciója, az akarat közreműködése nélküli fogamzás, melyet mintegy az égtől fogad.¹

Az esztétikai érzék és alkotó képesség tehát értékelendő a lélekben. Amikor a lélek értékeit akarjuk megállapítani, akkor ezzel is komolyan kell foglalkoznunk.

A további vizsgálódás az *erkölcsi érzék* és *erkölcsi élet* területére terjeszkedik ki.

Ezen a téren először arról van szó, nem hozott-e magával súlyos terheltséget az ember? Azt ugyan tagadjuk, hogy *a lelki öröklés ereje* is érvényesül,² de azt nem lehet tagadni, hogy a testi berendezettséggel bizonyos lelki diszpozíció is jár,⁸ amely az erkölcs területére is kihat.⁴

Ugyancsak vizsgálat tárgyai a szerzett erkölcsi hajlamok. A reflexek neveléstani értékét még a tőlünk távolabb álló lélekbúvárok is elismerik;⁵ mi pedig azt tapasztaltuk, hogy a beidegzés begyakor-

ban ez a mélység: a föld ura az ember, aki hatalmában tartja a világot.

³ „A műalkotás lehatárolt emberi végtelen, olyan, mint a drágagyöngy, amely állandóan sugározza a szépséget.” (Dr. Décei Géza: A jövő művészetéről. Kézirat.)

„A műalkotás jelzi az emberi lélek értékes határtalanságát, amely művészi alkotásba állandósulva, örök időknél szól. A lélek mélység ... az isteni tevékenység legszebb földi mása, amelyből határtalanul fakad az élet, a művészet, az érték, a maradéktalan szépség.” (Dr. Décei Géza: Magyar Művészet, VI. évf. 1. sz. 10. l.)

² Ribot: L'hérédité. Paris.

³ Méhely, Gockler, Verzár, Baur, Fischer, Lenz, Günther. A „frigid” természetű ember (belső szekréciós mirigyek 1)

távolesik a szexuális küzdelmekről. A tobozmirigy hiperfunkciója a szexualitás korai megjelenését okozza.

Méhely: A háború biológiája. Természettud. Közi. 1915 január.

lottsága teszi könnyebbé a cselekedetet.¹ A káros emlékek pszichikai elfordulást, lelki undort létesítenek. Magyarázata az, hogy a lélek és test működése — oly szoros, hogy bármelyiknek megrezdítése azonnal kihat az élettani funkciókra is.

Továbbá maga az élet is különös megfigyelést érdemel.

Az öröklött hajlam, a szerzett készség minden esetben szerepet játszik az egyéniség életében, de a cselekvő ember, a szabad akarattal döntő személy irányítást vagy győzelmet mutathat a hajlamokkal szemben. Az embert cselekvésre indíthatja sok belső és külső körülmény, de a cselekedet igazi végrehajtója mégis csak a szabad akarattal rendelkező személy. Azért van az, hogy az élettörténet nem jelezhető előre az egyéniség komponensei alapján, hanem az összetevők figyelése mellett külön vizsgálendő az egész élet fejlődése. A mag ismerete, megfelelő körülmények mellett, biztosan jelzi a növény fejlődésmenetét, az emberi életet azonban maga a személy alakítja, termeli. Bizonyos valószínűségeket előre jelezhetünk, de a nevelő személynek váratlanul történt belépése, vagyis a személyiség vitális érvénye le nem tagadható. Innen van az, hogy az erkölcsiség szempontjából nem elégséges egyetlen betekintés és egy lélekfelvétel, hanem *állandó* lelkikapcsolatot kell teremteni a nevelő és a nevelendő között.

Az erkölcsi területhez tartozik a *szociális* érzék, amely az embertársakkal való együttélés feltételeit dolgozza ki. A magába zárkózó ember keveset vár és keveset ad, de a sugárzó egyéniség minden benyomást felvesz és azonnal visszatükröz.

¹ Ez az álláspont nem zárja ki, sőt feltételezi annak az élettani megfigyelésnek felhasználását, amely az *idegpályák kidolgozásában látja élettani útját* a gyorsabb cselekvésnek.

Van ebben is sok öröklött készség, de még több benne a szerzett erő. Az igazi lélekvizsgáló gondosan megfigyeli és fejleszti a nevelendő szociális érzékét is.

A legtökéletesebb és legmagasabb rendű erő és érték az emberben *az örök Személy felé való gravitáció.*² Ez a lendület a lélek szellemiségének legmagasabb érvényesülése. A hasonló hasonlót keres. A szellemi lélek az örök Szellem felé törtet.

Azt szoktuk mondani, hogy az emberi élet nagy parabolájában a földi fókusz a személy, de az élet-hajlás a végtelenben pihenő örök Személységől, a másik fókustól is függ. Ez az analóg gondolat azt akarja kifejezni, hogy nem vagyunk olyan független központok, amelyek körül a kör kerületéhez hasonlóan helyeződnek el az életesemények, hanem olyan végnélküli lendülettel mozgó valóságok, amelyek a Végtelen vonzása alatt állnak. Ősi lendülettel, belső vágyakozással törekszünk az Isten felé.

Hogy ez a legmagasabb törtetés nem maradhat nyom nélkül az ember életében, az természetes. Minél nagyobb a gravitáció Isten felé, annál erősebb a földtől való távolodás; minél több szál fűződik a végtelen tájakhoz, annál kevesebb köt a földhöz. Ha pedig a lelkikapcsolat a *személyiség vitális* egybefűződését eredményezi, akkor a Végtelenbe való elmerülés már a földi életben is kezdetét vette. A lélek végtelenbe való kapcsolódását az ég kegyelmi leereszkedése és a földet lakó ember lelki felemelkedése adja.³ A lélekszárnyalás olyan intenzív is lehet, hogy a fizikai élet kereteit is átlépi. így lehet magyarázatát találni a szentek misztikus életének, amelyben a transzcendentális

¹ Dr. W. Hirt: Ein neuer Weg zur Erforschung der Seele. München, 1917.

² Nagy L.: Az élő gondolat. Bpest, 1930.

³ Nagy L.: A kath. ker. szelleme. Bpest, 1913.

elem nagy szerepet játszik. (Stigmatizáció, jelenések, elragadtatások, stb.)

De a kivételes, csodás életjelenségek nélkül pergő élet is egészen átszíneződik, ha a vallás valóságos életáramlatába kerül. Az ember győzedelmes lesz az ösztönös, a földi erők felett. Segít benne a kegyelem, de szerepet kér az Isten képe, az *ember-személy* is.

Aki ezt a nagy átvarázsló erőt figyelmen kívül hagyná, vagy egyszerűen naiv, gyermekded mesevilágnak mondaná, az a lélek szárnyait szegné és az élet *teljes* eszményiségét nem értékelné.

Legvégére hagytam, — de a vizsgálatban először kell tekinteni, mert a lélek tartalmát *kívülről alakítja* — a *környezetet (milieut)*, melynek tehetségébresztő, készséget termelő, lelket telítő szerepe rendkívül nagy.¹ Otthon, iskola, utca, gazdasági élet, kulturális nívó, vallási légkör, „imponderabilia” mind olyan beható tényezők, amelyeknek színező szerepét figyelemre kell méltatni, sőt a *lélekvizsgálatnál alapul venni*.

Mindezek alapján azt kell megállapítanunk, hogy a teljes léleklevelésre vállalkozó embernek sokirányú vizsgálattal kell a növendék lelkéhez közelednie. Mindezek részletek, parányi életadatok, de a sok szín együttese adja az egész életképet. Azonban még itt sem állhatunk meg, mert így csupán a *tárgyi vizsgálat* és a *lélekleltár holt* tényéhez jutnánk. Ez csak akkor lesz igazi és valóságos lélekismeret, ha a személyiség *vitális kapcsolatát* is felvesszük, amely a nevelendő és nevelő között szellemi életáramlat alakjában indul meg és bontakozik ki. Ebben az egyik oldalról helyet talál az *igazi önismeret*, a *készséges önátadás*, a *receptív léleknyitás*, de he-

¹ „A bontakozó élet” I. k. 185. 1.

lyet talál másrészt a *lélekbe-tekintés*, a *szerező megértés* és a *szellemi erőátvitel* is.

Ilyen életáramlás tud csak *tejes* és *igazi* lélek-képet eredményezni, mert csak a lelkiegybekapcsolódás teszi lehetővé a *lélek-mélységek* leleplezését és kimerítését.

3. A lélekismeret általános módszere.

A megismerésnek végső célja a *nevelés*. Épp azért rendkívül fontos, hogy milyen „modus procedendi”-t követünk a megismerésben. A nevelő nem elégedhet meg a száraz, adatszerű ismerettel, hanem arra kell törekednie, hogy olyan lelki kapcsolatot teremtsen, amelynek erejével a lélek fejlődését is szolgálhatja. A megismeréshez ugyanis elégséges a felület és lélekmélység meglátása, a neveléshez azonban állandó, meleg lelki kapcsolat szükséges. *A megismerés tehát olyan eszköz, amely a további nevelésnek szolgálatába szegődik.*

Ebből természetyszerűleg következik, hogy a nevelőnek oly módon kell bemutatkoznia és a lélekhez közelednie, hogy az érintkezés a személyiség kapcsolatát fejlessze ki. Ezért fontos a *modus agendi*, amellyel az emberek lelkének kapujához közeledünk.

Az élet kezelésében az a leghelyesebb módszer, ha a természet útjelzését követjük. Emberi természetünk azt hirdeti, hogy a lélek a test erőin keresztül érvényesül, tehát a visszafelé vezető út — a *lélekhez való jutás* — is akkor lesz helyes, ha az anyagi igények szolgálatán át megyünk a lélekhez. Ezt az útjárást röviden így fejezhetjük ki: *per materialia, ad spiritualia*.

Ennek a tételnek két gyakorlati következménye van. Az első, hogy a *lélekhez férközni akaró nagy*

érdeklődést tanúsítson és lehetőleg segítséget nyújtson a nevelendők anyagi életét illetően, másodsor pedig, hogy fokozatos szolgálattal szállítsa a lélek-készségeket, érvényesítő benyomásokat.

a) Az első pillanatra világos, hogy még a legdurvább lélek is hamarosan észreveszi az anyagiakban feléje forduló figyelmet. Akiknek ugyanis szellemi vagy lelki igényei elpihentek, azok előtt hasztalan volna a lélek kérdéseinek feszegetése. Az elanyagiasodott ember lelkére nem hat a lelki beszéd, de igen nagy hatással van rá, ha anyagi életnívójának megfelelő kérdések iránt érdeklődünk. A munkától agyongyötört és kifáradt ember szívesen hallja, hogy a feléje hajló ember anyagi segítségről, testi erejének felüdítéséről beszél, de hamarosan elfordul, ha csak a szellemi és lelki kérdéseket feszegetjük előtte. Ebből nem következik, hogy az utóbbira nincs szükség, hanem csupán azt mutatja, hogy egyelőre a magasabbrendű életigény még nem támadt fel az alsóbbrendű életnívón élő ember lelkében.

Az anyagi dolgok iránt való érdeklődés módja aszerint változik, amint alacsonyabb vagy magasabb, klassziszú, illetve kevésbé fejlett vagy fejlettebb egyénnel van dolgunk: Mindenesetre nagy általánosságban elégséges az az érdeklődés, amely az ember gazdasági helyzetét, lakásviszonyait, munkateljesítményét, esetleges egészségi állapotát iparkodik megismerni. Az intelligens ember ezt a közeledést az úri illendőségnek megfelelő látogatásnak minősíti, az egyszerű pedig megtisztelő barátságának tekinti. Mindkét esetben az érdeklődés akkor helyes, és a lélek szempontjából értékes, ha a nevelő nem kémlelő szemmel, hanem a lélek melegével közeledik a családhoz.

Az egész egyszerű családoknál nehezebb a helyzet? Itt ugyanis olyan mélységek és lelakiszakadékok

is vannak, amelyeket még a szeretet melegsége sem tár fel hamarosan. A tisztos, de szegény munkáscsalád még távol van ettől a lelakiszámkivetettségtől, amely majdnem áthidalhatatlan ellentétet von az embertestvérek között. Épp azért ez a réteg szerető barátként üdvözi a hozzá beköszöntőt, mert érzi, hogy itt a főcél a testvéri fölemelés. Az a szerencsétlen embertestvér azonban, akit a nehéz gazdasági élet, a rendkívül nyomasztó lakásviszonyok, a mélységekig hatoló erkölcsi alásüllyedés. *szinte* kivetkőztetett emberi mivoltából, az a *hozzá* közeledő érdeklődőben nem barátot, hanem ellenséget lát. Ezt a tényt megnyugtatóként mondjuk azoknak a próbálkozó, de visszautasított, sőt durvaságban részesülő jó lelkeknek, kiknek közeledésére nemcsak a lélek, de még az ajtó sem nyílt meg. Ez azonban nem általános jelenség; sőt állíthatjuk, hogy néha meglepően értékes eredményt érhetünk el.¹

Bár mindig valljuk, hogy minden ember nevelhető és nevelendő, mégis a nevelés súlypontja, következőleg a lélek megismerése is leginkább a *gyermek* életére terjed ki. A szülők is úgy gondolkodnak a nevelőről, hogy az a gyermek lelki és szellemi élete iránt érdeklődik. A tanítóról úgy vélekednek, hogy ő a tudást közli, a hitoktatóról pedig, hogy ő az erkölcsi életet akarja a gyermekbe oltani. Ha azonban azt is észreveszik, hogy a gyermek *testi élete* is az ő gondoskodásuk tárgya, akkor a szülők maguk is nagyobb bizalommal és több megértéssel lesznek a nevelő munkája iránt.

¹ Mikor egy alkalommal a lehető legnagyobb nyomorban sínylődő család gyermekét meglátogattam, a látogatásnak az lett az eredménye, hogy a súlyosan beteg édesapa rendezetlen házasságát szentségi házassággá tette és Istennel kibékülve hunyta le szemét. Halála előtt ezt az utolsó mondatot súgta a feleségének: Kérjétek meg azt a papot, hogy jöjjön el a temetésemre.

Az iskolák újabban szociális segélyezést, ebéd-akciót, ruházkodást, nyaraltatást is lebonyolítanak. Ezek végeredményben a gyermek testi jólétét szolgálják. Aki ez iránt érdeklődést tanúsít és növénydekeinek ebben is segítségére van, az igen közel fog jutni a szülők és a gyermekek lelkéhez.¹ A legújabb törvények szerint az iskolák mellett iskolaorvosi intézményt is létesítettek. Ha a nevelő az *iskolaorvossal* és *iskolanővérrel* szoros és bizalmas kapcsolatot tart fenn és együttesen akarják a szegény gyermeknépet szolgálni, akkor elérhetik, hogy a gyermek az orvosban egészségének őreit és helyreállítóját, a nevelőben pedig egész életének gondozóját látja.

Arról nem lehet beszélni, hogy a nevelő a szó teljes értelmében beállhasson az anyagi életnívó emelésének szolgálatába. Arra sem anyagi *ereje*, sem hatalma nincsen. Azt azonban megteheti, hogy kisszabású' ünnepélyeket rendez és ezáltal vagy — minden hivatalos formát kizárva — a gazdagabb gyermekek anyagi segítségének igénybevételével olyan tőkéhez juthat, amely a szegényebb gyermek könyv- és ruháigényeit többé-kevésbé fődözi.

A nevelő még tovább is mehet ebben az irányban. Az elemi hatodik osztályából kimaradó fiú vagy leány elhelyezése körül nyújthat hathatós segítséget. Ma már központilag szerveződnek a fiú- és leánytanoncok elhelyezését szolgáló intézmények. Az ezekkel való kapcsolatfelvétel sokban hozzájárul a gyermek bizalmának megnyeréséhez. Nem volna lehetséges részletesen és pontokba szedve is-

A 30 évvel ezelőtt a fővárosban meginduló Regnum Marianum ifjúsági pasztoráció egy-két évtized alatt átgyúrta a rendkívül szegény, „Csikágó”-nak nevezett városrész polgárainak lelkét. Az ok pedig erre a tényre vezethető vissza: a gyermek iránt való *meleg* és *önzetlen* érdeklődés megnyeri a szülők lelkét is.

mertetni minden próbálkozást. Meg kell elégedni azzal a figyelemfölvívással, hogy erre is gondot kell fordítani a nevelőnek. Ha valahol, akkor itt igaz ez a mondás: „Mitte sapientem, et nihil ei dixeris!” A bölcs ember sok útmutatás és irányítás nélkül is megtalálja a helyes eljárási módot. Ha okos és lélektől hevített nevelőkre bízunk az embereket, akkor ezek rá fognak találni arra, hogy és mint kell a gondjaikra bízottak testi élete gondozásával a lélek világához közeledni.¹

b) A szociális élet nehézségeinek enyhítése természetesen felhangolja az embereket arra, hogy másirányú gyengeségüket is megmutassák. A nevelőt ugyanis az érdekli, hogy milyen szellemi, erkölcsi, vallási készségek pihennek, milyen romok, hevernek és milyen lelki törések húzódnak meg az emberek lelke mélyén. Ezeknek megismerése abból a szamaritánus gondolkodásból és gondoskodásból szükséges, hogy olajat és írt tudjon vinni a lélek sebeire.

A már bizakodó és bennünk segítő látó emberrel könnyen megindulhat a bizalmas lelki be-

¹ Egy kis példára hivatkozom, hogy ezzel is igazoljam a tevékeny és találékony szeretet jelentőségét. A budapesti Regnum Marianum plébániájának volt plébánosa, Shvoy Lajos székesfehérvári püspök, olyan módon akart pásztora és nevelője lenni népének, hogy anyagi érdekeinek felkarolásában iparkodott hozzájuk férközni. Az ő módszere azt volt, hogy minden házról katasztert vezetett, amelyben minden egyes hívének anyagi, szellemi és vallásos élete föl volt fektetve. Ez a kataszter az anyagi és szellemi javakra terjedt ki. A buzgó lelkipásztor azért akarta ismerni és azért segítette az anyagi életet, hogy ezzel közelebb jusson a lelkiekhez. A kataszter világosan föltüntette az anyagi vagy szellemi nyomorban tengődők, az állásnélküliek, az erkölcsi veszélyben élő cselédek, a gondozatlan öregek számát. A jó plébános szeme mindenütt ott járt, ahol mások nem vették észre, keze pedig segítséget nyújtott anélkül, hogy mások a kéz munkáját fölismerehették volna.

szélgetés. Az élet igazolja, hogy az összeomlott és segítséget váró ember — gyermek vagy felnőtt egyaránt — a legnagyobb őszinteséggel mondja el azokat a problémákat, melyek lelkében élnek.

Természetes, hogy a lélek megismerésében *megfontoltan* és *tervszerűen* lehet csak előre haladni. Bár a *lélek* megismeréséről szólunk, mégis ki kell emelnünk, hogy az *alsóbbrendű igények kielégítése* lesz az alapja a *felsőbbrendű megismerésnek*. Az emberi élet bármennyire egységgé fonódik is össze, mégis azt a fokozati összefüggést mutatja, hogy az anyagi élet elemi rendezettsége adja csak a szellemiek alapját, a szellemiek iránti érdeklődés ébresztgeti az erkölcsi értékeket és a pozitív erkölcsi értékelés következménye a vallásos élet. A fokozatos kibontakozás tehát arra figyelmeztet, hogy a lélek-megismerés munkája sohase legyen az *életből kiszakított, száraz tárgy-vizsgálat*. Nem szabad elfeledni, *hogy nem elég a látszatismeret*, hanem a mélyreszállás adja a valóságos lélekképet.

Ez pedig csak úgy érhető el, ha a *fokozatos* megismerés után az alsóbbrendű életigények *megsegítése* következik. A szegényt anyagilag próbálom felemelni, hogy azután szellemi világához juszak. *A tervszerű előrehaladás* pedig azt jelenti, hogy a legfőbb cél a *teljes lélekismeret útján való legtökéletesebb életszolgálat*, épp azért minden csak előkészület erre a legtökéletesebb lelki munkára.

Az életerők törvényszerűsége azt mutatja, hogy *a természetes életfejlődésben* azok lépésről-lépésre egymásután érvényesülnek. Bizonyos, hogy a természetfölötti kegyelem kivételesen és váratlanul fellépő indító ereje végtelen magasba lendítheti a lelket, melynek következménye, hogy a legfelsőbb lelki élet varázslatosan szép világa egészen át-színeződik és kitölti az ember életét. Ez azonban

nem lehet a nevelő által általánosan elért forma, mert ennek kivételes jellege nyilvánvaló. Az élet a maga egészében *minőségileg* fokozatos, lépcsőszerű haladást mutat. Az alacsonyabb fokozat kidolgozása *után* fejlődik erősebben a magasabbrendű.

Van ebben a munkában valami a szerves fejlődés menetéből. Az alsóbbrendű szolgálata — a felsőbbrendű ébresztgetése. Sőt fordítva is áll a dolog. Az alsóbbrendű pusztulása a felsőbbrendű katasztrófáját eredményezi! Ez az egybefonódás onnan magyarázható, hogy az ember életében nem tárgyi egymásután vagy időrendi következés áll fenn, hanem személyes erőérvényesülés, amelynek minden rezdülésében eleven, átjáró hatalmat gyakorol a lélek szellemisége. A való élet tiszta ismerete tehát arra kényszerít, hogy a lélek rejtekének feltárásában számoljunk az összefüggést mutató élettörvénnyel.

Ezért kell kihangsúlyoznom, hogy a teljes megismerés fokozatos fejlesztést is feltételez.

Végeredményben ebbe a két elvbe foglalhatom össze a legáltalánosabb és állandóan érvényesítendő lélekismereti módszereket: a) *per materialia ad spiritualia*, b) *tervszerű és fokozatos készségfejlesztéssel közeledjünk a lélektartalom megismeréséhez!*

4. A lélekmegismerés részletes módszerei.

A megismerő alany a szülő és a nevelő-lelki atya, a megismerés tárgya a testi és lelki élet minden tényezője, a legáltalánosabb mód: *per materialia ad spiritualia*; ezeknek a világos meglátása után lép eléink a kérdés: hogyan és miként kell *in concreto* a lélek világába lépni.

Azt mondtuk, hogy ez két tényezőtől függ: a nevelő hangoltságától és a nevelendő lelki *átadá-*

sától. A két egymástól távol álló személyt kell tehát úgy egybehangolni, hogy egyik a másik lelki közelségét megérezze és a felsőbbrendű lélektartalom előtt meghódoljon. Ez a lelki összehangolás nem külön-külön végezendő lelki tökéletesedés munkája, hanem a *tudatos és tervszerű lelki-kozeledés*, szellemi érintkezés, *személyes kapcsolatok felvételének* valóságos életfolyamata.¹ Az emberi szellem teremtő ereje, a Génusz hatalma nem külön készül arra, hogy a természet erőit birtokába vegye, az életnemzés vagy szellemi életkreatálás ihlettsége a *persona* csodás erejének érvénye és a természetes erők meghódoltatása, illetve megindítója. A személyes életáramlat megérezése és a lélek összehangolódása sem különálló részletfeladat, hanem annak a belső ősi lendületnek realizálódása, amely szerint a hivatott nevelő az élet

¹ A „személyiség vitalitás”-a egészen távol esik attól a közvetlen és hibás kapcsolattól, amelyet „*amicitia particularis*” néven említenek a nevelők. A kettő között lényegbeli eltérés van. A *tartalmat* tekintve: az első *lelkiségszolgálat*, a másik *ösztönös idegizgalom várása*. A *közvetlen célt* tekintve: az első *lelki gazdagodás keresése*, a másik *testi élvezethajszolás*. A *végző célt* tekintve: az első *Istenhez, embertársak' hoz kapcsolás*, a másik *önmagához táncolás*. Az *eszközöket* tekintve: az első *az anyagiaktól való függetlenítés*, a másik a *földies végességhez fűződés*. A *módot* tekintve: az első a *lélek szeretetével ható*, a másik *az érzelmi, sőt érzéki étellel kielégülő*.

Közvetlenül észlelhető jegyei pedig a következők. A „személyiség vitalitás”-a *belső kincsek szolgálója*, az „*amicitia particularis*” pedig *külső értékek* (szépség, kedves modor, érzékies hang, stb.) *keresője*. — A „személyiség vitalitásba egyetemes, mindenkire kiáradó, az „*amicitia particularis*” *egyedi, kivételesen önző*.

Ezekből következik, hogy az *igazi lelki kapcsolat* mindig erkölcsi, *végnélküli életet fakaszt*, az „*ösztönös barátság*” pedig *lelkiséget pusztít*. Annyi bizonyos, hogy a visszafejlődés lehetősége, mint mindenütt, itt is fenyegét. (Lásd: André Gide: La symphonie pastorale.)

szellemisségének generációjára tör, a kinemforrott egyéniség pedig a tökéletesebb életet keresi. Ezért bizonyos mértékig helyes a hasonlat, hogy az igazi nevelő a lelki életet generáló művész, a nevelés alatt fejlődő ember pedig a *tökéletesedő* művészi produktum. Az első munkája tehát művészet, a másiké tudatosan bontakozó műalkotás.

Ebben a nagy teremtő munkában azután első lépés a lélekismerés, amelynek gyakorlati módszerei egészen mások a gyermek- és serdülőkorban, az ifjak életében és a felnőttek világában.

Most majd ezeket a kölcsönösen érvényesülő lelki kapcsolatokat fogjuk kipontozni, amelynek felvétele és mintázása a lélekmegismerés művészetét jelenti.

A) *A gyermek- és serdülőkor**

A fejezet első részét a gyermek és a serdülők¹ megismerésének szenteljük.

A mi elgondolásunkban a *gyermek* öntudatlanul befogadó, a benne élő erőknél tudatára nem ébredő, a figyelmet inkább a külvilágra irányító, mindent kíváncsian érteni vágyó, önmagának csak örömeiket szerezni akaró személy. A *serdülő* kinőtt ebből a formából. Meghatározása így hangzanék: A külvilág ellentéteit meglátó, alsóbb- és felsőbbrendű ösztöneit megsejtő, öntudatosan dolgozni akaró, belső életének küzdelmeit érző, bontakozó egyéniség.

A *gyermekben* igen erős a szülőkhöz és nevelőkhöz való ragaszkodás, a *serdülőekben* erősebb a szabadság, az önállóság utáni vágy. A *gyermek*

¹ A kérdést úgy fogjuk kezelni, hogy külön választjuk a fiúkat és leányokat. Életkor szerint pedig gyermeknek mondjuk a fiúkat 12, a leányokat 10—11 éves korig, serdülőknél pedig 18, illetve 16 éves korig.

kevésbé felelős tetteiért, mert kisebb fokú benne az öntudat, a *serdülő* nagyobb felelősséggel cselekszik, mert hangosabban cseng lelkében a törvény parancsa. A kisgyermek nyíltabban beszél cselekedeteiről, míg ellenben a *serdülő* — a felelősség tudatában — gyakran lelkileg elzárkózottabb.

Mindezt ismerve *egészen másként kell a gyermeklélek és egészen másként lehet a serdülő lélek belső világába eljutnunk.*

1. A gyermeklélek megnyitása.

A kis gyermekek — fiú vagy leány — a fejlődés éveiben nem mutatnak nagy eltérést¹ sem a szerkezeti fejlődés, sem a szellemi ébredés terén. A legkisebb korban a lélek érzékeny volta miatt minden behatásra reagál, épp azért ekkor van a legnagyobb — szinte öntudatalatti — hatása a külső világnak, a környezetnek.

Az öröklés sok tényezője kíséri a gyermeket; ² minél összetettebb az *élete*, annál nehezebben tudja életének helyes irányát megtalálni.³

a) Ennek a külön-külön álló és mindenkit egyedivé tevő *belső tényezősornak* leleplezése *megfigyelés* útján történik.

A kis gyermek élete hat éves koráig *majdnem teljesen a családi körben*, ⁴ 6—10-ig a *családban*

¹ Dr. med. Kluge: Männliches und weibliches Denken. (Ein Beitrag zur Frauen- und Erziehungsfrage.) Halle a. S. 1902.

² P. P. Popenoe: Des Kindes Erbschaft. Berlin, Leipzig, 1930. Ford. F. Tietze.

³ „... je komplizierter eine Natur ausgelegt ist und in je komplizierteren Verhältnissen sie lebt, um so geringere Chancen sie hat den Akkord von so vielen Spannungsverhältnissen, das Glücksgefühl zu erreichen.” (Dr. W. Hirt: Ein neuer Weg zur Erforschung der Seele. München. 1917. 225 l.)

⁴ Az óvodák és menhelyek csak kisebb gyermekquantumokat fogadnak be. De ott is *édesanyai léleknek* kell laknia.

és *elemi iskolában* folyik le. Ebben a korban tehát a külső megfigyelés leginkább a szülők feladatai közé tartozik.

A megfigyelés lényeges kelléke, hogy *tervszerű, kitartó, testi és lelki tartalomra kiterjedő* legyen. A szülő vagy annak helyettese a gyermek legkisebb korában még igen keveset alkalmazhat a tudatos lélekfeltárásból, mert a gyermek élete még nem érte el a magára reflektálni tudás szellemi képességét. Ez a kor tehát inkább csak megfigyelésre alkalmas.

Ez a megfigyelés akkor lesz eredményes, ha alapul veszi a fent mondottakat¹ és a testi és lelki tulajdonságok ébredését a legkisebb megnyilatkozásban is keresi.

b) A megfigyelést mindig *feljegyzés* kísérje. A gondos édesanya ne csak a testi súlygyarapodással, hanem a szellemi fejlődéssel is törődjék. A gyermek első gagyogó szavai, félig értett, de a nagyok szavát ismétlő kifejezései részben bevilágítanak már a fejlődni kezdő lélekbe.

c) A *kis fiú és leányka* azonban már nem maradhat csak megfigyelt tárgy. Fokozatosan felveendő vele *a személyes életkapcsolat*. Természetes, hogy itt is még az édesanyáé a döntő szerep.

Az édesanya lelkét a jó Isten azzal a csodás szeretettel áldotta meg, amelynek áldozatos voltáról csodákat regélnek. *Ez az anyai szeretet lesz a közvetlen lélekmegnyitás eszköze*. Érvényesülésének módja pedig a következő. Az édesanya természeténél fogva táplálja, gondozza, szolgálja, tanítja a kis gyermeket. Ezek a szolgálatok közel hozzák egymáshoz az anyát és a gyermeket. Itt már a vérkötélék mellett a lelkikapcsolatok is fel lépnek. Ezért van az, hogy a kis gyermek legin-

¹ Lásd a 217. 1. A lélekismeret tárgya c. fejezetet.

kább az édesanyához menekül, benne bízunk legjobban. Ezt a *természetesen* fellépő bizalmat kell a szeretet erejével kifejleszteni és a lélek felnyitás eszközévé varázsolni.

A jó édesanya beszélgetése, tanítgatása feltétlenül kiterjed a jó és rossz megkülönböztetésére, a lelki értékekre, az imádságra, a jó Istenre. Természetes, hogy ez módot nyújt arra is, hogy az édesanya tanítgassa a gyermeket, de viszont rejtett életét is kikérdezesse.² Ezek a beszélgetések — a *szent percek* — melegebb lélektalálkozások idején mehetnek végbe. Ezeket keresni és megteremteni kell. Nem szabad azt hinnünk, hogy ez a módszer kizárja a büntetés lehetőségét.³ A jót dicséret nélkül hagyni és a rosszat elnézni: a legnagyobb neveléstani hiba. A lélek közvetlen kapcsolatát egyenesen szolgálja a *szeretettel párosult igazságosság*.

A szülők *megfigyelése* és az *anyai szeretet* közvetlen ereje olyan ismerethez vezet, amely az elemibe lépő gyermek életét elég világosan megrajzolja. Ezt a lélekismeretet azután át kell adni a tanítónak, hogy ő ennek birtokában helyes irányból tudjon a gyermekiélethez közeledni.

Éppen ezért az elemi iskolában megismerés tekintetében nem jutna olyan nehéz szerep a tanítónak, illetve nevelőnek, ha a szülők, különösen az *édesanya* elvégezné kötelességét és teljesítené hi-

¹ Ahol ez nincs így, ott vagy az édesanyában van a hiba, vagy pedig a külső körülmények gátolják kifejlődését.

² Egyik igen derék mama említette nekem, hogy kis leánykája (5 éves) állandó gondos megfigyelése mellett finommá, nemessé és rendkívül érzékennyé fejlődött. Neki mindig és mindent elmondott. Többek közt azt is, hogy vele nem illő játékot akart játszani egy kislány.

³ A jutalom és büntetés nem zavarja a lelki összhangot, ha az sohasem túlzott dédelgetésből vagy robbanó indulatból fakad. *A gyermek megéri az állandó jótakarást még a büntetés esetén is.*

vatását. Csak ott marad nagyobb feladat a tanító számára, ahol az édesanya nem nyitotta meg a gyermek lelkét. Látszólag az az igazság, hogy inkább a szegény gyermekek között van ilyen nevelésbeli elhanyagoltság, de a szorgosabb tapasztalat szerint ez előkelő családoknál is igen gyakori. Ilyen esetben a tanítóra nehezedik a nevelés nagyobb súlya és vele kapcsolatban a lélekfeltárás nehéz kötelessége is. A módszer itt is a *megfigyelés*, a *feljegyzés* és az *anyai, meleg szeretet* útján történik. Különös segítséget nyújt még a katolikus nevelőknek, a lelkiatyának a *szent gyónásra* való előkészület, a más vallású gyermekeknél pedig a lelkiismeretvizsgálatra, bánatra, önnevelésre vonatkozó tanítás.

2. A serdülők lelkivilágának megismerése.

A serdülő fiú (10—18) vagy leány (8—16) élete: történesek, ³ élmények és több-kevesebb Öntudatosság eredője. Ennek a mozgalmasan és változatosan alakuló fiatal életnek nem lehet pontos analitikai képét adni, mert ezt az életszakaszt épp a zártság felé való eltolódás folytán nehéz *külső megfigyeléssel* megismerni. Ebben az életperiódusban csökken a szeretet anyai melegségének hatóereje is, mert a serdülő gyermekember nem annyira anyai szeretetre, mint inkább *megértő szereetre* szorul.

Ebben a korban már erősebben előtérbe nyomul az *önkéntes lélekmegnyitás*, mert az életesemények nehezebben revelálódnak külső és szemmel látható módon. ^a Azt is lehet nagy általánosságban

¹ A tudományos beosztásban meg szoktak különböztetni serdülés előtti kort is (10—14, 8—12), de *itt* figyelmen kívül hagyjuk.

² Igaz, hogy a kamaszodás *élettani* jelei feltűnőek, de ezek nem biztos kísérői a belső átalakulásnak.

szögezni, hogy ebben a korban fokozatosan csökken a szülőkhöz való bizalmas közeledés készsége, és növekszik a lelkiatyához való vonzódás.

1. A *serdülő fiú* lelkét az *édesanya* és a *lelkiaty*a tudja a legkönnyebben megnyitni.

A lelki kapcsolat felvételének módja alapján megegyezik. A lényeg abban az *állandóan érvényesítendő, megértő szeretetben rejtőzik*, amelyet én *atyai szeretetnek* nevezek.

A serdülő fiúgyermek élete igen sok tényezőtől függ. Azért a külső megfigyelés, élettani, lélektani adatgyűjtés, ² egyéni és általános kérdőíves megismerés³ rendkívül sokat segít, de a közvetlen lelki kapcsolatot soha sem teremti meg. Az egyik egyéni kiválóságokat, a másik típusokat, ⁴ a har-

¹ Ezt nem szabad természetes és helyes iránynak tartani, de a szülői nevelés hiányos és helytelen módja igen gyakran eredményezi. A helyes törekvés az, amely a *serdülő fiút édesatyjához, a serdülő leányt édesanyjához akarja fűzni.*¹

² Az adatgyűjtő főleg a gyermek etikai fogalmai és erkölcsi érzéke után kutat. Nemcsak írásban, tömegesen, de szóbelileg és egyénenkint végzi kísérleteit a gyermekekkel. E magánbeszélgetések 8—10-szer körülbelül egy-egy órát tettek ki. Előre összeállított kérdései előbb általánosak, majd egyéniék. A tanítót és a szülőket is kikérdezi a gyermek felől. (Dr. F. Hermsmeier: Experimentell-psychologische Untersuchungen zur Charakterforschung. Leipzig., 1931.).

³ Dr. B. Winzen O. F. M.: Jugend Ringen. Gladbach, 1931. Heft I. Ein Blick in das religiös-sittliche Leben des Jugendlichen.

⁴ E. R. Jaensch: Studien zur Psychologie menschlicher Typen. Leipzig, 1930. A könyvet többen írták: H. Weil, Gross, Müller, Oeser, Schenck, Jaensch összefoglaló előszavával, aki a tanulmányok *spiritus rector*-a. Kísérleteiket *külön-böző nemű és hivatásé felnőtteken, fiatalokon és gyermeke'ken* végezték, különböző teszt-ek segítségével (megállapítják, azoknak használhatóságát, értékét és az eredményt; megemlíti a fáradtság, betegség, alkohol, zene, stb. hatását a szellemi működésre). *A tanulmány célja egy olyan típusrendszer föl-állítására, mely egységes szempontból úgy osztályozza az em-*

madik pedig általános lélektani ismereteket próbál így szerezni. Pedig beteges vagy rendellenes gyermekek lélekismeretéhez is csak a személyes kapcsolat ereje juttat.

A tudományos és kísérleti vizsgálatok is azt eredményezik, — amit az igazi léleknevelők vallanak, hogy a *személyes* lélekkapcsolat felvétele¹ a legerősebb megismerési eszköz.

A serdülő fiúhoz tehát a *megértő szeretet* alapján kell közeledni és nem kell félni, hogy elzárkózik a bizalmas kérdések elől. Egyéni tapasztalataimat megerősítik a lelkekkel tudományosan foglal-

bereket, hogy a testi és szellemi funkciók minden szintjén, minden egyéniségre alkalmazható.

¹ P. Salzieder: Die Eigenart der Kinder melancholischen Temperament und ihre erziehliche Behandlung. Langensalza. 1920. 33. 1.

E. Müller—Feilitsch: Schülertypen. Leipzig-Prag-Wien, 1924. 27. 1. Az iskolakerülő típussal (Schulschwänzen) foglalkozik. Szerinte az iskolakerülés oka (ezt példákval igazolja) hármas: 1. pszichológiai (nagy szabadságszeretet), 2. szociális (milieu) és 3. pathológikus. Intelligencia-vizsgálatot végeztet és grafikusán ábrázolja az abnormális gyermeknek a normálistól nagyon eltérő és betegesen túltengő testi funkcióit (lélekezés), lelkiállapotát, képességeit (figyelem stb.). Gyógypedagógiája okos, megértő, tapintatos eljárása a gyermekkel szemben. Főelve: „Freies Erfassen der einzelnen krankhaften Persönlichkeit, fern von pädagogischer Doktrin und psychiatrischem Schematismus.”

² Dr. F. Hermsmeirer megbeszélései alatt igyekezett mindig egyformán barátságos hangot használni. Közli a gyermek válaszait és igen érdekesen alakítja ki belőlük a 13—14 éves fiúk jellemének és erkölcsi felfogásának képét. (Egoizmus-altruizmus, áldozatkészség, részvét, vallás, szégyen, megbánás, kisebb-nagyobb bűnök, eszmények, stb.) A legkülönbözőbb modern vizsgálati módszereket alkalmazta egyenkint és kombinálva. (Dr. F. Hermsmeirer: Experimentelle-psychologische Untersuchungen zur Charakterforschungu Leipzig, 1931. 224. 1.)

³ Tóth Tihamér: Az ifjúság lelki gondozása. I. m., Winzen O. F. M.: Jugend Ringen. I. m.

kozók, akik mindig hirdetik, hogy a szerető közeledés teljes lélekfeltárást eredményez.¹

A módszer lényege a *személyes beszélgetés*, amelyben meg kell tudni éreztetni a *jót akaró szeretetet* és *segíteni tudás erejét*. A terület pedig, amelyen mozogni lehet, először általános testi *kiválóságok* keresése, majd *tudásbeli* és *művészi* készségek kutatása, végül az *erkölcsi és vallási élet feltárása*.

Az igazi nehézség tulajdonképpen az utolsónál kezdődik. Itt is azon a ponton, ahol a *bűnös élmények* feltárása következik. De még ebben is bizalmas a serdülő fiú, ha megértő hangon így kezdjük a beszélgetést: „és a többnyire nagy harcokat, itt-ott összeomlásokat mutató erkölcsi étellel hogy állunk? Milyen korban lépett életedbe a tisztaság elleni kísértés?” Az *általánosított* és sok esetben *feltételezett* botlási lehetőség megnyitja a gyermek lelkét és könnyedén kezd beszélni a múlt életéről.

Ha már leírta valamikor, akkor a válasz kivételesen könnyű, mert csak egyenesen hivatkozik reá, ha pedig *először mond el* mindent, akkor közbeeső segítő kérdésekkel kell a nehézségeken át-emelni.

Nem tudom eléggé hangsúlyozni, hogy a feltároló léleknek sohasem szabad azt éreznie, hogy az édesanya vagy lelkiatya csodálkozó, vagy rosszszaló ítéletet mond. *Itt csak a megértő és segíteni akaró lélek érvényesülhet.*

¹ „Gern schenkt die Jugend dem Vertrauen, der sie versteht. In der Behandlung der Pubertätskrise lieferte ich innen den Beweis, dass rair ihr Seelenleben kein unbekanntes Land sei.” (Dr. B. Winzen O. F. M.: Jugend Ringen. Gladback. 1931. Heft I. Ein Blick in das religiös-sittliche Leben des Jugendlichen.)

Tóth Tihamér i. m.

Dr. Kempelen A.: Az ifjúság lélektanának alapvázlata. Bpest, 1928.

Nagyon természetes, hogy ilyen megbeszélés nem lehet *lezárt* és csak egyszer megtörtént, hanem ismétlődő és teljesen bensőséges beszámolás. Lehet ez *számonkérés* vagy *önkéntes megjelenés*. Mindkét esetben azonban benne kell lenni annak a lelki vonzódásnak, amellyel a magasabb lelkierejűnek hitt édesanya vagy lelkiatya felé fordul a serdülő fiú.

Az erkölcsi élet kérdésének lényeges része a „kemény parancs” megbeszélése és a fokozatos, bölcs felvilágosítás művészete is.¹ Az utóbbi azonban csak annyiban, amennyiben a *teljes* lélek-tartalom megismeréséhez szükséges.

Meg kell állapítanom, hogy ezek a kérdések minden esetben felvetődnek, mert a serdülő életében nagy és fontos szerepet játszanak,² Ezzel kapcsolatban kell megemlítenem, hogy serdülő korban még aránylag ritkán találkozunk szélsőséges nemi eltolódással vagy bűnöző nemi abnormitással.

A *megbeszélés módját* illetőleg le kell szögezni azt, hogy nem a kíváncsi érdeklődés, hanem a nehéz kérdések helyes és *diszkrét* feladása lesz az a mód, amely ráhangolja a serdülő fiút arra, hogy elmondja és feltárja hibáit és megoldhatatlannak tartott problémáit.³

2. A *serdülő leány* életében a legnagyobb szerep — az *édesanyáé*. Mivel serdülő-korban olyan

¹ Ez a kérdés a maga teljességével a nevelés módszereihez tartozik, azért teljes részletességgel a VI. kötetben következik. Itt csak azért kell megemlíteni, mert a lélek erkölcsi tartalmának feltárásánál fontos, hogy milyen ismerete, felfogása van erről a kérdéstről a serdülés folyamatát érző gyerekeknek.

² Maga a gyermek hozza fel ezeket, mert itt igen sok nehézsége van.

³ V. ö. a II. Saját próbálkozásaim 3., 4. és 5. fejezetében (152—187. 1.) a serdülő fiúról szóló részekkel!

élettani átalakulással van dolgunk, mely a gondos anya világához tartozik, éppen ezért a változó korban a leány gondozását az *anya vagy anyahelyettes hatáskörébe* utaljuk.

A 10—16 évet elérő leány lelkének alaptónusa a *zárkózottság*. Ez azonban attól függ, hogy mikor indul meg benne az a természetes életfolyamat, amely a jövő élet szolgájává akarja avatni a serdülő leányt. Ez a titkos és előtte érthetetlen életmegrezdülés feltétlenül visszahúzódná teszi, ha csak a gondos és állandóan szerető bizalommal együttélő édesanyjai lélek át nem segíti az első nehézségeken.

Az édesanyjával *kicsi kortól* kezdve lelkikapcsolatban élő leánykánál nincs is ennek semmi nehézsége. A közvetlen lélektalálkozás, a szent percek kihasználása minden kérdést felvet és megold. Ilyen eszményi és feltétlenül követendő *találkozás* egész életére biztosítja azt, hogy a fejlődő leány megfelelő és helyes életirányt fog kapni. Ebben az esetben nem lesz nagy zökkenő, nagy erkölcsi elcsuszamlás, mert a legnehezebb kérdések bizalmas és szent beállítása a legilletékesebb fórum által történt.

A serdülő leánylélek elzárkózottsága akkor szokott legerősebb lenni, ha hiányzik az okos, megértő édesanya. Ilyenkor pedig — a tapasztalat ezt bizonyítja! — a hozzá hasonló vagy nálánál rosszabb leányok felé orientálódik. A titkos sugdosások, bizalmas elhúzódnások, rejtett játékok valójában *lélekfeltárások*, de csak az alantas, az ösztönös életvonalon. így nem az történik, hogy a lélek egy másik szerető lélekkel közös életáramlatba kerül, hanem a tudatalatti, ösztönös élet talál szemérmetlen kirobbanást.

Mivel a nevelés lehetetlen *valóságos* lélekismeret nélkül, azért a relatíve nagy százalékot kitevő

serdülő leányok életének feltárása is a nevelő feladatai közé került. A serdülőknél azonban már nemcsak az édesanya, hanem a lelkiatya-nevelő is előtérbe lép, mint hivatott személy.

De hogyan érhet ő el a lélek szentélyébe?

a) Az első módja¹ a tervszerű és állandó *megfigyelése* azoknak a *lelki kiválóságoknak*, amelyek a serdülő leánykát jellemzik. Nem ok nélkül emelem ki a lelki kiválóságokat. Ha ugyanis kezdetben erre helyezzük a súlyt, akkor a *bizalom ébredésére* is számíthatunk. Az átlagos ember csak a rossz tulajdonságokat veszi észre. Először *azért*, mert azok feltűnőbbek, másodsor *azért*, mert a kritikai szempont — korunkban annyira általános! — túltengése hamarosan talál elítélendőt, hogy önmagát felemelje. Ez az eljárás semmiképpen sem alkalmas arra, hogy bizalomra hangoljon. Ha azonban a szó szárnyán szálló *beszéd* mindig azt hirdeti, hogy a lelkiatya-nevelő jó tulajdonságok megfigyelésével foglalkozik, akkor megnyílik a lélek — a *rosszak* feltárására.

Nem szabad azt hinni, hogy ez az eljárás túlzott gyengédség vagy *elnézően* hibás. A lélek mélységét kutató nevelő *nem tekint el a bűnök felett*, hanem a lelki kapcsolat felvétele és kiépítése érdekében arra törekszik, hogy *ezeket maga a növendék* bizalommal és őszintén tárja fel előtte. A hibák leltározása, szemrehányása: indulatba hoz, a bűnök *önkéntes feltárása* pedig a bánat megtisztító könnyeit fakasztja.² Az első bezárja, a másik kitarja a lélek kapuit.

¹ Persze itt is szükséges az az előkészület, amely az iskolai kartoték-rendszer alapján a gyermekleányka külső életkörülményeit és általános ismeretét tünteti fel. (Lásd: 152, I. és kk., 187. 1. és kk., 233 1. és kk.) Továbbá az a sok általános kérdezetés, amelyet könyvem 150. lapján ismertettem.

² „Nem hiába mondjuk, hogy a könnyek *„fakadnak”* és az „*aque scaturientis*” elnevezést is azért adjuk nekik. Mert

De különben is csak az állandó *foglalkozás*, az állandó érdeklődés biztosíthatja azt a meleg lelkiiséget, amelynek eredménye a lelkek közeledése és találkozása.

b) A második mód a megértő *atyai léleknek megéreztetése*.

Ez a lelki közeledés már a felsőbbrendű élet-erők feltárását is jelenti. A serdülő leány eszméket, ideálokat kereső lelke előtt igen nagy érték, ha valóságban lép eléje olyan valaki, akit tisztelni, megbecsülni tanul. Azért a lelkiatyának arra kell törekednie, hogy ezt a mindenek fölé magasló piedesztált elfoglalhassa és megtarthassa. Tudás, komolyság, egyenesség, válogatásmentes egyetemes szeretet, fölényes erkölcsiség azok a kiválóságok, amelyek ebben segítenek. Ilyen lelkiségnek — szinte természetes — intenzív mágneses hatása van: magához vonzza a kisebb erőket hordozó lelket.¹ A serdülő leány szellemi és lelki fölény előtt tehát föltétlenül meghajlik.

Ez a megértő atyai szeretet azután tárgyilag magában foglalja a *védelmet*, az *útmutatást*, az *intést*, az *indítást* és az *áldozatos vezetést*. Mindezek azért fontosak, mert csak ezek nyomán érzi meg a serdülő leány, hogy igen komolyan és teljesen lelke érdekében közeledik feléje a nevelő. Annak hamarosan szomorú reakciója keletkezik, ha

a könnyek mindazt, ami halott, ami bomladozó bennünk — tovamossák, feloldva a bennünk felhalmozott piszkot, mely a bűnből és a rosszból származik . . . Egyedül a *bánat* könnyének melegsége tisztítja meg érzéseinket, úgyhogy *reagálni tud azután már a fényre.*” (Paul Claudel francia író levele fiatalon elhunyt írotársához, Jacques Riviére-hez, akit később megtérített.)

A serdülő leány érzelmi élete igen labilis, relatíve kis inger-hatásra meginog. Épp ez a szakasz az ő életének Scylla-Charybdise,

az indító ok silányabb vagy alantasabb. A serdülő leánynak eleinte tetszik a *kivételes bánásmód*, de a kielégült hiúság után éppen a *lélekfeltárás* fog elmaradni. Életéről, problémáiról csak az tud és az fog beszélni, aki komoly, *megértő atyai lélek áramkörébe* kerül.

c) A kétoldalú lélekhangelés után megnyilatkozik a lélek. További kérdés az lesz, *hogyan és milyen módon* megy végbe ez a *közvetlen lélekfeltárás*?

Ennek módja nem az egy-két esetre szorítkozó és néhány részletet hirtelen elmondó beszélgetés, hanem a *gyakori érintkezés, az állandó beszámolás* és ennek nyomán a *fokozatos lélekfeltárás*. A *lélek* belső élete egy-két beszélgetésen keresztül nem revelálódhatik. Az őszinte megnyilatkozás nehézségének alapja az, hogy a serdülő-gyermek nem ismeri teljesen önmagát. Lélekerők, titkos életélmények leleplezése csak kölcsönös beszélgetéssel, felvilágosító, kérdezőgató módszerrel lehetséges. Itt az a tény is fontos szerepet játszik, hogy a lélekfeltárás és a nevelési eredmény *korrelációban* vannak. Ha feltárjuk a hibát, akkor segíthetünk a lelkiélet átalakulásában, de ha erőfeszítésünk sikertelen, akkor az eredménytelennek mutató próbálkozásunk okát mindig valamilyen *tudatalatti gátlásban* kell keresnünk. Tehát ezzel is számolnunk kell.

Azért mondtam, hogy az elért vagy el nem ért nevelési eredmény egyformán a további léleknyitásra kell, hogy vezessen bennünket.¹

¹ Ilyen eset pl.: a serdülő leányka elernyedtséggel, szellemi tunyasággal vádolja magát. Ha nem sikerül kedvet nyújtó munkával eredményt elérni, akkor tovább kell kutatnom, hogy az *igazi okot* megtaláljam. Lehet kedélybeli összeomlás (bűnös múlt!), lehet érzelemhullámvész (fellobbanó illúzió!), esetleg környezet okozta letargia.

A serdülő leánylélekkel foglalkozó nevelőnek tehát nagy áldozatkészséggel kell idejét arra szentelnie, hogy *több alkalommal* álljon rendelkezésére a lélek kérdéseinek megbeszélésére. A tapasztalat azt fogja mutatni, hogy minden esetben előbbre jut és fokozatosan mindig részletesebb életadatokat fog megismerni.

d) Végezetül megbeszélendő tárgyként kell érinteni: mi volna az a gondolatkör, amelynek érintése *készséggé teszi* a serdülő leányt lelkének feltárására?

Az imént már mondtam, hogy a *lelki kiválóságainak meglátása, továbbá annak fejlesztése, a iőkéletesebb életlehetőség* megérettetése bevezető lélekhangoltságot okoz. Most azt hangsúlyozom, hogy *az első megbeszéléseknek* ezen az úton kell megindulniuk. A leányka sokkal finomabb és szemérmesebb, semhogy a bűnök keresésén kezdhethők a lélekismeretet. Csak azt a nagy hibát nem szabad elkövetnünk, hogy a jó feltételezésénél olyan hangot használjunk, hogy *nála a rossz lehetőségét is kizárjuk*. Ez a naiv ügyetlenség bezárja a lelket; ahhoz ugyanis, hogy valaki mindezek dacára kijelentse, hogy ő mégis rossz, olyan nagy lélek szükséges, amely nem tételezhető fel mindenkiről általánosan. A megbeszéléseken — az aktív rossz *feltételezésével* — a jó tulajdonságról beszéljünk; a hibákat, a lelki küzdelmet okozó bűnöket és problémákat azután a serdülő leány maga fogja elmondani.

Azt fogjuk tapasztalni, hogy a kezdet nehézségein átesve hamarosan kirobban ez a mondat: „kicsi koromban igen rossz leányka voltam”. „Rossz gyermekek közt éltem . . .” Ez már jelzi, hogy küzdelmeinek lényege a rejtelmes életkérdések és ösztönök expanziója. Ezt a mélyről hangzó célzást hamarosan meg kell érteni és nem szabad

megengedni, hogy ez az első vallomás, ez a *kezdés hiábavaló legyen.*

A *kérdező, kíváncsiskodó* mód azonban *kerülendő.* Itt különösen követendő az a módszer, amely szerint a *megvilágított kérdések* adandók fel. Persze úgy, hogy a kétes részre — felelete után — új kérdéseket adjon fel a leányka.

Nagy általánosságban úgy képezem a dolgot, hogy a kérdés legelső érintése az *Isten tervének szentségét, az életösztönök jövő hivatását, a testi élet szentségét* kezdi hangoztatni. Ha a serdülő leány nagy tiszteletet érez a benne megjelenő érzésekkel szemben, ha az idegzsongást az élet mel-lékszöngéjének, de szent és titokzatos élet előhírnökének érzi, akkor nagy tisztelettel hódol meg az isteni törvény előtt és a „nem ismertem”-re hivatkozva vallja be a múlt bűneit. Ha pedig jelen élet-szakaszában is belső harcokat vív, akkor — nagyon helyesen! — a természetfeletti kegyelmi erőket fogjuk túltengő természetes életerőivel szembeállítani.

A serdülő leánykáknál azért emeltem ki a lélek megismerésénél az ösztönös világot, mert ebben a korban ez áll a középpontban és mégis ennek a megemlézése ütközik a legnagyobb nehézségbe.

A meleglelkű, lelkeket szolgálni akaró és Isten előtt felelősséggel álló lelkiatyák pedig állandóan tartásuk szemük előtt a lélek jövőt formáló problémáit, különösen az érzékeny serdülőleánykorban. Ezeket a *legszentebbül, a leggyengédebben, a legnagyobb finomsággal* és *lehetőén futamszerű könnyedséggel* szabad csak érinteni. így az Isten követe kopogtat a lélek kapuján.¹

¹ Dr. Csaba—Dr. Leicht: Amit egy nagy leánynak tudnia kell... Tóth T. előszavával. Budapest, 1932.

Ilyen módon nyitható meg a gyermek és serdülő kor titkos szentélye. Természetes, hogy ez a lelki találkozás nem zárja ki, sőt egyenesen feltételezi azt az *alapul szolgáló* ismeretet, amely a tapasztalati és tudományos módszerekből leszűrhető. A lelkek közvetlen érintkezése olyan magasabbrendű megismerést tesz lehetővé, amely kiegészíti a tudományos módszerekből leszűrhető lélekismereteit. Nem szabad tehát sohasem felednünk, hogy a nevelő tekintete nemcsak azért mélyed a lélekbe, hogy ott statikai és dinamikai erőkomponenseket keressen, hanem azért is, hogy a gyermekembert a személyes lélekáramlás körébe vonja.

B) Az ifjúság.

Most ahhoz a korhoz nyúlunk, amelyet évszámokban a fiúknál 16—26, a leányoknál 16—24 jelez, a fejlődés ütemét tekintve, pedig az *egyénség kiformálódásának* mondhatunk. Ezt az alapütemet normának véve, az ifjú és hajadon élete majdnem teljes egyezést mutat. Az egész életfolyamatot rövidesen így lehetne jellemezni: határozott előretörés a kifejlődés felé, amelynek sodrában erősen dominál a harc és a küzdelem.

Az egyénség kiépítése új lelki korszakot nyit az ember életében. Most kezd előtörni az „én” és háttérbe tolni a „más”. Természetes következménye tehát a *tekintélytisztelet csökkenése*, saját „én”-jének ösztönös hangsúlyozása és izolálása.

Ez az elzárt világ — amint a IV. kötetben részletesen fogjuk leírni — magában hordja *nagynak érzett* erejét, tudását, erkölcsi értékét és — ami a mi szempontunkból a legfontosabb — zártan hordozza hosszú évek *múltját, a jelennek küzdelmes világát és a jövő terveit*. Az ifjú tudatában van az

erkölcsi rossznak. A múlt terhe ránehezedik és nem szívesen tárja fel gyengéit. Ha pedig olyan elmélyedő lélekkel van dolgunk, amelyik az esetleges testi-lelki terheltségeit is érzi, az még kevésbé akarja megnyitni a lelkét.

A *jelen kaotikus lelki világa és lelki küzdelmei* a világnézetek ütközéséből, az ösztönök dübörgéséből és a vallási eszmények megbillenéséből erednek.

Az ifjú gyermekkorától mindig azt hallja, hogy egyéniségének kifejlődését és a belső világ harmóniáját kell magában kitermelnie.

A felnőttek útmutatása alapján Isten törvényének érzi ezt a törtetést. Mikor azonban önmagában ellentétes hangokat és küzdelmet igénylő nehézségeket észlel, akkor gyakran felível benne a gondolat, hogy őszibb, igazibb valóság az „én” és kisebb, másodrendű a törvény. Ennek tragikus következménye, hogy meginog benne a törvény tisztelete, a könnyebb életstílus miatt kicsúszik alóla a pozitív erkölcs betonalapzata és ennek nyomán megroppan vallási eszménye is.

Ha azután bukások is jelzik az útját, akkor még erősebb a lelki zártság — bár kifelé védi magát az egyéniség jelszavával —, *befelé* érzi a lelkiismeret tiltakozó és egyensúlyt követelő szavát.

Ugyancsak rejtett marad az egyén jövőt osztrómló terve is. Olyan világok ezek, amelyek realiter meg nem születnek, csak a képzelet alkotásai. A 16—20 éves leányok közül sokan a képzelet országában élnek. Önmaguknak építik ezt a mesevilágot, az *elkövetkezendő élet* szent varázsát. Éppen ezért a lelki eltévedések is ebbe a korba esnek, mert ebben az időszakban éli ki magát a fantázia. Ilyenkor szövődnek a rejtélyes, finom érzé-

sek, szerelmi illúziók a modern Lohengrinek körül: érthető tehát, hogy sok rejtteni való akad.¹

Ha pedig figyelembe vesszük azt a pszichológiai ténytet, hogy ez a kor *formálja ki a jellemet*, akkor világos lesz előttünk, miért fontos, hogy nevelő erőinket ebben a korban tudjuk érvényesíteni. Ennek pedig alapmegindulása az ifjú lelkének *teljes megismerése*.

1. Az ifjúság megismerésének alapjai.

Itt tulajdonképpen az a kérdés, hogy milyen *lélektani tényezőkre* kell számítanunk akkor, amikor az ifjúság lelkének megismerését célozzuk.

A kutatás kettős iránytet vehet, mert figyelembe kell venni a megismerendő egyén lelki-diszpozícióját és az analizáló nevelő erőkisugárzását.

a) Ha az ifjúság lelkének legmélyét, az életet lendítő pszichikai erők komponenseit vizsgáljuk, akkor megtaláljuk közöttük a legősibb motorikus energiát, *az egyéniség kifejlesztésének erejét*. Ez a lendítő erő arra tör, hogy a testi életen kezdve, a szociális, kulturális, esztétikai, erkölcsi és vallási készségek szolgálatán folytatva egybecsengő egyensúlyba hozzon lehető legtökéletesebben kifejlesztett életkészségeket. Nem volna könnyű feladat részletesen kikutatni minden egyes életjelenség oksorát, de azt hamarosan le lehet leplezni, hogy a végponton az egyén kifejlődését

¹ Annál is inkább, mert azt hiszik, hogy az „öregtek” nem értik meg őket! Szépen írja az ifjúság egyik legnemesebb barátja, Dunin-Borovski: „Die Erwachsenen verstehen uns nicht, heisst es, sie legén den Altersmasstab an die Kühnheiten unseres sprudelnden Übermutes, sie setzen Grenzen, wo wir erst anfangen; sie werden verdrisslich, da es uris gerade am wohlsten ist. Wir sollen mit ihren bedachtigen Gang Schritt haltén. Das ist Widersinn und Tyrannie.” (Dunin-Borovski S. J.: Führende Jugend. Berlin u. Bonn, 1922. 9. 1.)

szorgalmazó életerő mozog. Ez pedig csak akkor érthető meg, ha az ember belekalkulálja az életbe az anyag felett álló, az anyagot indító és magasabb életcélok felé törő lélek szellemiségét.¹

Ha pedig a fejlődés ívelő vonalát vizsgáljuk, akkor meg kell találnunk a *végtelen* irányjelzését. A fejlődés görbéje felfelé húzó és végtelen. Még az öregkor sem a *teljes* vonalhanyatlást, hanem csak a fizikai és biokémiai energiacsökkenést jelenti. Azonban a lélek végtelenbe feszülő, az idővel nem koordinálható lendülete még ebben a korban is sürgeti a további fejlődést és életigenlést.²

Már most világosnak látszik az az elgondolás is, amely szerint a fejlődés legerősebb ütemében álló ifjúság ugyancsak elemi erővel fordul arrafelé, ahonnan kialakulásának segéderőit merítheti. A serdülésből kilépő és az élet kaotikus voltát megsejtő ifjú először azt hiszi, hogy *önmagában* fogja ezeket az erőket megtalálni. De az élet kemény csapásai ráeszméltetik arra az igazságra, hogy *önmagunk* *önmagunknak* gyenge támogatói vagyunk. Az ember személyiség, de a mások személyiségétől, az embertestvértől nem elszigetelt és az érintkezés, a találkozás kölcsönös keresése nem nevelési kényszer, hanem a személynek személy felé forduló elemi, ősi vonzása.

¹ Mennyire gyenge elgondolás, amely szerint: „Alles menschliche ist relativ, weil Alles auf innerer Gegensätzlichkeit beruht, denn Alles ist energetisches Phänomen.” (C. G. Jung: Das Unbewusste im normalen und kranken Seelenleben. Stuttgart u. Wien. 1929. 111. 1.)

Valójában itt az történik, hogy a jelenségek tényét tudomásul veszik és a mozgató, indító erők felsőbbrendűségét illehetőleg nem merik a konklúziót levonni. *Jung* elgondolásában az *energia központ* csak megjelölés vagy — legjobb esetben — *anyagi* valóság, míg a „pedagógia energetica”-ban ez indító erő; *szellemi* valóság: *lélek*.

² G. B. Shaw: Vissza Matuzsálemhez. (Fordította: Hevesi S. Bpest, 1928.)

Az önmagát kevésnek találó ifjú: a *saját elvei alapján* élni próbáló, sok összeomlást, bukást elszenvető fiatalember kilép önmagából és elindul, hogy a hozzá hasonló, *de nálánál értékesebb szellemi-lelki tekintélynél*¹ keressen segítséget és irányítást.

Ez a személyiség néha az *édesanya* és a leányoknál gyakran az *édesanya*. De csak abban az esetben, ha a gyermekkorban is bizalmas és tartalmas irányítónak bizonyultak. Legtöbb esetben — különösen ha a múlt erősen árnyékolja a fiatalember lelkét — a *lelkiatya-nevelő* marad az egyetlen és igazi támogató és irányító.

Erre a készséges lelki odafordulásra kell elsősorban számítanunk, ha az ifjúság lelkéhez akarunk közelférközni.

b) De ebből a lelki önátadási készségből az is természetesen következik, hogy részünkről *testvéri szeretet melegének* kell megnyilvánulnia.

Ebben a mondatban nem a melegség, a túlgyengéd szeretet a hangsúlyozott. Ez az érzelem a gyermek és a serdülő világ zártságának megoldója. Az ifjúember életében már nagyobb szerepet játszik jövő életének komoly elgondolása, annak megtervezése, belső harmónia keresése; itt tehát *segíteni tudó és akaró lelki rezonanciát kell megéreztetni*.

Az ifjúembert büszkeséggel tölti el az értékesebb, tartalmasabb felnőtt testvéri szeretete, de le-törné az atyáskodó vagy anyáskodó leereszkedés.

Az eredményt váró nevelőnek tehát ezt a módot kell megragadnia és ezt az érzületet kell minden szavából, közeledéséből, tettéből kiéreztetnie!

¹ A vele egyenrangúnak hitt „barát” vagy „barátnő” csak átmenetileg segít. Előtte jó „kibeszélni” magát és „megkönnyebbülést” jelent, de igazi segítség csak *felsőbbrendű* embertestvértől várható.

Ez a lelkület hosszas és tudatos önneveléssel érhető el. Az ember ugyanis nagyon hajlamos arra, hogy *önmagát helyezze előtétbe* és *saját élete fel-fogását* kemény következetességgel próbálja másokra októrajálni. Ugyancsak hozzájárul ehhez az is, hogy az *ítélkező hajlamunk* sokkal nagyobb, mint az önátadást jelentő *áldozatos nevelési készségünk*. Az sem tagadható, hogy a szeretetet igen gyakran hangoztatjuk, de vajmi kevésbé úgy, hogy az embertestvér életének segítője legyen. Már pedig az igazi lélekismerőt az isteni küldetés erejének kell áthatnia, amelyben benne cseng a lemondás, önátadás áldozatossága.

Ez leginkább ösztönösen benne él a szülőekben és Jíivatásuk természeténél fogva a lelkiatya-nevelőkben. De az adottság csak készség, a *tényleges érvényesülés* azonban már önnevelés eredménye. Ezért hangsúlyozom, hogy erre reá kell magát nevelnie a lelkiatának.

Ettől a nehéz és önfeláldozást követelő munkától azonban nem szabad visszarettenni. Az önzésnek feláldozása rendkívül sok tiszta lelki örömet hoz kárpótlásul. Csak látszólagos itt az idő vesztesége. Valójában sok értékes tapasztalatot és nagy boldogságot lehet ellenértékül megnyerni. A lélekbelátás először is *élethorizonttágítás*, másodszor *testvéri találkozás*, továbbá a *saját lelki energiánk transzformált érvényesülése*, majd a *lélekmentés boldogsága*, azután *egyéniségünk szellemiségének sokszorosítása*, végül a *személyes életkapcsolat* végnélküli egybefűződése; ezek pedig nem szavak, hanem valóságos lélektartalmak, amelyek a szellemi élet boldogságának részletei. Nagyon természetes, hogy ezt a kincsállományt csak az az ember találja aranyból is értékesebbnek, aki a lelkék fejlődésében és épülésében találja saját és mások boldogságát. Az ilyen ember a szó igaz értel-

mében *lelki-anya*, mert belső erőinek alaplendülete; a *generatio vitae spirituális*. Ez pedig annyit jelent, hogy lelkének minden ereje arra tör, hogy magához hasonló szellemi magaslatokon járó embertestvéreket állítson be Isten gondolatának szolgálatába. Ha azután eredményes lesz az erőfeszítése, akkor az *alkotás* boldogsága tölti be a lelkét.

*

Végül, ha egybefogjuk a mondottakat, akkor az élen felvetett kérdésre megadhatjuk a feleletet és ennek alapján megállapíthatjuk, hogy az *ifjúság* lélekmegismeréséhez egyrészt az *egyéniség kifejlesztésére* való törekvésre, másrészt az *embertestvér szerető lelki-rezonanciájára* van szükségünk.

2. Az ifjúság megismerésének módszerei.

Az alaptónus megtalálása után a gyakorlati módszerek kipontozása következik.¹

a) Az első mód a *testvéri megfigyelés*.

Ebben a pontban még annál az első feladatnál tartunk, ahol *vizsgálandó tárgy-ként* áll velünk szemben az ifjú vagy a hajadon. Azt sokszor mondtuk, hogy az ismeret elemi foka, illetve alapja a tényleges testi-lelki kiválóságok vagy gyengeségek leleplezése. Ezek a helyzeti vagy aktuált erők lépten-nyomon megnyilatkoznak és az

¹ Winzen szerint (aki a kath. ifjúság háború utáni vallás-erkölcsi esésének okait kutatja) négy út vezet a *fiatalság pszichéjének* megismeréséhez: 1. megfigyelés, 2. kísérlet, 3. visszaemlékezés, 4. Erhebungsmethode. (Ez utóbbinak két fajtája van: a spontán megnyilatkozás és a kérdésekre adott válasz.) Ezeket alkalmazza és nevezi „Bekanntniismethode”-nak. Ennek az eljárásnak komponensei: 1. Statisztikus módszer. 2. Magyarázó (erklärende) módszer. 3. Megértő, átérző módszer (verstehen). 4. Összehasonlító módszer. 5. Pszichogramm összeállítás. (Dr. B. Winzen O. F. M.: Jugend Ringen. Galdbach. 1931. Heft I. Ein Blick in das religiös-sittliche Leben des Jugendlichen.)

élet belső tartalmára is következtetni engednek. A tapasztalati és kísérleti lélektan jórészt annyiban segít, hogy a lelki-élet általános jelenségeinek tárgyalása mellett az egyének életét is megvilágítja.

A lelkiatya-nevelő előtt állandóan ennek a kérdésnek kell hangzania: Tu quis es? A feleletet pedig mozaikszerű komponensekből kell összerakni.

A megindulás: az *életterep* vizsgálata. Az eredet, a környezet, a gazdasági élet adottságai, testi-lelki és milieubeli befolyásra enged következtetni. Már többszörösen reautaltunk és az I. kötetben részletesen kifejtettük, hogy az emberi lélek *helyzeti erőit a környezet elfojtja, illetve aktuálja.*

A helyesen megválasztott *kartoték-rendszer* alkalmazása és az *otthon meglátogatása* világos képet ad ezen hatóerők intenzitásáról és nagyságáról.

Ezután következik az egyén *sztatikai erőmennyiségének a megállapítása.* A testi és lelki erők nagysága, a tudás foka, a művészi, érzék nívója, a szociális érzék fejlettsége, az akaratú élet aktivitása, a vallásos élet intenzitása szorgos megfigyelés tárgyát kell hogy képezze. Ez történhet egyéni megfigyelés, beszélgetés útján, régebbi levelek, írások, naplók átnézésével is. Mindenesetre annak a szempontnak kell érvényesülnie, hogy a lélek belső világának részleteit jobban és jobban megismerhessük.

A további vizsgálódás a *dinamikai ütemre* terjedjen ki. Ez pedig azt jelenti, hogy az *élet helyzeti energiáinak aktuálási fokát* próbáljuk megállapítani. A tudás-készség csak alap, de a komoly munka mutatja a kultúrértékek gyűjtésének konkrét tényét. A tehetség csak lehetőség, de az *aktuálisan érvényesülő* képesség lesz az az energia, mely az életet alakítja. Éppen azért fontos, hogy ezt a lendületet is lehetőleg lemérjük és értékeljük.

Végezetül az elért *életnívót* kell megfigyelni. Milyen fejlődési fokot ért el az egyénben egyik vagy másik képessége, milyen magaslatra emelkedett erkölcsi élete és mennyiben aktív az isten-emberi méltóság metafizikai értékelésére. Az elsők kulturális nívót, az utóbbiak vallás-erkölcsi élet-szintáját akarnak megjelölni.

Ha ez a nívó-megfigyelés kiterjed az élet minden adatára, akkor olyan képet adhat, amely — mint látni fogjuk — nagy kontúrokból megközelelti a valóságot. Csak arra kell ügyelnünk, hogy megfigyeléseink *változó körülmények között* és *hosszú időn át* egy irányra kitérjeszkedők legyenek. Az ifjúember forrongó lelke ugyanis nagyon változó. Tevékenysége sokszor robbanásszerű és így a hirtelen indulat alatt álló. Tudjuk ugyan, hogy az indulat-kirobbanása a lélek rejtett életéhez is eljuttathat, de nem minden esetben, mert például a fegyelmezetlen harag még nem biztos jele a durvalelkűségnek.

A változott környezet, az időbeli eltolódás, szintén más-más alakban mutatja be az ifjúembert. Egész más a hajadon a családi kör mindennapi szűrkeségében, mint az egyetemen, munkahelyen, nyilvános ünnepélyen. Ugyancsak sokat feltár az öröm vagy a bánat periódusa. Az érzelmek mélysége, a fájdalom fölényes vagy összeroppant viselése a lelki energiák nagyságára vagy kicsiségére enged következtetni.

Az egész megfigyelést azonban mindig úgy kell értékelnünk, hogy ezek az adatok mozaikdarabok, amelyek az életkép kialakítását csak *segítik*. Azt azonban sohasem szabad gondolni, vagy egyenesen hangsúlyozni, hogy ezek a *tárgyi ismeretfelvételek* a lélek *valóságos* életének megismeréséhez vezetnek.

b) A tárgyi megfigyelés után következik *az ala-*

nyi kapcsolat felvételének egyik formája: a *testvéri érintkezés keresése*.

Ennek célja olyan lelki bemutatkozás, amely a felsőbbrendű egyéniséget, revelálja az ifjúember előtt. Eredménye pedig az a lelki meghódolás, amely a magasabbrendű élet tiszteletéből fakad. Végső következmény azután a lélekátadás, hogy az alsóbb életnívójú életet magasabb vonalba juttassuk, így jutunk oda, hogy a testvéri érintkezés felvétele a lélek feltárásának eszköze lesz.

A konkrét módot pedig a következőkben pontozhatjuk ki.

A testvéri szeretet melege igényli a gyakori találkozást, a találkozás pedig akkor kap tartalmi kitöltést, ha irodalmi, művészeti, szociológiai, filozófiai és vallásos *munkák, nagy írók, nagy gondolkodók vallomásainak* kritikai értékelése és tervszerű megvitatása adja meg az együttlét értékét.

Ilyen érintkezés folytán elmaradhatatlan, hogy reá ne terelődjék a kérdés a lélek legfelsőbb éle-téré. A világnézeti, vallás-erkölcsi kérdések elméleti megbeszélése a közvetlen gyakorlati életre is felhívja a figyelmet. Szinte önként lobban ki az a sok belső küzdelem, harc, ellentét, mely a múlt emlékeihez tartozik. A fiatal ember vagy ifjú leány örömmel tárja fel azokat a problémákat, melynek egy részét talán már megoldotta, de amelynek másik része még megoldatlan. A félelem és szégyenérzet azonnal megszűnik, ha az embertestvér szeretetének melegét érzi a lélek.

Az ifjúember ugyanis feltétlenül akarja, követeli, sürgeti, elemi erővel igényli a tökéletesebb életet. Ez az igénylés olyan erős, hogy minden akadályon áttör. Ezért számíthat a lelkiatya-nevelő arra, hogy testvéri szeretetének megéreztése az ifjúember lelkének teljes revelációját hozza.

Nagyon természetes, hogy ez a meleg, testvéri

szeretet nem kulminálhat csak meghitt *beszélgetésekben*. A személyes életkapcsolat *tetteket* igényel. Ne csak hangsúlyozzuk a *jót*, hanem a magát feltáró fiatal lélekhez juttassuk is él ezeket az emelő életerőket. Ebben a munkában csak lendít a szó: az igazi segítség a lélekmentő, aktív tevékenység.

Melyek ezek? A múlt-események terheinek feloldása, áldozatos, időt szentelő önátadás a segítesre, nehéz és veszélyt jelentő környezet megváltoztatása, a külső behatások (romboló álirodalom, rossz barátok, társaság stb.) távoltartása. Felsőbbrendű lelki élményekkel való gazdagítás (világirodalmi nivójú könyvek, művészet, helyes szórakozás biztosítása), a lélek beállítása a kontemplációra, a vallás-erkölcsi *élet* igazi regenerálása és a lélekben való konzerválása.

Bár mindezek részleges tettek, segítő erők, de az utolsó még külön is figyelmet érdemel. Az ifjúemberek nagy része épp a vallás-erkölcsi téren bizonytalan. A természet életet elsodró követelőzése hamarosan elfeledteti, hogy az embernek természetfeletti élethivatása is van. A nehéz feladatok elé állító erkölcs előtt megtorpan a gyenge ifjú, annál inkább, mert a szisztematikus? világnézeti támadások úgy is gyengítik benne az erkölcsi élet értékelését. Az igazán lelket szerető és testvéri lélekkel közeledő nevelő-lelkiatya akkor végez értékes munkát, ha olyan irányba tereli az ifjúembert, ahol a legbensőbb és legszentebb életével komolyan törődnek. Most a szó igaz értelmében vett lelkiatyára gondolok/ aki nemcsak emberi erővel, hanem az Isten *kegyelmi erőinek* beállítással segít a vergődő emberen. Az isten szolgájához vezetett ifjúember reá fog találni arra az egekből transzformált és a földön jó cselekedetek nyomán észlelhető kegyelmi energiára, amely egyéniségét

átnemesíti, megerősíti és maximális munkára beállítja. Akik törődnek az ifjúság lelkével, azok igazat adnak nekem ebben a megállapításban, hogy a természetfeletti erők igénybevétele nélkül nincsen *teljes* és harmonikus emberi lélek. Az ember természetes életereje, a lelkiatya-nevelő önneveléssel fejlődőbbrendűvé tett élete, alapot nyújt a lélek személyes kapcsolatának felvételére, de az igazi lélekáramlás akkor történik, ha a mindenható Isten, az abszolút Személy is bekapcsolódik kegyelmével az életbe. És ez nem azért van így, mert ezt a „külsőséges” vallási tételek igénylik, hanem azért, mert az emberi életnek személyiségre bázisított mivolta kénytelen számolni az abszolút Van-nal, a végtelen *Személlyel*. Mivel pedig a személy és személy közti kapcsolat a szeretet áramlása útján történik, azért a véges személy (ember) és a végtelen Személy (Isten) is így találkoznak. Az ember tehát boldogan talál reá a Végtelenre, mert benne az örök és szerető *Atyára* ismer.

3. Vissza a régi élményekig.

Az az ifjú vagy hajadon, aki *gyermekkora* óta gondos, előrelátó édesanya és jó nevelő keze között nőtt fel, annak életét tiszta, egyenes vonalú, nemesen tartalmas pálya jelzi! Aki azonban ifjú korában kerül a lelki nevelő kezébe, annak egész múlt életét fel kell tárnia. A nevelőt nem elégítheti ki a készséges lélekkitárás, amely a visszafordított filmszalagon a múlt eseményeit pergeti előtte, hanem meg kell világítani az *események mozgató okait és az életjelenségek összefűződését is*.

Amikor a „múlt” — mint az előbb hozott néhány példából is láttuk — konkrété lép elénk, akkor még számolnunk kell azzal is, hogy igen sok

kérdés rejtély marad. Ezeket a rejtélyeket pedig csak úgy ismerhetjük meg, ha a legmélyebben fekvő, életindító *élményeket* is fölszínre hozzuk.

Ez az ismeretgyűjtés azután olyan módon történhetik, hogy *részletekig menő és gyakran megisméltődő* beszélgetéseket folytatunk az ifjúval.¹ Az őszinte megnyilatkozás azután olyan alap, melyen a *közvetlen lelkikapcsolat felvehető*. Ezt a munkát én így nevezem: *vissza a régi élményekig*.

a) Az események összefüggése a lelki-életben annyit jelent, hogy egyik a másiknak alapépítkezése, illetőleg energiaforrása. Bizonyos, hogy a megindítást a külső és belső hatóerők adják, de az is tény, hogy a kiváltott eseményekből új és új megindító erők erednek. Mikor a fiatalember pl. a környezetéről beszél és a családi élet lazaságát ismerteti, akkor egészen természetes, hogy az ilyen életkörülményekről beszélő ifjú életében sok olyan defektust találunk, amely sötét családi múltra vezethető vissza. Az erkölcsi küzdelmek sokkal nehezebb kérdések elé állítják a terhelt, mint az egészséges ifjút. A társadalmi ellentétek turbulens megnyilatkozásait analizálva sokszor felismerjük a szereplők mögött a környezet hatóerejét.²

¹ A „kolloquium”-ok a mai nevelésnek lényeges részét alkotják. (Tóth Tihamér: Az ifjúság lelki nevelése.)

² A modern élet szélsőséges elemei között gyakran találunk olyanokra, akiknek mindent megváltoztatni akaró irányzatuk a múlt szenvedéseiből és mélységeiből táplálkozik. De sokszor jó nyomokra is akadunk. A gondos édesanyának ébren töltött éjjelei, okos és szeretetteljes tanítása *öntudatlan magvetések*, melyek elpihennek a gyermek lelkében és ifjú korában életre kelnek. Néha nem tudjuk megérteni, honnan van az, hogy egy-egy gyermek gondolkodása, erkölcsi kérdésekben való ítélkezése annyira bölcs és komoly. Utána nyomozva az élettörténesek során rájövünk arra, hogy gyermek- vagy ifjúkorban értékes élményekkel gazdagodott a lelke. Hiszen ha csak a fönt közölt élettörté-

Az események elsorolásánál — amint említettem — sohasem álltam meg, hanem azt a módszert követtem, hogy először önmagam próbáltam az okok lánc-sorát összeállítani az elmúlt eseményekből, azután az ifjúval való *megbeszélések során* próbáltam a hiányt *kiegészíteni*. Tapasztalatom az volt, hogy a megnyilatkozott léleknél legnagyobb a készség: *múlt élmények részleteiről* könnyedén és nyíltan beszélni.

Tapasztalataim alapján megállapíthatom, hogy nehezebb a *lélek föltárása*, mint a *lelki események további* analizálása. De hogy az okok során a lelki mélységekig eljussunk, *finom* kérdésekkel kell az emlékezetet segíteni és *megvilágításokkal* a figyelmet egyes események *jelentőségére* fölhívni. Többször megtörtént, hogy az ifjúembernek válasza az volt, hogy az egyes események kapcsolátára nem is gondolt, de *most* már világosan látja, hogy ezeknek szerves összefüggésük van egymással.

Nem ritkán fogunk arra bukkanni, hogy az egész küzdelmes ifjú kor — tiszta serdülő kor dacára — *bűnös gyermekkori élményekből táplálkozik*. Ekkor érezni fogjuk ennek a tételnek nevelés-tani igazságát: *az események elmúlnak, de hatásuk permanens*. A lélek világában vannak ugyanis hullámzó értékű, néha alig észrevehető, máskor elemi erővel *expandáló élmények*.

netekre gondolunk vissza, akkor az első olvasásra észrevesszük, hogy az élet csodás hatóerőknek összefüggésén épül. Ha pedig ezeket az összefüggéseket nemcsak egy-két kiragadott egyénben keressük, hanem sok-sok egyedben, akkor világos lesz előttünk, hogy a külső és belső tényezők *szerves behatást* gyakorolnak az életre.

¹ A feltárás csak első lépés, mert a megváltoztatás: igazi nevelés, külön feladat! Ezt majd a nevelés művészetében (VI—VII. k.) tárgyaljuk. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy akinek a lelkében csak lélektanilag hantolódik el a múlt, an-

b) *A lélek belső összefüggése*, az elmúlt események kapcsolata elég könnyen analizálható. Van azonban olyan mélyenfekvő, sőt az *öntudat küszöbe alatt fekvő élmények is*, amelyek egészen kiesnek az emlékezetből. A kis gyermek életének legtöbb élménye ilyen. Kívül esik az emlékezet küszöbén. Ezek azonban nem *véglegesen* elpihent élmények. Az ifjúsággal való foglalkozás közben sokszor tapasztaljuk, hogy a múltnak föl nem tárt és elpihant élményei később aktiválódnak.¹

A katolikus nevelés szentségi gyónással, napi elmélkedéssel, „particuláre”-val, lelkigyakorlatokkal mindig az egyéni lélekelemzés felé viszi az embert. Mindez — a vallás elgondolásában — már régóta alkalmazott lélekanalízis. Épp azért a katolikus nevelő előtt nem idegen, hogy a legősibb élményekig hatoljon vissza. Nem pedig azért, mert *önmaga* is állandóan végzi és növekedékeivel is végezteti. Fontosságát tehát a legnyomatékosabban kell hangsúlyozni.

Nevelői munkánkban mindig az a legfontosabb tevékenység, hogy a lélek titkos rugóit megtaláljuk. Lelkileg beállítottak kell lennünk arra is, hogy nem minden esetben koronázza siker próbálkozásainkat, de az remélhető, hogy igen sok értékes adatra bukkanunk. Ez különösen a félelemmel kapcsolatos életjelenségeknél tapasztalható. A fé-

nek világa mindig *temető* marad. Lelki válságokban, inzultusok hatására feltámadnak a múlt élményei és aktívak lesznek. Annak az ifjúnak életében azonban, akinek lelkét *Isten kegyelme* tette világossá, annak lelkében a *bűnös élmények feloldódnak*, inaktiválódnak.

¹Lásd: „Pszichoanalízis”, 101. 1.

²„Examen particulare” *részleges*, egy-egy hibára vonatkozó lelkiismeretvizsgálatot jelent. A lelkiélet igazi mesterreinek, a jézustársasági atyáknak nevelési rendszerében — helyesen — igen tekintélyes tényező.

lelem *alapját* nagyon sok esetben a múlt élményeiben találjuk meg. Aki valamikor fekete színtől félt vagy torzonborz alaktól rettegett, annak lelkében sötét élmények, illetve igen gyakran mesebeli szörnyek, gonosz alakok élnek.³

Az egyik lélek sokkal *nehézkesebb*; emlékezete tompább, az események áttekintésében *lazább*, mint a másik. De viszont a nevelők közül is egyesek kevesebb áttekintést keresnek, felületesebb ismeretekkel is beérik. Azt hiszem akkor találjuk meg a helyes álláspontot, ha nem nyugszunk meg az elért eredményekben, hanem a bizonytalanság érzetével a továbbiak felkutatásához fogunk. Előre megkonstruált tételeinket föladjuk, elméleteinkben csak részben bízunk és minden új pozitívumot számításba vesszünk.

Gyakorlatilag olyanformán kell ezt megoldani, hogy a nevelendő ifjú életének múltjából minél több *részletet* próbáljunk megismerni. Fontosnak tartom annak kiemelését, hogy ezeknek a megbeszéléseknek nem szabad kizárólagosan a szexuális életre vonatkozniuk, mert szerintem ez az életkomplexumnak csak egy része. A beszélgetés a szellemi, a kulturális, az esztétikai, a szociális, a morális és vallásos élet múltban ható, jövőt alakító belső aktivitásról történjék. Az eredmény az lesz, hogy mint a geológus, aki tektonikus törésnél új és új geológiai rétegeződést fedez fel, úgy a nevelő-leiki-anya is a múlt mindig több és újabb részletét ismerheti meg. Nem mondom, hogy minden esetben a legősibb élményekig juthatunk, de törekvéseinknek oda kell irányulni, hogy az ősi élményekből *minél többet* megismerhessünk.

A legősibb élményeket tehát kettős okból kell

¹ Itt helytelen dajkamesékre, ijesztgetésekre, krampuszokra gondolni!

felkutatni: a lelki események összefüggése és a titkosan ható élmények leleplezése miatt. De ezt a munkát sohasem szabad öncélúnak tekinteni. Mert a főcél: a gondjainkra bízottak lelki nevelése. A lélek világában még nem eredmény, ha a talált geológiai rétegeződésekből a múlt életét megismerjük. A lelket azért kell feltárni, hogy a múlt bűneinek és terhes élményeinek feloldása *után* lehetővé tegyünk *isteni kegyelemmel a tökéletes, a teljes élet bontakozását.*

4. „Desiderio desideravi!”

A következő kérdés ez volna: milyen lélekkel *fogadja* ezt a nehéz munkát az ifjú vagy leány?

Aki az ifjú lélek világán kívül áll, az a belső életnek megismerését nehéz, sőt megoldhatatlan problémának láthatja. A gyermek és ifjú ember lelkét szolgálva nem szabad azonban csak a nehézségekre és veszélyekre gondolni, hanem arra a sikerre is kell gondolnunk, amely végeredményben egy termésre hivatott fiatal élet megmentését jelenti.¹ Ilyen lelki beállítást után útjárásunk azzal az eredménnyel fog záródni, hogy a magát meg-

¹ „Echte Jugendpflege steht staunend vor ihrer Aufgabe wie vor etwas Heiligem. Sie lauscht zuerst in Ehrfurcht auf die Melodie des jugendlichen Gemütes. Sie nimmt den echten Ton der Jugend in sich auf, um allé ihre Worte, all ihr Tun auf diesen' Ton zu stimmen. Sie will die Jugend an diesen ihren innersten Seelenklang zärt und liebevoll erinnern, wenn je ein Misston die Füllé des Wohllauts zu brechen droht. Sie ist reich an Liebe und Erfahrung und teilt neidlos mit. Sie kennt die zarte Feinbewegung spendender Rücksicht, den fäst unhörbaren Hauch des sich anbietenden Rates, den Allbezwingenden Unterton zitternder Liebe bei der Warnung die Handreichung der Hilfe, in derén Gebärde sich Ehrfurcht, Deraut und Kraft wunderbahr vermählen.” (Dunin-Borkovski S. J.: Führende Jugend. Berlin und Bonn. 1922, 14. 1.)

nyitó ifjú örömmel követi irányításunkat és hozsánás hálával imádkozza: desiderio desideravi, vágyva-vágytam ily megismerés után!

A kis gyermek élete a szülők és nevelők előtt *önként* is megnyilatkozik. Az iskola példája mutatja ezt; mikor a hittan keretében az élet erkölcsi vonatkozásairól, bűnökről vagy erényekről van szó, akkor a kis gyermek naiv egyszerűséggel nyíltan is hajlandó a bűneit bevallani. Magam nem egyszer kérdeztem a kis gyermeket, hogy nem nehéz-e neki élete kérdéseiről beszélni. A felelet mindig az volt: „örülök neki, hogy valaki kérdez, ismerni akar és szeretettel foglalkozik velem.”

Gyermekkorban a fiú és leánygyermek között semmi különbséget nem találtam; mindegyik örömmel és készséggel, több-kevesebb elfogultsággal beszélt lelkiéletéről. Az egyik nem-katolikus leány többek között így nyilatkozott: „valahányszor iskolatársaim a gyónás szentségéhez járultak, mindig mélységes szomorúság töltötte el a lelkem; előttem zárva volt a lélek megnyilatkozásának lehetősége; nagy irigységgel tekintettem reájuk, mert ők a gyónásban elmondhatták lelki bajukat”.

Én a lélek föltárása kérdésénél nem a gyónásra gondolok; az én elgondolásom szerint a gyónásban történő vallomás nem annyira probléma analízis, mint inkább a lélek legmélyebb szentélyének fölnyitása. A gyónás hatását, amint később ismét reá fogunk térni, a kegyelmi erők csodás indításában látom.

Ez a megállapítás azt akarja jelenteni, hogy még a legzárkózottabb ifjú is vágyakozva néz arrafelé, ahol a lélek belső életét feltárják. Maguk között

sokszor beszélgetnek a gyermekek és ifjak arról, milyen könnyű ennek vagy annak, mert megértő és szerető lelkivezetője van.

Az ifjúság lelke azért is vágyódik a megnyilatkozás után, hogy *legyen valaki*, aki előtt kiöntheti bánatát és akitől erőt nyerhet a jövő küzdelmeire. A fiú-ifjúság életében gyakori a jövő bizonytalansága miatt a lelki iőrödöttség, az erkölcsi összeomlás, a leányok világában sok a szerelmi csalódás, családi tragédia. Hogyne örülne a fiatal ember, ha a megértő lelkiatya előtt elmondhatja lelkének bajait? A bizakodó lélek jól tudja, hogy a sok baj elmondása nem marad segítség nélkül. Még a lehetőség, a remény is öröme hangol; a valóságos életmegsegítés pedig a lélekmegnyitást is boldogsággá avatja.

Mindez nem költészet. Bár az öröm és boldogság az érzelmek keretébe tartoznak, mégis olyan erőteljes tényezők, hogy a valóságok világából nem zárhatók ki. Ha pedig valóságok, akkor olyan értékek, amelyekkel erősödhet, gazdagodhat a lélek és a nevelő, a lelkiatya áldozatos munkája kiválthatja belőle ezt a szent fohászt: *desiderio desideravi!*

C) A felnőttek.

Feladatunk harmadik része lesz, hogy azokat a módszereket ismertessük, melyekkel a *leinőtt egyéniségek* lelkiéletének megismeréséhez juthatunk. A nevelés nem zárul le a fiatal korral. Az élet behatásai is nevelő tényezők, ezek pedig állandóan működnek. Nem lesz fölösleges tehát tudni, hogy milyen eredményeket produkálnak. Ha pedig azt is figyelembe vesszük, hogy sok ember csak *felnőtt korában* kerül a komoly nevelő, az *igazi lelkipásztor* kezébe, akkor egyenesen szükségesnek látszik a

felnőttek lélekmegnyitási módszerének rendszerbe foglalása.

A gyermek-, serdülő- és ifjúkor előkészületi idő, amely idő alatt — vagy a szellemi élet területén vagy a fizikai munka gyakorlásában — az egyén előkészület alatt áll. A leggyakoribb esetben az anyagi életet illetőleg is függő viszonyban van. A család vagy a gondozók terhét alkotja. Ebből kifolyólag anyagi gondjai kevesebbek, következőleg felelőssége is kisebb.

Az élet törvénye szerint a kiforrott energiák érvényesülést, az élet sokszorosítását keresik. Itt tehát már kevés az a lendület, hogy önmagát szolgálja és fejlessze az ember és erősebb az a motor, amely a kifelé való tevékenységre serkent. Önmagunknak mondanánk ellent, ha azt állítanók, hogy felnőttkorban megáll és végleg elcsendesül a belső életfejlesztő ütem. Az igazság az, hogy az emberi élet nagy szimfóniájában a vezető szólamot a kifelé való tevékenység veszi át és a belső tökéletesedés másodrendű kíséretté válik. Ebből *azután* az következik, hogy a felnőtt ember kisebb rezonanciát tanúsít a tervszerű nevelői behatásokkal szemben. Annál is inkább, mert ez a kor — az általános emberi fölfogás szerint is — a szellemi nagykorúságnak ideje. A szellemi nagykorúságnak pedig kiemelkedő jegye: az önálló, mérlegelő gondolkodás és cselekvés. Ez magyarázza azt is, hogy a felnőttek elméleti vagy gyakorlati életből kinőtt problémáikat a maguk egyéni normái szerint akarják megoldani. Ezért van az, hogy szellemi, művészi, sőt vallás-erkölcsi kérdésben is szabad véleménynyilvánítást és cselekvési szabadságot követelnek a maguk számára. A kijegeceedett élet eleven erővel hirdeti, hogy a felnőtt ember elég érett és elég fejlett arra, hogy az élet nagy kérdéseiben önálló ítéletet alkothasson. Az élet kötelékeit —

akár állami, társadalmi, isteni törvényekről van is szó — csak akkor akarja sajátjává tenni, ha annak korlátozó erejét megérti, belátja és vállalja.¹

Aki ebbe a végtelen sok tényező és végtelen sok behatás által formált életbe akar bejutni, az nehéz, de értékes munkára vállalkozik. Természetes, hogy itt is az a cél, hogy a felsőbbrendű életerőket érvényesíthessük. Annál is inkább, mert a kulturáltság nem mindig *teljes embert, életművészt*, hanem igen gyakran *összeroppant* vagy *diffúz egyéniségeket* termel ki.

Éppen ezeknél szükséges és a segítség szempontjából fontos a teljes lélekismeret.

1. A felnőttek lelkivilágának feltárása.

A gyermek, a serdülő lelkét az *anyai* és *atyai szeretet*, az ifjúét a *testvéri szeretet*, a felnőttét a *baráti szeretet* tárja fel.

A felnőtt ember — bármilyen életnívón él is — számottevő, kifejtett, döntő szavú egyén. Még a közélet terén is hallatni akarja a szavát, mert úgy érzi, hogy tapasztalata, munkája, belső kifejlődése szinte predesztinálja erre a kötelességre.

Önálló és függetlennek látszó életét úgy éli, hogy azt másoktól nem szívesen befolyásoltatja. Még akkor sem, ha a magasabb életstandardon lévő ember-testvér nem is tartja ezt az életet kívánatosnak, helyesnek és tartalmasnak.

Ebből azután néhány *negatív* és néhány *pozitív* módszer következik.

a) A *negatív* dolgokat a következőkben foglalhatnám össze:

¹ Ez azonban nem jelent bölcséleti értelemben vetett túlzó *alanyiságot*, hanem a kifejtett, kulturált, differenciált egyéniség és lelkiség érvényesülését.

a) A felnőttek lelkét csak elriasztaná az, aki *néhány felületes beszélgetés* alapján alkotna véleményt róluk. A külső megfigyelés bizalmatlanságot tételez fel, ez pedig sérti az önérzetet. A felnőtt ember felelősnek érzi magát tetteiért és épp azért megköveteli, hogy személyes kérdezgetés és megfelelés alapján hitelt adjunk szavának.

b) Hasonlóképp elhibázott volna a *gyermekes intés és feddés*. Az életét tudatosan intéző ember nem veszi szívesen, ha gyengéit leleplezik; azt pedig egyenesen visszautasítja, hogy intésben részesítsék. Az egyéniség tartalma abban áll, hogy a követett életirányt helyesnek tartja és ennek kiépített útját keresztezni nem engedi. Ebből természetesen nem következik, hogy a követett életirány minden esetben helyes. De ezt a tévedést sok tragikus összeomlás után magának az egyénnek kell belátnia, nem pedig a jó barátoknak kell ezt konkrétan megfogalmaznia. Az életet úgy rendezte be a Teremtő, hogy kemény következetességgel érvényesül benne a felelősség. Az életformát szabadon választhatja meg az ember, de a bűnös felületességgel vállalt tévelygés sokszor hamarosan megkapja a feleletet. Akár testi, akár lelki síkban mozgunk, mindig szembetaláljuk magunkat a felelősség tényével. A szabadságnak *szabados kiélése* pedig a legfájdalmasabb *szankciót* hordja magában. Az ítélet az Istené, a segítő kéznyújtás az emberé!

c) Még inkább elhibázott volna a *fenyegető és terrorisztikus kényszer*. Nem szabad azt hinni, hogy ez csak kitalált és elgondolt módszer. A családokban rendkívül gyakori, hogy a *tékozló fiú* hazatérése azért késik, mert nincs evangéliumi atya, aki meghallgatná a „*mea culpa*”-t és kitárná karját a bűnös átölelésére. A fenyegetés és terror lehet problematikus értékű „nevelési eszköz”, de semmiesetre sem lelki közösséget kifejlesztő módszer. A felnőtt

ember — nagy vonalakban — érzi a tettei nyomán járó felelősséget, annak következményeivel is — többé-kevésbé — számol. A fenyegetés tehát nem segít. Ezekből már kinőtt és gyermekesnek érzi a sokszor végre sem hajtható fenyegetődést.

d) Legutolsó és legkárosabb módszer volna: a *megvetés*. Sokszor hallottam, hogy „önérzetem nem veszi be ezt vagy azt az embert”. Sőt ilyen formulázást is adtak a megvető eltaszításának: „azért vetem meg, hogy emberi önérzetében megsértődve, magára döbbenjen”. Megengedem, hogy ezeknek az elvi állásfoglalásoknak tiszta és jótakaró hátterük van. Azt azonban tagadnom kell, hogy *lélekgeneratíw erő*t sugároznak.

De különben is a megvetés jogtalansága is méltán felvetődik. „Quid habes, quod non accepisti?”

Minden talentumunk a jó Istentől van. Egyiknek többet, a másiknak kevesebbet adott. Nem tudhatjuk, hogy a megvetett szegény milyen kevéssel indult vagy milyen sokat tékozolt! Ezt csak az Ur látja, aki az ítélet jogát *magának* tartotta fenn.

b) A *pozitív* módszereket a következőkben lehet összefoglalni:

a) Az alaplelkületet a *baráti szeretet* melegének kell áthatnia. Már a legmesszebről való közeledést is annak az érületnek kell melegítenie, hogy *baráti lelkünket* kínáljuk embertestvérünknek.

A felnőtt embereket lelki problémáik vagy az élet *véletlennék látszó* mozgása sodorja utunkba. Mindkét esetben a hivatással járó kötelesség (lekipásztorok) és a segíteni akaró *baráti szeretet domináljon*. Ezt pedig a közvetlen megismerés, a *többszörös találkozás* szolgálja a legjobban.

Az természetes, hogy ez a baráti lelkület nem

¹ Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés. Ford.: Szabó E. V. kiadás. Bpest. Klassz. Regénytár.

szoríthatóhozhatik egyszerű társadalmi konvencionális barátságra, hanem a lélektartalom fokozatos megismerésére. Azért szükséges az, hogy a beszéd tárgya ne hétköznapi, szellemtelen fecsegés legyen, hanem az emberi élet mélységeinek, szellemi-lelki küzdelmeinek felszántása. Ilyen beszélgetés feltűn-teti a bennünk élő lelkület felsőbbbségét és kiváltja a másiktól vallomásait. Különösen akkor, ha a magunk vagy mások életének példájából meg tudjuk éreztetni a lélek kialakulásának harmonikus lehetőségét.

e) A gyakori beszélgetés reátereli a figyelmet a belső összeomlásokra vagy a múlt tragikus élményeire. Sőt — szinte természetesen — a jelen nehézségei, küzdelmei, harcai is beszéd tárgyát fogják képezni. A metafizikai hit vagy a pesszimista reménytelenség sem kerülheti ki a beszélgetés fonálát. A *világnézet* ugyanis olyan mély gyökérzetű, hogy azt minden ítéletből kiérzi a lelkiatya-nevelő. *Ezekben az érintkezésekben érintkezni kell a felsőbbrendű élet lehetőségeit.* Beszéd, olvasmány, nagy egyéniségek felsorakoztatása, összeroppant lelkek újjáalakulásának hangsúlyozása sokat lendíthet. Akiben fel tudjuk ébreszteni a regeneráció reményét, azt már félig-meddig megnyertük a felsőbbrendű életnek.

f) A további lépés a *felsőbbrendű élet*, a teljes élet *főnségének megéreztetése*. Ez csak akkor marad elmélet, ha a magunk élete nem élő reveláció ja a szavakkal kontúrozott életformának. Akit alakítani, építeni akarunk, az korán felismeri, hogy a vele szemben álló nevelő reprodukáló gramofónlemez-e vagy kiegyensúlyozott, harmonikus lelkű, felsőbbrendű ember. Sok esetben a nevelő minden próbálkozása, látszólag kiépített lelkikapcsolata sem hozza meg a remélt eredményt. Ez következménye lehet az esetleg alkalmazott, irodalmilag ci-

zellált beszédformának, mely *anorganikus diszítés csak* és nem áll mögötte a nevelő alázatos, tettekben revelálódó, felsőbbrendű egyénisége. A derűs belső világ, az önfeláldozó szeretet, a harmonikus élet, az Isten felé törő lendület olyan lelki értékek, melyek győzelmes megnyilatkozásának nem lehet „vétó”-t mondani. Ha az elképzelt, az óhajtott élet *valóságként* lép mellénk, akkor a szenvedő, iránykereső embertestvér Ösztönösen megérzi életének egyetlen lehetséges orientációját.

g) *A megéreztetett életnívó felé azután tárgyilag is segíteni kell az egyént.*

E helyen csak körvonalakban akarom jelezni a segítség általános módját, amelyet hely, idő, személy, rendelkezésre álló erkölcsi és anyagi lehetőség sokféleképpen és variálva határoz meg. A Mindenható által juttatott javak azt a kötelezettséget róják birtokosukra, hogy azokat gyarapítsák, tovább adják¹ és mások, arra rászorulókat életét elviselhetővé tegyék. Ugyanez áll a lelki javakra is: a kisugárzott lelkiértékek ezerszeresen fognak megtérülni.

h) Sorban utolsónak hagytam a vallás *kegyelmi erejének* hatását a lelkiéletre azért, hogy ennek mindenek felett álló, *döntő* jelentőségét kiemeljem.

Rövid emberi életünk útján egyéni tapasztalatainkból, felszívott tudásunkból, lelkünk immanens értékéből sokat adhatunk embertestvéreinknek. De a legértékesebb, a legcsodálatosabb emanációnak az isteni kegyelem kiadásának, az égi és földi szféra titkosértelmű érintkezésének csak szerény irány jelzői lehetünk. Értékeljük azonban ezt a látószólag passzív szerepet a legnagyobbra, mert ez is

¹ „... és mindaz, aki elhagyta házát . . . vagy földjeit, az én nevemért százannyit kap és az örökéletet fogja örökölni.” (Máté 19, 29.)

nevelői munka és talán a legszentebb nevelői hivatás. Biztosan az! Mert nem találhatunk szentebbnek értékelt tevékenységet, mint *kifinomítani* a lélek szenzoriumát úgy, hogy fel tudja fogni az isteni kegyelem hullámain, A nevelő indítja meg a szárnyalni akaró lélekben az ihletettség, a lelki átnemesedés, az istenfiúság utáni vágyat, hogy azután elkövetkezzék a teljes belső elváltozás, a teljes élet: az isteni kegyelem közvetlen munkája. Ez a belső elváltozás a lélek legcsodálatosabb metamorfózisa, mert a lélek csak a kegyelem áramában kapja meg igazi és legmélyebb értelmét. Csak *itt lehet* szintetikus az élet a felsőbbrendű lélek számára. *Csak az isteni kegyelem kisugárzásában érhető el az emberi élet maximuma.*

Végezetül ezt a kérdést kell felvetni: a *valóságban lehetséges-e ilyen lélekfeltárás?* A kételkedőnek soha, a Lélekszeretőnek mindig. A család, az iskola, a lelkiatya, a lelkipásztor mindig szélesedő gyűrűződésben kapja a lelkeket, de ugyancsak növekedő lelkiezővel vonzza őket magához. Ha valahol, akkor itt igaz: *omnia possiblea volenti!* *Aki önfeláldozóan akar, az biztos sikerre számíthat.*

BEFEJEZÉS.

1. A lélekmegismerés és a lélekkapcsolat.

A tudomány arra törekedik, hogy az emberi élet megrezdüléseit, változásait, eseményeit, okait és okozatait pontos vizsgálódás és kísérletek eredményei alapján megismerje. Azért fáradozik a tapasztalati és kísérleti lélektan, hogy mind mélyebbre és mélyebbre hatoljon az általános emberi és egyedi emberi lélekbe. Ez a *mélységkutatás* végül is adatgyűjtés, annak rendszerbe foglalása, lelki képfelvétel, de legtöbbször a lélek végtelen felé irányuló lendületének elmellőzése.

Az emberi lélek felsőbbrendű bontakozása olyan imaginárius folyamat már, amelyet nem lehet megállítani, konkrétan megvizsgálni és analizálni. A léleknek egységet mutató, centrálisán összefüggő, perszonocentrikus jellege van, amely az anyag felett uralmat érez és a hozzá hasonló személlyel lélekkapcsolatot keres. A nevelői-személy tehát akkor jár helyes úton, ha a tárgyi vizsgálódást csak előkészületnek, az alanyi vizsgálódást azonban valószínű lélekmegismerésnek tekinti.

a) *A tárgyi vizsgálódásban két végpont állapítható meg. Egy alany és egy tárgy. Az alany a kutató személy, a tárgy a megismerendő embertestvér. Ez a diametrálisan ellentétes beállítás magasra emeli a kutató személyt, de mélyen leértékeli a*

vizsgálendő tárgyat. A kutatás *módját* tekintve az az irreális helyzet áll elő, hogy a kutató személy az állandóan bontakozó életet mintegy *megállítja* és — legalább gondolatban — *megrögzíti*. Ez a kutatás csak azt a célt szolgálja, hogy a kutató személy megismerje a tárgyként kezelt embertestvér életfelületét és az azon átsurranó tünetekből következtessen az egyén belső lelkifolyamatára.

Nem tagadható, hogy a tudományos vizsgálódás nélkülözhetetlen és igen értékes, rendszerbe foglalható ismeretekhez juttat. De az is bizonyos, hogy csak *ismerők* leszünk, de nem *nevelők*. A nevelő ugyanis nem azért keresi a lélektani ismereteket, hogy tudományos rendszerbe foglalja az emberi lélek jelenségeit, sem nem azért, hogy az egyén megismerése után a különálló, speciális lelki folyamatok alapján differenciálja az embereket. A nevelőnek arra kell törekednie, hogy tudományos ismeretei felhasználásával a lélek helyzeti erőit, azok nagyságai és minőségét, továbbá aktuálásuknak módzatait meg tudja állapítani. Az ő munkája: a lélekismeretnek alapként való kezelése; valóságos feladata: az életerők aktuálása és kifejlesztése. A nevelő csak annyiban kutató, amennyiben a lelkienergiák működését igyekszik megismerni. Valójában művész, aki fölényes lelki ihletettséggel és személyes lelkihatás erejével az embertestvér lelkét kifejleszti, egésznek, kiegyensúlyozottnak, harmonikusnak komponálja.

b) Ezért van az, hogy a neveléstan nem elégszik meg a lélektani ismeretek szerzésével, hanem olyan lélekkapcsolat felvételét sürgeti, melyben a két lélek egybecsendülő, jótakaró, a fejlődés szolgálatába szegődő készséget árul el. Ilyen lelki konzonzancia azonban csak akkor állhat elő, ha a *nevelő személy nem tárgyként, hanem egyenrangú személyként kezeli a nevelendő embert.*

A személyiség vitalitása — mint már többször hangsúlyoztuk — lélekbe kapcsolódás. Olyan találkozás, amelyben a lélekmegismerés eszközeinek ereje mellett a lelkek közvetlen egybecsendülése fontos szerepet játszik. Hasonló az ihletett felfedzőnek, művésznek, írónak, átszellemült szentnek elragadottságához. Van is benne sok a lélek túlbőségének kicsordulásából, amely mások szomjas lelkét is ki akarja elégíteni.

A fölényes, szerető léleknek ilyen közeledése nem maradhat visszhang nélkül; ennek az áradó, sodró, lendületes lelkületnek nem lehet ellenállni. A lelki kapcsolatba kerülő másik személy is örömmre, szeretetre, lendületre hangolódik és megindul a közvetlen, őszinte, teljes lélekmegnyilatkozás. Nem is igen lehet más módon meghatározni ezt a találkozást, mint így: szereté *lélek találkozása a szeretett embertestvérrel*. Ha pedig tudományos meghatározást keresünk, akkor azt kell mondanunk: *a nagyobb lelki erő elemi lendülettel tör a kisebb felé, hogy azt aktuálja, illetve felfokozza*.

Végső következtetésként ezt a tételt vonhatjuk le: *a tudós keresse a lélektani megismerést, a nevelő pedig a tudományos ismeret felhasználásával a személyiség vitális érintkezését, hogy meginduljon a lélek bontakozása*.

2. Az Isten helyettese.

A szellemi élet személyes kontaktusa olyan szellemi áramkörbe való bekapcsolódást jelent, amelynek generatív ereje is érzékelhető. A „személyiség vitalitása” ugyanis éppen abban nyilvánul meg, hogy a kölcsönös ráhatás alkotó, életet alakító tartalmat képvisel. E felfogás szerint a lélek fejlesztésével, alakításával foglalkozó szülő vagy nevelő-lelkiatya *Isten helyettesét reprezentálja*.

E meghatározás akkor volna a képzelet és költészet szülöttje, ha csak analóg jelzővel látná el a lélekkel kapcsolatot találó szülőt vagy nevelőt; mivel azonban ők tényleges erőindítást és életalkotást végeznek, azért *valóságban az életalkotásnak aktív részesei.*

A természeti és kegyelmi világ jelenségei — természeti, szellemi, akarati, érzelmi és kegyelmi energiák — Isten állandó megnyilatkozása. Megindításuk, felhasználásuk, kifejlesztésük, irányításuk a *személyiség hivatása.* E nagy hivatást azonban csak annyiban végzi maga a nevelő, hogy a felhasználás igazi munkáját önmaga és önmagáért végzi (ez az élet perszonocentrikus volta), de az indítás megfeszülése után a felsőbbrendű erők ébredése, generatív jellegének megmozdulása már a másik személy erőfeszítéséből eredeztethető. így tehát a szülő és a nevelő — éppen a személyes kapcsolat útján — lelkiéletet fejlesztő, az emberi, sőt az istenfiúság magaslatáig felemelő *generatív munkát végez.*

Ennek a munkának több fázisa van: az anyagias emberben felébreszti a felsőbbrendű élet igényét (tanítói!), kiváltja belőle az erkölcsi és vallási értékek megkedvelését (lelkinevelés!), felébreszti az Isten felé való vágyakozást (metafizikai életigenlés!). Minden egyes életfokozat új kreáció: előlépése a felsőbbrendű egyéniségnek. Bár világos az, hogy — nagy vonásokban — fokozatos kifejlődéssel van dolgunk, de még a szellemi nivőkülönbségnél is észlelhető, hogy a magasabb standardon levő ember élet-lendülete más, mint az „anyagis” emberé. A természetfeletti kegyelmi erővel dolgozó isteni ember pedig a végnélküli életnek hordozója. Mivel ezt a lelki-típust a földön járó, de égbe vágyódó ember legtökéletesebb alakjának mondhatjuk, azért az is állítható, hogy a Teremtő terve szerint ez a lélek adja a *teljes ember* harmonikus képét. Aki tehát

ennek az életnek szolgálatába szegődik, az Isten helyetteseként léphet fel, mert lelkének érintése, életének kegyelmi indító ereje az élet transzcendentális magaslatára képes másokat feljuttatni. Ez a szent hivatása minden nevelőnek. Ez a hivatása különösen a mai korban, amikor minden relatív értékű lett és minden egyensúlytalan. Amikor nagy kapacitású agy velők sötétnek és tragikusnak látják a glóbuszon az ember sorsát. Amikor a pesszimizmus, a lemondás szirénája bűg életfilozófiájuk minden mondatában.¹ Mi azt hisszük, hogy ezek a mély akkordok a naturalista filozófus-zseninek lelkéből törnek elő, aki nem tudja szintézisbe foglalni az Élet két nagyszerű pólusát. De a kegyelmi erők csodás, lelket Formáló, életet megváltó *centrumából* hullámok rezegnek az éteren keresztül és *örökké hangzó feleletet* hoznak szülőnek, nevelőnek, lelkiatyának, mindenkinek. Örök választ a hívőknek és kételkedőknek: „a *halhatatlan élet az egyetlen, amit az embertől nem lehet elvenni l*”

¹ „Reménység és menekülés *nélkül* kitarítani . . . : ez a kötelességünk ... A becsületes halál az egyetlen, amit az embertől *nem lehet* elvenni.” (Oswald Spengler: Gép és ember. Egy új életfilozófia gondolatai. Bev.: Nagy J., ford.: sz. Mátray S. Bpest, 1932. 99. 1.)

NÉVMUTATÓ.

A

Adler 30, 31, 101, 102, 104,
121, 147, 151
Ady 205
Ahmann 62
Albis 85
Arató 24
Aristoteles 103, 116
Audemars 61
Auffray 36

Á

Szent Ágoston 39, 78, 205

B

Baerwald 129
Baranyai Erzsébet 57
Bardócz P. 61
Barnes 85
Baur 16, 27, 68, 92, 220
Bálint Alice 111
Bechterew 121, 151
Behn 55, 72, 151
Bergmann 92, 104
Bergson 151
Bernstein 90
Bertillon 85

Bichat 116
Bikfalvy Ilona 64, 65
Binet 29 87, 99, 101, 144
Birnbaum 47, 138
Bobertag 87
Boda J. 121, 151
Bourdon 88, 99
Boyd 61
Brandenstein 55
Breuer 105
Bumke 109
Burchard—Bélaváry E. 61
Buyse 87
Bühler 28, 187

C, CS

Camper 50
Chéron 85
Claudel 205, 243
Claparède 28, 101
Collin 85
François Coppé 205
Crèpieux 66, 67
Csaba M. 246

D

Decroly 28, 61, 87
Décsei 220

- Descourdes 61
 Diem C. 91
 Dietre 91
 Dix R. W. 28
 Don Bosco 36
 Dosztojevszkij 138, 269
 Dubois 86
 Dunin-Borkovski 39, 249, 263
- E**
- Ebbinghaus 86
 Ellis H. 111
 Entz 116
 Erdey 90
 Eucken 122
 Éltés 24, 29, 61, 87, 99, 101,
 144
- F**
- Feilitsch 238
 Ferenczi 103, 105, 113, 126
 Ferrari 63
 Fináczy 32, 36
 Fischer 16, 68, 92, 138, 220
 Fischer E. 111
 Fischer I. 39
 Flagstad 62
 Flint 85
 Förster 92
 Frank A. 41
 Frey 88
 Freud 12, 27, 29, 30, 92, 101,
 102, 103, 104, 105, 106, 107,
 108, 109, 111, 113, 114, 115,
 117, 122, 123, 130, 138
 Fröbel 28, 61
 Fülöp Zs. 129
- G**
- Galenus 31
 Gandelhausen 47
 Gasch 91
 Gábor A. 16
 Gáspár 27
 Gerling 56
 Gide A. 231
 Giese 103
 Gockler 68, 220
 Goddard 87
 Groos 60
 Gross 138, 237
 Gruber 129
 Günther 16, 27, 68, 92, 220
 György Júlia 29
- H**
- Haerberlin C. 102
 Hall Stanley 101
 Hanauer 196
 Hartmann 103
 Hauber 36
 Häberlin P. 102
 Hecker 61
 Hellmuth 28
 Helvetius 36
 Hermsmeier 237, 238
 Hevesi S. 250
 Hipp 89
 Hirt 51, 55, 138, 222, 233
 Hohenemser I. 61
 Hug 28
 Huysmans 78, 205
- I**
- Imre Sándor 41

J	L
Jaensch 121, 122, 138, 141, 237	Lafendel 61
Jamin 66, 67	Lamarck 116
Janet 30, 101, 102, 103, 108, 109, 114, 138, 139	Laszczik E. 77
Jensch 16, 138	Lechner 27
Jung 30, 101, 102, 104, 107, 109, 250	Lehmann 88
	Leibniz 103
	Leicht M. 246
	Lenk 92
	Lenz 16, 27, 68, 220
	Levin 103
	Levinstein 62, 65
	Liertz 92, 104
	Link 93
	Loewenfeld 129
	C. Lombroso 15, 16, 47, 49, 92, 138
	G. Lombroso 16, 27, 92, 187
	Lorenz 122
K	M
Kallmeyer H. 90	Mac Millian 101
Kant 116, 205	Szent Magdolna 39
Kecskés 55	Main de Biran 103
Kempelen 239	Malán 27
Kenyeres E. 61	Mannheim 85
Kerégyártó 91	Marczell 39, 104, 142
Kerschensteiner 62, 65	Marey 89
Key E. 27, 36, 38, 141, 187 206	Massri 87
Kiss József 61	Mágocsy-Dietz 116
Klages 47, 66, 67, 68	Mátray S. 279
Kluge 233	Mercier 55
Kmetykó 91	Mester 24, 102, 104, 108, 109
Kornis 55	Meumann 28, 86
Koszterszitz 39, 142	Meyer 129
Kraepelin 88, 120	Méhely 15, 16, 27, 51, 68, 74, 92, 138, 220
Krafft-Ebing 39	
Krausz S. 24	
Krautsky 58	
Kretschmer 15, 16, 25, 30, 47, 52, 53, 55, 57, 58, 68, 92, 104, 109, 138	
Kronfeld 57, 92	
Kruckenbergr 49	
Krueger 88	

Michotte 88
 Mikus 144
 Moede 29
 Moll 130
 Monchamp 28, 61
 Montessori 28, 61, 92
 Moravcsik 92, 120, 138
 Moravcsik Gyuláné 16
 Mosso 86
 Möller W. 48
 Muchow 61
 Muth 63
 Muzsnai L. 115
 Müller S. J. 37
 Müller E. 237

N

Nachmansohn 109
 Nagy József 279
 Nagy Lajos 16, 118, 120, 121,
 122, 141, 206, 215, 222
 Nagy László 28, 62, 63, 64,
 69, 101
 Netschajeff 89
 Nietzsche 206
 Nyirő Gy. 102
 Nógrády 29, 60

O

Oeser 237

P

Gr. Pálffy Erzsébet 78
 Pauler 55
 Pauli 28
 Pellico Sylvio 205
 Penkert 144
 Petersohn 85

Pethes 28
 Pfister 102
 Piderit H. 49
 Piéron 87
 Platon 103
 Popenoe 233
 Prinzhorn 102
 Prohászka 196
 Probst 63

R

Rajniss 93
 Ranschburg 24, 28, 29, 90, 95,
 98, 101, 109
 Reigbert 47
 Révész M. 24
 Ribot 16, 51, 68, 220
 Richerand 116
 Roheim 107
 Roloff 144
 Rousseau 28, 36, 119
 Ruttman 65

S, SZ

Salzsieder 238
 Saudek 67
 Schaffer 11, 92, 104
 Schenck 237
 Schmidt 24, 28, 60, 63, 64, 65,
 93
 Schnell 24, 28
 Schnell W. 91
 Schneider 83
 Schede 91
 Schopenhauer 103
 Schöpflin A. 36
 Schrenk-Notzing 129
 Schütz 16, 55, 206

- Schulze 28, 29, 86, 87
 Scupin E. 28
 Seifert 32
 Semper 116
 Silberer 107
 Simon 29, 99
 Shakespeare 52
 Shaw 205, 250
 Shvoy 228
 Spearmann 88
 Spengler 279
 Spranger 16, 61
 Spencer 116
 Steckel 103
 Stern 99, 109, 121, 144, 151
 Stephani 85
 Stoddard 78, 205
 Strindberg 205
 Sydov 107
 Szabó E. 269
 Szent Irás 38, 43, 80
 Szentpáli J. 48
 Szondi L. 24, 138
 Szuszai 151
- T**
- Aquinói Szent Tamás 90, 103
 Termane 87
 Tietze F. 233
 Tischner 129
 Titschener 87
 Toulouse 87
 Tóth Tihamér 39, 92, 151, 189,
 196, 238, 239, 246, 259
 Tóth A. 78, 92
 Török M. 39
 Török Ö. 49
 Trikál 55, 129, 146
- Trócsányi Z. 138
 Tuszkai Ö. 52
- U**
- Ulmann 86, 89
- V**
- Van Schuyten 101
 Várkonyi N. 78
 Vaschide 87
 Vass József 78
 Várkonyi E. 78
 Verdin 85
 Verzár 16, 138, 220
 Vértesi 130, 146
 Vierkand 63
 Volfheim M. 111, 113
 Vogel 61
 Völgyesi 131, 132
 Vörösmarty 53
- W**
- Wahl 30, 55
 Wanke 106
 Watson 56, 57, 138
 Weil 11, 14, 25, 50, 57, 68,
 92, 138
 Weil H. 237
 Weininger 15, 16, 27, 92, 117
 Weszely 28, 32, 93, 101
 Wiegmann 144
 Wilde 78, 205
 Winzen 196, 237, 238, 239,
 253
 Witasek 55
 Witte 93
 Wolfheim 111, 113
 Wolkenberg 32, 129, 146, 206
 Wundt 55, 87, 88, 89
- Z**
- Ziehen 144

TÁRGYMUTATÓ

A

- Adottság 21
- Akarat 13, 119
- Aktív hipnotizáló képesség 129
- Aktív típus 40
- Aktuált erő 22
- Alanyi élettartalom 13
- Alanyi közvetlenség 72
- Alapmethodika 18
- Alapszabályok 69
- Alkalmasságvizsgálat 93
- Altruista 56
- Amicitia particularis 231
- Analitikus 63
- Anamnézis 94
- Apport 128
- Aszthenikus 47, 51, 52, 53
- Atletikus 47, 51, 52, 53
- Automatizmus 99

Á

- Allandó érdeklődés 156
- Allandó megfigyelés 71
- Alom 110, 111, 124, 130

B

- Barát 165
- Behaviorizmus 55, 56

- Belső élet 5
- Belső szekréció 13, 220
- Belső törvény 119
- Beszéd 62
- Bizalmas közlések 150
- Bűn 74, 96
- Büntetés 38, 74

C

- Ciklothim 55, 57, 58
- Claire voyence 128, 146

CS

- Család 156, 189, 211, 214, 225
- Családi élet 41
- Csecsemőmirigy 54
- Cserkészlet 140

D

- Dal 68
- Desintegrierter Typus 121, 122
- Diagnózis 96, 100
- Dinamológia 46
- Dinamikai ütem 254
- Díszítés 63
- Direkt módszer 87
- Direkción 215
- Dolgozó alany 27

E

- Egoizmus 238
- Egyén 13, 14, 138
- Egyéni adottság 80
- Egyéni felelősség 69
- Egyéni nevelés 11
- Egyéniség 71
- Egyéniség kifejlődése 247
- Elfoglaltság 80
- Elfojtás 110, 111
- Emlék 73
- Energetika 145
- Erdei iskola 90
- Erkölcsi cselekvés 37, 43, 75
- Erkölcsi élet 76, 220
- Erőaktuálás 12
- Erőelváltozás 104
- Erőérvényesülés neveléstana
31, 37, 127, 212
- Erők transzponálása 31, 37, 122
- Erőösszetevő 21
- Esztéziométer 86
- Eszmetársítás 111
- Extrospektív 77
- Examen particulare 261

É

- Édesanya 47, 189, 191, 212,
236, 237, 241
- Édesanya 237, 240, 251
- Életkésztség 12
- Élmeny 12, 104, 111, 115, 117,
125, 204, 259, 260, 262
- Életpálya fordulás 24
- Élettani fejlődés 60
- Életerők 72

- Élmenyelmélet 140, 145
- Életgravitáció 122
- Életszolgálat 107

F

- Fajbiológus 50
- Fajfenntartás 121
- Fajszolgálat 118
- Fantázia 64
- Feddés 38
- Fejlődő alany 211
- Felelősség 73
- Felfogó alany 58
- Felsőbbrendű érték 71
- Felsőbbrendű erő 14
- Feltárás 108
- Felületléktan 115
- Félelem 142
- Férfi 56
- Figyelem 89
- Fiú 62, 64, 85, 165, 188, 233,
234, 236
- Fiziognomika 46
- Fiziológia 47
- Frenológia 49

G

- Gátlás 73, 74, 113, 114, 244
- Generatio spiritualis 142
- Generatio vitae 213
- Generatio vitae spiritualis 213
- Gyakorlati nevelés 25, 72, 140
- Gyermeknevelés 54
- Gyermekszoba 74
- Gyermektanulmányi Társaság
29

- H**
- Habitus 51, 75
 Helyzeti energia 11, 16, 35, 84, 218, 253
 Hipnotizmus 128
 Hisztorológia 46
 Hivatásos nevelő 75
 Hormonhatás 57
 Hormonvizsgálat 50
 Hipofízis 50
- I**
- Idegrendszer 74
 Illúzió 247
 Imádság 235
 Imperativus categoricus 205
 Imponderabilia 77
 Inaktivitás 38
 Index 74
 Individuum 30, 31, 32
 Individuálpedagógia 151
 Individuális pszichológia 21
 Integrierter Mensch 141, 206
 Integrierter Typus 121
 Intelligencia quociens 87
 Intés 74
 Introspektív 77
 Iskola 42, 227, 235
 Iskolanővér 227
 Iskolaorvos 227
 Írás 55, 62, 67
- J**
- Játék 55, 58, 60, 62, 76, 92
 Jellemkép 71
 Jelszó 36
- Jó 235
 Jó gyermek 40, 41, 45
- K**
- Kardiográf 89
 Katharzis 114, 140
 Kartoték-rendszer 242, 254
 Kedély 68, 69, 101
 Kegyelmi erő 35, 58, 162, 215, 222, 257, 271
 Kimografion 89
 Kísérleti lélektan 84, 86, 90, 112
 Kísérleti módszer 28, 143
 Klinikai Füzetek 49
 Kolloquium 215
 Konstitúció 27, 53, 138
 Konstrukció 92
 Koponya 47, 50
 Közvetlen kikérdezés 110
 Külső forma 27
- L**
- Laboratórium 85
 Látogatás 189
 Leány 62, 64, 70, 82, 85, 97, 187, 188, 189, 191, 233, 234, 236, 239, 240, 241, 246
 Lelkiatya 214, 216, 236, 237, 239, 240, 243, 252, 256
 Lelkiátadás 230
 Lelkibetegség 74
 Lelkiélet 57, 107
 Lelkiértékelés 83
 Lelkigyakorlat 24, 261
 Lelkiingás 196

- Lelkiismeret 206, 248
 Lelkiközeledés 231
 Lelkimegbeszélés 215, 216
 Lelki öröklés 220
 Lelkipásztor 265
 Lelkitartalom 234
 Lelkitechetség 85
 Lelkivezetés 196
 Levelezés 162
 Lélek 46, 48, 58, 62, 73, 84,
 104, 110, 165, 212, 214, 215,
 216, 219, 224, 247, 258, 276
 Lélekanalízis 30
 Lélekbe-tekintés 224
 Lélekkeltetés 24, 26, 124, 205,
 234, 241, 244, 260
 Lélekharmónia 73
 Lélekinklináció 73
 Lélekismeret 21, 66, 72, 80
 Lélekkészségek 60, 73
 Lélekmegismerés 26, 68, 70
 Lélekmélységek 224
 Léleknevelés kötelessége 213
 Lélekrezonancia 149
 Lélektalálkozás 150
 Lélektartalom 127, 230, 252
 Lélekvizsgálat 46
 Libido 107
- M**
- Magyar Gyógypedagógia 63
 65
 Materializáció 128
 Megbeszélés 260
 Megfigyelés 75, 235, 236
 Megnyíló tárgy 211
 Mélységkutatás 214, 275
- Mélységpszichológia 115
 Mese 29
 Metafizika 90, 278
 Metafizikus 103, 206
 Mica panis 108
 Mirigyrendszer 74
 Mult 111
 Munka 60
 Munkagörbe 86
 Munkaiskola 92
 Muzsika 68
 Művészi tehetség 88
- N**
- Napló 28, 46, 81, 82
 Naplóíró 79
 Nemi felvilágosítás 200
 Néptanítók Lapja 57, 93
 Neuropathia 118
 Neurózis 106
 Nevelői konferenciák 76
 Nyílt levelek 207
- O**
- Objektív rajzolás kora 63
 Okkultizmus 127, 146
 Oedipus-komplex 111
 Olvasás 55
 Olvasási készség 95
 Osztályfőnöki óra 214
 Otthon 42, 199
- Ö**
- Önzés 44
 Öntudat alatti élet 65
 Önismeret 223
 Önátadás 223

- Örökélet 37
 Öröm 49
 Öröklési törvény 68
 Őszinteség 81
 Ősztönös élet 33
- P**
- Panoptimizmus 36, 38
 Parancs 74
 Parapszichológia 128, 132, 146
 Parametafizika 132
 Parafizika 132
 Pap-nevelő 204
 Passzív hipnofília 131
 Pánszexualitás 105, 109, 114, 117
 Paedagogia energetica 11, 18, 30, 31, 251
 Persona 14, 31, 35, 82, 141, 231
 Piknikus 47
 Primitív népek 63
 Pszichoanalitikai vizsgálódás 29, 95, 99
 Pszichoanalízis 12, 101, 104, 108, 123, 187, 261
 Pszichognosztika 46, 54
 Pszichognomika 46, 48
 Pszichológia 47
 Pszichológiai Tanulmányok 29, 47, 102, 108, 109
 Pszichológus 54
 Pollutio nocturna 126
- Q**
- Quantitatív gyarapodás 213
 Qualitatív generáció 213
- R**
- Rajzolás 62, 63, 95
 Reflex 74, 92, 117
 Retrospektív 76, 188, 196
 Regnum Marianum 181, 228
 Ritmika 68
 Rossz 38, 235
 Rossz gyermek 40
 Rousseau-intézet 28, 61
- S**
- Sár-ember 56
 Schizothim 55, 57, 59
 Serdülő 166, 180, 188, 190, 192, 207, 232, 236, 237, 240, 242, 266
 Spiritizmus 128, 131
- SZ**
- Szabadság 38
 Számolás 55
 Számolási képesség 95, 98
 Szellemi erőfeszítés 59
 Szellemi erőátvitel 224
 Szellemi élet 56, 76
 Szellemi munka 87
 Személy 34, 46, 120, 121, 123, 141, 142, 187, 206, 214, 222, 242
 Személyes lélekkapcsolat 238
 Személyiség 33, 116, 122, 148, 278
 Személyiség vitalitása 143, 145, 146, 192, 213, 217, 222, 223, 231, 277
 Szemérem 142
 Szent ember 74

- Szentgyónás 24, 215, 236, 261
 Szent perc 24, 235
 Szép 119, 120, 219
 Szeretet 38, 150, 235, 236, 238, 243, 267
 Szerkesztő rajzolás kora 63
 Szexuális álom 112
 Szexuális erő 105
 Szexuális élet 39, 50, 53
 Szexualitás 118, 120, 123, 145, 220
 Színérzék 65
 Szinkészség 65
 Szociális élet 55, 228
 Szociális érzék 221
 Sztatika 46, 55
 Sztatikai erőmennyiség 12
 Szubjektív rajzolás 63
 Szülő 75
 Szülők Könyvtára 41
 Szülők Lapja 60
 Szintheticus 63
- T**
- Tanulás 37, 119
 Tapasztalati neveléstan 71
 Tánc 68
- Társas élet 68
 Tehetségvizsgálat 218
 Thimiko-limfatikus 53, 54
 Teljes ember 35, 278
 Tobozmirigy 220
 Testi adottság 13, 85
 Testalkat 138
 Testi habitus 47
 Testi erő 11, 118
 Testi konstrukció 57, 85
 Tudatbalépés 108
 Tízperc 76
- Ü**
- Übermensch 206
- V**
- Világnézet 21, 34
 Vollmensch 141, 206
- W**
- Weltflucht 219
- Z**
- Zártság 81
 Zárt lélek 207

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
Bevezetés.	
1. Az élő „eredő”	11
2. „Te ki vagy?”	14

I. Lélekismereti módszerek.

1. A lélekismeret	21
2. A jelszószerű megismerés	36
3. A tapasztalati megismerés	46
4. A kísérleti módszer... ..	83
5. A pszichoanalízis	101
6. A titokzatos erők érvényesítése	127

II. Saját próbálkozásaim.

1. A leszűrt eredmények	137
2. Az érdeklődés központja	147
3. Első kísérleteim.	
a) A kisgyermek... ..	152
b) A serdülők	157
4. További lépéseim	165
5. „Multam”... ..	180
6. A leányok lelki életének megismerése	187
7. Következtetések	205

III. A lélekmegismerés helyes módszerei.

1. A lélekmegismerés alanya	211
2. A lélekismeret tárgya	217

3. A lélekismeret általános módszerei 224
 4. A lélekmegismerés részletes módszerei. 230

A) *A gyermek- és serdülőkor.*

1. A gyermeklélek megnyitása 233
 2. A serdülők lelkivilágának megismerése.
 1. A serdülő fiú 237
 2. A serdülő leány 240

B) *Az ifjúság.*

1. Az ifjúság megismerésének alapjai 249
 2. Az ifjúság megismerésének módszerei 253
 3. Vissza a régi élményekig 258
 4. „Desiderio desideravi!” 263

C) *A felnőttek.*

1. A felnőttek lelkivilágának feltárása 267

Befejezés.

1. A lélekmegismerés és a lélekkapcsolat 275
 2. Az Isten helyettese... .. 277

<i>Névmutató</i>	283
<i>Tárgymutató</i>	291
<i>Tartalomjegyzék</i>	299

**SZERZŐ EDDIG MEGJELENT
MUNKÁI:**

- Fronton és front mögött.* Ifjúsági operett 5 felvonásban. Szent István-Társulat kiadása. Budapest, 1915. 99 l. Ára: —.56 P.
- Marczelt—Jandik:* Ker. kath. erkölcstan. (Középiskolák VI. o. számára.) Szent István-Társulat kiadása. Budapest, 1921. 72 l. Ára: 1.30 P.
- Krisztus Urunk nyomdokain* .. . Szent István-Társulat kiad. Bp., 1923. 316 l. Ára füzve 5.—, kötve 6.50 P.
- A katolikus nevelés szelleme.* Szent István-Társulat kiadása. (Szent István Könyvek 23. szám.) Budapest, 1925. 190 l. Ára: 2.80 P.
- Esto vit!* Írta és kiadja a Pesti Főiskolai Szent Imre Kollégium előljárósága. Glattfelder Gyula dr. Csánádi püspök előszavával. Budapest, 1927. 100 l. Ára: 2.50 P.
- Marczell—Koszterszitz:* A kemény parancs. „Élet” kiadása. V. kiadás. Budapest, 1929. 350 l. Ára füzve: 5.— P, kötve . 7.— P.
- A bontakozó élet.* (8 kötet.) „Élet” kiadása.
- I. *Az egyéniség összetevői.* Budapest, 1931. 288 l. Ára kötve: 9.50 P.
- II. *A lélek megismerésének művészete.* Budapest, 1932. 300 l. Ára kötve. 9.50 P.